

Verhandeling over de muziek : waer in men tracht, de zelve tot meerdere klaerheit te brengen, van het overtollige te zuiveren, ze gemakkelyker in de beoeffening te maken en eenen groteren trap van volkomeheid te doen bereiken ...

<https://hdl.handle.net/1874/22744>

VERHANDELING,
O V E R D E
M U Z I E K;

Waer in men tracht, de zelve tot meerder klaerheit
te brengen, van het overtollige te zuiveren,
ze gemakkelyker in de beoeffening te mae-
ken en eenen grooteren trap van vol-
koomenheit te doen bereiken;

T E N W E L K E N E I N D E ,

Het rechte gebruik der Nooten, Sleutels, Maet- en andere
Tekenen wordt opgegeeven, en alle moogelyke Klanken,
Toonen en Akkoorden worden aangewezen; benevens
de wyze, hoe geluit geevende Slingers te maeken en
gebruiken, tot het spoedigh leeren der Maet;

A L S M E D E

Hoemen de Klawier instrumenten tot volkoomenheit kan bren-
gen, met eene beschryving van een nieuw uitgevonden
Klavessimbel, waer op alle moogelyke klanken
zuiver zyn,

E N

Eindelyk is achter deeze Verhandeling gevoegt eene Lyft
van Konstwoorden der Muziek, geschikt volgens het
A, B, C; benevens een Blatwyzer, en 8 Plaeten.

I N 's G R A V E N H A G E ,
B Y J A N A B R A H A M B O U V I N K ,
Boekverkooper op de Plaets;
M D C C L X X I I .

A E N

D E N L E E Z E R .

Zie hier een Werkje, dat my, in myne uitspanningen, tot oeffening en verlustiging heeft gestrekt, kan het U eenigh nut toebrengen, het zal my aengenaem zyn. Ik hebbe daer in te samen gebragt al het geen ik, door onderwys, myn eigen onderzoek en overdenking, hebbe bevonden dienstigh te kunnen zyn, om de Muziek, die ik voor eene der aengenaemste uitspanningen houde, in haere beoeffening gemakkelyk te maeken, en tot meerder volkoomenheit te brengen; de

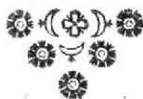
IV AEN DEN LEEZER.

tyt heeft my niet toegelaeten om het zoo te befchaeven, als het wel hadde behoort, noch om na te zien, of anderen reets hadden gezegt, het geene ik voordraege; daer aen is ook weinigh geleezen, om dat ik noch voordeel noch eere bedocle; en het derhalven geenszins myn oogmerk is, om met myn werk, veel minder met dat van anderen, te pronken, noch te doen zien, dat ik over de ftoffe, die ik verhandele, geleezen hebbe; ik trachte alleen nuttige waerheden, ter bevordering van de Muziek, door eenvoudige woorden en voorftellingen, duidelyk te maeken; men zal derhalven hier te vergeefs aengenaemen ftyl of ftipte ordre zoeken;

en,

AEN DEN LEEZER. v

en, om dat ik niet anders op het oog hebbe, dan het geen my in myne uitspanningen tot oeffening en verlustiging heeft gestrekt, ook ten nutte van anderen te doen dienen, zal de Leezer, hoope ik, de feilen, welken 'er in mogten zyn, gelieven te verschoonen, en ten besten te duiden, dat ik, die geenszins de lyst der Autheuren wil vergrooten, mynen naem niet aen het hoofd van dit Werkje stelle. Ik wensche den Leezer daerom niet minder van harte toe alle heil en zegen.

BERICHT,
VOOR DEN
BINDER.

Achter de BLATWYZER worden gevoegt de acht plaeten, die zoo worden gevouwen, dat zy buiten het boek kunnen uitflaen; aen de vier eerften laet men een strookje van eenen vinger breed, en vouwt het naer achteren om, en van de vier laetften snydt men het overtollige witte af, en plakt Pl. 8 aen Pl. 1; 7 aen 2; 6 aen 3; en 5 aen 4; zorg draegende, dat eene hoogere plaet zoo verre boven als beneden eene laegere kooome; men legt ze vervolgens in elkanderen en naeit ze in eens zoo vast, dat het witte, by het affnyden van het boek, kan worden geraekt.

F E I L E N.

- Blatz. 23 reg. 22 staet, §. 28. lees, §. 28 en 30.
Blatz. 38 reg. 16 staet, derzelve lees, der zelve
Blatz. 42 reg. 18 staet, $\frac{1}{2}$ d. lees, $\frac{1}{2}$ d.
Blatz. 54 reg. 13 staet, §. 11. lees, §. 11 en 9.
Blatz. 56 reg. 24 staet, uitgedrukt lees, uitdrukt
Blatz. 65 reg. 4 staet, $1\frac{1}{2}$ d. lees, $1\frac{1}{4}$ d.
Blatz. 66 reg. 11 staet, 2d. lees, $1\frac{1}{2}$ d.
Blatz. 66 reg. 23 staet, $8\frac{3}{4}$ d. lees, 8d.
Blatz. 67 reg. 23 staet, $1\frac{1}{2}$ d. lees, $1\frac{1}{4}$ d.
Blatz. 81 reg. 14 staet, §. 40. lees, §. 30.
Blatz. 90 reg. 24 staet, §. 28. lees, §. 14 en 28.
Blatz. 101 reg. 25 staet, §. 46. lees, §. 46 en 47.
Blatz. 106 reg. 22 en 24 staet, Ci lees, Si
Blatz. 111 reg. 4 op den kant, staet, Pl. 1 lees, Pl. 3.
Blatz. 141 reg. 1 staet, Ci, lees, Si,
Blatz. 149 reg. 11 en 12 staet, §. 54. lees, §. 53.
Blatz. 155 reg. 9 staet, 5d. lees, 4d.
Blatz. 177 reg. 18 staet, stuk §. 72. lees, stuk o §. 72.
Blatz. 178 reg. 9 staet, plaetsen §. 69., kan lees,
plaetsen, kan
Blatz. 193 reg. 12 staet, §. 73. lees, §. 74.
Blatz. 198 reg. 7 staet, $2\frac{1}{2}$ d. lees, 3 d.
Blatz. 202 reg. 15 staet, schroeven lees, stelpennen
Blatz. 203 reg. 7 staet, 8 d. lees, $8\frac{1}{2}$ d.
Blatz. 203 reg. 9 staet, 2 d. lees, $2\frac{1}{2}$ d.
Blatz. 215 reg. 15 staet, kop lees, knop
Blatz. 218 reg. 7 staet, $\frac{1}{2}$ d. lees, $\frac{3}{4}$ d.
Blatz. 218 reg. 20 staet, 2d. lees, $1\frac{1}{2}$ d.
Blatz. 224 reg. 24 staet, $17\frac{1}{2}$ d. lees, $19\frac{1}{2}$ d.
Blatz. 225 reg. 9 staet, $5\frac{1}{2}$ d. lees, $7\frac{1}{2}$ d.
Blatz. 226 reg. 6 staet, 2 en 5d. lees, 3 en 5d.
Blatz. 230 reg. 21 op den kant, staet, voor de stelpennen
en snaeren lees, voor de snaeren
Blatz. 252 reg. 2 staet, eenen lees, eene
Blatz. 257 reg. 14 staet, *b kruis* lees, B
Blatz. 257 reg. 18 staet, $1\frac{1}{2}$ d lees, $\frac{1}{2}$ d
Blatz. 274 reg. 9 staet, DOBBIO lees, DOPPIO
Blatz. 277 reg. 29 staet, È PRESTO lees, E PRESTO
Blatz. 283 reg. 12 staet, *Pofaune* en lees, *Pofaune*, *Sac-*
queboute, *Sacquebute* en

VERBETERINGEN.

Blatz. 118 reg. 18 by te voegen achter het woord gestemt; en wil men ook onderzoeken of het behoorlyk is besnaert, toetst men de boven quinten, door den nagel van den linke duim op de twee naest elkanderen leggende snaeren, boven de tekenjtes, te stellen; indien de eene snaer laeger moet worden gegreepen, dan de tekenjtes, om eene zuivere boven quint te hebben, is zy te dik, en hooger te dun;

Blatz. 260 reg. 23 by te voegen achter het woord schuift; en het klapperen by het aenslaen der snaeren, die op de kammetjes koomen, te beletten, welk oogmerk hier door, by de twee laagste snaeren, niet wel kan worden bereikt, om dat de octaeven te lang zyn; men neemt derhalven een eint koperdraet van n°. 4, dat 4 d. langer is dan het monochordium dikte heeft, zet aan ieder einde 2 d. in den haek om, en laet het eene onder tegen het monochordium, en het andere achter de twee kammetjes, op de snaeren, die tot leiërs der zelve dienen, drukken, als zy zoo verre van de einden staen, dat zy beginnen te beweegen en het geluit zwak wordt, dit is beter dan eenen wollen draet onder om de kammetjes te haelen, reg. 1 en vervolgens opgegeeven.

VERHANDELING

OVER DE

M U Z I E K.

§. I.

IN het geene men gewoon is Muziek te noemen, worden twee zaken van elkanderen onderscheiden, naemelyk de *Melodie* en de *Harmonie*, of de Zang en de Overeenstemming: want een ieder, die over de Muziek oordeelt, bedient zich van deeze of diergelyke uitdrukkingen; de Melodie is goet, maer daer is niet veel Harmonie in, of de Harmonie is goet, doch de Melodie deugt niet; het zal derhalven noodigh zyn te onderzoeken, wat eigenlyk de woorden Melodie en Harmonie, of die van Zang en Overeenstemming willen aenduiden, om eene voldoende bepaeling aen het woort Muziek te kunnen geeven.

Niemant, die eenigh denkbeeld heeft van het geene men Melodie noemt, kan onbewuft zyn, dat, om die streeleende aendoening te verwekken, welke men door dit woort uitdrukt, het noodigh is, niet alleen de hoogte, afftant of interval en sterkte, maer voornaemelyk de lengte of tyt van duuring van iederen klank, welken men daer toe wil doen dienen, wel af te deelen en

A

te

Wat inde Muziek als onderscheiden voorkomt.

Bepaaling van het woort Melodie;

te bepaelen, regelmaetigh samen te voegen, en na elkanderen aen het gehoor te brengen; derhalven betekent het woort Melodie niets anders, dan een Regelmaetigh Samenstelsel van klanken, die na elkanderen werden gehoort.

Harmonie.

Hy, die in het geene, dat men gewoon is Harmonie te noemen, niet geheel onbedreeven is, zal moeten toestemmen, dat het noodigh zy, de hoogte, afftant of interval en sterkte van de klanken, die men daer toe wil doen dienen, wel af te deelen en te bepaelen, regelmaetigh samen te voegen en ter zelve tyt aen het gehoor te brengen; derhalven betekent het woort Harmonie of Overeenstemming niets anders dan een Regelmaetigh Samenstelsel van klanken, die ter zelve tyt werden gehoort.

Muziek.

En dewyl de Muziek bestaet alleen uit Melodie en Harmonie, en deeze beide uit niets anders dan een Regelmaetigh Samenstelsel van wel afgedeelde en bepaelde klanken, die na elkanderen, en klanken, die ter zelve tyt werden gehoort, bepaelt men het woort Muziek voldoende met te zeggen, dat het zelve niets anders aenduidt dan een Regelmaetigh Samenstelsel van klanken; en dat van Muziekkunde niets anders dan de Wetenschap om een regelmaetigh Samenstelsel van klanken te maeken: want klanken, die wel zyn afgedeelt en bepaelt, regelmaetigh samengevoegt en aen het gehoor, door Stemmen of Instrumenten, zoo, werden voorgedraegen, noemt een ieder Muziek, dat is een Regelmaetigh Samenstelsel van klanken; en aen hem, die den aert

Muziekkunde.

aert der klanken kent, en de regelen verfaet, naer welke dezelve moeten werden afgedeelt, bepaelt en te famengevoegt, om een Regelmactigh Samenftelfel uit te maeken, kan men den naem van eenen Muziekkundigen niet betwiften.

Muziek-
kundi-
gen.

Hy, die de klanken in een Regelmactigh Samenftelfel brengt, en door gepaste tekenen op het Papier zet, draegt den naem van Componift of Samenfteller; en zy, die deeze klanken, op eene bevallige wyze, aen het gehoor kunnen voordraegen, koomen de naemen van Zangers of Speelers toe; de eerfte worden naer de hoogte of laegte hunner Stemmen, Discant- Tenor- en Baszangers, en de laetste naer de Instrumenten, die zy daer toe gebruiken, onderscheiden, en Organiften, Fiooliften, Traverfiften, Altiften, Basfiften enz., genoemt; doch hy, die, by eene grondige kennisfe der Muziek, eene groote bequaemheit van famenftellen en voordraegen, of componeeren en executeeren, bezit, kan met recht een Muziekant of Meefter der Muziek genoemt worden, een naem, welke niet zelden aen gemeene Zangers of Speelers, ten onrechte, wordt gegeeven, waerom zommige Meefters zich reets lange dien van Profesfor in de Muziek, of van het een of ander byzonder Instrument, hebben aengemaetigt.

Compo-
nift.

Zangers
of Spee-
lers.

Een Mu-
ziekant of
Meefter.

Uit de opgegeeve bepaeling van het woort Muziek volgt derhalven, dat alle klanken, die men wel afdeelen, bepaelen en regelmactigh famenvoegen kan, ook tot de Muziek kunnen dienen;

Wat tot
Muziek
kan die-
nen.

De Fiool,
Alt en
Basfioo-
len zyn
volkoo-
men In-
strumen-
ten.

De Kla-
wier In-
strumen-
ten zyn
onvol-
koomen.

dienen, de Stemmen van Menschen en Dieren, benevens de meenigte van Instrumenten van tyt tot tyt uitgedacht, welke door de lucht, de wryving en botfing, klanken voortbrengen, stellen dit buiten tegensprack, en geeven, naer haere meerdere of mindere volkoomenheit, ons ook een uitgestrekter of bepaelder denkkeelt van het wonderlyk vermoogen, dat een bequaem Muziekant, door dezelve, op zyne toehoorders heeft. Hier na zal blyken, dat onder de volkoomen Instrumenten, de Fiool, Alt- en Basfioolen, wel de voornaemste plaets bekleeden, om dat daer op uit alle moogelyke toonen kan werden gespeelt; dat de tegenwoordigh in gebruik zynde Klawierinstrumenten, als het Orgel, Klavesimbel en diergelyke, noch verre van die volkoomenheit afzyn, doch daer toe kunnen worden gebragt; en dat het wel de moeite waardigh is daer aen eenigen vlyt te besteeden, om dat ze de voornaeme Instrumenten der Muziekanten zyn, dewyl ze tot de famenstelling der Muziektukken worden gebezigt, §. 59 en 61.

§. 2.

De klan-
ken wor-
den aen
het ge-
zicht
voorge-
felt door
Nooten.

De klanken zyn, door de geenen, die zich met het in ordre brengen derzelve, en dus met het famenstellen van Muziektukken, hebben bezich gehouden, voor het oog geschildert, door zekere tekenen, thans onder den naem van *Nooten*, by de Boeffenaers der Konst, genoeg bekennt; ze worden geplactst op vyf linien, en die,

die, welke de naturelle of grontklanken voorstellen §. 46 en 47. by de Nederlanderen genoemd, Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si. of C, D, E, F, G, A, B. de laetste de eenvoudigste benaeming zynde, en de bequaemste om de noodige verandering te kunnen ondergaen, tot het noemen van alle moogelyke klanken §. 50. is ook met reden het meeste in gebruik.

§. 3.

De Nooten, waer door enkele klanken worden uitgedrukt, en die als op zich zelfs staende moeten werden aangemerkt, of wel de zoogenaemde *telnoten* of *telleiters* der Muziek, zyn eene *vermeerdering* en *vermindering* onderhevigh, hier in is men het eens voor zoo veel het gebruik aengaet: want een ieder speelt eene witte noot met enen staert, eens zoo lang als eene zwarte telnoot, en eene ronde zonder staert tweemaal zoo lang: maer in de uitdrukking is verschil, de meeste bedienen zich alleen van de vermindering, en noemen eene ronde witte noot zonder staert, eene enkele; eene met enen staert, eene halve; eene zwarte, een quart; eene eens gestreepte, een achtste; eene tweemaal gestreepte, een zestiende; eene driemaal gestreepte, een tweeëndertigste; eene viermaal gestreepte, een vierenfestigste; en eene vyfmaal gestreepte, een hondertachten twintigste; deeze verdeeling komt aan de leerlingen onverstaenbaer en onuitvoerlyk voor, om dat ze daer aen geen denkbeelt weeten te

De Nooten zyn vermeerdering en vermindering onderhevigh.

hechten, vooral wanneer men hun de halven, quartern en achtstens, als op zich zelfs staende enkele telnoten, doet speelen, en dan weder de halven, als twee of als vier enkele, en de zwarte als dubbele §. 4. en 12.

Vermeerdering en vermindering is goet.

Pl. 1.
Fig. 1, 2,
en 3.

Vermeerdering.

Vermindering.

Beter is het derhalven eenige weinige te volgen, die zich van de vermeerdering en vermindering bedienen, deeze koomen de verwarring, die door de enkele vermindering ontstaet, voor, en beantwoorden aen het drierhande gebruik, dat men van de Nooten maekt, en noemen daerom eene Telnoot, die de voornaemste in de Muzick is §. 9. eene enkele, het zy ze door eene witte met eenen staert, door eene zwarte of door eene eens gestreepte wordt voorgesteld §. 4.; eene, die eens zoo lang is als eene telnoot, noemen zy eene dubbele; die viermael zoo lang is, eene twee dubbele; en die achtmael zoo lang is, eene vier dubbele; of zeggen, dat ze zoo lang moeten werden gehouden als twee, vier of acht enkele telnoten.

De Nooten, welke maer half zoo lang dan eene telnoot zyn, noemen ze halven; die noch de helft minder zyn, quartern; die weder de helft minder zyn, achtstens; en die maer half zoo lang dan deeze laetste zyn, zestiendens; welke drierhande zestiendens, de tweeëndertigste, vierenzestigste en hondertachtentwintigste deelen of parten zyn der geenen, die alles, door halven, quartern en achtstens, in plaets van telnoten, uitdrukken §. 4. Het is ook veel natuurlyker en duidelyker, met de geenen, die

die eene vermeerdering en vermindering aenneemen, eene ronde witte Noot *Pl. 1. Fig. 2*, die zoo lang is als vier *enkele* zwarte Nooten, eene twee dubbele te noemen; dan met de eerste staende te houden, dat eene *enkele* Noot vier *enkele* is, het welk men doet, hoe vreemt het ook mooge schynen, wanneer men zegt, dat de zwarte Nooten telnooten zyn, en dus, als *enkele* op zich zelfs staende, afzonderlyk moeten werden gespeelt, en ze nochtans quarten van de *enkele* ronde witte Noot noemt.

§. 4.

Daer zyn noch in gebruik drierhande soorten van Nooten, naemelyk acht, die men *Verminderingsnooten* noemt, om dat de witte met eenen staert, waer onder het getal 1. staet, de enkele klank of telnoot voorstelt, die onder de Gemeene Nooten twee telnooten verbeeldt, en vervolgens de helft vermindert is, de eerste, waer onder het getal 8. staet, noemt men *Longa* of lange, en de tweede *Brevis* of korte, deeze twee koomen zelden anders dan in Kerkmuziek voor, het driemaal gestreepte zestiende is hier een zoogenaemt tweeëndertigste deel.

Acht, die met den naem van *Gemeenenooten* zyn bestempelt, waer van de zwarte met eenen staert de telnoot is, zoo als de Syfer Letter 1. aenwysyt, van deeze wordt de langste, naemelyk de *Brevis*, in de Gemeene Muziek ook zelden aengetroffen, het viermaal gestreepte zestiende is hier een zoo genaemt vierenzestigste deel.

Daer zyn
noch in
gebruik.

Vermin-
derings-
nooten.

Pl. 1.
Fig. 1.

Gemeen-
ne noo-
ten.

Pl. 1.
Fig. 2.

Verdub-
beling-
nooten.

Pl. 1.
Fig. 3.

Hoe een
stuk van
het eene
foort van
Nooten
in het an-
dere over
te bren-
gen.

En acht, die den naem van *Verdubbelingsnooten* draegen, om dat de halve van de *Gemeene* of een zoo genaemt achtste, of eene eens gestreepte, hier de telnoot of enkele klank is, die daerom door het getal 1. ook is betekent, en het vyfmael gestreepte zestienden is hier het zoo genaemde hondertachtentwintigste deel; de afbeelding maekt dit zeer duidelyk, om dat de onderstaende getallen de waerdye der Nooten aenwyzen, en ze dus gemakkelyk met elkanderen kunnen werden vergeleeken, waerom het ook niet veel moete zoude kosten, om een stuk van de eene foort van Nooten in eene andere overtebrengen: want als men een stuk uit de *Verminderingsnooten* in de *Gemeene* wil overbrengen, behoeft men voor eene witte Noot met eenen staert, maer eene zwarte te stellen, en voor eene zwarte, eene eens gestreepte en zoo vervolgens; en om een stuk uit de *Verdubbelingsnooten* in de *Gemeene* over te brengen, schryft men voor eene zwarte eene witte, en voor eene eens gestreepte eene zwarte en zoo vervolgens, het welke door de onderstaende Syfers duidelyk wordt, dewyl die de Noot aenwyzen, welke men in plaets van de geene, die men veranderen wil, moet stellen.

Indien de Componisten, welke zich tans niet meer binden aen de regels der Ouden, om langzaeme Muziek in langzaeme Nooten te stellen, maer liever van de woorden *Largo*, *Adagio* &c. gebruik maeken, en daerom reets twee soorten van Nooten hebben afgeschafft; naemelyk die, waer in de vierkante voor telnoot diende, en die

die, waer in de ronde zonder staert daer toe wierd gebruikt, konden goet vinden zich van geene andere dan de *Gemeennoten* te bedienen, om hunne stukken samen te stellen, en dus de vermindering- en verdubbelingsnooten mede vaerwel te zeggen, zoude daerdoor het leeren der Muziek gemakkelyk worden gemaekt, om dat de telnoot met haere meerdere en mindere dan altoos dezelve bleef, en dus ook de denkbeelden, die men aen de tekenen moet hechten, zal men verstaen wat ze beduiden; daer men zich nu, dan eens eene dubbele of witte met eenen staert als eene enkele, dan weder eene enkele of zwarte als eene dubbele, en eene halve of eens gestreepte als eene heele Noot moet voorstellen; waerom Leerlingen ook groote vordering, in korten tyt, zullen maeken, indien ze geene andere Nooten dan Gemeene tot hun onderwys gebruiken; kunnen ze deeze behoorlyk leezen, zal het hun gemakkelyk vallen alle Muziek daer in over te brengen of naer de andere te leeren speelen.

De Liefhebbers zouden hunne Muziek in Gemeene Nooten kunnen doen overbrengen, en daer door eindelyk de Componisten overhaelen, om alle buitenspoorigheden, die zelfs zoo verre zyn gegaen, dat ze de zoo genaemde zestiendeelen of tweemaal gestreepte, voor enkele zwarte of zoo genaemde quarten, of telnooten, gebruikten, na te laeten, waer by ze hunne Rekening ook zouden vinden: want dan zoude de min ervarene niet meer roepen, het ziet 'er zoo zwart uit, dat kan ik niet speelen.

Best Gemeene te gebruiken.

Vooral by Leerlingen.

Hoe de Gemeene in gebruik te brengen.

De Componisten zouden 'er hunne Rekening by vinden.

De tel-
noot
wordt 'er
natuur-
lyk door
voorge-
felt.

Ze zyn
zeer dui-
delyk.

Nuttigh
tot het
onder-
scheiden
der Maet.

Beeter in
 $\frac{3}{8}$, $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$,
 $\frac{3}{4}$, $\frac{8}{8}$, $\frac{9}{4}$,
en $\frac{12}{8}$
maeten
dan de
verdub-
belings
Nooten.

Het is ook wel zoo natuurlyk, dat eene telnoot, die eenen enkelen, en van andere afgescheiden, klank voorstelt, ook afgescheiden wordt geschreeven, om dus duidelyk als op zich zelfs staende, met eenen opslagh van het oog te kunnen werden opgemerkt, dan dat ze met eene andere telnoot door eene streep wordt verbonden, het welk plaets heeft by de telnoot der verdubbelingsnooten. Als 'er *Presto* staet voor eene Maet, die drie enkele zwarte Nooten heeft, zal men immers zoo wel verstaen dat ze schielyk moeten werden gespeelt, dan of het zoo genaemde achtstens of eens gestreepte halve waeren, daer het zelve woort by stont; te meer, daer de *Prestos* met $\frac{3}{4}$ betekent, in welke de enkele zwarte als telnooten voorkomen, altoos in gebruik zyn geweest, en men tans reets *Allegros* en andere, door de eerste Meesters gecomponeert, in Gemeenenooten ziet verschynen.

Hier door zoude ook wech genoomen worden de twyfeling, of een Stuk eene dubbele dan enkele Maet heeft, waer van §. 18. breeder wordt gehandelt.

De nuttigheit, die zommige meenen te vinden in het gebruik der verdubbelingsnooten by de zoo genaemde $\frac{3}{8}$, $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$ en $\frac{12}{8}$ Maeten, is alleen in de gewoonte te zoeken: want eene op zich zelfs staende Noot, voorzien met eenen tittel, en gevolgt van eene halve of eensgestreepte, en dan weder van eene enkele zwarte, voldoet beter aen het oogmerk, dan drie aen elkandere gestreepte verdubbelingsnooten,

ten, waer van de eerste eenen tittel heeft, en de tweede dubbelt is gestreept, te meer, daer deeze zoo genaemde achtstfens, wanneer de eerste Noot geen tittel heeft, van drietjes of zoo genaemde Trioolen niet zyn te onderscheiden, vooral, nu men de goede gewoonte nalaet om boven de drietjes het Syfer 3 te plaetsen, waerom men ze zoude kunnen aenzien als maer eene telnoot voorstellende, daer het 'er nochtans drie zyn, te meer om dat eenige weinige Componisten zich van drietjes in plaets van telnoten in deeze maeten hebben bedient.

Enkele zwarte Nooten kan men ook schielyker schryven, dan zwarte die men met eene streep aen elkanderen moet verbinden.

En gemakkelijker in het schryven.

§. 5.

Om de Nooten behoorlyk op vyf linien te kunnen plaetsen, heeft men zoo genaemde *Sleutels* uitgedacht, die aen het begin van ieder der vyf linien worden gestelt; het zoude veel gemakkelijker in het schryven, en beter voor het schielyk leezen zyn, wanneer dezelve alleen aen het begin van het stuk, voor het teken der Maet, wierden gezet, om dat de Kruis- en Moltekens, welke den Toon aanduiden en die men gewoon is 'er telkens by te voegen, dubbelzinnigheit kunnen veroorzaaken, wanneer ze door tekens, in het Stuk geplaeft, werden vermeerderd of verandert: want, by voorbeeld, de eerste C. naturel van eenen regel tot C *kruis* gemaakt wordende,

De Nooten worden op vyf linien geplaeft, en krygen door de Sleutels eenen bepaelden naem.

dende, schynt het of het Stuk uit D. in plaets van uit G. is, en wordt in een Stuk uit D. de G naturel die boven aen het begin van den Regel koomt, tot *G kruis* gemackt, schynt het of het Stuk uit A. is, en zoo de tweede C. naturel van eene Maet aen het begin van den Regel koomt, schynt het dat ze door het Kruis by de Sleutel geplactst, weder *C kruis* wordt, naer maete nu, dat 'er veele tekens aen de Sleutel zyn, die verandering ondergaen, wordt de dubbelzinnigheit ook des te grooter; my is ook reets Muziek voorgekoomen, die de Sleutel en het Toonteken alleen aen den eersten Regel van het Stuk hadt.

Door de Sleutels, waer van 'er drie onderscheide soorten zyn, wordt de naem der Nooten bepaelt, om dat de Noot, die met de Sleutel op dezelve linie staet, den naem van de Sleutel draegt, en dus dien der andere aenwyft.

De eerste soort noemt men C. Sleutel; die op de onderste linie staet wordt *Cantus, Superius, Discant, Eerste, Zingende* of *Vrouwenstem* genoemd; in plaets van deeze is de G. of Fiool Sleutel op de tweede linie, reets, byna algemeen, aengenoomen; die op de tweede is de *Hooge Alt* en tans buiten gebruik; die op de derde is geplactst, en ook voor de *Altviool* dient, noemt men *Altus, Taille, Haute-contre* of *Middenstem*; dezelve wordt gerekent eene Quint laeger dan de *Vrouwenstem* te zyn, offchoon in derzelve Stemmen veel verschil is; en die op de vierde *Tenor, Taille, Tweede-Ondersteunende-* of *Mannenstem*; deeze is een Octaef laeger dan de *Vrouwenstem*. By het Muteeren
der

C. Sleutels.

Pl. 1.
Fig. 4.

Voor de
Mensch-
schen
Stemmen
en Alt-
viool.

der Stemmen van Jongelingen, of zoo als men zegt, wanneer de baert in de keel kooft, worden ze doorgaens een Octaef laeger, dat is die den *Discant* zongen, daelen tot den *Tenor*, en die de *Alstem* hadden tot den *Bas*, men rekent, dat eene Stem gemeenlyk maer een Octaef en eene Quint bereikt, en dat dus volgens een Klawier, dat geen F. tot laegfte Snaer heeft, de *Basstem* gaet van de laegfte F. tot de derde C.; de *Tenor* of *Mannenstem* van de tweede C. tot de derde G.; de *Alstem* van de tweede F. tot de vierde C.; en de *Discant* van de derde C. tot de vierde G.

De tweede foort noemt men G. of Fiool Sleutel, die op de eerste linie staet, is de Fransche, en byna geheel afgeschafst; die op de tweede wordt gevonden is de Duitfche, welke niet alleen voor de Fiool, maer ook voor veele andere Instrumenten, waer op de eerste stem wordt gespeelt, in gebruik is; dezelve is ook beter voor de *Vrouwenstem* dan de *Discant* Sleutel van C. op de onderfte linie, en wordt daerom in deszelfs plaets veel gebezigt; de Zangers en Speelers genieten hier door het voordeel om, zonder transpositie §. 51., byna van alle eerste Stemmen der Muziekstukken gebruik te kunnen maeken.

En de derde foort noemt men F. of Bas Sleutel, welke tot de grontstem, die een Octaef en Quint laeger loopt dan de *Discant* of *Vrouwenstem*, wordt gebruikt; dezelve dient ook voor alle Instrumenten, waerop de Grontstem wordt gespeelt; de Contrabas, die een Octaef laeger is §. 59. dan de Violoncello, heeft ook dezelve Sleutel; die op de

Hoe veel de Stemmen daelen by 't Muteeren.

G. Sleutel.

Pl. 1.
Fig. 5.

Voorveele Instrumenten.

In plaets van de *Discant* gebruikt, geeft voordeel.

F. Sleutel.

Pl. 1.
Fig. 6.

Voor de Menschen Stem en Instrumenten.

de vierde linie is in gebruik, en van die op de middelste linie bedient men zich nu en dan als de Nooten wat hoog loopen.

Waer toe
zoo veel
onder-
scheidene
zyn uitge-
dacht.

Alle deeze Sleutels zyn uitgedacht om, zoo wel in de hoogte als laegte, de vyf linien, zoo veel moogelyk, te kunnen gebruiken; wel eer had men noch eene geheele meenigte van veranderingen derzelve, vooral voor den Zang, welke zommige tot een getal van zeventig hebben uitgebreidt (*) die het leeren der Muziek zeer bezwaerlyk maekten, waerom ze ook zyn verworpen; indien men alle de Sleutels, uitgenoomen de Alt Sleutel of C. op de middelste linie, mede hadde afgeschafft, zoude het leeren der Muziek daer door veel zyn verlicht, en de plaetsing der Nooten op de linien verbeterd: want die van de G. Sleutel zouden dan eene Noot laeger koomen, en die van de F. Sleutel eene Noot hooger, en dewyl de G. Sleutel voor de Eerste stem wordt gebruikt, die meer in de hoogte dan in de laegte loopt, en de F. Sleutel voor den Bas of de Grontstem, die meer in de laegte dan in de hoogte koomt, schynt het buiten tegenspraek, dat de Alt Sleutel, of C. op de middelste linie de beste Algemeene voor de Muziek zoude weezen; hier zoude men noch kunnen byvoegen, dat de Hollandfche Psalmen, voor alle Stemmen ook reets op de zelve C. Sleutel zyn gebragt.

Eene
Sleutel
was ge-
noeg.

Die van
den Alt
kop voor
alle Stem-
men die-
nen.

Werd ge-
bruikt by
de Psal-
men.

Men

(*) Zie de Elementa Musica van Q. van Blankenburg, bl. 126.

Men oordeelt echter best te zyn, de Fiool of G. Sleutel op de tweede linie, voor alle Stemmen te gebruiken, om dat dezelve algemeen bekend is: want men zal zeer zelden iemant vinden, die iets van de Muzick verstaet en met die Sleutel niet te recht kan koomen, daer men 'er veele zal aentreffen, die geene kennisse van de Alt Sleutel hebben; boven dien heeft de Heer *Abt Lacassagne* dezelve reets in Vrankryk als eene algemeene Sleutel ingevoerd, en wel zoo, dat de drie voornaeme Stemmen daer door worden onderscheiden: want voor de gront of Basstem wordt, door het hoofd van de Sleutel, twee van de linke naer de rechthant schuins opgaende streekjes gehaelt, voor de Midden- of Tenor- en Altstemmen een, blyvende dezelve voor de boven of Discant Stem onverandert. Tot meerdere duidelykheit zoude men als eenen algemeenen Regel kunnen aenneemen, dat door de Sleutel altoos de eerste G. van eene Stem of Instrument wordt aangewezen, wiens laegste klank geene G. is, de Fiool, die tot laegsten klank G. heeft, en de Klawieren, die G. onder laeg C. hebben, kunnen derhalven daer onder niet werden begreepen, voor deeze moest de Sleutel de tweede G. aanwyzen, welke algemeene Regel genoegzaam met het gebruik overeenstemt.

De redenen, die men zoude kunnen inbrengen tegens deeze zoo nuttige verandering, als is de aenneeming van de G. Sleutel op de tweede linie tot eene Algemeene, zyn door den Heere *Abt Lacassagne*

Best de G. Sleutel tot eene Algemeene aen te neemen.

Om dat dezelve de bekende is.

En reets in Vrankryk ingevoerd.

Hoe de Stemmen daer door werden onderscheiden.

Algemeene Regel.

De redenen tegens het aenneemen van de G. Sleutel

tot eene
algemeen-
ne zyn
van geen
gewicht.

Lacassagne in zyn *Traité Général des Elemens du Chant, & l'uni Clevier Musical*, voldoende wederlegt, doch te uitgebreidt om hier plaets te vinden; genoeg zal het zyn te zeggen, dat die, welke men afleidt van het vervallen der thans in weezen zynde Muziekstukken, en die men voor de voornaemste houdt, van geen meerder gewigt zyn, dan die, welke men wel eer tegen het afschaffen van de G. en C. Sleutel op de onderste linie en meer andere heeft gemaekt, te meer, nu men uitgevonden heeft om de Muziekstukken, met veel minder kosten, op de wyze als de Boeken te drukken, en de begeerte tot nieuwe stukken, met eene verachting voor de oude, sterker dan ooit heerscht, waerom het onnoodigh schynt hier iets verder by te voegen.

§. 6.

Verande-
ring van
Sleutel
baer ver-
warring.

De verandering der Sleutels om de linien meer te doen dienen, zoo als is die van den Bas op de middelste linie, en de C. Sleutel voor dezelve op de vierde en op de middelste, als mede de G. Sleutel op de tweede, verwart dikwils zelfs de Meesters, waerom ze geheel behoorden te werden nagelaeten.

Wat men
er alleen
door
wint.

Door de Bas Sleutel op de middelste linie te plaetsen wint men alleen twee Nooten, waerom dezelve ook byna buiten gebruik is, men bedient zich tans meest van de Tenor of C. Sleutel op de vierde linie, waer door men vier Nooten wint, nu en dan vind men voor den
Bas

Bas ook de Alt of C. Sleutel op de middelste linie, en dan kan men zes nooten meerder op de linien schryven, en wanneer men de G. Sleutel op de tweede gebruikt, kan men 'er vyf nooten meerder op stellen; indien de Bas zoo hoog liep, dat de nooten niet boven de linien konden staen, zouden ze verder van elkanderen kunnen worden getrokken, om meerdere ruimte tusfchen iedere vyf te bekoomen, en om wech te neemen, dat men in de meenigte van linien, welke door die hooge nooten zouden ontfaen, niet dwaele, behoeft men iedere noot, die boven de vyf linien kooft, maer byzonder te ftreepen, zoo als reets, tot groot gemak voor het fchielyk leezen der Muziek, in gebruik is, en daerom niet genoeg kan aengepreezen worden; verkieft men echter de verandering van sleutel, dan fchynt het veel natuurlyker en gemakkelyker te zyn, die van den Bas zelve een geheel octaef te verlaegen, en dus onder de laegfte of eerfte linie te plaetfen; waer door men zeven nooten zoude winnen, de linien haeren naem behouden en de voorftellinge geene andere verandering lyden, dan alleen deeze, dat de tweede F zoude staen daer anders de laegfte haere plaets heeft: doch, dewyl dit voor de C. Sleutel op de middelste linie, noch voor de G. Sleutel op de tweede aengaet, zoude men, by het aenneemen van de G. Sleutel tot eene algemeene voor alle Stemmen, volgens den voorflag van den Heere *Abt Lacassagne*, ook noch dit winnen, dat men met weinige moeite de

B

nooten,

Hoe de nooten boven de linien te schryven.

Welke verandering van sleutel noch de beste zyn.

Is echter niet voldoende.

Met het aenneemen van de G. Sleutel tot algemeene vervalft

alle zwa-
righet,
en wordt
deverlae-
ging der
nooten
gemakke-
lyk.

nooten, niet alleen *een*, maer zelfs *twee* octaven, zoude kunnen verlaegen: want daer toe is alleen noodigh de G. Sleutel weder voor de hooge pasfasiën, die een of twee octaven laeger gefchreeven zyn, te ftellen; en door die voor de grontftemmen een *derde* of *vierde*; door die voor de middenftemmen een *tweede* of *derde*; en door die voor de bovenftemmen *een* of *twee* ftreekjes te haelen. By korte pasfasiën en fpringende nooten, kan men de ftreekjes, die de sleutel by verlaeging *meer* zoude moeten hebben, boven de hoofden der nooten ftellen, wanneer de ftarten naer beneden gaen, en onder dezelve als ze opwaerts zyn; dit is regelmaetiger, duidelyker en gemakkelyker, dan het getal der ftreekjes, die de sleutel moet hebben *boven* of *onder* dezelve te haelen, zoo als gem. Heer *Lacaffagne* leert: want als voor den Bas of de Violoncello de nooten twee octaven verlaegt moesten worden, zoude men vier ftreekjes moeten gebruiken, en dus de twee van de sleutel, als niets beduidende, voorkoomen; drie of vier ftreekjes zyn ook moejelyker te onderscheiden, dan een of twee, en ook lastiger in het fchryven, voor al, wanneer 'er maer weinige plaets is.

Het gee-
ven van
onder-
fcheide
naemen
aan eene
noot, op
dezelve
linie
ftaende,
kofft veele
moeite.

Het kofft ook aen de Leerlingen geene geringe moeite, om eendere nooten op dezelve linie fttaande, zich als geheele andere voorteftellen; hier toe is men echter verplicht by het gebruiken van drie sleutels: want die voor de Fiool maakt de noot op de middelste linie tot B; die voor den Alt tot C; en die voor den Bas tot D
of

of F; en als men zich van de C. Sleutel op de vierde en middelste linie bedient tot A of C; waer door het leeren der Compositie, het speelen op het Klawier, en op onderscheide Instrumenten zeer moeijelyk wordt gemaect; hierom behoorden Leerlingen, die, in weinigh tyt, groote vordering trachten te maeken, zich naer de G. Sleutel op de tweede linie te doen onderwyzen, op wat Instrument zy ook mogten leeren; zoo dra ze de Muziek volgens dezelve magtig zyn, zal het hun weinige moeite kosten, die, welke naer andere sleutels is geschreeven, te leeren leezen of te verzetten; de G. Sleutel is ook aen zeer weinigen der geenen, die speelen kunnen, onbekent; het zoude derhalven van zeer veel nut weezen, dat eenige goede Componisten, dezelve sleutel, voor alle Stemmen, in gebruik wilden brengen, door hunne stukken daer in te componeeren; hier door zouden ze aen de Liefhebbers het genoeg en geeven van alle stemmen te kunnen leezen, en de lust opwekken, om zich op meer dan een Instrument te oefenen; en aen de Fioolisten noch daer en boven dat, om, met weinige moeite, ook den Alt te leeren speelen, dewyl de behandeling dezelve is; als mede ook op den Alt, met meerder gemak als het tans geschiet, des noots den Bas, welke dezelve snaeren heeft, en alleen een octaef laeger is §. 59. Het debiet der Muziekstukken zoude daer door ook worden bevordert, en de Componisten, Schryvers en Drukkers dus hun eigen voordeel behartigen.

Voor al by 't leeren der Compositie, het speelen op 't Klawier en onderscheide Instrumenten.

Leerlingen behoorden zich naer de G. Sleutel te doen onderwyzen.

Om de stemmen te onderscheiden, zyn de sleutels niet noodigh.

De woorden zyn voldoende.

Hoe dezelve in Operaes te gebruiken.

Het schynt, dat men de sleutels ook heeft willen gebruiken om de stemmen te onderscheiden: want anders hadde de Bas natuurlyk ook C. tot Sleutel moeten hebben, zoo wel als de Fiool G. heeft naer haere laegste snaer, om dat de laegste snaer van den Bas, zoo wel C. als die van den Alt is, welke C. voor sleutel heeft, ten zy men de F. Sleutel wilde afleiden van het oude Klawier §. 38. De woorden, waer mede men gewoon is de Stemmen te onderscheiden, zyn immers duidelyk en derhalven voldoende; waerom dan eene nutte konst, die in zich zelve zwaer om te leeren is, met onnutte onderscheidingen van sleutels verwart en belast? In Operaes, daer de Acteurs onderscheide stemmen zingen, kon men dezelve by hunne Naemen zeer gemakke-lyk voegen, met de eerste letter der stemmen daer by te plaetsen; als by exempel D. voor Difcant, T. voor Tenor, A. voor Alt en B. voor Bas, of wel die woorden zelve, by de Naemen der Acteurs, aén 't hoeft der Opera.

§. 7.

De Klanken worden, om op te leveren het geene men Muziek noemt, in een Regelmaetigh Samenstelsel gebracht §. 1. en, by het zingen of speelen van een stuk, dient wel zorge te worden gedraegen, dat de juiste afdeelingen en bepaelingen der klanken, die daer in plaets hebben, en welke door nooten en andere tekenen worden aangewezen, stipt worden naergekoomen en uitgedrukt,

gedrukt, anders verandert de aengenaemste Muziek in een onaengenaem wangeluit, en de eene stem loopt de andere voor.

De evenredigheid, die, door het wel afdeelen en bepaalen van de lengte of tyt van duuring der klanken, tusfchen dezelve ontfaet, is men gewoon *Maet* te noemen; en deeze evenredigheid heeft in een Muziektuk plaets, wanneer alle de deelen, waer in men eene telnoot §. 4. verdeelt, te famengenoomen, juist de telnoot uitmacken: want zoo dra hier aen iets, hoe gering ook, ontbreekt, is de maet gebrekkigh. Men zingt of speelt derhalven in de maet als men deeze evenredigheid stipt naerkoomt, en zulks gefchiet, wanneer men de nooten en andere tekenen, waer door dezelve wordt voorgestelt, ieder juist zoo lang doet hooren, als de aert van dezelve, en het Muziektuk mede brengen. Om hier in aen het gehoor te hulpe te koomen, heeft men 'er de beweging bygevoegt, die gemeenlyk, door het trappen met den rechten voet wordt verricht, en om niet te doolen in de telling der telnooten, en dus in de juiste deeling, heeft men noch ingevoert, om op eenen egaelen afftant, dat is na een zeker gelyk getal van telnooten, wanneer 'er getrapt moet worden, om te hooren of men noch in de maet is, zulks telkens met een dwarsstreepje door de vyf Muzieklinien, aen te duiden, en wel zoo, dat op de eerste noot of ander teken na het streepje, als den aenvang aenwyzende, moet worden getrapt; ik zegge met voordacht de eerste noot of

De evenredigheid der klanken tot elkan deren noemt men *Maet*.

De trap met den rechten voet wordt door dwarsstreepjes aangewezen.

ander teken, om dat Leerlingen de andere tekenen, welke §. 27. en vervolgens worden aangewezen, over het hoofd ziende, daer door buiten staet raeken, om in de maet, die anders zeer eenvoudigh is, ooit juist te leeren speelen.

§. 8.

Daer zyn
drieder-
hande
Maeten.

Outtyts had men maer twee zoo genaemde Maeten of Afdeelingen door dwarsstreepjes, naemlyk eene van twee, en eene van drie telnoten, thans zyn 'er driederhande soort, waer van zommige in *twee deelen* worden gedeelt, andere in *drie deelen* en weder andere in *vier deelen*.

§. 9.

Maet van
twee de-
len, op
iedere
deeling
eene tel-
noot.

Die van twee deelen wordt betekent en aangewezen met **2**, dat zoo veel wil zeggen als deeze Maet of Afdeeling door dwarsstreepjes, bestaet uit twee enkele klanken of telnoten, gemeenlyk koomt ze echter voor met $\frac{2}{4}$ even na de sleutel op de vyf linien geplaatst, om aen te duiden, dat ze is samengesteld uit twee enkele zwarte nooten, die door hun, welke gewoon zyn zich van de vermindering alleen te bedienen §. 3. quarten worden genoemd, ze zyn eigenlyk de telnoten van die *gemeenenooten* welke §. 4. *Pl. I. Fig. 2.*, zyn aangewezen; Deeze maet wordt dus getelt en afgedeelt; op een trapt men met den rechten voorvoet neder,
op

Hoe ze
wordt ge-
telt en
gedeelt.

op twee licht men den voorvoet op, en op een gaet hy weder neder, en zoo voorts; de hiel blyft gevolglyk op den gront. In deeze enkele maet, die uit *gemeenenooten* is samengestelt, koomen ook halven of eens gestreepten voor, de eerste en de derde derzelve zyn telnooten §. 4. en dus de voornaemsten, die gemeenlyk het sterkste worden uitgedrukt, de tweede wordt gehouden voor eene leiding tot de derde, en de vierde als eene leiding tot de volgende eerste van de andere maet; dezelve worden iets korter en met minder nadruk dan de telnooten gespeelt, als ze op- of nederwaerts gaen, maer als ze van gelyke hoogte zyn worden ze egaal voorgedraegen; die, welke tweemaal gestreept zyn, noemt men *quarten*, volgens de benaeming der geenen die eene vermeerdering en vermindering toelaeten §. 3. en welke benaeming, als de duidelykste zynde §. 4. ook door my wordt gevolgt; deeze *quarten* worden doorgaens gebruikt voor *Agrementen*, die in eene aenblaazing of *streek* worden uitgedrukt, en daerom gemeenlyk met een boogje §. 28., als te samen worden getrokken; de driemaal gestreepten zyn maer achtstens, welke hier niets dan schiele slagen der vingeren voorstellen; de viermaal gestreepten die maer zesftiendens zyn, zullen zelden voorkoomen, men zal derhalven, in stukken, gecomponeert in deeze enkele maet, geene geheele maet vinden, waer in alle de nooten meer dan eens zyn gestreept, ten zy de geheele maet een *agrement* of loop waere.

Deeze enkele maet beslaet uit *gemeenenooten*.

De *Telnooten* zyn de *voornaemsten* der halven.

Quarten zyn tweemaal gestreepten.

Dienen voor *Agrementen*.

Driemaal gestreepten zyn hier maer slagen der vingeren.

Maet van twee deelen, op iedere deeling twee telnooten, mit gemeenenooten samengefelt.

De enkele Maet van vieren, welke dus betekent wordt **2** of **C** of **♩**, en uit de gemeenenooten is samengefelt, bestaet uit vier enkele klanken of telnooten, ze wordt ook in twee deelen gedeelt, en op iedere deeling twee getelt, op een gaet de voorvoet neder, op twee blyft hy staen, en op de volgende een licht men hem weder op, voorts trapt men hem op de derde een weder neder en zoo vervolgens; het geene met opzicht tot de halve en mindere gedeeltens der nooten van de maet van **2** of $\frac{2}{4}$ is gezegt, heeft hier, zoo als ook by alle de volgende maeten, plaets, het onderscheit der verdubbelings- en verminderingnooten in acht ge-noomen wordende.

Uit verdubbelingsnooten, op iedere deeling twee.

Tot deeze behoort ook de Maet uit verdubbelingsnooten samengefelt, en als de eerste betekent met **2** of $\frac{2}{4}$; ze heeft, als de tweede, vier telnooten, en het geheele onderscheit bestaet in niets anders, dan daer in, dat de telnooten hier de halven van de gemeenenooten zyn, de halven de quarten en zoo voorts §. 4. *Pl. I. Fig. 3.*; eenige weinigen hebben echter deeze maet te recht met $\frac{4}{8}$ betekent.

Uit verminderingnooten, op iedere deeling een.

Men vindt ook noch eene Maet, die, als de tweede, met **2** of **C** of **♩** betekent wordt, en in twee deelen gedeelt, doch op iedere deeling een

een getelt; ze is samengesteld uit de *verminderingsoorten* §. 4. *Pl. I. Fig. I.*, waer van de enkele zwarten maer halven zyn.

Onder de maeten, die in tweeën gedeelt worden, behoort ook de Maet van $\frac{6}{4}$ uit *gemeenenooten* samengesteld, welke zes telnoten heeft, waer van 'er drie in iedere deeling koomen; ze wordt daarom, dus, getrapt, op een de voorvoet neder, twee en drie blyft hy staen, op een gaet hy weder op, twee en drie blyft hy op, en op een gaet hy weder neder, en zoo voorts.

Uit *gemeenenooten*, op iedere deeling, drie.

Hoe te trappen.

De Maet, met $\frac{6}{8}$ betekent, wordt op dezelve wyze gedeelt, en het geheele onderscheit bestaet alleen daer in, dat ze uit *verdubbelingsnoten* is samengesteld.

Uit *verdubbelingsnoten*, op iedere deeling, drie.

§. 10.

De enkele Maet, die in drie deelen wordt gedeelt, en uit de *gemeenenooten* bestaet, wordt betekent met 3 of $\frac{3}{4}$, en dus getrapt, op een de voet neder, op twee de hiel op, op drie de heele voet op, en op een de voet weder neder: doch deeze beweging met den voet koomt alleen maer te pas, vooreerst beginnenden of by geheele langzaam maeten; men telt ze ook dus, een de voorvoet neder, op twee blyft hy staen, en op drie gaet hy op, en op een weder neder. Meesters, die het afdeelen en tellen gewoon

Maet van drie deelen, uit *gemeenenooten*, op iedere deeling, een.

Hoe te trappen.

Meesters
konden
zonder
beweegin-
ge spee-
len.

Maervoor
Leerlin-
gen is ze
noodigh.

zyn, kunnen zeer wel, zonder het trappen met den voet of andere beweginge, speelen; het ge-
duurigh trappen in een Concert is ook onaenge-
naem, zoo wel als bewegingen met het hoofd,
of Instrument waer op men speelt, doch Leerlin-
gen hebben de beweging noodigh, om dat het
hun anders onmoogelyk is egael te tellen, ten
zy men hun zulks leere naer den slagh van de
slinger, waer van hier na §. 17. zal worden ge-
sprooken, of dat men hun voortelle.

Maet uit
verdubbe-
lingsnooten,
op iedere
deeling,
een.

Wanneer de Maet met $\frac{3}{8}$ betekent is, duidt
zulks alleen aen, dat men zich van *verdubbelings-
nooten* heeft bedient, en dat vervolgens de halven
van de voorige maet hier enkele- of telnooten zyn.

Uit ver-
minde-
ringsnooten,
op iedere
deeling,
een.

En wanneer daer toe *verminderingnooten* zyn
gebruikt, van welke de witten met eenen staert
de telnooten en de zwarten de halven zyn §. 4.
Pl. I. Fig. I. wordt de Maet met $\frac{3}{2}$ betekent,
en ook, op iedere deeling, een getelt.

Dubbele
Maet van
3 of $\frac{3}{4}$, uit
verdubbe-
lingsnooten,
op iede-
re dee-
ling, twee.

Dubbele
Maet van
 $\frac{3}{2}$, uit ge-
meenenoo-
ten, op
iedere
deeling,
twee.

De Maet van 3 of $\frac{3}{4}$ kooft ook dubbelt voor,
en dan moet men, op iedere der drie bewegin-
gen van den voet, twee tellen: doch dan is ze
uit *verdubbelingsnooten* samengestelt.

Wanneer de *gemeenenooten* tot de Maet van $\frac{3}{2}$
gebruikt zyn, is ze dubbelt, en wordt, op iedere
deeling, twee getelt; in deeze maet koomen de
Hornpipen altoos voor.

De

De Maet van $\frac{9}{4}$ is samengeftelt uit *gemeenenooten*; ze wordt in drieën gedeelt, en, op iedere deeling, drie getelt.

Op iedere der drie deelingen, drie, uit *gemeenenooten*.

Die van $\frac{9}{8}$ is samengeftelt uit *verdubbelingsnooten*, en wordt mede in drieën gedeelt, en, op iedere deeling, drie getelt.

Uit *verdubbelingsnooten*, op iedere deeling, drie.

§. II.

De dubbele Maet van vieren, die dezelve betekening als de enkele heeft, naemelyk C. of Ψ . beftaet uit acht enkele klanken of telnooten, genoomen uit de *verdubbelingsnooten*; men deelt dezelve dus, op een, de rechte voorvoet neder, op twee blyft hy ftaen, een de linke hiel op, die op twee blyft ftaen, een de linke hiel zacht neder, die op twee blyft ftaen, een de rechte voorvoet op, die op twee blyft ftaen, op een weder fterk nedergaet, en dus de volgende maet aenwyft.

Maet van vier deelen, op iedere deeling, twee, uit *verdubbelingsnooten*.
Deeling en telling derzelve.

Tot deeze dubbele maet behoort ook de Maet, die dezelve betekening aen de sleutel heeft, en uit *gemeenenooten* is samengeftelt; ze wordt op gelyke wyze gedeelt; by *Corelli* zal men ze vinden, maer tans koomt ze weinigh voor.

Maet van vierdeelen uit *gemeenenooten*, op iedere deeling, twee.

De

Op iedere
der vier
deelin-
gen, drie,
zit ver-
dubbelings-
noten

De Maet van $\frac{12}{8}$ behoort ook tot de maeten, die in vieren worden gedeelt, doch, in plaats van twee, wordt op iedere deeling drie getelt; men gebruikt daer toe de *verdubbelingsnoten*.

De dee-
ling in
vieren
heeft
tegen-
spreekers.

Eenigen, die gewoon zyn de zaeken niet grondigh te betrachten, vinden de afdeeling der lange maeten in vieren onnut, en verkiezen liever, of tweemaal in de maet te trappen, of vier, en zes op iedere deeling te tellen; het eerste maekt verwarring als men met anderen speelt, en voldoet, zoo min als het tweede, aen het oogmerk, naemelyk om egael te leeren tellen; de beweging is by de afdeeling der klan-ken in gebruik gebragt, om de verbeelding en het gehoor te hulpe te koomen; hoe minder beweeging 'er by eene langzaamte telling is, hoe minder ze aen het oogmerk van juiste afdeeling voldoet; dit heeft geen bewys noodigh, om dat het de geenen, die de Muziek oplettende behandelen, genoegzaam by ondervinding kennelyk is; ook weeten die, dat de Leerlingen de langzaamte maeten niet vaerdigh leeren, om dat het zeer nocielyk is, bewegingen juist en langzaam te maeken, waerom aen hun alle mooglyk gemak behoort te worden toegebragt, en zelfs toege-
staen, dat zy met het gantsche Lichaem eene beweging maeken, niet ongelyk aen die van eene slinger; deeze beweging helpt meerder om juist te leeren tellen en deelen, dan men wel zoude gelooven, en aen de juiste afdeeling hangt het

Haere
nuttig-
heit.

Leert juist
tellen en
deelen.

het gantsche werk; als men dat kan, valt de beweging lastigh, en dan wordt ze zeer gemakelyk nagelaeten; Meesters hebben, zoo als §. 10. is toegeftemt, tot het houden der maet geene de minste beweging noodigh, om dat ze eene hebbelykheit van juist tellen en afdeelen, door de oeffening, hebben gekreegen; Leerlingen, die zelfs noch niet heel verre gevordert zyn, kunnen de maet van $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{8}$, en zelfs de maet van vier telnoten, met den voorvoet even op te lichten, en neder te trappen, genoeg houden, wanneer de beweging niet langzaam is.

§. 12.

Uit al het geene van de zoo genaemde maeten en derzelve tekenen aan de fleutel is gezegt, blykt ten allerduidelyksten, dat daer in eene groote verwarring heerfcht: wánt de tekenen der Ouden, die uitgedagt waeren, om de telnoot aan te wyzen van de vyfderlei foorten van nooten, die zy gebruikten, §. 4., om de vyf onderscheide bewegingen, tytmaet of duuring van iedere telnoot, uit te drukken, heeft men gedeeltelyk verworpen, en de geenens, die men heeft behouden, vry onverschilligh gebruikt: want niet zelden zal men dezelve tekenen voor verminderings- gemeene- en verdubbelingsnoten aantreffen, en dus onverschilligh voor enkele- of dubbele maeten, waer door het byna niet moogelyk is dezelve van elkanderen te onderscheiden §. 19., en vervolgens de telnoot, die

In de maet
heerfcht
eenegroo-
te verwar-
ring.

die men tot het wel uitvoeren van een stuk noodzaakelyk dient te kennen §. 9. te ontdekken; men noemt ook de zwarte enkele nooten quarten §. 3., en speelt, en telt ze als enkele telnoten, het welk uit de simpele maeten, die uit de gemeenenooten zyn samengefelt, blykt; als men de verdubbelingsnooten aentref, noemt men ze achtstens, en speelt, en telt ze mede als enkele telnoten; en is een stuk uit de verminderingnooten samengefelt, noemt men de witten met eenen staert halven, en de zwarten, quarten, en speelt, en telt de eersten als enkele telnoten, en de tweede, als halven; waer door de verwarring zoo groot wordt, dat zelfs zeer goede Speelers met de dubbele maet van $\frac{3}{2}$, uit gemeenenooten bestaende, zeer verlegen zyn, niet weetende, of ze in twee deelen, of wel in drie moet worden gedeelt, en verwarren ze daerom met de maet van $\frac{6}{4}$, die in tweeën wordt gedeelt, en op iedere deeling drie getelt; daer de maet van $\frac{3}{2}$ altoos drie deelen heeft, en wel zoo, dat, wanneer ze uit verminderingnooten bestaet, op iedere deeling een wordt getelt, en wanneer daer toe gemeenenooten zyn gebruikt, op iedere deeling twee §. 10. De maet, die men naer de tweede der verminderingnooten *a la breve* noemt, dat is met de korte, en uit verminderingnooten is samengefelt, waer in de enkele zwarten halven zyn, geeft zommige Liefhebbers ook veel werk.

Veele weeten met de maet van $\frac{3}{2}$ niet te recht te koomen.

Ook niet met de *a la breve*.

Dit

Dit weinige zal genoegzaam zyn om te begrypen, dat het tans, tot verstant der maet, noodigh is den wegh, §. 3. en 4. aangewezen, in te slaen, naemelyk eene vermeerdering en vermindering der nooten toe te laeten, en de drierhande soorten, met naemen, *verminderings-gemeene- en verdubbelingsnooten*, te leeren onderscheiden; wil men ze liever *verkorte-enkele- en vermeerderde* noemen, of wel *verminderde-gemeene- en vermeerderde*, dat moogelyk wel zoo duidelyk zoude zyn, en, met het geene in der daet geschiet, over een koomen, zoo als uit *Pl. 1. Fig. 1, 2 en 3.*, ten klaerften blykt, is het ook goet: maer, om dat de eerste benaeming reets by zommigen bekend is, heeft men ze behouden; best waere het derhalven, maer eene soort van nooten te gebruiken, en wel de gemeenen, zoo als §. 4. is aengetoont, waer door veele zwaerigheden uit den wegh zouden worden geruimt, en het leeren der Muziek veel gemakkeliker gemaakt: want onderscheide denkbeelden an dezelve figuren te hechten, is zeer moeielyk, vooral, daer men geen tyt heeft, om zich te bedenken, maer alles oogenblikkelyk moet uitvoeren, zoo als by het zingen en speelen plaets heeft.

§. 13.

De betekening der Maet had, zoo als uit het zoo evengemelde blykt, wel eenige verbetering noodigh, en het schynt, dat zulks, zonder de minste zwaerigheid, kan geschieden, wanneer
men

Tot verstant der maet is de vermeerdering en vermindering noodigh.

Ende drierhande soorten van nooten.

Hoe men ze zoude kunnen noemen.

De betekening der Maet had wel verbetering noodigh.

Want ze bereikt het oogmerk, naemelyk de deeling, niet.

Tot de verbetering is een bequaem middel te vinden.

men daer toe niet dan fyfers gebruikt, waer van het bovenste de deeling der maet aenwees, en het onderste, hoe veel telnoten of enkele klanken 'er op iedere deeling waeren: want het oogmerk der betekening wordt niet bereikt, als het teken niet aenwyft, hoe de maet moet worden gedeelt; weet men dit, dan zal men ook weten wat nooten tot de samenstelling zyn gebruikt, en hoe alle de pasfasiën moeten worden getelt en verdeelt; zyn de verminderingsnoten gebezigt, blykt het aenstonts, zoodra men de verdeeling weet, dat eene witte noot met eenen staert eene enkele of telnoot is, en de zwarte maer eene halve; zoo de gemeenen zyn gebruikt, kan men niet misfen met eene zwarte voor eene telnoot te neemen, en de eens gestreepten voor halven, en is het Muziekstuk samengestelt uit de verdubbelingsnoten, is het klaer, dat de eens gestreepten, telnoten zyn, en de tweemaal gestreepten, halven; wil men echter daer op blyven staen, dat, door de betekening van het stuk by de sleutel, ook worde aangewezen van wat soort van nooten men zich in de samenstelling heeft bedient, daer toe is een bequaem middel te vinden; de maet van $\frac{3}{2}$, uit gemeenennoten samengestelt, geeft het oris aen de hant: want deeze maet wordt in drie deelen gedeelt en op iedere deeling twee getelt, en, dewyl de 3 van de 2 alleen gescheiden is door de middelste der vyf Muzieklinien, beelt ze genoegzaam af, dat de maet uit gemeenennoten befaet;

beftaet; zie hier hoe de betekening op dien voet zoude kunnen gefchieden.

En wel eerst de Maeten in §. 9. befchreeven,

Het welk eenenieuwe betekening oplevert,

Oude betekening.		Nieuwe.
2 of $\frac{2}{4}$	$\frac{2}{1}$	gemeenenooten.
2 of C of Φ	$\frac{2}{2}$	gemeene.
2 of $\frac{2}{4}$ of $\frac{4}{8}$	$\frac{2}{2}$	verdubbelings.
2 of C of Φ	$\frac{2}{1}$	vermindering.
$\frac{6}{4}$	$\frac{2}{3}$	gemeene.
$\frac{6}{8}$	$\frac{2}{3}$	verdubbelings.

Die van §. 10.

3 of $\frac{3}{4}$	$\frac{3}{1}$	gemeene.
$\frac{3}{8}$	$\frac{3}{1}$	verdubbelings.
$\frac{3}{2}$	$\frac{3}{1}$	vermindering.
3 of $\frac{3}{4}$	$\frac{3}{2}$	verdubbelings.
$\frac{3}{2}$	$\frac{3}{2}$	gemeene.
$\frac{9}{4}$	$\frac{3}{3}$	gemeene.
$\frac{9}{8}$	$\frac{3}{3}$	verdubbelings.

C

En

En die in §. II. befchreeven.

C of Φ .	. . . . .	$\frac{4}{2}$	verdubbelings.
C of Φ .	. . . . .	$\frac{4}{2}$	gemene.
$\frac{12}{8}$.	. . . . .	$\frac{4}{3}$	verdubbelings.

Die zeer
eenvou-
wigh is.

Deeze nieuwe betekening is zeer eenvoudigh, en beantwoort echter volkoomen aen het oogmerk; het bovenste fyfer wyft de deelen aen, in welke iedere maet wordt gedeelt, en de onderfte, hoe veel telnoten of enkele klanken 'er in iedere deeling zyn; wat men eigenlyk door telnoten verftact, kan men §. 4 en 9. vinden.

Hoe het
foort van
nooten
aen te
wyzen.

Wanneer de twee fyfers alleen door de middelste der vyf Muzieklinien van elkanderen waeren gefcheiden, zoude zulks te kennen kunnen geeven, dat men zich van gemeenenooten §. 4. by het famenstellen van het Muziektuk hadde bedient; tot het aenwijzen der verdubbelingsnooten zoude men tufchen de fyfers, waer achter dat woort ftact, een ftreekje, van de linke naer de rechte hant, fchuins opgaende, dus / gehaelt, kunnen ftellen; en om aen te duiden, dat de verminderingnooten waeren gebruikt, zoude men, tufchen de fyfers, waer achter het zelve woort gevonden wordt, een ftreekje, van de linke naer de rechtehant, fchuins nedergaende, dus \ kunnen haelen; hier door zoude het foort van nooten, dat tot de famenftelling van het Muziektuk waere gebezigd, duidelyk worden aen-

aengeweezen. Hoe deeze nieuwe betekening der maet, tot aanwijzinge der deeling en telnoten derzelve, best in gebruik zoude kunnen worden gebragt, zal men §. 20. vinden.

En de nieuwe betekening in gebruik te brengen.

§. 14.

Indien men een goet begrip van de zoo ge-naemde maet of afdeeling door dwarsstreepjes wil hebben, en de eenvoudigheid, die daer in heerscht, zien, behoeft men maer een airtje of Muziekstuk, uit de gemeenenooten samengesteld, en betekent met 2 of $\frac{2}{4}$, te neemen, doet het eerste, derde en vyfde dwarsstreepje, door de vyf linien, en zoo vervolgens, wech, dan hebt gy de maet van vieren, en de tekening by de sleutel behoeft alleen verandert te worden: mits nochtans, dat het stuk met eene volle maet begint; anders moet het eerste streepje blyven staen, en het 2, 4, 6 en zoo voorts uitgedaen worden; wil men de lange maet van acht telnoten hebben, of die in vieren wordt gedeelt, en op iedere deeling twee getelt, dan vermindert men, in de reets gemaekte maet van vieren, de streepjes noch op de helft.

Eenvou-wigheid der maet aenge-toont.

Van ge-meene-nooten:

Met de stukken, uit verdubbelings- en verminderingnooten samengesteld, en in andere maeten gebragt, kan men op dezelve wyze te werk gaen. Indien men het stuk in alle die maeten speelt, zal het dezelve zang blyven,

Van vers-dubbe-lings- of vermin-derings-nooten:

C 2

mits

mits dat men de nooten, en andere tekenen op gelyke wyze behandelt.

De Maet is, eene evenredigheid der klanken.

Hier uit blykt dan ook ten duidelyksten, dat de Maet niets anders is dan eene evenredigheid, die de klanken in lengte of tyt van duuring tot elkanderen hebben, waerom men ook in de maet speelt, wanneer men deeze evenredigheid, die, door de telnooten, haere deelen en verdere tekenen wordt aangewezen, slipt nakoomt: de dwarsstreepjes dienen derhalven tot niets anders, dan om niet te doolen in het tellen der telnooten, haere deelen en verdere tekenen §. 7. dewyl iemand, die wel tellen en afdeelen kan, een geheel stuk in de maet zal spelen, ofschoon de dwarsstreepjes daer in ontbreeken; gelyk ook een Leerling, die eenige vordering heeft gemaekt, zulks gemakkelyk, naer de slinger, §. 17. beschreeven, kan verrichten. Het is derhalven zeer belachelyk, de konst, door eene vermeenigvuldiging van maeten, of, om beter te zeggen, afdeelingen door dwarsstreepjes op verschillende afstanden, lastigh te maeken; te meer, daer de *perioden* der Muziek, niet altoos, met de eerste noot, die na het dwarsstreepje volgt, aenvangen, noch ook de *accenten* op die eerste nooten vallen. De maeten, waer van men zich outtyts heeft bedient, of eigenlyk de dwarsstreepjes, daer twee telnooten tuschen staen, zyn noodigh; gelyk ook die, daer men 'er drie tuschen stelt, om eene gelyke en ongelyke afdeeling te hebben; de overigen zoude men

Vermeenigvuldiging van afdeelingen is lastigh.

Twee zyn voldoende.

wel

wel kunnen ontbeeren, en dit gemis zoude geen gering nut aen de Muziek toebrengen, dewyl het veelen aen de maet hapert, om dat ze met al de onderscheidingen door dwarsstreepjes, niet te recht weeten te koomen, en vooral niet met de lange langzaeme maeten, waer in ze meerder deeling, dan in schielyke, noodigh hebben §. 11. en 18.; om de langen te verkorten, is alleen noodigh, tusschen iedere twee streepjes, op de helft der maet, 'er noch een in te stellen, en zorg te draegen, dat de *syncofes*, die, om dat streepje, moeten worden gescheiden, tot *notes legates* worden gemaekt, door, in plaets van eene lange noot, twee korten aen iedere zyde van het streepje te stellen, en daer over een boogje te haelen §. 30., als mede het teken der maet aen de flutel te veranderen.

Redenen, om de overigen te verwerpen.

Hoe de langen te verkorten.

De afschaffing van het lastigh onderscheit der maeten of afdeelingen door dwarsstreepjes is van zoo veel nut, dat men reden heeft om te verwachten, dat ze eindelyk eens algemeen zal worden; te meer, dewyl de nieuwste en beste Componisten hunne stukken reets in de korte maeten van $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$ beginnen te brengen.

Leerlingen, willen ze spoedige vordering macken, behooren zich niet dan naer maeten van twee en drie telnoten te oeffenen; wanneer ze daer naer de juiste afdeeling hebben geleert, zal het hun, volgens het geene zoo even van de maet is gezegt, gemakkelyk vallen alle Muziek in de

Leerlingen behooren zich niet dan naer maeten van twee en drie telnoten te oeffenen.

maet te zingen of te speelen. Stukken in korte maeten, en uit gemeenenooten samengestelt §. 4., waer in alle de stemmen op de G. Sleutel zyn gebragt §. 5., bekorten het leeren der Muzick ongemeen; een Meeſter, die de vordering van zyn Leerling op het oog heeft, zal zich daer van, gelyk ook van de ſlinger §. 17. beſchreeven, met voordeel bedienen, om dat hy zynen eigen roem te gelyk bevordert en daer door veele Leerlingen bekooft.

§. 15.

Door het gebruik van onderſcheidte telnoten, maettekens en maeten, en daer tegenſtrydende woorden, is verwarring ontſaen.

Men heeft van over oudetyden opgemerkt, dat de kennisſe der maet of de evenredigheit, die de klanken in lengte of tyt van duuring tot elkanderen hebben §. 7. en dus eene juiste bepaeling van den tyt, geduurende welken iedere telnoot, gedeeltens derzelve of andere tekenen moeten worden gehoort, niet weinigh toebrenghet, om den waeren zin van den Componiſt te treffen; van tyt tot tyt heeft men daer toe middelen uitgedacht, dan heeft men gemeent zulks in onderſcheidte telnoten en maettekens te kunnen vinden, dan weder in onderſcheidte maeten of afdeelingen door dwarsſtreepjes, en dan in eenige konſtwoorden by de ſtukken te voegen, die men telkens heeft vermeerderd, en uit verſcheidte taelen by elkanderen gebragt, welke niet zelden ſtryden tegens het geene door de onderſcheidte telnoten, maettekens en zoo genaemde maeten wordt beoogt, waer door eendelyk de verwarring algemeen is geworden, en
wel

wel zoo , dat men meenigmael noch het foort van nooten , noch dat der maeten , behoorlyk weet te onderscheiden , veel min den rechten zin aen de woorden , by de stukken gevoegt , te geeven , en noch minder , die van den Componist te treffen.

§. 16.

Uit het verhandelde zal men genoegzaam kunnen opmaeken , hoe verre dat men in de konst moet gevordert zyn , om den waeren zin van den Componist te kunnen opsporen ; laet 'er ons noch by voegen , dat de woorden , die ten dien einde by de stukken worden gestelt , niet zelden quaelyk verstaen worden , en dat boven dien byna ieder Meeſter daer aen eene byzondere betekenis geeft : want die gewoon zyn ſchielyk te ſpeelen zullen een langzaam stuk voordraegen , zoo als zy , die gewoon zyn langzaam te ſpeelen , een vrolyk stuk doen ; de Componist zelve zal , naer hy gedisponeert of geſchikt is , het den eenen dagh langzaemer dan den anderen ſpeelen , waer door een goet stuk niet zelden eene ſlechte uitwerking heeft. Het gebruiken van Nederduiſche woorden , zoo als zommigen willen , zal deeze zwaerigheid niet uit den wegh ruimen , maer veel eer vermeerderen ; de Italiaenſche ſpraek is doch de tael der zangkonſt , en ſchynt derhalven eenigh recht op de Muziekſtukken te hebben ; ook is ze , voor zoo verre de woorden , die op de Muziekſtukken geſtelt worden , aengaet , vry algemeen bekend : maer de groote

De Zin van den Componist is moeielyk te ontdekken , om dat de bygevoegde woorden niet voldoen- de zyn.

Men kan door de-
zelve
den tyt
niet af-
meetten.

De flinger
is daer toe
het beste
werktaig.

zaek is, dat men door die woorden den tyt niet juist kan afmeetten: maer wel door gelyke op elkanderen volgende bewegingen; de gemeenste, en, daer men volkoomen staet op kan maeken, is de flinger, die de groote *Huigens* by de uurwyzers heeft gevoegt en ze daer door veel verbetert; een ieder, welke deezen juistten tytmeer kent, weet, dat die, naer deszelfs lengte of korte, langzaemer of gauwer gaet, en niet naer de grootere of kleinere beweging, welke hy heeft wanneer hy taemelyk groote of zeer kleine gedeeltens van eenen sirkel beschryft, als mede dat zyne terugkoomst op het middelpunt altoos egael is; zie daer over, onder anderen, de Natuurkunde van *Desagulier* 1 d., bl. 438.

Lowie
heeft de-
zelve by
de Muziek
reets aen-
gepre-
zen.

BLANKENBURG in zyne *Elementa Musica* zegt, bl. 133. dat „ een uitmuntent Fransch Auteurs „ genaemt *Lowie*, zyn kleinboekje, waer in hy „ eene zeer nette verhandeling geeft van de „ gronden der zangkonst, met eene beschryvin- „ ge van de maet, door middel van de flinger, „ die hy chronometre noemt, koomt te beslui- „ ten (*).

Myn

(*) Dit boekje, dat ik lang te vergeefs hebbe gezogt, is my eindelyk door een Liefhebber der Muziek den 23 Maert 1768. ter handen gestelt; het is te Amsterdam by *Estienne Roger* in 1698 gedrukt; de chronometre, daer beschreeven, bestaat uit eene houtte lat van zeven voeten lang, waer op zes voeten zyn verdeelt, in duimen, welke van onderen op, door de getallen 1 tot 10, en voorts iedere

Myn overleeden Meester heeft my ook meenigmael het gebruik van de slinger tot het leeren der maet aengepreezen, en deet my de nuttigheit daer van bemerken, door my voor te tellen, of wel, met zyn vinger of stryktok op de tafel te slaen; ik hebbe ook op zynen raet, met een goet Horologiemaker over eene slinger, die geluit zoude geeven, gesproken; en hem myne ideës of denkbeelden daer omtrent mede gedeelt, welke daer heenen gongen, om, door eenige weinige raderen, eenen trommel, op de wyze als die in een speelend horologie toegeeft, en in onderscheiden verdeelingen afgedeelt, te doen beweegen, welke, door een of meer

Gelyk ook de Meester van den Schryver.

Ideës omtrent eene, die geluit zoude geeven.

iedere 5 d. worden aangewezen; by iederen duim is een gaetje geboort, en op de 72 d. is een arm, lang 6 à 7 d., in de lat gewerkt, die voor en achter een gaetje heeft, om een touwtje, daer een loot aenhangt, door te laeten, en, aen het einde van welk touwtje een houten pennetje is, om in de gaetjes te steeken; het touwtje is zoo lang, dat, wanneer het pennetje in n°. 72. is, het loot by n°. 1. hangt. Dit instrument diende, om aen te duiden hoe gauw of langzaam de stukken moesten worden gespeelt, het welk werd opgegeven door eene witte noot boven de sleutel te stellen, en daer onder het n° van het gaetje, waer in het pennetje hadde gestookt, wanneer, geduurende iedere slingering van het loot, eene witte noot moeste worden gespeelt. Deeze chronometre kon dienen, om aen Meesters de maet op te geeven: maer was niet voldoende om dezelve daer naer te leeren; hier toe is noodigh juist te kunnen hooren, wanneer de slinger het middelpunt pasfeert, om altoos het oog op de nooten te kunnen houden.

meer hamertjes, eenen gezwinden of langzaamen slag, naer goetvinden, op een of meer klokjes zoude geeven; ik verzocht hem zyne gedachten daer over te laeten gaen, maer hy, de zwaerigheden, die ik hem voorstelde, niet konnende oplossen, hebbe ik, in het laetst van het jaer 1766., of in het begin van het daer aen volgende, eene *slinger* uitgedacht van een zeer eenvoudigh toestel, welke ik, met geen gering nut, sedert dien tyt gebruike.

§. 17.

Beschry-
ving van
eene zeer
eenvou-
wige, die
met nut
gebruikt
wordt.

Staek.
Pl. 2.
Fig. 1.

Looper.
Pl. 2. Fig.
1. en 2.

Ik hebbe dezelve, op de volgende wyze, doen vervaerdigen, om eene Slinger van 54 d. te hebben, *a*, *b* verbeelt eenen Staek van $1\frac{1}{2}$ duims eikenhout, lang 5 v. 6 d. en breed 3 d., hebbende van onderen vast hout 12 d., en in het midden eene sleuf lang 49 d., en breed $\frac{3}{4}$ d.; van vooren is, aen iedere zyde, eene spon, byna $\frac{1}{2}$ d. diep, en breed $\frac{3}{4}$ d.; de staek heeft, aen het onder einde, by *b*, twee kleine yzere puntjes, aen iedere zyde een, die men in den vloer drukt, om het draeien en verschuiven te beletten; hy is, van den Looper *c*, wanneer deeze, naer boven, vast tegen den uitstekenden arm geschooven is, tot het einde van de sleuf, op de beide buitenkanten, verdeelt in Rynlant-sche duimen van twaelf in den voet §. 26.; deeze looper, die voor den staek $6\frac{1}{2}$ duim uitsteekt, kan men in de sleuf, door middel van de schroef by *c*, hoog of laeg stellen; in denzelven looper is
eene

eene fyne zaegfmede, om het touwtje, daer het loot aenhangt, door te laeten; en hy is voorzien van twee lippen, ieder iets meerder dan $\frac{1}{2}$ d. lang en breed $\frac{3}{8}$ d., die, ter wederzyde van den staek, in de hier voor beschreeve spon, zoo, loopen, dat de buitenkanten van het hout van den looper met die van den staek gelyk koomen, en door die lippen belet worden uit te wyken; op den voet van deeze lippen, die 1 d. hoog of dik zyn, beweegt zich de looper, en wel alleen op de vier buitenste hoeken, waerom de lippen van binnen naer buiten, wat schuins by, en hol uit gestookten worden, het welk geschiedt, om zoo min wryving te hebben als moogelyk is; en om, door het alleen raeken op zyne grootste breedte en hoogte, ook onbeweeglyker vast te staen, wanneer hy door de schroef wordt aengehaelt. De Arm *d*, die mede $6\frac{1}{2}$ d. voor den staek uitsteekt, is met gat en pen, naer den eisch, en met eene kleine inlaeting van de borst in den staek, wel opgeslootten en vast gelymt; dezelve heeft twee gaetjes om het touwtje, daer het loot aenhangt, en het welk een dun en fyn smetdraetje is, door te laeten, een byna aen het einde en het andere 2 d. van den staek; voor het laetste legt de knoop van het touwtje, en door het voorste en een gaetje in den kop van den staek, gaet het andere einde, dat by *e* vast is, aen eene schroef van eene fiool, die van achteren in een gat, in den staek by *e* geboort, vast zit, en dient om het loot *f* op zyne juiste hoogte te brengen en te houden,

Arm.
Pl. 2.
Fig. 1.

Touwtje.

Loot. houden, wanneer het door het krimpen of reken van het touwje, by verandering van weder, daer van afraekt. Het Loot *f* is een ronde bal, zwaer ruim vyf pont Amsterdamsch gewigt, waer in, van onderen, juist in het midden, een gaetje van $\frac{1}{8}$ d. over het kruis wyt en 1 d. diep, wordt geboort; het touwtje gaet door twee ronde yzere oogjes, die met een gewaft draetje zyn bewoelt, om het schaeven van het touwtje te beletten; ze zyn voorzien van een houtdraetje, en daer mede in het loot geschroeft, op 2 d. van den anderen, om het dracien van het loot voor te koomen.

Klepel. De Klepel van deeze slinger, die tegen het glas *g* aenflaet, is niets anders dan een koraeltje van glas, zoo groot als de knop van eene bakerspelt, hangende aen een dubbelt gedraeit paerdehaer, door wiens oog men eenen gewaften draet steekt, denzelven met het paerdehaer vast in het koraeltje trekt, met eenen enkelen knoop voorziet voor het afvallen, en de einden, kort aen het koraeltje, met eene schaer, afknipt; by gebrek van een koraeltje kan men den kop van eene bakerspelt, met eene buigtang, afdracien en die gebruiken, of wel een klein koper balletje by eenen Horologiemaker laeten vervaerdigen; en, in plaats van paerdehaer, zich bedienen van gaeren door een stukje was gehaelt, om het eene kleine veerkracht te geeven, tot beletting van al te veel slinging. In het paerdehaer of gaeren mackt men, op de lengte van eenen duim

van

van het koraeltje, eenen knoop, en legt het tusfchen een klein houten wiggetje, dat in het midden is door geklooft, met den knoop verre boven het dunfte en met het koraeltje onder het dikfte einde; men duwt het wiggetje wel vast in het gaetje, van onderen in het loot geboort, en trekt het koraeltje zoo naer beneden, dat het maer $\frac{3}{4}$ d. onder het loot hangt, welke lengte tot eenen juiften flagh noodigh is, engenoegzaam om eene zoo groote beweging voor te koomen, waer door het klepeltje zoude kunnen misloopen; men dient ook by het stellen van de flinger zorge te draegen, dat het maer even aen het glas raekt, anders breekt het paerdehaer, dat, voor den juiften flagh, het beste is, fchielyk, doch daer op pafende kan het zeer lang duuren.

Het Glas *g*, dat eenen recht opftaenden rant dient te hebben, wordt geplaeft op een plankje, dat aen het eene einde wat dikker dan aen het andere is, en in het midden eene ronde inlaeting van $\frac{1}{4}$ d. diep heeft, waer in het glas pafst; en dit gefchiedt, op dat de eene zyde van het zelve, daer het klepeltje tegen flaet, wat verheven zoude zyn; de geluiden der glazen, welke door het gieten van veel of weinigh water in dezelve wel ge'egelt kunnen worden, zyn echter zeer onderfcheiden, en dat van het eene veel aengenaemer dan van het andere, de gemeene geribde bierglazen, die 3 duim hoog en 3 duim van boven over het kruis wyt zyn, hebbe ik zeer goet

Glas.

goet bevonden; indien men een klokje, zoo als men in de speelende horologien heeft, wil gebruiken en op een schuin plankje schroeven, kan men den staek wat korter maeken, doch ik hebbe een bierglas om de eenvouwigheit verkooren.

By *b* is een Krammetje, dat met weerhaekjes is gehakt aen zyne puntjes, in den staek geslaegen, op de hoogte van het geene, waer aen men de slinger vast wil zetten. By *i* en *b* is een Armtje, gemaekt van een stukje plaetyzer breed $\frac{3}{4}$ d. en lang $5\frac{1}{2}$ d., tot daer het is opgebogen, welk opstaende stukje hoog is $\frac{1}{8}$ duim en waer in by *b* een sleufje is gemaekt, om het krammetje door te laeten, en met een houten Spietje, dat met een touwtje aen den staek hangt, vast aen den zelve te kunnen worden geslooten; by *i* is een gaetje in het armtje, waer door een houtschroefje gaet, om het op eene lambrifeering of aen iets anders, dat vast staet, het zy van boven of van onderen te kunnen schroeven. Aen de andere zyde van den staek is mede een gelyk krammetje, armtje en spietje; en de beide armtjes zyn, zoo, opgeboogen, dat, wanneer ze aen den staek met de spietjes vast zyn, en op eene lambrifeering geschroeft, de schroefjes van den anderen koomen 9 duim, en de staek uit de rechte linie der schroefjes 4 duim, waer door eene vrye beweging voor den looper blyft; deeze heeft, om hem niet geduurigh met het los- en vastdraeien der schroef te moeten verzetten, van achteren eene ronde kopere Plaet *k*, wier diameter zoo groot is als de staek breete heeft,

Krammetje. Pl. 2.
Fig. 1.

En yzer
Armtje.

Spietje.

Kopere
Plaet.
Pl. 2.
Fig. 3.

heeft, en in welker midden een ront gat is, om de vaerschroef van den looper door te laeten. Op deeze plaet komt eene staele Veer, met vier wat omgebooge punten, by *k* aangewezen, mede voorzien van een gat tot het zelve einde, en welke, door de moerschroef van den looper, zoo vast op de ronde kopere plaet kan worden gedrukt, als het noodigh is, om den looper, zonder verzetting van de schroef, met de hant op haeren kant, ten einde de voorvinger of pink, digt by den staek, alleen raeke, naer boven of onderen te kunnen schuiven.

En staele Veer om den looper te kunnen verschuiven.

Pl. 2.
Fig. 3.

Op beide de buitenkanten is de staek, zoo als gezegt is, afgedeelt in duimen, en, om den looper schieelyk op de begeerde hoogte te kunnen brengen, zyn iedere vier duimen, op beide de kanten, ten einde de slinger rechts en links te kunnen gebruiken, aangewezen door een daer op geplakt syfer, groot geschreeven op een piertje van eenen halven duim breed, en zoo lang, als de kant van den staek dikte heeft; 54 komt gelyk met den onderkant van den looper, als deeze tegens den arm geschooven is; op den tweeden duim daer onder plakt men 52, vier duim daer onder 48 en zoo vervolgens tot 8, en twee duim daer onder 6, zynde het einde der sleuf. Ik hebbe de verdeling van vier duimen boven eene andere verkooren, om dat eene slinger van 6 d. tweemaal slaet, in den zelve tyt, dat eene van 24 d. eenen slag doet, en dat deeze verandering van slinger het meeste voorkomt;

Afdeeling van den staek.

Iedere 4 d. door een syfer.

Overeenkomende met de beweging van de slinger.

voorkomt; eene slinger van 6 d. slaet driemaal, in denzelfen tyt, dat eene van 54 d. eenen slag doet, en hier om moet eene slinger, die eenen slag tegen twee zal doen, viermaal langer, en eene, die eenen slag tegen drie zal doen, negenmaal langer weezen; derhalven wordt het getal van de eerste door vier vermeenigvuldigt, als men eenen slag voor twee slaegen wil hebben, en door negen, als men eenen slag voor drie noodigh heeft.

Berekening der lengte, om eenen slag voor twee en drie slaegen te hebben.

Slingerpunt.

Ik rekene de lengte uit het Slingerpunt van het loot, dat in eenen ronden bal het midden is, en stelle het glas op een zoo dik plankje, dat het klepeltje even aen den opstaenden rant raekt, als het middelpunt van den bal, juist 6 duim van den onderkant van den looper is, wanneer deeze op den bovenkant van het syfer 6 staet. Alle soort van hout is genegen te trekken en krom te worden, vooral wanneer het naby het vuur kooft; indien de staek wat voor- of achterover mogte buigen, zoude zulks niet veel nadeel toebrengen: maer als hy naer de eene of de andere zyde overtrok, zoude het koraeltje niet in het midden blyven, wanneer de looper op- of nederwaerts wordt gefchooven, waer door de slaegen tegen het glas, wiens hooge zyde altoos in het middelpunt moet staen, ongelyk zouden worden, en vervolgens de slinger onbequaem tot eene juiste afdeeling der klanken.

Het hout trekt en brengt nadeel aen.

Om

Om dit trekken van het hout te kunnen beletten, en den staek ook onbeweeglyk vast te zetten, wordt door den kop van denzelfven, even onder het blat by *e*, een gat geboort, met eene gemeene boor, doorgaende van de eene tot de andere zyde, als mede een gat van achteren naer vooren, met eene spitsboor, dwars door het eerste, doch zoo, dat de onderkant van het laetste iets minder dan de helft laeger koome, dan die van het eerste; men slaet, op 16 d. afftant van de plaets daer men den staek aen eene lambriseering wil vast zetten, in de behangsellat eenen spyker, om 'er een koperdraet van n°. 1, met een oog, aen vast te kunnen maeken, dat door het gat, even onder het blat van den kop by *e* geboort, gestooken zynde, kan worden vast gemaakt aen eene schroef van eene fiool, die in een gat kan worden vast geschroeft, dat op dezelve hoogte en afftant van den spyker, aen de andere zyde van den staek, in de behangsellat, wat steekende wordt geboort, en met welke schroef het koperdraet sterk kan worden aengehaelt.

Hoe te beletten.

Pl. 2.

Fig. 1.

De staek, aen de armtjes, met de spictjes vast gemaakt, en de armtjes op de lambriseering geschroeft zynde, doet men het oog van het koperdraet aen den spyker, steekt het koperdraet door het gat van den kop by *e*, maekt het met het ander einde aen de schroef vast, steekt deeze in het gat geboort in de behangsellat, en haelt het koperdraet even aen; vervolgens stelt men den staek zoo, dat, de looper *c* naer boven

Hoe de slinger te stellen.

D

ge-

geschooven zynde, de touwtjes van de slinger, juist in het midden van de sleuf worden gezien, als men 'er recht voorstaet, en dat de staek niet naer vooren noch naer achteren, veel minder naer de eene of andere zyde overhelle; om hier van verzekert te weezen, zet men het glas zoo onder het loot, dat het koraeltje even boven het midden van den hoogen rant koome, en men schuift den looper naer beneden; blyft het koraeltje dan juist op zyne plaets, boven den rant, bewyft zulks, dat de staek, deszelfs sleuf en sponningen recht zyn, en dat dezelve wel is gestelt; men haelt vervolgens het koperdraet styf aen, en steekt eene ronde pen van achteren door het gat, in den kop van den staek geboort, en wel zoo, dat de pen over het koperdraet heen gaet, en, vast in gestookten zynde, het zelve naer beneden drukt en onbeweeglyk vast knelt, waer door dan ook de staek belet wordt naer de eene of andere zyde te trekken, door de zwaerte van het loot voor over te hellen, of door het naer boven schuiven van den looper te worden opgelicht, en dus uit zynen rechten stant te raken. De slinger wel gestelt zynde kan men tegen het plankje, waer op het glas staet, een latje of twee spykertjes slaen, om het zonder moeite altoos op zyne juiste plaets te kunnen stellen, als het daer van mogte afraeken.

Wat goet
is, om
den staek
recht te
houden.

Om den Staek recht te houden, is ook van nut, den looper, tusfchen de twee yzere armtjes, waer mede hy vast staet, te schuiven, wanneer
men

men hem niet gebruikt, vooral, zoo hy dicht by het vuur staet en noch nieuw is.

Het macken van eene fleuf, in een stuk eikenhout, die 49 d. lang, zeer recht, evenwydigh en glat dient te weezen, wat moeielyk zynde, kan het van nut weezen, by het reets gemelde, noch te voegen, dat men den staek van welgeschaeftde eikenlatten kan maeken, die, van onderen, op de hier voorgem. lengte, aen een middelhoutje vastgelymt en gespykert worden, of met houtte pennen opgeslooten, gelyk ook van boven aen den kop, en wel zoo, dat de latten de helft worden ingelaeten, op dat het vasthout van den kop, aen beide de zyden, van buiten koome, en de uitsteekende arm, daer het loot aenhangt, ook op de latten ruste; dezelve van een stuk gezaegt wordende, is het goet, tegen het scheef trekken, de binnenste zyde naer buiten, en het onderste der eene, tegen over het bovenste der andere, te plaetsen.

Behoeft niet uit een stuk gemaakt te worden.

Eenige meenen, dat men grynenhout behoorde te gebruiken, als minder aen het trekken, dan het eiken, onderworpen zynde: doch daer van is door my geene proeve genoomen, om dat ik my, by het gebruik van goet droog eikenhout, wel bevonden hebbe. By voorzorge, zoude men echter het eene zoo wel als het andere, twee of driemaal, met ongekookten lynöli kunnen bestryken, en zelfs 'er gemeen amber vernis opleggen, het welk men by de verwers kan bekoomen.

Noch ook juist van eikenhout.

Te oliën en vernissen.

Slinger
van vyf
poude hoe
lang die
flaet.

Schynt
genoeg-
zaam te
zyn.

Eene slinger, van ruim vyf ponden, kan op 48 d. lengte, over de drie quartier uurs lang slaen, en de beweeging van dezelve kan, door het verzaeren van het loot, noch zeer veel verlang worden, zoo als men in de Natuurkunde van *Desagulier* 1° d. b. 436, kan zien, alwaer gemelt wordt, dat eene slinger van ruim 39 d. lengte en 50 ponden zwaer, eenen ganschen dag heeft geloopt; eene van ruim vyf ponden schynt, tot het gebruik by de Muziek, genoegzaam te zyn: want op 7 duim lengte kan dezelve over de 700 distincte slagen doen; en men zal niet veel stukken aantreffen, daer eene zoo schielijke beweeging toe noodigh is, en die uit meer dan 300 telnoten bestaen; welke met de repetitie 600 slagen zouden uitmaeken. Tot eene menuet en trio, die alternative worden gespeelt, heeft men niet veel meer dan 500 slagen noodigh. Men zoude echter het loot 6, 7 of 8 ponden zwaer kunnen neemen.

§. 18.

Nut van
de sin-
ger by de
Muziek.

Voor al by
langzaeme
maeten.

Het nut, dat de slinger, by het leeren der Muziek, aenbrengt, is, zoo als uit het volgende zal blyken, meenigvuldigh. In §. 11. is aengetoont, dat men veele moeite heeft, om de Leerlingen langzaeme maeten wel te leeren speelen: doch, met de slinger, zullen zy deeze het gemakkelykste kunnen uitvoeren, om dat daer by doorgaens zoo veele vaerdigheid niet wordt vereischt, als by schielijke, en de slagen van de slinger,

slinger, langzaemer geschiedende, ook duidelyker kunnen worden opgemerkt.

Om de nooten zeer juist te speelen, is het noodigh, dat de slinger op iedere telnoot §. 9. eenen slag doe, dat is acht slagen in de lange of dubbele maet met C betekent, het zy ze uit gemeene- of verdubbelingsnooten is samengefelt §. 4.; de lengte van 42 d., of daer omtrent, zal genoegzaam weezen voor een *Largo*; 32 voor een *Adagio*; 24 voor een *Andante*; en 8, 12 of meer voor een *Allegro*: dewyl in de beweging der stukken, waer op men dit woort vindt, zeer veel onderscheit is; of wel zoo veel meerder of minder als de Componisten zullen goet vinden: want aen deeze staet het eigenlyk te bepaelen, hoe hunne stukken moeten worden behandelt.

Op iedere telnoot te laeten slaen.

Wanneer men schielyker wil speelen, dan op acht of zeven duimen eene telnoot; naemelyk een *Presto*, dat doorgaens zes, vyf of vier duimen vereifcht, is het beter de slinger maer eens op iedere deeling, dat is tweemaal in de korte maet van C of die van $\frac{3}{4}$, te laeten slaen, als de laetste uit verdubbelingsnooten is samengefelt, en derhalven ook vier telnooten heeft: doch gemeene daer toe gebruikt zynde, heeft ze 'er maer twee; wanneer men ook voor iedere maet de slinger maer eens laet slaen, en stelt dezelve op 24, 20 of 16 d. . Heeft de maet drie telnooten, zoo als de enkele maet van $\frac{3}{4}$ en $\frac{3}{8}$, laet men de slinger

Schielyk speelende op iedere deeling of maet.

mede maer eens voor iedere maet slaen, en stelt dezelve op 54, 45 of 36 d.: doch wordt de maet in tweeën gedeelt, zoo als die van $\frac{6}{4}$ of die van $\frac{6}{3}$, welke beide zes telnoten hebben, laet men de slinger twee slagen in de maet doen, naemelyk op iedere deeling van drie telnoten een: want als men de slinger op zes duimen stelt, kan dezelve maer ruim 500 slagen doen, het welk niet genoeg is voor veele stukken; boven dien veroorzaekt die schielijke slag verwarring in het tellen. In gelyke maeten, daer de deeling of maet altoos maer twee telnoten heeft §. II., kan men zelfs de slinger, in plaats van op 7, 8, 9, of 10 duimen, op 28, 32, 36, of 40 duimen stellen, gelyk ook in de dubbele maet van $\frac{3}{2}$, welke zes telnoten heeft en in drieën wordt gedeelt, maer in de ongelyke deeling, of maet van drie telnoten, moet men hem op 7 duimen laeten, als deeze beweging wordt vereischt, wil men den staek niet langer, dan voor eene slinger van 54 d., doen vervaerdigen, welke lengte voldoende is, om alle Muziek, hoe ook ingericht, daer op te kunnen speelen, de Psalmen, zoo als men ze in de Kerk zingt, zelfs niet uitgezondert: maer voor deeze laet men de slinger op iedere noot tweemaal slaen, en stelt dezelve op 48 duimen of daer omtrent.

Nut van
het slaen
op iedere
teinoot.

Het slaen op iedere telnoot is van veel nut, en daerom dient men, vooral, wanneer men zich oeffent, zoo veel mogelyk, daer by te blyven:

ven: want hier door leert men de tittels achter de nooten §. 28.; die veel in de zoo genaemde $\frac{2}{4}$, $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$ en $\frac{1}{4}$ maeten voorkoomen, precies uithouden, en de telnooten wel onderscheiden, de waerdy der pausen §. 27. opmerken, en dus de Muziek juist leezen en tellen, het welk ten uitersten noodigh is, om wel in de maet te zingen of te speelen; en om dit vaerdigh te leeren, is de slinger zelfs boven een Meeſter te verkiezen, om dat men den Meeſter maer weinigh tyts by zich heeft, en de slinger altoos gereet kan hebben; de Meeſter houdt zich ook niet gaerne op met den Leerling voor te tellen, om hem de maet te leeren; hy vergenoegt zich doorgaans met ze hem voor te speelen en te trappen, en als de Leerling, door eene langduurige oeffening, al zoo verre gekoomen is, dat hy met den Meeſter begint te speelen, geeft deeze hem doorgaens toe, dat is, hy volgt hem, wanneer hy te gauw of te langzaam speelt, en is dus oorzaak, dat zyn Leerling zich vry wat moet oeffenen, eer hy met een ander kan speelen; de meesten overhaesten ook de Leerlingen, en macken ze daer door tot Brobbelaers, waer van men niets kan verstaen; een Leerling daer en tegen, die zich naer de slinger oeffent, doet dezelve zoo langzaam, op iedere telnoot, slaen, als hy noodigh vindt, om het stuk duidelyk te speelen, en krygt daer door eene hebbelykheit, om alles wel uit te drukken, en juist af te deelen, die hem altoos by blyft, en in korten tyt tot een bequaem Meeſter maekt, geschikt om anderen grondigh te onderwyzen.

Om de maet te leeren, is de slinger boven een Meeſter te achten,

Men krygt door dezelve eene hebbelykheit, om duidelyk en juist te speelen,

Het trap-
pen der
maet be-
hoortmen
niet na te
laeten.

By het gebruik van de slinger, is niet alleen nuttigh, maer zelfs noodigh, de gewoone be- weeginge, met den voet, te maeken, die men maet trappen noemt, en §. 7. en vervolgens is aangewezen, op dat men niet verleegeu zy als men alleen of met anderen, zonder slinger, zal speelen, en in een Concert de andere stemmen wil dwingen te volgen; ze is ook zeer nuttigh tot het opmerken der abuizen, die men in de deeling, door het qualyk tellen van de slinger, zoude kunnen begaen.

Het ge-
zegde kan
eenige
vreemt
schynen,
doch de
ondervin-
ding en
aenpry-
zing zal
deze
overre-
den.

Deeze waerheden zullen moogelyk eenige vreemt schynen, en twyfelachtigh voorkoomen, dan, voor hun, zal de algemeene leermeesteresse, de ondervinding, overtuigende zyn, en de aenpryzing van het gebruik van de slinger, by de Muziek, door den Heere Abt *Lacasfagne*, in zyn *Traité General des Elemens du chant, dedié à Mgr. le Dauphin*, buiten twyfel overredende, om 'er gebruik van te maeken, de Prospectus van dat werk is te vinden in de Gazette literaire van de maent Jan. 1767, die te Amsterdam wordt uitgegeeven: zie hier, hoe hy zich op blatzyde 49 uitgedrukt, „ *Enfin, l'impossibilité de trouver un*
„ *maitre à la Campagne, et sur tout dans certaines*
„ *Provinces, m'a fait naitre l'idée de deux moyens*
„ *pour pouvoir apprendre la Musique sans autres secours,*
„ *que la bonne volonté et qu'un peu d'intelligence. Le*
„ *premier consiste dans un instrument toujours d'ac-*
„ *cord, executé par M. RICHARD, Facteur d'orgue au*
„ *vieux Louvre a Paris. Les intonations sur tous les*
„ *sons y seront marquées: on les trouvera en mettant*
ie

„ *le doigt sur les touches, qui les expriment. LE*
 „ *SECOND MOYEN EST UN BALANCIER,*
 „ *QUI SERT À FIXER LA JUSTESSE DE*
 „ *LA MESURE POUR CHAQUE MOUVE-*
 „ *MENT PLUS OU MOINS LENT, PLUS*
 „ *OU MOINS PRECIPITÉ, ceux qui voudront en*
 „ *faire usage, s'adresseront à l'habile Mechanicien que*
 „ *j'indique, il en construira à un prix raisonnable, et*
 „ *il donnera une Instruction par écrit, pour pouvoir s'en*
 „ *servir avec succes (*)*” . §. 19.

(*) Het bovengem. Tractaetje en Supplement is my ecst op den 6. Aug. 1768 ter handen gekoomen, en ik hebbe daer in gezien, dat de Auteur mede van begrip is, dat alle Muziek, in de maet van twee of drie telnoten, kan en behoort te worden gebragt, zoo als ik §. 14. voordraege; en uit de exempelen, die hy b. 99, 100 en 101. tot reductie der maeten opgeeft, schynt hy ook van gedachten te zyn, dat men niet meer dan eene foort van nooten dient te gebruiken, naemelyk de *gemeene*, waer van ik §. 4. handele; ook stelt hy, dat 'er niet meer dan eene sleutel noodigh is, naemelyk de G. sleutel op de tweede linie, welke ik §. 5 en 6., in navolginge van den Schryver, ook voor de beste algemeene houde, en, in plaets van de C. sleutel, die ik daer toe hadde uitgedacht, aenneeme: doch met opzicht tot de middelen om de Muziek zonder Meeſter te konnen leeren, vind ik, in het gem. Tractaetje, niet anders, dan dat men zich deswegens aen *Mr. Richard Orgelmacker au vieux Louvre* moct adresseeren, welke een Instrument vervaerdigt, *dont l'accord soit invariable*, en door welk instrument *chacun trouvera les intonations dont sa voix sera susceptible*, als mede dat hy een *Balancier* maekt, door welke *la mesure à deux tems sera exprimée par deux battemens aussi lents ou aussi précipités qu'on le voudra. Le premier battement aura un son, qui le distinguera du second. La Mesure à trois tems s'exprimera par trois battemens, dont le premier sera le plus fort et*

§. 19.

De lengte
van de
slinger op
de

Het is voor de geenen , die zich naer eene
slinger willen oeffenen van zeer veel dienst, op
hunne

le troisiéme le plus foible, pag. 188. Uit welke beschryving
men genoegzaam kan opmaken, dat deeze *Balancier*, veel
overeenkoomst moet hebben met het instrument, waer
over ik, voor de uitvinding van de slinger, welke §. 17.
is beschreeven, met een Horologiemaker hadde gesproo-
ken §. 16.

Om eenig denkbeelt van dit nuttigh Tractactje, dat 188
bladzijden groot en op plaecten is gedrukt, te hebben, is
het noodigh de Prospectus, in de Gazette literaire van
Jan. 1767, naer te zien, als mede te leezen de approba-
tie der Academie, welke achter het zelve is gedrukt, en
dus luidt,

EXTRAIT DES REGISTRES DE L'ACADÉMIE
ROYALE DES SCIENCES DU 9. JUILLET 1766.

*Monsieur d'Alembert et moi qui ayons été nommés pour exa-
miner un Ouvrage de M. l'Abbé Lacassagne, qui a pour titre
TRAITÉ GÉNÉRAL DES ÉLÉMENTS DU CHANT, en ayant fait notre rapport, l'Académie a jugé que cet Ouvra-
ge, dans le quel l'Auteur s'est proposé de donner une exposition
simple et facile de la Méthode usitée pour apprendre la Musi-
que, en plaçant toujours l'Exemple à côté du Précepte, de faire
voir, que toutes les différentes Mesures se pouvoient reduire
aisément à deux, et les Clefs à une seule, étoit clair et
Méthodique, et très propre à l'objet que l'Auteur a eu en
vue de faciliter l'étude de la Musique par la Méthode ordinaire.
En foi de quoi j'ai signé le présent certificat à Paris le 24
Juillet 1766.*

GRANDJEAN DE FOUCHY
Sec. perp. de l'Ac. R. des Sciences.

hunne stukken aen te tekenen , op wat lengte van de slinger ze moeten worden gespeelt ; dit behooren zy aen hunne Meesters te vraegen , zoo lange de Componisten zulks zelve niet gelieven te doen ; het geschiedt gevoeglykft op het witte voor , of boven de sleutel , ten minften van de eerste stem en wel by ieder stuk , al moesten de volgende op dezelve lengte van het eerste worden gespeelt , om niet in het denkbeeld te raeken , dat men het hadde vergeeten ; en wel op deeze wyze , dat de duimen boven , en de slagen , die de slinger in eene maet moet doen , daer onder worden gestelt ; moet dezelve , op iedere deeling , maer eens slaen , dient men 'er eene *d* by te stellen , om geene dubbele voor eene enkele maet aen te zien , en vervolgens de helft der telnoten voor simpele leidingen §. 9. ; de sifers kunnen , door een dwarsstreekje , van den anderen worden gescheiden , en dan zal het onderste duidelyk aenwyzen , of het eene enkele of dubbele maet is , het welk , niet zelden , zeer moeielyk , vooral voor Leerlingen , is te ontdekken ; Meesters dwaelen 'er zelfs meenigmael in , en vooral by langzaeme stukken ; het eenige wisfe kenmerk is , dat , wanneer in het stuk drietjes , §. 29. of drie nooten , die met eene enkele streep aen elkanderen zyn gehecht , of wel zoo genaemde dubbele , welke uit zes nooten bestaen , voorkoomen , de maet buiten tegenspraek enkel is , en samengesteld uit gemeene-nooten , al waeren 'er drie- en viermael gestreep-te nooten in , om dat een drietje niet in tweeën kan

de stukken aen te tekenen.

Op welke wyze.

Kan dienen , om de enkele van de dubbele maet te onderscheiden.

Kenmerk derzelve.

kan worden gedeelt en daarom nooit voor twee, maer altoos voor eene telnoot of een minder gedeelte derzelve wordt gebruikt: want men vindt ook in die zelve maeten drietjes, die dubbelt zyn gestreept, en achter eene enkele zwarte noot, met eenen tittel volgen, wanneer ze ook niet meer dan de kleinste helft van eene zwarte telnoot voorstellen, en dus niet anders zyn dan agrementen; als 'er veele ongestreepte zwarte nooten in de maeten worden gevonden, geeft zulks ook reden om te denken, dat men zich, in de compositie, van gemeenenooten heeft bedient, men zal daarom best doen, de hier voor opgegeeve nieuwe betekening §. 13. 'er by te voegen, en wel zoo, dat de nieuwe betekening voor wordt gestelt, en achter dezelve de lengte van de slinger, op deeze wyze; by exempel, voor eene zoo genaemde $\frac{3}{4}$ *Allegro* maet, die twee telnooten heeft, $\frac{3}{4}12$, voor eene vierquart maet, met C betekent, $\frac{3}{4}12$, en voor eene $\frac{3}{4}$ of menuet maet $\frac{3}{4}12$, als tot de compositie gemeenenooten zyn gebruikt; en met verandering der syfers en dwarsstreekjes, zoo als by de opgegeeve nieuwe betekening der maet §. 13. is aangewezen, wanneer andere afdeelingen, en verdubbelings- of verminderingsnooten zyn genoomen; het bovenste getal zal dan de deelen aanduiden, waer in de maet moet worden gedeelt; het streekje de nooten, die tot de samenstelling zyn gebruikt; het daer onderstaende getal de telnoten in iedere deeling; en het achterste de lengte van de slinger, op eenen slag voor iedere telnoot;

Best is het echter de nieuwe betekening 'er by te voegen.

noot; wil men, op iedere deeling, maer eenen slagh aenwyzen, kan men het getal van de slinger, voor de syfers der maet, in plaets van daer achter, stellen; by exempel dus, 28ⁱ, dat dan zal aenduiden, dat op iedere deeling een slagh moet geschieden; in *Prestos*, met maeten van twee en drie telnoten, kan men de lengte van de slinger mede voor aen stellen, het welk dan eenen slagh op iedere maet zal te kennen geven, om dat iedere deeling van die korte maeten maer eene telnoot heeft, en dat het vooraen stellen der lengte van de slinger aenwyft, dat de slagh voor meer dan eene telnoot geschiedt, en by gevolge voor eene heele maet, en niet voor iedere deeling, die maer eene enkele telnoot heeft, om dat, wanneer op iedere telnoot een slagh moet geschieden, het getal van de slinger achter de betekening der maet wordt gestelt.

Hoe eenen slagh, op iedere deeling of maet, aen te wyzen.

§. 20.

Het gezegde zal genoeg weezen, om een ieder te doen zien, hoe verre deeze nieuwe betekening der Muziekstukken boven de oude is te verkiezen, die in allen opzichte gebrekkigh is §. 12 en 15.; daer de aangeweze de deeling van iedere maet, de telnoten van iedere deeling, en soort van nooten, dat tot de Compositie is gebruikt, aenwyft; benevens den juistentyt, in welken, niet alleen het stuk, iedere maet en deeling, maer zelfs iedere telnoot, en bygevolge ook alle andere mindere deelen moeten worden

Nut van de nieuwe betekening.

Wyft de deeling der maet, de telnoot, en soort der nooten aen.

Ook den juistentyt, waer in ze moeten worden gespeelt.

En bepaelt dus het bygevoegde woort.

worden afgespeelt, waer door derhalven ook aen het bygevoegde woort *Largo, Adagio &c.* een bepaalde zin wordt gegeven §. 16:

Deeze voordeelen kunnen met weinige moeite verkreegen worden.

Hoe de nieuwe betekening in gebruik te brengen.

Alle deeze voordeelen, die met zoo weinige moeite, als is die van drie of vier syferletters, met een dwarsstreekje, by ieder stuk te plaetsen, kunnen worden verkreegen, zullen, meene ik, voldoende weezen, om de Liefhebbers der Muziek over te haelen van de nieuwe betekening gebruik te maeken, en dus de Componisten aen te spooren hun exempel te volgen; al was het maer met ze by provisie, op het witte van hunne stukken, voor of boven de sleutel eene plaets te gunnen, tot dat ze die van de oude kan inneemen; dat is, tot zoo lange, dat ze algemeen wordt; hier door zullen ze te wege brengen, dat hunne stukken naer behooren worden gespeelt, en dus algemeener gepreesen, waer door het debiet, en vervolgens ook hun voordeel, en dat der Affchryvers, Drukkers en Verkoopers zal toeneemen.

By gebrek van een Meester hoe de betekening te doen.

Liefhebbers, die het aen een Meester ontbreekt, om de juiste lengte van de slinger te bepaelen, kunnen, met potloot, in de omflagen hunner stukken aentekenen, op welke lengte zy denken, dat dezelve behoorden te worden gespeelt, en daer toe gebruik maeken van het geen, door my, in de lyst der Konftwoorden, §. 37. wordt opgegeeven, tot dat zy gelegenheit hebben, om de juiste lengte van de slinger, tot

tot het wel speelen hunner stukken noodigh, te ontdekken; en Leerlingen kunnen zich hier van ook bedienen, vooral, by stukken, die schielyker moeten worden gespeelt, dan het hun moogelyk is, om, zonder schaede aen hunne stukken toe te brengen, het getal, dat de lengte van de slinger aenwyft, te verminderen, waer door ze in staet worden gestelt om na te gaen hoe veel ze van tyt tot tyt in bequaemheit toeneemen; deeze aentekening doet men, op deeze wyze, $1\frac{12}{4}$, $2\frac{16}{4}$, $3\frac{16}{3}$, welke getallen aenduiden, dat het eerste stuk op eene slinger van 12 d. en 8 slagen; het tweede op eene van 36 d. en 4 slagen; en het derde op eene slinger van 16 d. en drie slagen in iedere maet dient te worden gespeelt: doch wanneer de onderste sifers niet de telnooten, maer de deeling van iedere maet aenwyzen, voegt men 'er eene *d* by, zoo als §. 19. is gezegt.

En voor Leerlingen, om te weeten of zy vorderen.

§. 21.

De maet, het voornaemste van de gantsche Muziek zynde, zal een Leerling zich nooit beklagen van naer eene slinger, de nacuwkeurigste tytmeeter, die 'er bekend is, en waer van de voordeelen, by het leeren der Muziek, reets zyn aangewezen, zich te hebben geoeffent: want deeze zal hem in staet stellen, om een stuk zoo te kunnen eindigen als hy het begint, waer toe minder Speelers bequaem zyn als men zich verbeelt, en het welk echter ten uitersten noodigh is, en door alle Meesters ten hoogsten wordt

Men zal zich nooit beklagen de slinger gebruikt te hebben.

Want die leert een stuk eindigen, zoo als men het begint.

wordt aenbevoolen, om dat zy door de onderzinding weeten, dat hunne Leerlingen niet zelden een *Adagio* als een *Andante*, zoo niet als een *Allegro* eindigen; zelfs die geenen, welke zich voor Meesters uitgeeven, en vaerdigh speelen, zyn dikwerf zeer gebrekkigh in de maet, en brengen daer door meenigmael confusie in een Concert; tot voorkoominge van welke men gewoon is, in groote Concerten, door een Kapelmeester, de maet te laeten slaen, het geen gemeenlyk door de beweging van de hant, waer in hy een rolletje Muziek heeft, wordt verricht.

Vaerdige Speelers zyn dikwerf gebrekkigh in de maet.

In een groot Concert slaet een Kapelmeester dezelve.

§. 22.

Eene slinger in een Concert willende gebruiken, hoe die te maeken en bestieren.

Hoe dan de betekening der maet te doen.

Indien men eene slinger, in een Concert van Liefhebbers tot oeffening, wilde gebruiken, diende dezelve dubbelt te weezen, op eenen voet geplactst, en zoo vervaerdigt te worden; dat, offchoon ze beide bewoogen, 'er altoos maer eene geluit gaf, en dat de geene, die het klawier speelde, dezelve gemakkelyk, met de rechte hant en voet, konde bestieren, waerom de hier voorgem. betekening der maet niet alleen op de eerste stem, maer ook op de bas voor het klawier behoorde te worden geplactst. Nuttigh zoude het echter weezen, indien men ze op alle stemmen stelde, om te beletten, dat eene dubbele maet voor geene enkele worde aengezien en dus de telnoten gespeelt als leidingen §. 9 en 19., het welk niet zelden gebeurt.

Zie

Zie hier, hoe ik eene dubbele slinger tot het gemelde einde hebbe doen vervaerdigen; by *a*, *b*, *c* en *d* is de voet afgebeeld, lang 3 v. breed 16 d.; het hout is op zynen kant 1½ d. dik en breed 2½ d., de twee scheiën aan de einden, die met houten spiën worden opgesloten, zyn dik 1 en breed 2 d., en de middenschei heeft de breedte van 8 d.; de voet is voorzien van vier houten stelschroeven, welke ¾ d. van de einden koomen, en dienen om de slinger vast en waterpas te kunnen zetten. By *e* en *f* zyn de gaten, daer de twee bierglazen in beweegen, wyt over het kruis 3½ d. . By 1, 2, 4 en 5 zyn vier ronde yzere roeden, zoo als men voor de gordynen gebruikt; 2 en 4 zyn van onderen voorzien van eenen platten kop, en gaen door de middenschei, en 1 en 5 worden in yzere moertjes geschroeft, die in den voet zyn ingelaeten, en met houtschroefjes vastgemaekt; van boven hebben alle vier de roeden eene vaerschroef, die van de twee buitensten gaet ½ d. onder het boven stuk. By 3 is een eiken stander, breed 1½ en dik 1½ d., lang van de schei tot aan het bovenstuk, daer hy omtrent ⅓ d. is ingelaeten, 4 v. 10½ d., hy is van vooren en achteren in duimen verdeelt, en met syfers voorzien, als de enkele slinger. §. 17. het syfer 6 wordt geplakt 10½ d. boven de middenschei *e*, *f*, en 54 een achtste d. onder het bovenstuk *b*, *i*. . De stander rust met twee kardoezen op de middenschei, en gaet met het eint door dezelve, tot byna op den gront; in dit eint is eene sleuf, waer in het lit van het

Beschry-
ving van
eene dub-
bele sli-
nger.

Pl. 2.
Fig. 4.

Voet.

Roeden:

Stander:

Sleuf:

E

plankje

plankje kooft, daer de beide glazen op worden gezet *fig. 5.*; en welke fleuf, door eene yzere vaerfchroef, die te gelyk voor fpil van het plankje dient, met eene krulmoerfchroef, zoo vaft kan worden toegehaelt, dat de glazen blyven ftaen; wanneer men het eene op, en het andere met den voet nederduuwt; het welk door het uitftekende armtje *g* wordt verricht; het zelve fteekt buiten den voet 4 d. uit, en is breed 1 d. . By *b, i*, ziet men het bovenftuk lang 1 v. 6½ d. breed 2 d. en dik 1 d.; door het zelve gaen, op den afftant van 1 d. van ieder einde twee koperdraeden van n°. 1, die, op de wyze als hier voor §. 17. van de enkele flinger is gezegt, het geheele geftel in den haek houden; ze zyn aen het eene einde, met een oog aen een yzerpennetje, en aen het andere einde aen eene fioolfchroef in den voet vaft, en worden by *b* en *i*, zoo als de draet van de enkele flinger §. 17. mede door eene pen gedrukt en vaft gezet. De vier roeden 1, 2, 4 en 5 gaen door het bovenftuk, die aen de einden, op den afftant van 2 d., en die naer het midden op 8½ d., en worden opgeflooten met krulmoerfchroeven; de twee buitenfte roeden hebben ieder ook eene platte vierkante moerfchroef, die het bovenftuk onderfteunen, en beletten, dat het, door het fterk aenhaelen der koperdraeden en der bovenfte fchroeven, niet krom worde of breeke. De touwtjes van de looden gaen door vier gaetjes van het bovenftuk; de buitenften zyn van de einden 3½ d. en de binnenften 6½ d.; voor de laetften leggen

Boven
ftuk.

Moer-
fchroe-
ven.

Touwtjes.

leggen de knoopen, en door de eerften gaen de twee einden der touwtjes, die van de looden te rug koomen, welke ieder aen eene fioolſchroef vaſt zyn, en in twee gaten, in het midden geboort, worden geſchroeft, door welke de looden op hunne juifte hoogte worden gebragt en gehouden, dezelve hangen met hun midden $4\frac{1}{2}$ d. van de ſchei. By *g* en *k* is het plankje voor de twee bierglazen; de ronde gaten, daer deeze in worden gezet, zyn zoo hellende uitgeſtooken, dat de hooge zyde van ieder glas, die rechtſtandigh onder het middelpunt van zyne ſlinger koomt, maer even door het klepeltje §. 17. kan worden geraekt, wanneer het glas zoo hoog is als het koomen kan. By *k*, is het lit, dat in de ſleuf van den ſtander wordt geplaeſt, en geene andere beweging kan maeken, dan die noodigh is, om de glazen met den voet zoo te ſtellen, dat de beide ſlingers miſgaen of een van beide aenſlaet. By *l* en *m*, zyn twee achtkante houten loopertjes, ieder gemaakt van twee ront uitgeſchaefde en op elkanderen gelymde eiken latjes, lang 9 en dik $1\frac{1}{2}$ d., leggende in de eene helft, in eene groef, een plat geſlaegen koperdraet, dat in het midden een gaetje heeft, waer mede het met een klein ſpykertje vaſt is; het dient voor eene veer, om het Loopertje te houden op de plaets, daer men het zet, en is daerom aen de einden wat ront opgeboogen; het plankje van ieder loopertje is $\frac{1}{2}$ d. dik; daer in zyn twee ſnietjes van 1 d. lang, voor de touwtjes van het loot, en ze loopen ieder met twee neusjes aen

Plankje
en glazen.

Pl. 2.
Fig. 4 en 5.

Loopertjes.

de roeden, welke neusjes met laken zyn bekleedt, gelyk ook de kokers boven aen de twee zyden, waer mede dezelve tegen de roeden drukken, als de looden beweegen; en wel op deeze wyze, de neusjes verlengt zynde door eene fyne zaegsnede van $\frac{1}{2}$ d. lang, wordt het laken daer tusfchen getrokken, en van buiten vastgenaait; men boort ook $\frac{1}{2}$ d. onder het plankje dwars door den koker, en steekt, door ieder gat, een strookje laken van $\frac{1}{2}$ d. breed, haelt het boven om, en hecht de einden, met eene naelt en draet, vast; waer door het klapperen volkoomen wordt belet. De aftekening naer eenen Rynlantfchen duim §. 26., voor eenen voet genoomen en gedeelt in twaelf deelen, maekt de beschryving genoegzaam duidelyk; dezelve doet ook zien, dat de voet, zoo wel als het verdere, gemakkelyk uit den anderen kan worden genoomen en beknopt by elkanderen gebonden.

Maet der
afteke-
ning.

§. 23.

Het by-
zondere
van deeze
dubbele
flinger.

Het byzondere van deeze dubbele flinger beftaet hier in, dat men den flagh oogenblykelyk kan veranderen, wanneer men by exempel, die by *e*, op *Allegro* en die by *f*, op *Adagio*, of op eene andere wyze verfchillende ftelt, waer door men derhalven kan voldoen aen het vereifchte in een Concert om naemelyk de eene afdeeling, zonder tusfchenpoozing, op de andere te doen volgen:

volgen : want als de geene , die het klawier speelt , even voor dat het *Allegro* uit is , de slinger , die het *Adagio* zal slaen , aenstoot met zyne rechte hant , en op het einde der maet , het glas oplicht , door , met het voorste gedeelte van den rechten voet , van onderen tegen het neusje *g* , te duuwen , zal de slag van de slinger , die het *Allegro* sloeg , ophouden , en die van het *Adagio* gehoord worden ; die van het *Allegro* aengestooten , en het glas met eenen zachten trap van den voet op het neusje *g* , daer onder gebragt zynde , zal de slag van het *Adagio* ophouden , en het *Allegro* weder worden gehoord , of wel zoodanige andere beweging , als waer op men de slinger heeft gestelt , gedurende dat het *Adagio* werd gespeelt ; en wil men de slinger doen zwygen , is alleen noodigh het neusje , zoo weinigh , met den voet op te lichten of neder te duuwen , dat de glazen even hoog koomen , wanneer de klepeltjes zullen misgaen .

§. 24.

Het nut , dat het gebruik van de slinger , vooral in een Concert tot oeffening , aenbrengt , bestaet hier in , dat de eerste stem , en de geene , die het klawier speelt , door dezelve in staat worden gestelt om de maet juist te kunnen houden , en te beletten , dat de andere stemmen , die verplicht zyn de eerste te volgen , niet voor uit loopen , waer toe ze doorgaens zeer geneegen zyn : want men hoort niet zelden , dat zy de

Nut van
de slinger
in een
Concert.

eerste stem, ja zelfs een Kapelmeeſter, ongemerkt, medevoeren, en dat het ſtuk dus veel ſchielyker op het einde, dan by den aenvang, wordt geſpeelt; waerom de ſlinger zelfs voor eenen Kapelmeeſter te verkiezen zoude zyn, ik zegge met voordagt de eerſte ſtem, en de geene, die het klawier ſpeelt, om dat het geluit van de ſlinger, zal dezelve eenige kiefche Toehoorders niet verveelen, ook niet harder behoort te zyn, dan dat het door deeze twee, waer tuſſchen eigenlyk de plaetſe van de ſlinger is, maer even kan worden gehoort; het geluit kan door de klepeltjes bepaelt worden; want, naer maete dezelve kleiner of grooter zyn, wordt het zachter of harder; ook kan het door het gieten van water in de glazen worden geregelt §. 17.

Voor een Kapelmeeſter te verkiezen.

Waer te plaetſen, en hoe het geluit te bepaelen.

Voor wien dezelve onverdraeglyk is.

Nuttigh tot het ontdekken en houden der rechte beweging.

Ik weet wel, dat de ſlinger voor hun, die de eerſte ſtem willen ſpeelen, en niet vaſt in de maet zyn, onverdraeglyk in een Concert zoude weezen, om dat dezelve hunne onbequaemheit, zonder verſchooning, zoude aenwyzen; maer ik weet te gelyk, dat de ſlinger voor hun, die maet vaſt zyn, en voor min gevorderden, geen gering hulpmiddel is, om hunne ſtukken met gemak en de uiterſte juiſtheit af te ſpeelen, en dat men, met behulp van dezelve, in zyne oefeningen, de rechte beweging der ſtukken ook veel beter kan ontdekken, en dezelve vervolgen, met weinige moeite, zoo gauw en langzaam als het behoort, of by de tekening is aangewezen, zonder te miſſen, kan aenvangen en ver-

vervolgen; wat moeite zulks anders kost, welke ervaering 'er toe noodigh is, en hoe veel nut dit aenbrengh, kan men in het geachte werk van den beroemden Kamermuficus van zyne Koninglyke Majesteit van Pruisen, *J. J. Quantz*, over de dwarsfluit, in het Nederduitsch overgezet door *J. W. Lustig*, van §. 467 tot 479. vinden, alwaer, tot bereiking van dat noodzaekelyk einde, de polslagh van een gezond mensch, die 80 mael in eene minuut slaet, als een provisioneel middel wordt aen de hant gegeven, zoo als uit het slot van §. 476. blykt; de geleerde Autheur drukt zich daer dus uit; „ voor „ 't overige wie een gemakkelyker, beter en be- „ quaemer middel tot het leeren treffen van de „ tytmaet uitvindt, die gelieve zulks hoe eer- „ der hoe liever te ontdekken ”.

By het speelen der *solos* zoude de slinger kiesche Toehoorders kunnen verveelen: doch veele zullen 'er behaegen in scheppen, vooral die, welke gewoon zyn, om van de juiste uitvoering verzekert te weezen, de maet te trappen, of door bewegingen van de vingers of het hoofd het stuk af te deelen. Aen de eersten zullen de meenigvuldige bewegingen van een Kapelmeeſter, die niet zelden van weinigh nut en zeer kostbaer is, zelfs het geheele Concert door hinderlyk zyn.

Of de slinger de Toehoorders zoude verveelen.

Minder dan een Kapelmeeſter.

Indien alle Muziekanten, Zangers en Speelers zich zoo naer de slinger hadden geoeffent, dat

E 4

ze

Wanneer ze beiden zouden kunnen worden ontbeert.

De slinger
is zeer
goed tot
het aen-
geeven
der rech-
te beweeg-
ing, en
houden
der maet.

ze vast in de maet waeren, zoude de Kapelmeester en slinger beide, in een goet *Orchestre*, kunnen worden ontbeert; genoeg zoude het dan zyn, dat de eerste stem de juiste beweging van het stuk aangaf, om het zo te eindigen als het was begonnen: maer dikwils ontbreekt het ook den geenen, welke deeze eerste stem heeft, aen de bequaemheit van aengeeven der rechte beweging, en het naeuwkeurigh houden der maet, waerom men de slinger, die zulks met de uiterste juistheit, ten allen tyde, verricht, behoorde te gebruiken, tot zoo lange de bequaemheit in de aengeeeving der beweging en het houden der maet, algemeener zal geworden zyn. Om te weeten, of men die bequaemheit reets bezit, kan men de slinger op de bepaelde lengte stellen, met den eersten slagh aenvangen, daer na aenstonds doen zwygen §. 23. en wat gespeelt hebbende weder doen slaen, dan zal men ontdekken, of men het stuk juist, dan wel te schielyk of te langzaam heeft ingestelt; ook kan men, eenige maeten, naer den slagh van de slinger gespeelt hebbende, dezelve doen zwygen, en aen het einde van het stuk weder doen slaen, om te ontdekken of men in dezelve beweging, die men in het begin hadt, is gebleeven; welk onderzoek zeer geschikt is, om die geenen te overtuigen, welke door eene te verregaende eigenliefde zyn verblindt, en meenen, in het treffen en houden der rechte beweging, nimmer te kunnen misfen: want de ondervinding zal hen leeren, dat ze het zelve stuk, den eenen dagh,
schielyker

ſchieliker of langzaemer, dan den anderen, zullen ſpeelen, en wel naer maete, dat ze vrolyk of droefgeeftigh zyn, waer door een goet ſtuk niet zelden wordt bedorven.

§. 25.

Eer ik van de ſlinger aſſcheide, moet ik noch, met een enkel woort, ſpreken van eene, die zeer eenvoudig is, en gemakkelyk geplaatſt en wechgenoomen kan worden, de aftekening doet het ſamenſtel daer van genoegzaam kennen. Het zal derhalven alleen noodigh zyn te zeggen, dat de twee ſtaeken, die van onderen, zoo als ook de beenen, met yzere puntjes zyn voorzien, van den gront tot aen het bovenſtuk lang zyn 5 v. breed $1\frac{1}{2}$ en dik 1 d.; de beenen lang 5 v. 3 d. en breed en dik $\frac{3}{4}$ d.; dat ze aen het bovenſtuk, het welk 10 d. lang is en dezelve breete en dikte der ſtaeken heeft, met kopere hengſeltjes vaſt zyn, om de beenen te ſamen te kunnen leggen, en aen de ſtaeken met lintjes vaſt te binden; dat de looper hoog is 7 d., zoo breed als de ſtaekjes en dik $\frac{3}{4}$ d.; en dat het plankje, daer de ſneetjes voor de touwtjes van het loot in zyn, dik is $\frac{1}{8}$ d., op wiens einde een koperplaatje legt, zoo uitgehakt, dat het, met twee neusjes, aen den eenen ſtaek loopt, welke mede met laken worden bekleet §. 22.; dat de looper wordt opgehouden, door een ſtuk van eene horologieveer, of een platgeſlaegen koper-

Hoe eene
zeer een-
voudige
ſlinger te
maeken.

Pl. 2.
Fig. 6.

draet §. 22. dat in deszelfs midden een gaetje heeft, en met een spykertje aan den looper vast is, en tegen eenen der staeken drukt, die een groefje van $\frac{1}{8}$ d. diep heeft, waer in het veertje of koperdraet beweegt; dat de looper met twee dunne kopere banden ieder 1 d. breed aen den eenen staek vast is, welke van binnen, aen beide zyden met laken zyn bekleet om het rammen te beletten; dat in denzelven staek aen de buiten zyde, een groefje is, breed 1 en diep $\frac{1}{8}$ d., waer in de syfers zoo worden geplakt, dat 54 juist onder den bovensten of ondersten bant koome, wanneer de looper tegen het bovenstuk is geschooven, twee duimen daer onder 52, vier duimen daer onder 48, en zoo vervolgens; dat de staeken van onderen aen elkanderen zyn gekoppelt, met een plankje van $\frac{1}{4}$ d. dik, en breed 2 d., het welk met zwaluwstaertjes en twee houtfchroefjes vast is, en 1 d. van den gront koomt; en dat de gaetjes voor het touwtje van het loot 4 d. van elkanderen zyn; dat voor het eene een knoop legt, en door het andere het einde gaet, dat aen eene fioolfchroef, in het midden van het bovenstuk geplaetst, vast is, waer door het loot op zyne hoogte wordt gebracht en gehouden.

Hoe te stellen op eenen houten vloer.

Wanneer men deeze slinger wil stellen op eenen houten vloer schuift men eerst den looper naer onderen, en neemt een van de beenen in iedere hant, en de twee anderen stelt men op den vloer, en laet het middenstuk zoo zakken, dat

dat het recht staet, wanneer men de twee andere beenen mede laet vallen; op het middenstuk doet men een of twee vuiftslagen aen weder zyden, om de puntjes wat in den vloer te drukken, en zet vervolgens het plankje en het glas met zynen hoogen kant, juist onder het klepeltje, schuift den looper naer boven, om te zien of het middenstuk recht staet, en laet het loot zoo veel zakken als noodigh is.

Indien men deeze slinger op eenen steenen vloer wilde plaetsen, zoude dezelve op eene plank dienen te worden gestelt, of op de wyze van de dubbele slinger, hier voor §. 22. beschreeven, met eenen voet en stelschroeven behooren te worden voorzien, wanneer men, in plaats van beenen, ook koperdraet van n°. 1 zoude kunnen gebruiken. Men zoude voor voet ook eene plank van duims hout kunnen neemen, breed 12, en lang 28 d., onder ieder einde een klampje van 2 d. breed en $\frac{1}{2}$ dik spykeren, om het scheuren te beletten, en het eene einde met twee en het andere met eene stelschroef kunnen voorzien, wanneer de slinger gemakkelyker dan met vier schroeven zoude kunnen worden gestelt; en zomen, in plaats van een bierglas, een klokje nam, van die, welke in een speelend horologie worden gebruikt, het zelve op een schuifje schroefde, dat onder twee leiërs, op het midden van de plank, naer de lengte, te spykeren, liep, om het

En hoe
op eenen
steenen.

het juist onder het loot te kunnen brengen, zouden de staeken wat korter kunnen vallen; en by aldien dit klokje A tot klank hadde, kon het ook dienen, om, by gebrek van blaes instrumenten, die, welke gestreeken worden, naer het zelve te stemmen.

De dubbele slinger kan, zonder yzere roeden, gemaakt worden.

De dubbele slinger zoude men ook zonder yzere roeden kunnen maeken, en in derzelve plaetse staeken gebruiken, waer aen de loopers, op de wyze, als zoo even is gezegt, met banden vast waeren, en met haere neusjes langs den stander beweegden, of wel langs een biesje, aen weder zyden van den zelve te leggen, ter breete en dikte van eenen halven duim. Het trekken van het hout der staeken zal, by eene slinger van 54 d. lengte, niet te vreezen zyn, als het met oli bestreeken en vernist wordt §. 17.

§. 26.

By het vervaerdigen van slingers, dezelve voetmaet te gebruiken,

By het vervaerdigen van slingers behoort men dezelve voetmaet te gebruiken, om de stukken op eene egale wyze te kunnen speelen, zonder eene vergelyking der maeten, in verscheide Landen en Districten gebruikelijk, noodigh te hebben, het welk van geen geringen omflagh zoude zyn; ik hebbe daerom, tot gemak der geen, by wien de Rynlantschemaat niet

niet ingebruik is, en om het verschil, dat in de gemeene duimstokken plaets heeft, de lengte van vier duimen aangewezen *Pl. 3. Fig. 1.*

§. 27.

Men heeft, in de Muziek, ook tekenen van zwygen in gevoert; deeze is men gewoon Pauzen te noemen, daer zyn 'er die geheele maeten aen duiden, eene, die eene halve maet beteként, welke ook voor eene witte noot met eenen staert wordt gebruikt, om dat deeze, in de gelyke maeten, doorgaens eene halve maet voorstelt, en wyders voor iedere heele en gedeeltens van eene noot een byzonder teken, welke veele *sospieren* of zuchten noemen, naer het Italiaensche *sospirare*, en wel een vierendeel *sospier*, een half vierendeel *sospier* en zoo voort; eenige Meesters hebben ook de belachelyke gewoonte, om hunne Leerlingen, by iedere pauze, die eene telnoot of een gedeelte derzelve voorstelt, eenen grooten of kleinen zucht te laeten doen.

Pauzen.
Pl. 1.
Fig. 7, 8.

By de pauzen, die halve of mindere gedeeltens van nooten aenwyzen, dient men in acht te neemen het geene §. 9. met opzicht tot de telnoot is gezegt; koomt het teken in plaets van deeze, welke altoos de voornaemste van de halven is, zwygt men iets langer; staet het in de plaets der geene, die alleen tot eene leiding dient, is het zwygen iets korter.

Juiste tye van die voor halve nooten, of mindere gedeeltens koomen.

Einde.

Generae-
le Pauze
wat ze aen
duit.

Pl. I.
Fig. 9.

Eindelyk heeft men eene Pauze, die men eene generaele noemt, en aenduidt, dat alle instrumenten moeten zwygen, tot zoo lange hy, die de eerste stem zingt of speelt, zyne *cadance* of *caprice*, beter *fantaisie*, heeft gemaakt, en een teken geeft om weder te beginnen, het welk gemeenlyk door eenen langen triller en buiging van het hoofd of gantsche lichaem, of wel door eenen trap met den voet, als 'er eene nieuwe maet volgt, wordt aengeduidt; hier omtrent is aen te merken, dat, wanneer het teken der generaele pauze tot dat einde wordt gebruikt, het dan, by de Franschen den naem van *Point d'orgue* draegt, en doorgaens voorkomt in langzaeme stukken boven de *dominante* of quint van den gronttoon, of ook wel boven de *finale* of sluitnoot; men loopt in eene lange *fantaisie* door verscheide toonen, doch men heeft als eenen vasten regel aengenoomen, om altoos in den gronttoon van het stuk te eindigen.

*Point d'or-
gue.*

*Point de
repos.*

Dit zelve teken dient ook om eene generaele rust aen te duiden; de Franschen noemen het dan *Point de repos*, en het werd, wel eer, in langzaeme stukken, zeer veel, het zy in het begin, midden of einde gebruikt; men is gewoon de noot, daer het boven staet, *smorzato*, dat is uitdoovende of verdwynende voor te draegen, en de volgende weder levendigh aen te vangen, om dus de Toehoorders als te verrassen en tot aendacht op te wekken: maer dewyl de tyt van rust, door het teken der generaele

raele pauze aengeduidt, onbepaelt is, ontfaet daer door dikwils confusie by een sterk accompagnement; het was derhalven beter het *smorzato*, door het gewoone teken en eene noot, die de lengte hadde, welke het behoorde te duuren, aen te wyzen, en den tyt van rust, na het *smorzato*, door pauzen; hier door zoude men ook beletten, dat het niet voor een teken van een *point d'orgue* worde genoomen.

In stukken, waer achter men *dacapo* vindt, wordt het ook gebruikt, om in het eerste deel het einde aen te duiden; veele stellen 'er dan het woort *Fin* of diergelyke onder, waer door alle twyfeling wordt wech genoomen; maer dewyl dit woort voldoende is, wordt het teken overtolligh, en daerom zoude het beter zyn het teken daer ook niet te gebruiken.

Fin.

Eindelyk vindt men het zelve teken, nu en dan, achter het *Ritornello* of de *Tutties* van een Concert; hier kon het wel eer van nut weezen, om de confusie voor te koomen, die de *solo* speeler zoude kunnen veroorzaeken door het quaelyk tellen der maeten, die voor heen door pauzen werden aangewezen; maer federt men heeft ingevoert om het *ritornello* en de *tutties* mede, in de stem van hem, die het *solo* speelt, te schryven, wordt het niet alleen onnoodigh, maar ook ondienstigh, om dat door de onbepaalde rust, die het aenwyft, de maet afgebrooken wordt, en gelegenheit gegeven, dat de *solo*

Men vindt de generaele pauze ook achter het *Ritornello* of de *Tutties*.

solo speeler, die niet zelden door drift of vreeze is aengedaen, zich overhaefte, en dus het *solo* te schielyk speele; daer in tegendeel, wanneer hy op het laetste van het *ritornello* of *tutti* mede aenvangt, en in de maet voortspeelt, hy daer aen niet wordt bloot gestelt.

§. 28.

Getittel-
de noo-
ten.

De nooten worden ook verlengt, door eenen tittel achter dezelve te stellen, en dit heeft plaets, zoo wel in de gemeene als verdubbelings en verminderingnooten §. 4.; zie hier wat men met opzicht tot de eersten heeft in acht te neemen, en dat op de twee laetste foorten toepasselyk is; alleen met dit onderscheit, dat de zwarten de dubbelen der verdubbelingsnooten zyn en de halven der verminderingnooten. Wanneer achter eene dubbele noot van het gemeene foort, naemelyk eene witte met eenen staert, een tittel staet, duidt zulks aen, dat die noot zoo lang is als drie zwarte telnooten; staet de tittel achter eene van deeze, is het klaer, dat de eerste van de twee halven, die volgen, en welke hier de eens gestreepten zyn, de tittel is, en dat vervolgens die noot en tittel byna zoo lang moeten gehouden worden als twee telnooten of twee zwarten; dewyl de tittel, in plaets van de eerste halve, koomt, welke eerste de telnoot der twee halven is, en bygevolge de overschietende tweede halve niet anders dan eene leiding tot de daer navolgende telnoot; hier struikelen de

de meeste Leerlingen, die zich, zoo het fchynt, niet kunnen verbeelden, dat zoo een klein flijpe byna zoo lang als eene geheele noot moet gehouden worden, het welk echter ten uiterften klaer is, om dat de tittel de telnoot verbeelt §. 9., en niet zelden die van eene volgende maet aenduidt; veele Componiften verkiezen dan echter liever, duidelykheits halve, eene noot te gebruiken, en over die twee een boogje of zoo genaemt kroontje te fteilen, het welk aenwyft, dat die nooten by elkanderen behooren, en in eenen ftreck of adem moeten worden gefpeelt; de Franschen noemen ze *note legate* §. 40.

Pl. I. Fig.
10 en 11.

Boogje of
kroontje,
over twee
nooten.

Om de tittels en lange nooten, die twee, vier of acht telnooten bevatten, te leeren uithouden, daer veel aengelegen is, kunnen de Leerlingen dezelve in enkele telnooten deelen, met ze te onderscheiden, door eenen kleiner nadruk aen denzelven ftreck of adem te geeven; waer in ze moeten worden gefpeelt, het welk niet onaengenaem luidt.

Hoe de
tittels en
langenooten
te leeren
uithouden.

Men zal by zeer naeuwkeurige Componiften vinden, dat 'er twee tittels, naeft elkanderen, achter eene telnoot ftaen, dezelve duiden aen, dat de noot daer door drie quart wordt verlengt; zynde de tweede tittel de helft van die hem voorgaet, het welk uit het volgende nootje duidelyk blykt; deeze dubbele titteling gefchiedt voornaemelyk, om dat de volgende telnoot,

Twee tit-
tels.

Pl. I. Fig.
12.

Leidingen zyn altoos kort.

die door den eersten tittel wordt verbeelt, niet te kort zoude worden gehouden, en het nootje, dat dan alleen de leiding tot de volgende telnoot is, te lang: dewyl de leiding altoos kort dient te weezen, zal de Muziek fierlyk worden voorgedraegen; waerom men niet zelden by op- of afgaende halve nooten, waer van de eerste en derde telnooten zyn, eenen tittel zal vinden, om aen te wyzen, dat de leidingen zeer kort moeten worden afgestooten.

Tittel by drie op- of afgaende nooten.

Pl. I. Fig. 13.

Syncope Deel of Breeknoot.

Men bedient zich ook van eenen tittel by drie op- of afgaende nooten, doch op eene tegengestelde wyze, dewyl de twee eersten kort zyn, omdat ze tweemaal worden gestreep by de gemeenenooten, en de derde niet, en by de verdubbelingsnooten de twee eersten driemaal, en de laetste maer eens; derhalven is de laetste eene telnoot, de tittel daerachter staende eene halve, en de twee voorsten, die twee- en driemaal gestreep zyn, niet dan twee quarteren; en dewyl, zoo als bekend is, eene *Syncope*, Deel of Breeknoot, die tuschen twee nooten van mindere waerdy staet, moet worden gedeelt of gebrooken, om eene gelyke afdeeling van telnooten te bekoomen, het welk geschiedt door wat nadruk, by de tweede helft aen denzelven streck of adem te geeven, waer in ze wordt gespeelt, behoort derhalven de eerste helft der telnoot tot de twee quarteren, en de andere helft tot den tittel, die eene halve noot verbeeldt, en vervolgens door deeze byvoeging eene heele telnoot, en

en dus de langste der drie nooten voorstelt, waerom de zelve, by het speelen, wel dient te worden uitgedrukt, zonder echter daer toe eenen nieuwen streek of adem te gebruiken, omdat een tittel altoos aen zyne voornoot wordt gesleept; deeze figuur van drie nooten en een tittel wordt gemaekt van twee telnooten, die eene *terza* of drie in hoogte verscheelen; dezelve figuur vindt men ook voor twee halven, die het zelve verschil hebben, maar dan is de laetste by de gemeenenooten eens, en de twee voorsten driemaal gestreept; en by de halven der verdubbelingsnooten is de laetste tweemaal, en de twee eersten viermaal gestreept; de telnoot, welke de eerste der twee halven is, wordt hier door kort, en de laetste of leiding tot eene volgende, welke hier de derde is, verdwynt geheel, omdat de eerste helft der zelve by de tweede, en de andere by den tittel kooft, die daer door eene halve noot en dus de langste wordt; deeze figuren draegen zommige Speelers niet wel voor, omdat ze de deeling daer van niet kennen.

§. 29.

Een Triller of Tremblement wordt, door de Franschen, met een enkel kruisje aangewezen, en door de Italiaenen en Duitschers, met *t* of *tr*; de Franschen slaen den zelve by den aenvang langzaam en op het einde schielyk; doch de Italiaenen en Duitschers slaen hem egael, hy

Triller.

Pl. x. Fig.
14 en 15.

heeft tot inleider de noot, die boven legt, het zy ze een heele of halve klank hooger is, wanneer men van boven naer beneden speelt: maer wanneer men van onderen naer boven gaet, neemt men de noot, welke een heele of halve klank laeger is, en dan noemt men hem ook wel eenen *mordant* §. 36. Zommige betekenen hem dan met eene *m*, die doorgaens vry onduidelijk voorkomt, waer mede eenige ook den dubbelen triller, gelyk ook de beeving aanwyzzen, doch quaelyk, om dat voor ieder een byzonder teken noodigh is, zal men het eene niet voor het andere neemen.

Van onderen naer boven noemt men hem ook *mordant*.

Onderfchijde trillers.

De triller wordt op verscheide wyzen voorgedraegen; somtyts wordt de geheele noot getrilt en byna niets aen den inleider gelaeten; veeltyts maer de halve, wanneer de helft aen den inleider wordtgegeeven; nu en dan wordt de noot plat getrilt, waer door men verstaet, dat de eerste helft wordt getrilt en de laetste gehouden, of wel de eerste gehouden en de laetste getrilt; na de trilling laet men, in den zelve streek of adem veeltyts noch, zeer schielyk, twee nootjes hooren, waer van het eerste een heele of halve klank laeger, en het tweede dezelfde noot is, die men heeft getrilt; dit noemt men eenen Dubbelen triller, en deeze is de fraefte en het meest in gebruik, eenige wyzen hem door eene Hoogduitsche in plaets van eene Italiaensche *d* aen; door welke laetste die aanwyzing echter wel zoo gevoeglyk konde geschieden

Dubbele triller.

Pl. 1 Fig. 16.

den §. 16. te meer om dat de Hoogduitsche, op byzondere wyzen gemaekt wordende, doorgaens zeer onduidelyk voorkoomt, en zoo algemeen niet bekend is. Zommige gebruiken ook eene *d* om daer door aen te duiden, dat men van eene noot 'er drie zal maeken, met naemelyk eene laeger te gaen en weder op de eerste te koomen, by voorbeelt voor *a*, te speelen *a*, *g*, *a*, in eenen streck of adem, of wel *a*, *b*, *a*, en dus een Drietje of Triooltje daer voor te maeken, welke drietjes altoos, duidelykheits halven, in nooten behoorden te worden aangewezen, en met het syfer 3 voorzien, zoo als de meeste componisten gewoon zyn, welke daer door beletten, dat de Speeler geene quaede keuze doe, en eene hooge noot, in plaetse van eene laege, neeme, of wel eene laege daer eene hooge beter zoude zyn; ze koomen veel voor, zoo wel op-als afgaende, en niet zelden met *sprongen*, dikwyls ook dubbelt onder het syfer 6; veele stellen 'er in het geheel geen syfer boven, meenende, dat het genoeg is drie of zes nooten, aen elkanderen, met een of twee streepen, vast te maeken; ze worden altoos, het zy men ze sleept of stoot, egael voor gedraegen; dat is de eene niet langer gehouden dan de andere; ze zyn onbedriegelyke aenwyzers der enkele maet §. 19. en behooren, om het schielyk leezen te bevorderen, altoos door het syfer 3 en 6 te worden aangewezen,

Drietje of
Triooltje.

Men dient, by het trillen, voor al zorge te drae-

F 3

gen,

De rechte
noot, by
het

het trillen, tot inleider te neemen.

Hoe te vinden.

Best hem aen te wyzen.

Welke nooten te trillen.

gen, dat men de rechte noot, het zy eene naturelle, of wel eene met enkel kruis of mol betekent, of wel met een dubbelt teken voorzien, tot inleider neeme; nu en dan vindt men hem door een klein nootje aangewezen, maer veelyts is men verplicht op den toon, waer uit men speelt, acht te geeven, en daerom, eer men begint, wel naer de sleutel te zien, om te weten, of de noot, die men tot inleider behoort te gebruiken, naturel is, of door tekenen verhoogt of verlaegt, doch dit is niet altoos voldoende, om dat de pasfasie, die men speelt, uit eenen anderen toon kan zyn dan die, welke, by de sleutel, door de tekenen, is aangewezen; indien de noot, welke men tot inleider noodigh heeft, in dezelve maet is, die men speelt, of deeze maer even voorgaet, zal men zelden misfen met ze tot inleider te neemen; de onderrichting van een Meeſter, die den bas continuo verſtaet, of een zeer geoeffend gehoor is echter de beſte leidsman; het zoude daerom voor Leerlingen en Liefhebbers van nut weezen, den inleider door een klein nootje aen te wyzen, daer verandering van toon plaets hadde.

De componiſten zyn in het aenwyzen der trillers zeer onachtzaam, en daerom kunnen de volgende generaele regels van dienſt zyn; naemelyk, dat de noot voor het beſluit doorgaens behoort te worden getrilt; dat, als 'er twee nooten van gelyke hoogte na elkanderen volgen, de laetſte, gemeenlyk, eenen triller vereiſcht als

als ze geene *note legate* is §. 30. en dat men van eene korte op eene lange noot koomende de laetste ook mooge trillen, of daer op eenen voorflagh van onderen naer boven, of van boven naer onderen, maeken §. 36. ook kan men op de eerste der halve nooten twee of drie flagen doen, welke de Franschen door het teken van den *mordant* aenwyzen en *Pincés*, knypingen noemen; zommige wyzen de *pincés* door twee kleine streekjes boven de noot aen, wat schuins van de rechte naer de linke hant, van boven naer beneden, gehaelt, doch deeze schynt men beide wel te kunnen misfen, ten zy men de twee streekjes voor *pincés* van boven naer onderen, en de *m* voor *pincés* van onderen naer boven wilde gebruiken, daer men noodigh acht ze aen te wyzen.

Pincés,
knypin-
gen.

Men heeft ook eenen triller, die de Franschen *cadence* of *Tremblement brisé*, gebrooken triller noemen, en daer in bestaet, dat men den inleider der besluitnoot, of die het akkoord van dezelfde maekt §. 53. in twee deelen breekt, door achter deszelfs voornoot eenen tittel te stellen, en van de overige helft twee of drie korte nooten te maeken, die naer de besluitnoot leiden, welke in eenen adem of streek aen de voornoot worden gehecht; de eerste daer van wordt even getrilt, en dit wordt aangewezen door het teken van den *mordant*, het welk duidelyk is, wanneer ze van onderen naer boven gaen, maer van boven naer onderen diende men de twee streekjes te gebruiken, om dat die kleine trilling eigenlyk eene *pincé* is,

*Tremble-
ment brisé*
gebroo-
ken tril-
ler.

*Tremble-
ment jetté,
geworpen
triller.*

Daer is 'er noch een, die de Franschen *Cadence* of *Tremblement jetté*, geworpen triller noemen, om dat men den zelven zonder inleider, maer met eenen loop van twee, drie of meer, op- of afgaende schielijke nooten slaet.

*Flatte-
ment,
Tremblant,
Beeving,*

En eindelyk is 'er een soort van triller, die de Franschen *Flattément* of *Tremblant*, en wy Beeving noemen; op de stryk instrumenten wordt dezelve voortgebracht door den vinger, die de noot maakt, wat achter en voor over te buigen, en op de blaes instrumenten slaet men hem doorgaens op de kanten der gaten; het is eene nabootzing van den *tremulant* op het orgel, en wordt byna by alle lange uit te houden nooten gebruikt; zommige zetten boven denzelven het teken van den *mordant* om de beeving, die ze *Tremblement ferré* noemen, aen te wyzen, doch het schynt duidelyker te weezen, in plaetse van eene *m*, die eenen korten triller van anderen naer boven aenwyft, een golvend streekje 'er dwars boven te haelen; dit streekje wordt door zommige, doch ten onrechte, gebruikt, om aen te toonen, dat de telnooten, welke deeze lange nooten bevatten, in den zelven streek of adem, onderscheiden behooren te worden voorgedraegen, waer toe anderen zich van stipjes bedienen; duidelyker zoude het echter zyn de lange noot in telnooten te verdeelen, ze te stippen en 'er een boogje over te haelen §. 30. Hy, die met opzicht tot de trillers eene ampele onder-richting begeert, kan voor zoo veel de fiool en dierge-

Waer
eene am-
pele on-
derrich-
tingh der
trillers te
vinden.

diergelyke fryk instrumenten betreft, met zeer veel nut leezen, de *Inleiding tot het grondigh onderwys in het behandelen der Fiool* door LEOPOLD MOZART, te *Haerlem by Enschedé* in 1766 gedrukt, daer hy ook de applicatuur en verscheide andere nuttige zaeken zal aentreffen; en, met opzicht tot de dwarsfluit, kan men niet wel ontbeeren het *Grondigh onderwys van den aert en de rechte behandeling der Dwarsfluit*, door JOHANN JOACHIM QUANTZ in 1752 uitgegeeven; uit het *Hoogduitsch vertaelt* door JACOB WILLEM LUSTIG in 1754, en gedrukt te *Amsterdam by A. Oloffsen*, zonder *Faertekening*; ten zy men genoeg wilde neemen met de *Nieuwe manier*, om binnen korten tyt op de *Dwarsfluit te leeren speelen*, door A. MAHAUT, gedrukt te *Amsterdam by F. F. Hummel* zonder *Faertekening*; en met betrekking tot de klawier instrumenten zal men met vrucht zich oeffenen in de *Aenleiding tot het Klawier speelen* van FRIEDERICH WILLEM MARBURG; vertaelt, en met opbelderingen en byvoegselen voorzien, door gemelden LUSTIGH, mede gedrukt by *Hummel* in 1760, de prys van het eerste is zeven, van het tweede zes guldens, en van de twee laetsten ieder zesendertigh stuivers.

Men kan tot eenen generaelen regel aennemen, dat men altoos moet trillen met den vinger, die de noot maekt, doch deeze regel lydt, by de onvolkooome instrumenten, als de dwarsfluit is, verscheide uitzonderingen, welke men in de gemelde werken zal vinden,

Met welken vinger te trillen.

§. 30.

Nooten
onder een
boogje.

Pl. 1.
Fig. 17.

Als 'er boven verscheide nooten een zoo genaemt kroontje of boogje wordt gevonden, duidt het zelve aen dat ze moeten worden gesleept, dat is in eenen streek, of ademstoot gespeelt, en wel zoo, dat de telnooten §. 9. haere waerdy en kracht niet verliezen, vooral de eerste en derde der halven; de enkele zwarten zyn de halven der vermindering, de eensgestreep-ten, die der gemeene, en de tweemaal gestreep-ten, die der vermeerderingsnooten §. 4.

Boog
voor eene
Fusée of
loop, naer de
eerste
noot.

Men gebruikt ook noch eenen boog om aen te duiden, dat de eerstemaal moet gespeelt worden de *Fusée* of de loop naer de eerste noot van het stuk, welke men op 't einde der eerste afdeeling onder of boven eenen boog vindt; by de *reprise* of tweede reize *flact* men den loop over, en speelt alléén de besluitnoot; in de bas stem koomt die boog zeer veel voor.

Note legate
gebonde
noot.

Ook vindt men een boogje over twee nooten van gelyke hoogte, waer van de eene het einde der voorgaende, en de andere het begin der volgende maet uitmaekt; de Franschen noemen ze *Note legate* gebonde noot, om dat deeze twee niet anders zyn dan eene *Syncope* §. 28., die door het streepje, dat de maet aenwyft, is gescheiden.

Is eene
Syncope.

Gelyk
ook alle
anderen,
die

De Franschen noemen ook *Syncofes* nooten van gelyke hoogte, doch ongelyke waerde, door een

een boogje vereenigt, en zulks niet recht: want alle nooten, die tegen de deeling der maet stryden, en derhalven verdeelt of gebrooken worden, zyn *syncope*s.

die tegen de deeling der maet stryden.

Wanneer 'er ronde stipjes boven de nooten staen, noemt men ze gestipte, en daer over een boogje gehaelt zynde, draegt men de nooten egael in eenen strek voor, doch zoo, dat ze ieder duidelyk worden onderscheiden, het welk door den stryfstok wat te drukken geschiedt: maer als 'er puntjes, dat is stipjes, die naer onderen spits toeloopen, boven staen, noemt men ze gepunte, en daer over een boogje gehaelt zynde, wordt iedere noot afgescheiden voorgedraegen, door den stryfstok in den zelve strek even van de snaeren te lichten, doch voor blaes instrumenten zyn de boogjes onnoodigh, om dat de gestipte nooten altoos in eenen ademstoot worden gespeelt, en alleen door de vermeerdering van den wint onderscheiden, of 'er een boogje boven is of niet; en de gepunte nooten, het zy met of zonder boogje voorkommende, worden altoos kort en scherp met de tong gestooten, en met eenen scherpen korten strek door een Fioolist uitgedrukt, als 'er geen boogje boven staet; ze worden ook egael, dat is alle even lang gezongen of gespeelt, offchoon ze maer halven of quartern mogten weezen; niet zelden vindt men stipjes voor puntjes, en boogjes, daer ze onnoodigh zyn, gestelt door onkundigen, die het onderscheit niet weeten; de goede

Gestipte nooten onder een boogje.

Pl. 1.
Fig. 18.

Gepunte.

Pl. 1.
Fig. 19.
en 20.

goede smaek dient dan Onderwyzer of Scheidsman te worden.

§. 31.

Aenwyzer.
Custos of
Guidon.

Pl. I.
Fig. 21.

Aen het einde van iederen regel van een Muziekstuk, dat behoorlyk is geschreeven of gedrukt, vindt men een teken, het welk de plaets aenwyft van de eerste noot van den volgende regel, en dus niet anders is dan een Aenwyzer of *Custos* der Muziek, om daer door den speelden in het vaerdigh leezen te hulpe te koomen; de Franschen noemen dit teken *Guidon*.

Iedere stem
afzonderlyk te
schryven
en te
drukken.

Men vindt noch veele *solos* en *duos*, daer de twee stemmen onder elkanderen staen; dit is ten uitersten hinderlyk, niet alleen in het leezen, om dat men telkens eenen regel moet overslaen, maer zelfs in zich te plaetsen tot het speelen, vooral, wanneer men niet scherp van gezicht is; het zoude derhalven zeer nuttigh zyn iedere stem afzonderlyk te schryven en te drukken.

§. 32.

Afdeeling
van een
Muziek-
stuk.

Pl. I.
Fig. 22.

Daer een *Allegro*, *Adagio*, *Presto* of andere afdeeling van een Muziekstuk, het zy een *Concert*, *Symphonie* of ander, eindigt, vindt men een teken; bestaende uit twee streepjes, dwars door de vyf Muzieklinien, of wel alleen door de drie middelsten getrokken, dicht aen den anderen,

ren, achter welke ook wel een figuurtje wordt gemaakt; en ze duiden aen, dat de afdeeling uit is, doch zoo 'er twee of meer tittels voorstaen, dat men ze noch eens zal zingen of speelen, en dan noemt men dit eene *Reprise* of *Herhaeling*. Wanneer eene afdeeling, het zy *Allegro*, *Adagio*, *Presto*, of andere, in twee deelen is gedeelt, vindt men, achter het eerste dezelve twee streepjes, en voor en achter deeze, twee of meer tittels, waer door wordt aangeduidt, dat men het gezonge of gespeelde noch eens zal herhaelen. En, als men verlangt, dat het tweede deel mede zal herhaelt worden, vindt men dezelve twee streepjes aen het einde, en daer voor twee of meer tittels; somtyts ook daer achter. Twee tittels voor de streepjes zyn echter voldoende, om de *reprise*, zoo wel van het eerste als tweede deel der afdeeling, aen te wyzen; doch, voor het schielyk leezen, is het noodigh, de streepjes, vooral die achter het eerste deel, wat breed te maeken, en zelfs ze met een kapje of strikje te voorzien, dat boven en onder de linien uitsteekt, dewyl het niet zelden gebeurt, dat men die, welke achter het eerste deel staen, by de *reprise* van het tweede niet schielyk genoeg kan vinden. Eenige maeten van het einde eener afdeeling van een Muziekstuk, vindt men nu en dan, aen het begin eener maet of wel in dezelve, na eene of meer nooten, eene ry tittels, dwars door de vyf linien; dezelve duiden eene kleine *reprise* of herhaeling aen, hier in bestaende, dat als men

de

Reprise of Herhaeling.

Pl. 1.
Fig. 23.

Kleine reprise of herhaeling.

Pl. 1.
Fig. 24.

Reprise,
om een
abus, in
't afschry-
ven be-
gaen, te
heritel-
len.

Reprise,
waerom
uitge-
dacht.

de afdeeling ten einde is, men van die tittels noch eens tot het einde zal zingen of speelen; ik zegge ten einde is, om dat deeze kleine *reprise* niet meer dan eens wordt gezongen of gespeelt, en dus dezelve nooten driemaal, by een stuk dat eene *reprise* heeft, en by een dat geene *reprise* heeft, alleen tweemaal. Van deeze *reprise* of ry met tittels, dwars door de vyf linien, bedient men zich ook, wanneer 'er, in het afschryven van het Muziekstuk, een abus is begaen, met naemelyk eene of meer maeten, die 'er tweemaal moesten staen, maer eens te schryven; in zulk een geval stelt men aen het begin en einde van die maet of maeten eene ry tittels, welke aanduiden, dat ze herhaelt zullen worden; zommige zetten 'er dan ook noch *bis* boven, en haelen over de geheele maet of maeten een boogje; doch dit is overtolligh, dewyl een van beide voldoende is. De tekens, die eene *reprise* aenwyzen, zyn derhalven voornaemelyk uitgedacht, om niet tweemaal het zelve te schryven.

§. 33.

*Abbrevia-
tura* of
verkor-
ting.

Eene
noot in
plaets van
vier.

De *Abbreviatura* of verkorting heeft men ingevoerd, om met mindere moeite een stuk te kunnen schryven; ze bestaet eigenlyk daer in, dat, wanneer eene pasfasie verscheidemaelen achter den anderen voorkomt, men dezelve in de eerste maet voluit schryft, en in de volgende ze alleen aenwyft: want, in plaets van vier noo-
ten

ten van gelyke hoogte, die eens gestreep zyn, schryft men eene witte noot, die dezelve hoogte heeft, en haelt door het midden van den staert eene streep. In plaets van acht nooten van gelyke hoogte, die tweemaal gestreep zyn, bedient men zich van dezelve noot, en streept den staert tweemaal, en, zoo de eene vier hooger zyn dan de andere vier, bezigt men voor iedere vier eene zwarte noot met eenen staert, en zet de eene zoo hoog als de vier eersten, en de andere als de vier laetsten, welke twee nooten men mede tweemaal streept. Om zes nooten, waer van de 1^e, 3^e en 5^e even laag, en de 2^e, 4^e en 6^e even hoog, en met eene streep gebonden zyn, verkort voor te stellen, schryft men twee witte nooten, de eene zoo hoog als de drie eersten, en de andere als de drie laetsten, en stelt eenen tittel achter ieder derzelve; men haelt ze vervolgens van boven naer beneden aen elkanderen, en door deezen gemeenen staert, een schuins streekje van de linke hant naer boven; zyn ze tweemaal gestreep, gebruikt men daer toe twee zwarten op dezelve wyze. Zommige hebben, om de *Arpeggios* of de pasfa-
siën *b, g, d, g*, en *a, f, d, f*, &c. welke in plaets van eene telnoot der vermeerderingsnooten koomen, en daerom driemaal gestreep worden, verkort voor te stellen, zich bedient alleen van de nooten *b, g, d*, en *a, f, d* &c., welke zy recht onder elkanderen schryven, de staerten van de eene noot aen de andere opwaerts haelen, en de bovenste staerten met eene streep

Eene
voor
acht.

Twee
voor
acht.

Twee
voor zes.

Drie voor
vier.

Drie bo-
ven el-
kanderen
voor een
drietje.

streep aen elkanderen verbinden. En om eert drietje, dat voor eene telnoot der gemeenenooten koomt, en daerom maer eens gestreept wordt, te verkorten, schryven zy de nooten mede op gelyke wyze boven elkanderen, en streepen ze niet.

Om de
verkor-
tingen te
onder-
scheiden,
op de
waerdy
der noo-
ten acht
te geeven.

Ze koo-
men beter
te pas in
de *Parti-
tuur*, dan
in Mu-
ziekstuk-
ken.

Om alle deeze verkortingen wel te kunnen onderscheiden, is het noodigh, acht op de waerdy der nooten te geeven, die, door iedere streep, de helft verminderen, zoo als in de afbeelding der nooten *Pl. I, Fig. 1, 2* en *3* kan worden gezien: doch alle deeze verkortingen koomen beter te pas in de *Partituur* of het opstel van den Componist, dan in afgeschreeve of gedrukte Muziekstukken, omdat ze de Zangers en Speelers kunnen doen dwaelen.

§. 34.

Nooten
boven el-
kander
voor in-
strumen-
ten, die
geene ak-
koorden
hebben.

Wat ze
aendui-
den.

In stemmen voor instrumenten, waer op men geene akkoorden kan speelen, als, by exempel, de dwarsfluit, zal men nu en dan nooten boven elkander vinden; indien de ondersten zoó laag loopen, dat ze op het instrument niet kunnen worden gespeelt, is het klaer, dat het stuk voor een ander instrument is gecomponeert of samengestelt, en de bovensten 'er maer alleen zyn by gevoegt, om het ook voor de dwarsfluit te kunnen gebruiken, maer, wanneer voor het teken der *reprise* eene pasfasie van dubbele nooter voorkoomt, die op de dwarsfluit kunnen worden gespeelt,

gespeelt, zal men ook gemeenlyk by de eene het syfer 1 en by de andere dat van 2 vinden, het welk aenduidt, dat men de eerstemael die van n. 1, en de tweedemael die van n°. 2. zal speelen.

Hoe te speelen.

§. 35.

Wanneer voor eene noot, het teken van verhooging, of het zoo genaemde duurteken, dat men een kruis noemt, wordt gevonden, het welk by de Franschen den naem van *dièse* draegt, wyft het aen, dat die noot een zoo genaemde halve toon of klank hooger is. Zoo voor de noot het teken van verlaeging of zoo genaemde molteken staet, dat men gemeenlyk *b* noemt, en de Franschen *bémol*, is ze een zoo genaemde halve toon of klank laeger; ik zegge met voordacht, een zoo genaemde halve toon of klank, om dat hier na zal blyken, dat het drie vyfde van eenen heelen klank, en geenszins een halve klank is §. 44. offchoon ik deeze aengenoome spreekwyze in het vervolg behoude; ik zal echter het woort van klank, in plaetse van dat van toon, gebruiken, om dat een toon acht klanken met het octaef heeft §. 38 en 46. en dus van eenen enkelen klank behoort te worden onderscheiden. De nooten door een van deeze twee tekenen verhoogt, of verlaegt, die naer dezelve kruis of mol genoemt worden, dat zoo veel als scherp en zacht wil aenduiden §. 39. worden weder tot haeren natuurlyken staet gebragt door een teken, dat men gevoeglykft eenen

Een kruis verhoogt de noot.

Pl. 1. Fig. 25.

De *b* verlaegt ze.

Pl. 1. Fig. 25.

Niet een halve, maer drie vyfde klank.

Onderscheit tuschen klank en toon.

Hersteller, tegen-
teken,
Contra-
merk of
béquarre.

Pl. 1.
Fig. 27.

Gebruik,
dat men
'er tans
van
maekt.

Waer toe
dezelve,
noch on-
langs, al-
jeendien-
de.

Waer
overtol-
ligh.

Hersteller, een tegenteken of contramerck noemt, waer aen veele den naem van vierkante B of B *quadro* geeven, de Franschen noemen het *béquarre*, en zommige geeven het den naem van H, in navolging der Duitschers, die gewoon zyn de vierkante B van *Guido* §. 38. welke tans den naem van naturelle draegt, daer door aen te duiden §. 50. doch deszelfs figuur heeft niet veel overeenkoomst met eene van die twee letters, noch het gebruik, dat men 'er tans van maekt, met den aert der vierkante B; deeze verhoogde, ten tyde van *Guido*, den klank, en tans dient de hersteller zoo wel om den klank te verlaegen als te verhoogen, dat is, om zoo wel een kruis als eene *b* wech te neemen, het zy die tekens toevalligh, by verandering van toon, in het stuk zyn gestelt, of tot den gronttoon van het zelve behooren, en derhalven by de sleutel zyn geplactst; noch onlangs diende de hersteller alleen om eene *b* wech te neemen, en de *b* als een teengegestelt teken van het kruis, doch sedert de Muziek zich verder in de kruisfen en mollen heeft uitgebreid, en men de dubbelzinnigheit, die het gebruik der *b* tot wechneeming van een kruis veroorzaakte, heeft waergenoomen, is men daer van afgegaen; zommige bedienen zich ook van den hersteller voor aen de sleutel eener afdeeling van een stuk, welke niet zoo veel kruis- of moltekens heeft, dan de voorgaende, doch hy is daer overtolligh, om dat de tekens, die men by de sleutel dier afdeeling stelt, den toon duidelyk aenwyzen.

De

De tekens by de sleutel, op of tusfchen de linien geplaeft, werken op alle de nooten der afdeeling van het Muziekftuk, die denzelven naem voeren, offchoon ze verre boven of beneden die linien of tusfchenruimten worden gevonden, en de nooten veranderen niet, ten zy 'er een van de drie hier voorgemelde tekenen, naemelyk een kruis, eene *b*, of een herfteller voor wordt gefelt, en deeze verandering duurt, gemeenlyk, niet langer, dan de maet, waer in het teken wordt gevonden; ik zegge gemeenlyk, om dat zommige daer van een misbruik maeken, willende, dat die verandering zoo lang zal duuren, tot dat 'er een ander teken volgt, doch deeze manier behoort men te verwerpen, om dat door dezelve zeer groote abuizen, by het vergeeten van dat teken, ontftaen, en men minder tekens noodigh heeft, wanneer men het teken alleen maer voor eene maet laet gelden, dewyl de pasfatiën doorgaens kort zyn, en wel zoo, dat, dikwyls, in dezelve maet, al een tegengeftelt teken voorkomt.

Tekens aen de sleutel, waer op ze werken.

En in het ftuk.

§. 36.

Daer zyn ook in de Muziek eenige Sieraeden, en wel een klein nootje, dat voor eene halve, enkele of dubbele telnoot ftact, zoo wel van boven naer onderen, als van onderen naer boven, het welk men eenen Voorflagh noemt; aen dat nootje geeft men volgens den fmaek der Italiaenen, die tans, byna, hier in, algemeen is, doorgaens de helft van de noot daer het voor

Sieraeden der Muziek.

Voorflagen.

Pl. I. Fig. 28 en 29.

Lange. staet, en wel de grootste helft, dat is, zoo veel als aen de telnoot §. 9. of eerste van twee halven, wanneer het voor eene enkele telnoot wordt gevonden; en voor eene dubbele de juiste helft; heeft de noot de waerdy van drie telnoten, het welk plaets heeft, wanneer achter eene dubbele telnoot eenen tittel staet, zoo geeft men aen het kleine nootje die van twee telnoten of de geheele witte of zwarte noot, en laet aen den tittel, die van eene telnoot; by voorbeeld het kleine nootje was B, of D, en de noot met eenen tittel C, dan zingt of speelt men ze of 'er tweemaal B, of tweemaal D, en maer eens C, stont; ja in de maeten van $\frac{6}{4}$ en $\frac{6}{8}$ worden nu en dan twee nooten van gelyke hoogte gevonden, waer van de eerste eenen tittel heeft, en aen de volgende met een boogje is gebonden; wanneer de eerste, die drie telnoten verbeelt, eenen voorflagh heeft, koomt die voorflagh in plaets van de lange noot. In andere maeten, daer twee nooten van gelyke hoogte met een boogje zyn gebonden, en dus tot eene *note legate* gemaekt §. 30. welker eerste eenen voorflagh heeft, koomt de voorflagh mede in plaets der eerste, zoo als *Mozart* bl. 191 leert; zie §. 29.

Korte. Men gebruikt ook korte voorflagen, die meest voor halve nooten koomen, en daer aen te kennen zyn, dat het kleine nootje eens of tweemaal is gestrept. Als mede een of twee kleine nootjes achter eene noot, die men eenen enkelen of dubbelen Naflagh of Overflagh noemt, en welke eenen heelen of eenen halven, of wel anderhalven

Naflagh of
Overflagh

Pl. 1.
Fig. 30
en 31.

ven

ven of twee heele klanken naer boven gaen, en met een boogje aen de noot vast worden gehecht; om dat men ze voor geen en enkelen of dubbelen voorflagh van de volgende noot zoude neemen; deeze nootjes zyn zeer kort en alleen een flagh van een of twee vingeren, waerom de noot daer door weinigh verliest; ze worden in den zelyven streck, of ademstoot gemaekt, gelyk ook alle de voorflagen, welke aen de Leerlingen veele moeite geeven, om dat ze zich van omgekeerde denkbeelden moeten bedienen, dat is, zich kleine nooten voorstellen of het grootte waeren, doch dit is het minste gebrek der voorflagen; het voornaeme bestaet hier in, dat de voorflagen, niet zelden, door de Speelers 'er worden bygezet, zonder op de harmonie te letten, waerom men ze ook dikwyls alleen in de eerste stem aentref; dat de harmonie hier door lydt, behoeft niet veel bewys, dewyl zy als telnoten worden gespeelt, en dus de voornaemste kracht en klank hebben; het misbruik van deeze voorflagen gaet zelfs zoo verre, dat, ofschoon men weet, dat opwaerts geen besluit kan worden gemaekt dan met eenen halven klank §. 46. dat is, by voorbeelt, van *c kruis* naer D en van *f kruis* naer G, men echter voorflagen, voor eene besluitnoot van eenen heelen klank van onderen naer boven vindt, als, by voorbeelt, van C naer D en van F naer G; wanneer deeze voorkoomen, is het best, daer voor *c kruis* en *f kruis* te neemen, of wel ze 'er by te slepen, wanneer men ze reets heeft doen hooren, of

Hoe ze moeten worden gespeelt.

De voorflagen geeven Leerlingen veele moeite.

Bederven niet zelden de harmonie.

Quaede voorflagen.

Hoe die te speelen.

Pl. II.
Fig. 32.

anders 'er drie nootjes van te maeken, met eene noot laeger te loopen en weder schielyk op te koomen, naemelyk by den voorflagh van C noch te voegen B, en by die van F, E, waer door het wangeluit wordt gebrooken.

Wille-
keurige
voorfla-
gen.

Alle fie-
raeden
behoor-
den in de
maet ge-
bragt te
worden.

Men maekt ook noch zeer veele willekeurige voorflagen, naemelyk, als men van eene korte noot op eene lange, of van eene halve op eene heele, of wel van een quart op eene halve koomt; hier door wordt de harmonie mede niet zelden gestoort, vooral, wanneer de Speelers niet even vaerdigh zyn, of niet denzelven regel volgen: want zommige speelen alle voorlagen kort, en dan hebben zy die quaede uitweking niet; maer het sieraet, dat zy dan ook aenbren- gen, is gering; het zoude daerom van veel nut zyn, dat alle Componisten het voorbeeld van den beroemden *Locatelli* volgden, en alle sieraeden in de maet bragten: want goede stukken worden door quelyk aengebragte sieraeden bedorven, en dit gebeurt niet zelden, om dat de minste Speelers de generael bas of *basfo continuo* grondigh verstaen, welker kennis tot het aenbrengen van goede sieraeden volstrekt noodigh is; ik weet wel, dat dit jonge Liefhebbers zoude kunnen afschrikken om die stukken, daer de sieraeden in de maet waeren gebragt, te koopen; en dat de roem van zommige Speelers daer door merkelyk zoude daelen; maer ik weet te gelyk, dat men voor jonge Liefhebbers lichte stukken kan com- poneeren, en aen zeer bequaeme Speelers werk
genoeg

genoeg verſchaffen om boven minder bequaeme te kunnen uitmunten; dat derhalven die redenen van te weinigh gewigt zyn, tegen die, welke gelegenheit geeven om quaelyk over de bequaemheit van eenen Componiſt te oordeelen, en niet zelden de konſt voor noch zeer onvolmaekt te houden, om dat de ſtukken op de Toehoorders dat effect niet doen, dat zy zouden hebben, wierden ze wel uitgevoerd. De lange voorſlagen, de harmonie het meeſte ſtoorende, behoorden ten minſten in de maet gebragt, en niet aen Beunhaezen en Bedervers der Muziek overgelaeten te worden; daer door zouden ook de omgekeerde denkbeelden vervallen, om dat men tot eenen langen voorſlagh ook eene lange noot, en tot een kort beſluit eene korte noot zoude neemen, en dezelve met een boogje aen elkanderen binden; hier door zoude men ook de voorſlagen zoo lang en zoo kort kunnen maeken als men begeerde, het Muziekſtuk juist doen harmoniëeren of overeenſtemmen, en het onaengenaeme wangeluit, voor het grootſte gedeelte, uit de Muziek bannen, zommige vornaeme Componiſten verwerpen ook reets, vooral by het einde der ſtukken, de kleine nootjes, en bedienen zich van groote.

Ten minſten de lange voorſlagen.

Nut daer van.

De overige ſieraeden zyn alle kort en ſtooren derhalven de harmonie niet zoo veel als de voorſlagen; ze koomen in wel gecomponeerde ſtukken in meenigte voor, en beſtaen in twee, drie en meer kleine nootjes, die men dubbele voorſla-

De overige ſieraeden zyn kort.

Dubbele voorſlagen,

gen, Mordanten en Dabbelflagen.

Pl. I.
Fig. 33,
34, 35,
36, 37
en 38.

Nut van de figuren te ontleeden.

En van de *Applicatuur*.

Konstwoorden der Muziek.

gen, Mordanten en Dubbelflagen noemt; de eersten worden door nootjes, de anderen door tekenen aangewezen; naemelyk, de enkele en dubbele mordant door eene *m* en de dubbelflagen, waer van 'er twee foorten zyn, door de tekenen boven hunne figuur gefelt; hy, die 'er eene goede reeks van allerhande foorten wil zien in nooten gebragt en duidelyk aangewezen, kan in de werken van MOOZART, QUANTZ, MAHAUT en MARBURG §. 29. gemelt, te recht raeken, en hy, die zich eenigen tyt bezich houdt met de figuren, die hem in de Muziek voorkoomen, in telnooten te ontleeden, welke hem door de slinger worden aangewezen §. 18. zal in korten tyt, in de kennisfe der Muziek en de sieraeden der zelve, meer vorderen dan hy zich kan verbeelden, en eene hebbelykheit krygen om juist te leeren speelen, waer over hy zich zelfs zal verwonderen, vooral, zoo hy zich naerstigh oeffent in de *Applicatuur*, vingerzetting of goede behandeling der instrumenten, welke door de bovengemelde Autheurs zeer duidelyk wordt voorgedraegen.

§. 37.

Nu zoude gevoeglyk, van de Konstwoorden der Muziek, kunnen worden gehandelt, doch daer van is, gemakshalve, gemaekt eene lyst, geschikt volgens het A, B, C, en achter deeze verhandeling gevoegt; ik hebbe getracht de Konstwoorden duidelyk te verklaren, en te gelyk kort te zyn, waerom 'er veelen, die alleen betrekking

trekking hebben tot de Muziek der Ouden, zyn afgelaeten, om dat ze, voor de beoeffenaeren van die, welke tans in gebruik is, van weinigh nut konden weezen; zy, die daer in behaegen hebben en de Fransche tael magtigh zyn, konnen in de *Dictionnaire de Musique de S. DE BROSSARD* en in die van J. J. ROUSSEAU te recht raeken, welke laetste mede in het Nederduitsch wordt overgezet en gedrukt te Amsterdam. De Nederduitsche konstwoorden hebbe ik naer die der vreemde taelen overgeweezen, om niet verplicht te zyn door herhaelingen het werk te vergrooten, zoo als ik ook hebbe gedaen naer de paragraphen van deeze verhandeling, wanneer men daer eene genoegzaeme verklaring derzelve konde vinden; ook hebbe ik zulke konstwoorden, welke by de verklaring van een ander worden aengehaelt, gemakshalve, cursif doen drukken, en gebruik gemaekt niet van de Nederduitsche, maer van die, by welke men de verklaringen vindt, om dus het nazoecken te bekorten.

De konstwoorden der Muziek uit verscheide taelen ontleent zynde, hebbe ik gedacht best te zullen doen, met ze alle op een A, B, C, te brengen, en die, welke in de spelling der eerste lettergreepen veele overeenkoomft hadden, by elkanderen te laeten.

Ik hebbe ook gemeent, dat het van nut konde weezen, op het woort *stromento* te stellen alle de

naemen der speeltuigen, waer van gesproken wordt, om zelfs die te kunnen vinden, welker naemen men zich niet kan te binnen brengen.

En om eenige hantleiding te geeven, omtrent de wyze, hoe de onderscheide Muziekstukken behooren te worden gezongen of gespeelt, hebbe ik getracht de woorden, die men gewoon is daer op te stellen, door omschryving duidelyk te maeken, en de beweeging, die zy aenduiden, zoo veel moogelyk, te bepaelen, door by dezelve te voegen de lengte van de flinger, gerekent op eenen slagh voor iedere telnoot, naer welke ik bevonden hebbe, dat veele stukken zich aengenaem laeten voordraegen.

§. 38.

Waer uit
een toon
bestaet.

De C toon
is tans de
naturelle.

Alvoorens tot het byzondere der toonkunde over te gaen, zal het noodigh zyn te zeggen, dat een toon bestaet uit acht klanken, met het octaef; dat 'er tweederlei soort van toonen zyn, naemelyk op- en afgaende §. 46 en 47.; dat de opgaende C toon wordt aangewezen door de letters C D E F G A B C, of door de lettergreepen Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La, Ci, Ut, en de afgaende A toon, door de letters A B C D E F G A, of de lettergreepen La, Ci, Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La, welke beide toonen tans de naturelle zyn, en in welke, gelyk ook in alle de anderen vyf heele en twee zoo genaemde halve klanken voorkoomen; dat de halven zyn E, tot F, en B,
tot

tot C; dat deeze toonen geen merk hebben by de sleutel in de hedendaegsche Muziek; en dat de opgaende C toon ook is de toon van de bas- en altfiool, als mede van de tans in gebruik zynde klawier instrumenten, offchoon zommige laeger loopen.

Volgens het begrip van eenige, die de Muziek- en Toonkunde grondigh willen behandelen, zouden de F en D toonen de naturelle zyn, en by gevolge de B in de C en A toonen een kruis moeten hebben; het zal derhalven de moeite waardigh zyn hunne redenen te onderzoeken; dezelve beftaen voornaemelyk hier in, dat het Gregoriaensc klawier van het jaer 591, het welk als het outfte bekend is, en met geene boven toetsen was voorzien uit F heeft geleegen, en derhalven de F en D toonen de naturelle zyn, waer in A maer eenen halven klank van B legt; dat vervolgens de B, die men nu mol noemt, een naturelle, en geenszins een molklank is; dat *Guido Aretinus* eerst in 1024, die B, uit de naturelle klanken of platte toetsen van het klawier, naar boven heeft geschooven, en de B, die de Duitschers H noemen, en door *Guido*, vierkant, tot onderscheiding van de ronde naturelle, is gemaakt, in derzelve plaets heeft gelegd (*); dat

Verfchil hier over, en redenen waer op het is gegront,

(*) Eene afbeelding van het Gregoriaensc klawier, met de vermeerdering van *Guido*, kan men, op Plaet II bl. 20, 1e. dl. van de *Elementa Musica* van BLANKENBURGH, in 's Gravenhage 1739 gedrukt, vinden.

dat het alleen deeze verandering van *Guido* is, die in het vervolg, toen men het klawier met boventoetsen heeft vermeerderd, de C en A toonen tot de naturelle, ten onrechte heeft gemaekt, en dat derhalven de B, die daer in kooomt, en welke, zoo als gezegt is, H wordt genoemt, een kruis moet hebben, als zynde eenen zoo genaemden halven klank verhoogt; dat veele Componisten van deeze waerheit overtuigt, daerom ook een stuk uit den opgaenden F toon, en afgaenden D toon, waer in A tot B maer een halve klank is, met geene *b* by de sleutel betekenen, dewyl ze de oude naturelle toonen zyn, maer dat zy de B, zoo dikwyls als dezelve in het stuk kooomt, met eene *b* aenwyzzen, alleen daerom, op dat de geenen, die gewoon zyn, de B in de C en A toonen voorkoomende, als de naturelle aen te zien, dezelve in de F en D toonen niet quaelyk zouden speelen; dat B de zachtste van de naturelle klanken is, en daerom tot een teken wordt gebruikt, om de naturelle klanken eenen zoo genaemden halven klank te verzachten of laeger te maeken; dat B als de eerste en zachtste, F als de tweede, C als de derde, G als de vierde, D als de vyfde, A als de zesde, en E als de zevende en hartste quint in de Muziek voorkoomen; dat deeze naturelle quinten op de hantfiool ook naest elkanderen leggen, en met den zelve vinger worden getoetsst, als de F en D toonen voor naturelle worden gehouden: maer geenszins als men daer voor de C en A toonen aenneemt, dewyl F dan naest

naeft *b mol* en *f kruis* naeft B op de toets koomen; en dat eindelyk de zachte B is het middelpunt der Muziek, van welke de quinten opwaerts met kruisfen gaen en nederwaerts met mollen.

§. 39.

Met opzicht tot het gemelde verschil en de redenen, waer op het is gegront, wil men gaerne toefstemmen, dat de B in de F en D toonen, die men nu mol noemt, de naturelle B is, van overoude tyden, en waerschyndlyk van den grontslag der Muziek af: doch haere outheit schynt geene genoegzaeme reden op te leveren, om haer de plaats, waer van zy zoo veele eeuwen is verftooken geweest, weder in te ruimen, zoo als §. 40. nader zal blyken, ten zy men staende wilde houden, dat de konsten en wetenschappen tot haeren staet van kintsheit te rugh moeten worden gebragt; veele beteken en ook de F en D toonen met eene *b* by de sleutel, en de overige toonen worden door alle Componisten, geene uitzondert, betekent op die wyze, als ze betekent moeten worden, wanneer men de C en A toonen voor naturelle houdt, zoo als hier na, uit de toontafels, in welke de aengenoome betekening wordt gevolgt, zal blyken §. 46 en 47. waerom de uitzondering der F en D toonen van den algemeenen regel ook met reden wordt verworpen; F kan ook zoo wel de zachtste naturelle klank als B worden genaemt, dewyl die ook maer eenen halven klank met E maekt, gelyk de
oude

Onderzocht en wederlegt.

oude B met A; boven dien stelde F de laegste klank en dus de zachtste op het oude klawier voor; de tekens zyn ook willekeurigh, en niet zelden aen zeer toevallige omstandigheden haer gebruik verschuldigt; waerschyndlyk is dat der *b* tot het verlaegen of mol maeken der nooten daer van daen gekoomen, dat men ze kort na de verandering van *Guido*, om ze van de vierkante, hoekige of scherpe B te onderscheiden, eerst den naem van ronde en daer na van molle, dat is zachte, heeft gegeven, om dat zy laeger dan de andere is: want indien zy dat vermoogen heeft gekreegen, om dat zy de zagste der natuurlijke klanken voorstelde, zoude men kunnen vraegen, waerom de E, die dan de hartste aanduidt, niet tot de verhooging, in plaets van het kruis, is gebruikt; het is derhalven waerschyndlyk, dat men de *b*, alleen uit hoofde van haeren bynaem zacht, tot het teken van verlaeging heeft ingevoert, en wel, om dat men by de Alchimisten, de invoerders der tekenen in de konsten en wetenschappen, niet zoo wel te recht heeft kunnen koomen, om de zachtheit als de hart- of scherpteit der klanken aen te wyzen. Het kruis, dat azyn betekent, schein daer toe zeer gepast, om dat een hart of scherp geluit ook wel wrang wordt genoemt, en dit kruis, dat by de Alchimisten enkel is, zal waerschyndlyk door de Muzikanten zyn verdubbelt, om het daer door van het Fransche kruisje, dat eenen triller betekent, te onderscheiden. Tegen het leggen der quinten van de natuurlijke klanken naest elkanderen, op de hant.

hantfiool, kan worden gezegt, dat, wanneer men de C en A toonen voor de naturelle toonen houdt, dan de quinten op de altfiool, die waerschyndlyk van ouder datum is, naeft elkanderen leggen, als mede op de basfiool, maer geenszins, wanneer men de F en D toonen voor de naturelle toonen houdt, want B zoude dan naeft *e mol*, en *b kruis* naeft E op de toets koomen; en uit de 12^e toon der opgaende zal blyken, dat de oude B alleen in deeze de middelste zoude kunnen worden genaemt, wanneer de F toon voor den naturellen wordt genoomen, maer geenszins in de afgaende alwaer A die plaets dan zoude bekleeden, zoo als uit den D toon, mede door 12 aangewezen, duidelyk blykt.

Pl. 1.
Fig. 2.

Pl. 4.
Fig. 1.

Pl. 4.
Fig. 2.

§. 40.

Onaengezien al het geen men, boven het reets genoegzaam wederlegde, noch zoude moogen hebben, ter verdediging van de F en D toonen als de naturellen, en het leggen van het klawier uit F, waer door de B weder in haere overoude plaets zoude koomen, schynt het echter beter te zyn het klawier in den C toon te laeten, en derhalven de oude B te houden voor *b mol* in de F en D toonen, en wel om deeze redenen, dat de bas- en altfiool, welke de voornaeme instrumenten van de hedendaegsche Muziek zyn, om dat daer op de gront en middenstemmen, waer op de gantsche Muziek beruft, worden gespeelt, tot hunne laagste snaer C hebben, waerom de

Muziek

Best het klawier in den C toon te laeten.

De voornaemste instrumenten hebben tot laagsten klank C.

Een klawier uit F zoude derhalven te weinig of te veel klanken hebben.

Men is gewoon den C. toon voor den Naturellen te houden.

Muziek ook niet laeger kan loopen; dat derhalven, indien het klawier nu weder uit F wierde gelegd, aen het zelve drie klanken zouden ontbreken, naemelyk C, D en E, en wel in de bas, waer door het van zyne volkoomenheit niet weinigh zoude verliezen; dat hier tegen te willen inbrengen, dat de C, die na F volgt, met de laege C van de basfiool zoude kunnen worden eenstemmigh gemaekt zoo als men tans veel doet, en dat het klawier daer door vier klanken laeger dan de basfiool zoude kunnen gaen en dus volkoomener worden, niet anders zoude bewyzen, dan dat het overtollige tot de volkoomenheit iets kan toebrengen, waerom de laege B, welke op veele klawieren wordt gevonden, derhalven ook wel zoude kunnen worden gemist, te meer dewyl zy 'er ook meest tot sicraet schynt bygevoegt: want alle klanken, die laeger dan de basfiool zyn, gehooren eigenlyk tot het pedael of voetklawier, het welk met eene C aenvangt, die een octaef laeger dan die der basfiool is; dat men tans ook gewoon is den C toon voor den naturellen te houden, en dat alle de Muziektukken daer naer zyn betekent, weshalven men, den F toon, als den naturellen, weder willende invoeren, hoe gemakkelyk het ook zoude zyn de tekenen te veranderen, waerschyndlyk weinige navolgeren zoude vinden, om dat de Muziek daer door niets zoude winnen, en de denkbeelden, die men tans van de B heeft, worden omgekeert en dus verwart; dat het ook zeer onverchilligh schynt te weezen of B den zachtsten

zachtſten der naturelle klanken voorſtelt, dan of F die plaats bekleedt, en B vervolgens den hartſten aenduidt: want men speelt met klanken en geenzins met letters, dewyl de laetſten niet anders zyn dan tekens om de eerſten aen te wyzen; en eindelyk, dat men ook reets veel verder in de kruistoonen dan in de moltoonen is gekoomen (*), en het daerom ook dienſtiger ſchynt, de kruistoonen te vermeerderen, dan de moltoonnen, het welk door het neemen van C en A tot natureltoonen geſchiedt: want nu gaet men eene quint hooger in de kruistoonen, daer men met het neemen van de F en D toonen tot naturellen, eene quint laeger in de moltoonnen zoude koomen, niet in de klanken, want die blyven altoos dezelve, door wat tekenen men ze ook afbeeldt, maer in de letters, die men tot benaeming der klanken gebruikt; de hoogſte toon in de kruisfen wordt nu door *b kruis* in de opgaende toonen, en *g dubbelt kruis* in de afgaenden, en de laegſte door *d dubbelt mol* in de opgaenden en *b dubbelt mol* in de afgaenden aangewezen; en als F en D tot natureltoonnen genoomen worden, zoude *e kruis* in de opgaende toonen en *c dubbelt kruis* in de afgaenden de hoogſte, en *g dubbelt mol* in de opgaenden en *e dubbelt mol* in de afgaenden de

Het is onverschilligh, of B den zachtſten of den hartſten klank voorſtelt.

En beter de kruis dan de moltoonnen te vermeerderen.

(*) *Solnitz* heeft in eene zyner Duëtten voor de dwarsfluit reets *d dubbelt kruis* gebruikt, doch *d dubbelt mol* zal men nergens aantreffen, my is zelfs *b dubbelt mol* noch niet voorgekoomen, welke drie toonen hooger is, zie Pl. 4. opgaende toonen.

Pl. 4.

de laagste toonen aanwyzen, zoo als uit de toon-
tafels, §. 46 en 47. beschreeven, blykt.

§. 41.

De ver-
deelingh
van het
octaef in
31 klan-
ken is
niet
nieuw.

Noch van
den klank
in vyven.

Sirkel
van *Blan-
kenburg*
genaemt
de Wet
der na-
tuur.

BLANKENBURG, in zyne *Elementa Musica*
of nieuwlicht tot het welverstaen van de Muziek en de
Bas-Continuo, gedrukt in 's Gravenhage in het Jaer
1739 bl. 119 §. 7. zegt, dat de verdeeling
van het octaef in 31 klanken niet nieuw is, dat
HUIGENS in 1691 reets heeft gemelt, dat *Zar-*
linus en *Salinas*, die in de vyftiende eeuw zou-
den hebben geleefd, elkanderen de eer van deeze
ontdekking hebben betwift. Hy meldt ook, dat
Pater van der Elft in 1662 de afbeelding hadde
gegeeven van den heelen toon, beter gezegt
klank, §. 35. in vyven te verdeelen, waer van
hy bl. 68 eenen sirkel opgeeft; bl. 117 heeft
hy eenen sirkel van 31 klanken in zuivere groote
tertsen verdeelt, die hy de wet der natuur
noemt, welke alle klanken regelt, en deeze
meent hy zoo klaer en duidelyk te zyn, dat hy
bl. 118 §. 5. zyne verwondering vry sterk uit-
drukt, over den grooten *Huigens*, dien hy ver-
scheiden maelen over dit drievouwich tiental, dat
op 31 klanken uitkoomt, hadde onderhouden,
en welke het niet zoo klaer en duidelyk vond,
als hy meende dat het was. Indien BLANKEN-
BURG, die in zyne gemelde *Elementa Musica* geene
geringe bequaemheit in de kennisfe der Muziek
ten toon sprydt, zynen opgegeeven sirkel naeuw-
keurigh hadde beschouwt, zoude hy, buiten
twyfel,

twyfel, zynen begaenen misflagh hebben gezien, en ontdekt de redenen, waerom de Heer *Huigens* zynen firkel niet duidelyk vond; zie hier waer in ze waerschynlyk hebben bestaen; de firkel, door hem bl. 68 opgegeeven, heeft niet dan de zoo genaemde halve klanken van *c kruis* en *d mol*, en twee ope plaetsen tusfchen naturel C en D, gelyk ook tusfchen alle de overige heele naturelle klanken, en eene ope plaets tusfchen ieder der twee halven; deeze ope plaetsen, die men voor en achter D, E, G, A, en B vindt, als mede achter C en F, heeft *BLANKENBURG* in zynen firkel, dien hy de wet der natuur noemt, dus vervult; achter naturel C laet hy volgen het *kleine kruis* van C, alwaer hy ook de *c* met een enkel kruisje betekent, daer na de gemeene *c kruis*, met een dubbelt kruisje als gebruikelyk is, dan de gemeene *d mol* met haere gewoone betekening, vervolgens het *kleine mol* van D, dat hy met eene *b*, die van boven open is, betekent, tot onderscheiding van de gemeene *d mol*, en daer na D naturel; vervolgens weder het *kleine kruis* van D, dan *d kruis*, daer na *e mol*, na deeze het *kleine mol* van E, en na het zelve E naturel; achter deeze het *kleine kruis* van E, dan *e kruis* en na dezelve F naturel; alle de overige heele en halve klanken zyn op dezelve wyze verdeelt. Zoo dra men deeze verdeeling met eenige oplettendheit beschouwt, zal men bevinden, dat die bequaeme Meeſter, in de tekenen en naemen der klanken, heeft gedwaelt, en wel zoo, dat het byna onmoogelyk zal schynen aen veelen, die dit leezen;

Is niet
duidelijk.

Om dat
hy in de
tekenen
en nae-
men der
klanken
heeft ge-
dwaelt.

doch de geenē, die zich bezigh hebben gehouden met over de verdeeling der klanken te denken, en weeten hoe meenigmael zy door het onvolkoomen klawier zyn misleidt, zullen zich daer over niet verwonderen. Zyne dwaeling bestaet eigenlyk hier in, dat hy tusfchen E en F, en B en C, de ope plaetsen heeft gevult met het *kleine kruis* van E en B en niet met *f mol* en *c mol*, zoo als hy hadde behooren te doen; dat hy tusfchen C en D de ope plaetsen heeft gevult met het *kleine kruis* van C, en het *kleine mol* van D, in plaetse van met *d dubbelt mol*, en *c dubbelt kruis*; en dat hy dus ook heeft gehandelt met alle de overige heele klanken; waer uit derhalven blykt, dat BLANKENBURG, in zynen firkel, door hem de wet der natuur genaemt, aen F noch C den molklank geeft, welken hy echter op de plaet by bl. 159, daer hy de klanken afbeeldt volgens de wiskonst, duidelyk aenwyft; ook blykt hier uit, dat hy voor zyne ingevulde klanken verkeerde tekenen en naemen heeft gebruikt: want daer zyn geene *kleine kruisfen* en *kleine mollen*, maer wel *dubbele kruisfen* en *dubbele mollen*, of naturelle klanken, die tweemaal verhoogt of tweemaal verlaegt zyn.

§. 42.

Echte te-
kens, nae-
men en
volgordre
der klan-
ken.

De dwaeling van den beroemden BLANKENBURG aengetoont zynde, wordt het tyt de waarheit in een helder daglicht te stellen, en ten dien einde op te geeven de rechte tekenen, naemen

naemen en volgordre der klanken; dezelve zyn juist zoo als men ze *Pl. 5. Fig. 1.* naeft de fyfers vindt; C naturel is de laegste, daer aen volgt *d dubbelmol*, dan *c kruis*, daer na *d mol*, na deeze *c dubbelkruis*, na dezelve D naturel en zoo vervolgens, tot *b kruis*, welke de hoogste is, die een octaef bevat: want na deeze volgt C naturel van een volgend octaef. Wanneer men deeze tekenen, naemen en volgordre vergelykt met die van BLANKENBURG, waar van in de vorige §. is gesproken, zal men het onderscheit duidelyk vinden, en van de dwaeling van BLANKENBURG volkoomen zyn overtuigt.

§. 43.

De 31 letters, voorzien met de gewoone tekenen van verhooging en verlaeging §. 35. waer door even zoo veele klanken worden voorgestelt, van dwaeling gezuivert zynde, zal het noodigh weezen te toonen, dat 'er juist 31 klanken binnen het octaef zyn; over welke waarheit best, volgens het gehoor, kan worden geoordeelt; ik zal derhalven trachten bequaeme middelen op te geeven, om het zelve in staet te stellen, daer over, naer waarheit, uitspraek te konnen doen, en het sterkste vooroordeel, door de ondervinding, te overtuigen. Om dit oogmerk te bereikē heeft men niet anders te doen, dan de toets van eene welgestemde basfiool, altfiool of hantfiool af te deelen; door wel gestemt verstaē ik, dat het instrument behooryk is besnaert, en de vier naturelle quinten zuiver zyn; men legt, om

Over de waarheit der 31 klanken kan best volgens het gehoor geoordeelt worden.

Eene wel afgedeelde toets kan hier toe dienen. Wat men door wel gestemt verstaet.

dit te onderzoeken, het instrument op eene tafel, met de toets naer zich toegekeert, neemt den srykfstok in de rechte hant, zet den nagel van den linke duim op de tweede snaer, en terwyl men deeze en de eerste srykt, schuift men den nagel zoo lang naer boven, tot dat de tweede snaer unifoön of eenstemmigh is met de eerste; men stelt hier, dat is op het zelve plaetsje daer de nagel gestaen heeft, een klein tekenkje op de toets, en gaet dan zoo voort met de derde en vierde snaer; koomen die tekenjjes even hoog, en beslaen dezelve juist het derde gedeelte van de lengte der snaeren, gerekent uit het midden van het zwarte vlekje, dat men in de hoogste snaer doorgaens op het midden van de kammen vindt, en gemeeten tusschen de twee middelste snaeren, kan men staet maeken, dat het Instrument wel is gestemt; men neemt vervolgens eenen juistten pasfer met fyne punten, zet den eenen punt op een der tekenjjes, by het eenstemmigh maeken der laege snaeren met de hoogere op de toets gestelt, en den anderen op het kleine kammetje by de schroeven, en wel op de aengeweeze plaats: want daer ze sterk in het kerfje draegen, legt haer klank, het welk juist op het midden van het gemelde vlekje is, en dit, zal de snaer wel klinken als ze los gestreeken wordt, behoorde juist op den kant van het kammetje naest de toets te weezen, en op den bovenkam mede naer de zyde daer de srykfstok gaet: want by aldien eene snaer aen iets, hoe gering het ook mag weezen, raekt, daer ze trilt,

De kerfjes op de kammen konnen de snaeren valsch maeken.

trilt, geeft ze een valsch geluit; by instrumenten met kopere of yzere snaeren dient men voor al daer op te letten: want deeze zyn daer aen zeer onderheevigh, om dat die snaeren door de kammen niet plat gedrukt worden, zoo als de darmsnaeren, waerom het noodigh is de kerfjes van die zyde, daer de kammen naer elkanderen zyn gekeert, 'er schuins naer beneden zoo in te vylen, dat de scherpe kanten naer elkanderen koomen, voor al, wanneer de kammen van koper of hart hout zyn gemaekt.

Men zet de lengte, met den pasfer genoomen, welke de juiste quint van het instrument is, op eene scharab, die men met den punt van eenen pasfer of een yzertje als denzelven gevylt haelt, op een stuk mediaen of ander groot papier, houdende de platte zyde tegen het liniael, en welke scharab, die de snaer verbeeldt, men driemaal zoo lang als de quint maekt; aen het begin en aen het einde der quint, haelt men eene rechtstandige scharab, die de eerste snydt, en $1\frac{1}{2}$ d. boven en 1 d. onder dezelve kooft. Men deelt de quint in twee gelyke deelen, dan iedere helft in drie, en ieder derde deel weder in drie, dan zal men achteen gelyke deelen en negentien punten hebben; op den afftant van een dier punten van een tweede haelt men, boven de eerste scharab, zoo verre de quint gaet, eene tweede evenwydige, deelt ze mede in achteen deelen, en haelt van het eene op het andere punt een scharabje, laetende de tien eerste wat door de bovenste scharab gaen,

Hoe de
quint af
te deelen.

en het negentiende 1^{d} . door de onderfte, dan zal men achtien juist vierkante ruitjes hebben. Het is aen alle de geenen, die instrumenten met toetsen, als die van de fioolen, behandelen, bekend, dat de klanken, onder op dezelve, wyder van elkanderen leggen dan boven; om dit verschil en de juiste evenredigheit, die onder de klanken plaets heeft, te vinden, handelt men op deeze wyze; men verkort de onderfte scharab, die de snaer verbeelt, een ruitje, en zet op de bovenste scharab in het midden tusfchen het 10^{e} en 11^{e} dwarscharabje een punt; aen het zelve, en aen het punt, waer door men de onderfte scharab heeft verkort, houdt men een liniael, en haelt langs het zelve eene scharab, die alle de scharabjes en de twee punten juist snydt, dan zal het 2^{e} scharabje zoo veel zyn verlengt, als het 19^{e} is verkort, en de overigen naer evenredigheit.

Onder de onderfte scharab, op den afftant van $\frac{1}{2}$ $d.$ van elkanderen, haelt men twee of drie scharabben, zoo lang als de quint is, en brengt op dezelve, met den pasfer, alle de verlengde en verkorte scharabjes over, beginnende met het 2^{e} , en eindigende met het 19^{e} ; beslaen deeze juist de lengte der quint dan is de verdeling goet, zoo niet, brengt men de scharabjes op de tweede scharab over, om te zien, of men ook heeft gedwaelt by het overbrengen, en kan men het in drie of vier reizen niet juist doen uitkoomen, is het best van vooren aen te beginnen, om dat 'er waerschyndlyk een abuis in het bepaelen der

der lengten of breeten of wel in het haelen der schrabben zal zyn (*).

De wytte, die de eene kam van den anderen staet, met eenen duimstok of een latje juist genoomen en opgetekent zynde, maekt men de snaeren los, bindt ze onder het hantvat van het instrument zoo te samen, dat de toets bloot legge, welke men beplakt met wit postpapier, van de puntjes, die de quint aenwyzen, tot tegen het kleine kammetje; men gebruikt hier toe styffel, montlym of wel gemeene lym; dezelve droog zynde, snydt men de overstekende randen van het papier, met een mes, af, en haelt op het zelve de aangeweze linien naer de lengte met een liniael en trekpen met inkt; men snydt de gemaekte afdeeling van het papier, en brengt ze aen wederzyden van de toets over, zorg draegende, dat het 19^e puntje met de tekentjes op de toets gemaekt gelyk is, dan zal het eerste koo-

men

De toets te beplakken, en 'er de afdeeling op te brengen.

Pl. 3.
Fig. 2.

(*) Indien men van een verdeelplankje, §. 109. beschreeven, is voorzien, kan men met weinige moeite, en zeer juist, de quint afdeelen, men bedient zich daer toe van de negentien eerste linien; men vouwt eene strook papier dubbelt, teikent met potlood of een pen met inkt, op den kant, de lengte der quint; men schuift het zelve evenwydigh met de dwarslinien van het plankje naer onderen of naer boven, tot dat de linien 1 en 19 juist de punten, op de kanten van het papier gestelt, snyden; hier houdt men het met de linke hant vast, legt op het einde by de rechte een stuk loot, en zet de afdeelingen mede op den kant.

men op het kleine kammetje, daer de klank der losse snaeren legt; de overbrenging kan men, door oversteeking met eene naelt, spoedigh en juist verrigten, of wel het papier dubbelt vouwen, zoo dat de puntjes der afdeeling op den kant koomen, en ze dan met een fyn potlootje of pen met inkt overbrengen; de dwarsstreepjes haelt men met de trekpen, en gebruikt voor liniael een stukje dun koper, of wel een reepje van eene speelkaart of dik perkement. Het instrument, bas- of altfiool zynde, schryft men 'er de letters met haere tekenen zoo op, als by de afbeelding is aengeweezen; heeft men eene hantfiool gebruikt, begint men met G in plaets van met C, en dan zullen de onderste quinten G, D, A, E in plaets van C, G, D, A zyn.

Pl. 3.
Fig. 2.

Voor een
Leerling
zullende
dienen,
te vernis-
sen.

Lym tot
gront.

Indien men de afdeeling voor een *Leerling* wil doen dienen, om hem juist te leeren grypen, en zyn gehoor te vormen, is het noodigh het opgeplakte papier met een wit hart spiritus vernis te beleggen, om het vuil worden en schielyk flyten voor te koomen. Ten dien einde smelt men een weinigh vischlym in een thee kopje met wat warm water, men zet het op een kooltje vuur en maekt de lym, zoo dik, dat hy, kout zynde, zoo styf is als lil van kalfsvleesch; de inkt, daer men de linien mede gehaelt en de letters geschreeven heeft, wel droog en bestorven zynde, maekt men de lym wat warm, en bestrykt het op geplakt papier, met een borstel penfeel, zeer zacht en schielyk daer mede, op dat de inkt niet vloeie, en

zoo dra de lym droog is, noch eens of tweemaal; deeze lym dient tot eenen gront daer het vernis op staet; men draegt wel zorge, dat men overal raekt, anders slaet het vernis door het papier, en maekt vlekken als of 'er oli op gestort was; by gebrek van lym, kan men tot gront ook helder styffel neemen. Het vernis, dat ik gebruik Vernis. en goet bevonden hebbe, wordt dus gemaakt; men neemt drie vierde pont van de allerwitste uitgezochte gom *sandrak*, eene onse zeer witten venetiaenschen terpentyn, drie onsen gom animé, eene halve onse kamfer, en een stukje witte harst ter groote van eene okkernoot; men stoot de gommen klein, doet alles in eene blikke kan met eenen naeuwen hals, waer op het deksel of dop wel sluit, met twee daer aen gesoudeerde haekjes, en twee halve ringen aen den hals; men giet 'er op een pint besten alcohol, gemaakt van brandewyn, stelt de kan in zant, dat men in eenen yzeren pot warm maekt, of wel in eenen ketel warm water, en laet alles zachtjes smelten; des noots kan men zich ook van eene fles bedienen, daer omtrent twee pinten vocht in gaet. Alles gesmolten zynde, doet men het vernis in eene fles, die men met eenen goeden kurk en blaes voorziet om het vervliegen te beletten. Tot het leggen van het vernis verkiest men eenen warmen dagh en zonnescbyn, of men stookt de kamer warm, en doet het by het vuur; men maekt een theekopje eenigzins warm, doet 'er wat vernis in, en bestrykt, met een borstel penfeel, daer mede het gelymt papier, legt het in de zon
of

Hoe te
leggen.

of van verre tegen het vuur; dan zal het, in zes of zeven minuten, zoo droog weezen, dat men het voor de tweedemaal kan bestryken, en dit doet men zoo lang, tot dat het vernis glans genoeg heeft; drie- of viermaal zal voldoende weezen. Indien het vernis door de koude dof en ondoorschynende mogte opdroogen, doet men 'er aenstonts nieuw vernis over, en houdt het vernisse van verre tegen het vuur, want te naby, geeft het bladders. Het vernis een dagh of twee bestorven zynde, zet men den kam, volgens de opgetekende lengte, weder juist op dezelve plaets, daer hy stont, eer men de snaeren losmaekte: want, zoo hy wyder of dichter wierde gezet, zoude de afdeeling valsch worden; men stemt het instrument, en dit gedaen zynde, kan het dienen om zich door het gehoor te overtuigen, dat 'er wezenlyk 31 onderscheide klanken in het octaef zyn, als mede voor een Leerling om juist te leeren grypen.

De kam weder juist te zetten daer hy geslaen heeft.

§. 44.

De snaer klinkt naer de plaets, daer ze recht vast op de toets wordt gedrukt, en derhalven dient de vinger te worden gezet midden op het dwarsstreepje der afdeeling van den klank, dien men begeert zuiver te toetsen: want onder het midden van den vinger wordt de snaer sterkt gedrukt; doch, om zulks allerscherpst te doen, is het noodigh het instrument op eene tafel of eenen stoel te leggen, de toets naer zich toe te keeren, met

Hee men door het gehoor van de waerheit der 31 klanken overtuigt wordt.

met de rechte hant te ftryken, en met den nagel van den linke duim te toetsen; is men een goet Muziekant, dan zal men ras overtuigt worden van de zuiverheit der aangeweze klanken, als mede van de waerheit, dat 'er niet meer dan 31 klanken in het octaef konnen zyn, dewyl de toets door dezelve egael wordt verdeelt en vol is, ten zy men eenen klank in 10 deelen wilde deelen, het geen bespottelyk zoude zyn, om dat 'er dan dezelve reden over zoude blyven, om zulks in 20, 40 of meerder gelyke deelen te doen, daer integendeel 'er geene moogelykheit is, om de vyf en drie deelen, waer uit een heele en zoo genaemde halve klank wezenlyk bestaen, te konnen verminderen, dit wordt door de afdeeling der toets duidelyk: want D naturel is daer vyf deelen van C naturel, en dezelve D drie deelen van *c kruis*, zoo als F naturel 'er drie van E naturel is; en deeze verdeeling, die geene verandering lydt, heeft by alle heele en zoo genaemde halve klanken plaets; men speelt derhalven met geene heele en halve, maer eigenlyk met heele en drie vyfde deelen van eenen heelen klank, zynde alle andere verdeeling valsch, waer van het gehoor een ieder zal overtuigen, die eenige kennisse van Muziek heeft: is men geen goet Muziekant behoeft men zich maer van eenen te bedienen, die zuiver speelt, en hem den eenen klank na den anderen op een wel gestemt instrument, van dezelve soort, en dat eenstemmigh of akkoort is met het geen, waer op de klanken zyn verdeelt, te laeten spelen,

en

En van het be-
staen van
den hee-
len klank
uit vyf,
en den
halven uit
drie deelen.

en vervolgens zelve mede die klanken naer de afdeeling te toetsen, dan zal men ondervinden, dat de afdeeling juist is. Menigmael hebbe ik met de afgedeelde toets van eene altfiool die proeve genoomen, zelfs tegen eene hantfiool, waer op de altstem wierde gespeelt, en nooit eenigh defect bespeurt, ten zy de verdeeling niet juist waere gemaekt, de instrumenten niet wel gestemt of dat eenigzins valsch wierde gegreepen; de afdeeling, die ik gebruikt hebbe, kan men *Pl. 3. Fig. 2.* vinden. Hy, die weet dat *a kruis* laeger is dan *b mol*, twyfele ik niet, of zal de waerheit der afdeeling van den heelen klank in vyf, en den zoo genaemden halven in drie deelen, toestemmen; en de geenen, die daer van noch onbewust zyn, zullen overtuigt worden door het gehoor, als zy met eene afgedeelde toets *a kruis* voor *b mol* zuiver speelen, of wel *b mol* voor *a kruis*, vooral, zoo een goet Muziekant met hun speelt; indien de gemelde afdeeling ook geene ontegenspreekelyke waerheit waere, zoude men op het klawier, daer *a kruis* en *b mol* als een en dezelve klank voorkoomen, geene temperatuur noodigh hebben, en de wolven zouden daer op onbekent zyn, ook zouden 'er dan geene mol- en kruistekens noodigh weezen, dewyl 'er maer eene soort van tuschentoonen zoude zyn, die alle door een *kruis* of door eene *b* konden worden aengeduidt.

§. 45.

Het gehoor voldaan zynde, is het ook goet zich zelve te overtuigen door het gezicht, en dit geschiet, wanneer men de klanken, op de afgedeelde toets aangewezen, vergelykt met de klanken der 25 opgaende en 25 afgaende toonen, die in de toontafels, waer van zoo aenstonts §. 46 en 47. gesprooken zal worden, voorkoomen; dit doende, zal men zien en begrypen, dat ieder heele, en zoo genaemde halve klank, van elken toon, eene gelyke evenredigheid of proportie op de toets heeft, en dus alleen in hoogte of laegte met eenen anderen verschilt; dat alle toonen bestaen uit vyf heele en twee zoo genaemde halve klanken; en dat een heele klank vyf deelen, en een zoo genaemde halve drie, dat is drie vyfde van eenen heelen heeft; ook zal men daer door volkoomen overtuigt worden, dat het eene volstrekte onmoogelykheit is, om het klawier, door tempering of verdeling der valschheden, lydelyk in alle toonen te kunnen maeken, om dat met 12 klanken geene 31 zonder eene onverdraeglyke valschheit kunnen worden gespeelt; hy, die daer van volkoomen overtuigt wil weezen, behoeft maer eenige pasfasiën, daer *a dubbelt kruis*, *c mol*, *b kruis*, *d dubbelt mol* en diergelyke in voorkoomen, daer op te speelen.

En hoe door het gezicht.

Het is onmoogelyk het klawier, door tempering, in alle toonen lydelyk te maeken.

De evenredige afdeeling der klanken op de toets, welke niet alleen het gehoor voldoet, maer

De evenredige afdeeling der toets neemt

neemt al-
len twy-
fel over
de waer-
heit der
31 klan-
ken
wech.

Geeft
eenen
volmaek-
ten firkel
van Zui-
vere
klanken.

Is een
goede
Klank-
meeter,
en boven
het be-
kende
Mono-
chordium
te fchat-
ten.

Tempera-
tuur be-
derft het
gehoor.

Pl. 7.
Fig. 10.

maer ook overtuigt door het gezicht, om dat zy in alle toonen plaets heeft, laet geen den minften gront over, om aen de waerheit der 31 klanken in het octaef te kunnen twyfelen, waerom ik denke, dat men hier mede genoeg zal nemen, en voor voldoende beweezen houden de reets lang bekende, doch niet algemeen aengenoome waerheit van het wezenlyk beftaen der 31 klanken in het octaef, en de verdeeling van den heelen klank in vyf deelen en den halven in drie; te meer, dewyl deeze afdeeling eenen volmaekten firkel van zuivere klanken geeft, die men tot nu toe te vergeefs heeft gezocht.

Uit al het geen van de wel afgedeelde toets is gezegt, blykt, dat zy is een goede klankmeeter, en daerom verre boven het bekende Monochordium te fchatten, waer op het octaef in twaelfen wordt afgedeelt, en het welk den Geleerden aanleiding heeft gegeven, om de klanken in veele kleine deeltjes, die het gehoor niet kan onderscheiden, af te deelen, ten einde de natuurlyke valscheden van het onvolkoomen klawier door eene verdeeling derzelve, welke men Temperatuur noemde, te doen verdwynen, en dus het onmoogelyke in fchyn moogelyk te maeken, het rechte middel om het natuurlyk zuiver gehoor te bederven, en het geen op het onvolkoomen klawier noch volkoomen is, mede onvolkoomen te maeken.

Om hier van een klaer denkbeeld te hebben, is alleen noodigh met eenige oplettendheit te be-

beschouwen het afgedeelt octaef; by I zal men de gelyke temperatuur vinden, zoo als ze is op een monochordium, door G. A. SORGE, Organist te *Lobenflin*, vervaerdigt, welke my, by onderzoek, is gebleeken, te bestaen uit 12 evenredige deelen, waerschyntlyk op diergelyke wyze afgedeelt als II door my in 31 zulke deelen is gedaan, welke manier van afdeeling men §. 109. zal vinden, en III bevat de ongelyke afdeeling van het octaef op het gemelde monochordium, die my toefchynt naer het gehoor gemaakt te weezen, en dezelve te zyn, die tans noch in gebruik is. Indien men de afdeelingen I en III met II, welke de echte klanken bevat, vergelykt, zal men bevinden, dat de naturelle klanken zelfs niet zuiver zyn, en de daer van afgeleide, door de tekenen van verhooging en verlaeging, zommige $\frac{1}{10}$ en de meeste $\frac{1}{5}$ van eenen heelen klank, of meer, te hoog of te laag; en dat het daerom onmoogelyk is, om door tempering het tans in gebruik zynde klawier, in alle toonen, zelfs voor een in de Muziek ongeoeffent gehoor lydelyk te maeken. Hy, die zich hier van door het gehoor wil overtuigen, behoeft maer eene lat van vuurenhout te neemen, lang 23, breed $1\frac{1}{2}$ en dik 1 d. dezelve glad te schaeven, en met wit papier te beplakken, zoo als men §. 109. zal vinden, de drie afdeelingen hier voor gemelt 'er $1\frac{1}{2}$ d. van het einde op te brengen, een houte kammetje van $\frac{3}{8}$ d. hoog en byna zoo breed, onder, aen het octaef, 'er op te lymen, en aen het andere einde een tweede,

juist zoo, dat het afgedeelt octaef de helft der lengte tusſchen die beide beſlaet; men ſpant, op de kammetjes, boven het midden der afdeelingen I en III, door middel van twee ſtelpennen, geſlaegen in twee gaten, achter het kammetje, dat het wytſte van het einde kooft, geboort, twee kopere ſnaeren van n°. 6, die men, met oogjes, aen twee kopere pennetjes, achter het andere kammetje geſlaegen, vaſt maekt, en wel uniſoon of eentoonigh ſtemt; voorts maekt men twee kammetjes ieder 1 d. lang, die iets hooger zyn, dan de vaſtgelymde, op dat de ſnaer, wanneer men deeze kammetjes op de afdeelingen zet, daer op zoude draegen; dan heeft men een monochordium, voor zoo veel de temperatuur betreft, als dat van G. A. SORGE, met eene vermeerdering der echte klanken, en men zal, by vergelyking der beide temperaturen, met die echte klanken, overtuigt worden van de waerheit, dat door geene tempering, met 12 klanken, 31 zonder eene onverdraeglyke valſchheit, kunnen worden geſpeelt; men ſlaet by dit onderzoek, de ſnaeren aen, omtrent 4 vinger breed van het einde, met eene ganzefchacht, waer aen men eenen langen ſpitſen punt ſnydt, terwyl men het monochordium met de eene hant vaſt op eene houtte tafel drukt, wanneer het geluit vry duidelyk zal weezen; op de kanten van het deſfel eener ſpaene doos of op die van eene holle ſchotel of bort gelegd zynde, klinkt het noch beter.

§. 46.

Nu zal het tyt zyn aen te wyzen, hoe de Toontafels, Schaelen, Schalas, Modes of Toonladders worden gemaakt; haere eenvoudigheid zal voor haere waarheit pleiten, en ten klaerften doen zien, dat, dewyl de toets egael is verdeelt, en 'er derhalven geene waere klanken meer moogelyk zyn, 'er ook niet meer dan 50 toonen kunnen weezen, naemelyk 25 op- en 25 afgaende, dewyl ieder *naturelle toon* niet meer dan 24 veranderingen door alle de kruis- en moltekens, op de afgedeelte toets aangewezen, kan ondergaen.

Toontafels hoe ze worden gemaakt.

Pl. 3.
Fig. 2.

De Tafel der opgaende Toonen, *Majores* of over de groote *terza* of drie, welke men ook duur noemt §. 53., wordt dus vervaerdigt; men stelt den *naturellen toon*, bestaende uit de naturelle- of grontklanken, C D E F G A B C in het midden; dezelve bestaet uit vyf heele en twee zoo genaemde halve klanken, die met het octaef acht in getal zyn, en twee gelyke quarten opleveren; men neemt, om in de kruisfen op te klimmen, de laetste quart, die met G begint, en zet ze boven de eerste, dat is G boven C, en brengt de volgende letters weder in eene quart, dan zal F een kruis bekoomen om maer eenen halven klank met G te maeken, en dus boven B te staen; men gaet zoo voort, tot dat men de *toon van b kruis* heeft, waer in A dubbelt kruis wordt, en dan zal men zoo hoog

Die der opgaende Toonen.

Pl. 4.
Fig. 1.

Pl. 3.
Fig. 2.

weezen als men koomen kan: want op de afgedeelde toets zal men geene *e* maer wel eene *a* met twee kruisfen vinden. Om nu van den *naturellen toon* door de mollen neder te daelen, slaet men eenen anderen wegh in, en stelt den halven klank *F* of de quint onder *C*, en brengt de volgende letters weder in *quarten*, dan zal *B* het molteken bekoomen om eenen halven klank met *A* te macken; de volgende letters blyven onverandert; men stelt vervolgens *b mol* onder *F* dan zal *E* het molteken bekoomen, en gaet dus voort, tot dat men den *dubbelen d moltoon* heeft, waer in *G* dubbelt mol wordt; deeze toon, waer voor het syfer 1 staet, is de laegste der opgaende.

§. 47.

Die der
afgaende
Toonen.

Pl. 4.
Pd. 2.

De Tafel der afgaende Toonen, *Minores* of over de kleine *terza* of drie, welke men ook mol noemt §. 53. wordt dus vervaerdigt; men stelt den *naturellen toon*, bestaende uit de naturelle of grontklanken, *A B C D E F G A* mede in het midden; dezelve bestaet ook uit vyf heele, en twee zoo genaemde halve klanken, die met het octaef acht in getal zyn, doch hy heeft ongelyke *quarten*, en, om deeze tafel gemakkelyk te vervaerdigen, begint men ze verkeert, dat is van de laegste- of besluitklank, om dat men gewoon is van de linke naer de rechte hant te schryven; en deeze tafel, zal ze voorstellen het geen omtrent dezelve op het klawier plaets heeft, dient van de rechte naer de linke hant

hant te loopen, om dat men 'er mede van hooge naer laege klanken daelt, waerom de fyfers, welke den aenvang van iederen toon aenwyzen, ook aen de rechte hant zyn gezet; men stelt derhalven boven de laetste of besluit A, die hier als de eerste voorkomt, de quart E, en geeft aen F een kruis, om eenen heelen klank met E te kunnen maeken, en boven B te koomen; de overige letters blyven onverandert; men neemt wyders B en stelt ze boven E van den gemaekten toon, geevende aen C een kruis, en gaet zoo voort, tot den *dubbelen g kruistoon*, waer in A twee kruisfen bekooft. Om nu weder door de mollen te daelen, stelt men D onder de besluit A van den *naturellen toon*, dan zal B het molteken bekoomen, om onder F te staen, en eenen heelen klank met C te kunnen maeken; in den volgenden toon, waer in G onder D wordt gestelt, geeft men aen E het molteken, en gaet zoo voort, tot dat men den *dubbelen b moltoon* heeft, waer in G dubbelt mol wordt; deeze is de laegste der afgaende toonen en door het fyfer 1 aangewezen.

De beide Tafels bevatten derhalven 50 toonen, welke uit 31 onderscheide klanken en het octaef voortkoomen, die van de zeven naturellen, door de tekenen van verhooging en verlaeging, worden afgeleidt; ze klimmen van onderen op met eene quint, en in iederen toon wordt een der klanken drie vyfde of een zoo genaemde halve klank verhoogt, welke tot

Inleiders,
Aenbren-
gers of
Voorloo-
pers.

Pl. 4.
Fig. 1.
en 2.

Inleider, Aenbrenger of Voorlooper dient, en zonder welken geen besluit, zoo als bekend is, kan plaets hebben; *c mol* leidt in den opgaenden toon naer *d dubbelt mol* en in den afgaenden naer *b dubbelt mol*; *g mol* in den opgaenden naer *a dubbelt mol*, en in den afgaenden naer *f mol*, en zoo voorts. De letters voor de inleiders maeken met die van de besluiten eene kleine *terza* of drie, waer uit blykt, dat de besluiten van de opgaende toonen eigenlyk bestaen in kleine drieën, waer van de inleiders eenen zoo genaemden halven klank met de besluitletters maeken, en dat de besluiten van de afgaende toonen mede bestaen in kleine drieën, waer van de inleiders dezelve zyn, doch eenen heelen klank met de besluitletters maeken; men besluit vervolgens naer boven met eenen halven, en naer beneden met eenen heelen klank, waerom het zoo wel tegens de regelmaetigheid aenloopt, de opgaende toonen naer beneden, als de afgaende naer boven te zingen of te speelen, om dat men in beide gevallen een besluit in eene groote drie maekt, dat tegens de regelmaetigheid strydt, en onaengenaem is voor een geoeffent gehoor; zommige trachten, hoewel te vergeefs, het onaengenaeme, dat, voornaemelyk, in de afgaende toonen, wanneer men ze als opgaende speelt, plaets heeft, wech te nemen, door den inleider te veranderen, wetende, dat men niet dan met eenen halven klank naer boven kan besluiten: doch het blykt duideelyk uit de toontafels, dat, zoo dra men den inleider verandert, men ook in eenen anderen toon

toon gaet, dewyl de inleider den toon aenwyft, en dat zulks dan door eenen onaengenaemen sprong van anderhalven klank, in plaets van eenen klank, gefchiedt. In iederen toon zyn twee inleiders: want *f mol*, die de derde letter van den eerften opgaenden toon is, en alle die daer boven ftaen, zyn inleiders tot de klanken, onder het fyfer 4 geplaetft, gelyk *f mol*, die de vierde in den eerften afgaenden toon is, en alle, die daer boven ftaen, inleiders zyn tot de klanken onder het fyfer 5; vervolgens kan men in den zelven toon tweemaal besluiten: want *c mol*, die de zevende letter in beide de toonen is, en alle, die daer boven ftaen, zyn inleiders tot de besluiten der zelve toonen onder het fyfer 8 te vinden, doch als men alle deeze inleiders en besluiten, die te famen een getal van 200 uitmacten, naemelyk 50 inleiders en 50 besluiten in iedere tafel, met elkanderen vergelykt, zal men bevinden, dat 'er eigenlyk niet meer dan 26 onderscheide inleiders, en 26 onderscheide besluiten in de opgaende toonen zyn, en een gelyk getal in de afgaende, als mede, dat dezelve drieën, waer uit de besluiten der opgaende toonen beftaen, en die onder de fyfers 2, 3 en 4, en 6, 7 en 8 worden aangewezen, ook zyn dezelve, die men in de afgaende toonen onder de fyfers 3, 4 en 5, en 6, 7 en 8 vindt, en dat het onderscheit, het welk tusfchen de op- en afgaende toonen plaets heeft, alleen beftaet in het ryzen of daelen en het besluiten met eenen heelen of halven klank; men is derhalven altoos

Besluiten.

in eenen opgaenden toon, als men ryft, dat is van laege naer hooge klanken klimt, en in eenen afgaenden, als men daelt, dat is van hooge naer laege klanken gaet; in het eerste geval besluit men met eenen zoo genaemden halven en in het laetste met eenen heelen klank.

§. 48.

Hoe de toonen worden genaemt, en waer toe ze dienen.

*P. 4.
I g. 1
in 2.*

De op- en afgaenden zyn zeer naeuw aen elkanderen verbonden.

De toonen zyn eigenlyk Muziekladders; de opgaende gebruikt men om hooge klanken te bereiken, en de afgaende om op laege te koomen. Een goet Componist daelt met dien afgaenden toon, welke dezelve tekenen heeft van den opgaenden, waer in hy is, wanneer hy wil daelen; by voorbeelt, met den opgaenden naturellen C toon klimmende, daelt hy met den afgaenden naturellen A toon, welke beide door de syfers 13 zyn aangewezen. De op- en afgaende toonen zyn derhalven zoo naeuw aen elkanderen verbonden, dat 'er geen Muziekstukje kan voorkoomen daer ze niet beide in zyn: want, zoo dra de nooten klimmen, is men in eenen opgaenden toon, en, zoo dra ze weder daelen, in eenen afgaenden; de grontklank, daer men mede begint, en het besluit geeven aen het stuk den naem; by voorbeelt in een stuk, uit C van de opgaende toonen gecomponeert, zal voorkoomen deeze pasfatie A B C B A, waer van de middelste letter het rechte besluit is van den opgaenden C toon, en de laetste letter het rechte besluit van den afgaenden A toon,

toon, zoo als uit de toontafels by de fyfers 13 blykt.

Pl. 4.
Fig. 1
en 2.

§. 49.

De tekens van verhooging en verlaeging, het *kruis* en *b*, die in iederen toon der toontafels §. 46 en 47. by de letters staen, zyn de tekens, die voor aen het stuk, by de sleutel worden gestelt, dat uit den toon, waer in ze worden gevonden, is gecomponeert.

Tekens
der Toonen.

Pl. 4.
Fig. 1
en 2.

Tot nu toe is men, misleidt door de onvolkoomenheit van het klawier, niet zoo verre in de kruis- en moltoon en geweest als by de toontafels wordt opgegeeven, en de zuivere klanken toelaeten; men zal, hier en daer, wel eene noot in een Muziekstuk vinden, met een *kruis* of *b*, verhoogt of verlaegt, die reets by de sleutel met een *kruis* of *b* is betekent, maer men zal geene heele stukken aantreffen, die uit de kruis- of moltoon zyn gecomponeert; dat is zulke, waer voor zeven of meer tekens van verhooging of verlaeging, voor aen het stuk, by de sleutel zyn gestelt; indien men mogte goet vinden dezelve te componeeren, waer toe nochtans zoo veele nootzaekelykheit niet schynt te zyn, dan om, by enkele pasfasiën en akkoorden, tot het uitdrukken en roeren der harts-tochten, gebruik van dubbele kruisen en mollen te macken, zoude de betekening dier stukken eenige moeielykheit kunnen veroorzaaken, welke men uit den wegh kan ruimen, met vooraen

Hoe de stukken, uit de kruis- of moltoon- en ge- componeert, te beteke- nen.

by de sleutel der zelve het gewoone *kruis* te stellen, zoo groot, dat het door de vyf linien gaet, het welk gevoeglyk kan aenduiden, dat alle nooten kruis zyn, die op of tusfchen de linien staen; de nooten, die dubbelt kruis waeren, en die maer vyf in getal zyn, zouden naer gewoonte, op en tusfchen de linien, voor aen het stuk by de sleutel, achter het groote *kruis*, kunnen worden aangewezen, door het gewoone *kruis*. Tot betekening der moltoon- en kan men eene B als deeze, voor aen het stuk by de sleutel, stellen, die mede door de vyf linien gaet, en voor de dubbele mollen, die ook niet meer dan vyf in getal zyn, zich bedienen van de gewoone *b* op en tusfchen de linien achter de groote.

§. 50.

Hier voor §. 2. is de benaeming der nooten, welke de naturelle klanken voorstellen, zoo als ze by de Nederlanderen in gebruik is, aangewezen; het zal derhalven niet ondienflich zyn alhier te zeggen, dat de Duitschers daer in met dezelve eenigzins verschillen, dewyl zy gewoon zyn de B, die men tans voor naturel houdt §. 38, en welke daerom ook haere plaets op de vlakke toetsen van het klawier heeft, H te noemen. De nooten, die met een *kruis* zyn verhoogt, geeven zy de naemen van *Cis*, *Dis*, *Eis*, *Fis*, *Gis*, *Ais*, *His*, en de geene, welke met eene *b* zyn verlaegt, die van *Ces*, *Des*, *Es*, *Fes*, *Ges*, *As*, *B*;

Duitsche benaeming der nooten.

B; indien de laetste, in plaets van *B*, *Bes*, en de voorige, in plaets van *His*, *Bis* genaemt wierden, en aen *H* de naem van *B* gegeven, zoo als de Nederlanders gewoon zyn, geloof ik, dat men beter zoude doen: want de vierkante *B* van *Guido* §. 38. door *H* te willen uitdrukken, is wat oneigenlyk, vooral nu de muziek zoo is vermeerderd, dat men 31 onderscheide klanken in het octaef telt, daer 'er *Guido* maer 8 hadde; de 9^e klank was toen het octaef, zoo als het nu de 32^e is.

Verbete-
ring we-
gens de
benaem-
ing der
B.

Het is buiten tegenspraek zeer goet, alle noo-
ten met eene enkele *syllaba* of lettergreep, by het
zingen, te kunnen noemen; en om de zangnaem-
en der Duitschers voltalligh te maeken, ten
einde zy daer toe kunnen dienen, is, benevens
de hier voor opgegeeve kleine verandering der
B, alléen noodigh, tot de dubbele kruisfen te
gebruiken de lettergreepen *Cys*, *Dys*, *Fys*, *Gys*,
Ays, en tot de dubbele mollen, die van *Dees*,
Ees, *Gees*, *Aes*, *Bees*: want meer dan deeze
tien kunnen 'er nooit by koomen, dewyl de
toets door 31 klanken in het octaef egael wordt
verdeelt en vol is §. 44; dezelve maeken ver-
volgens eenen volmaekten sirkel van klanken uit,
waer in alle heele en zoo genaemde halve klan-
ken eene juiste evenredigheit tot elkanderen
hebben §. 45.

De noo-
ten met
eene let-
tergreep
te kunnen
noemen,
is zeer
goet.

Naemen
der dub-
bele
kruis- en
molnoo-
ten.

De letter *i*, scherper dan *e* zynde, wordt te
recht by de benaeming der eens verhoogde noo-
ten

Reden
dier be-
naeming.

ten gebruikt en de *e* by de eens verlaegde; men heeft daerom ook de *y*, die zommige voor eene dubbele *i* houden, gevoeglykft geacht voor de geen en, die tweemaal zyn verhoogt, en voor de zulken, die tweemaal zyn verlaegt, de dubbele of verlengde *e*. Men dient echter zorge te draegen, dat men in de uitspraek tusfchen *Ais*, *Eis* en *Ays* behoorlyk onderscheit maekke, om in de nooten, daer door uitgedrukt, niet te dwaelen. De *a* zoude men ook voor de tweemaal verhoogde nooten, en de *u* voor de tweemaal verlaegde kunnen bezigen; doch dit fcheen zoo gepaft niet, om de dubbele verhooging en verlaeging af te beelden, en de *o* met de *A* noch *E* geen en tweeklank maekende, is tot het oogmerk, om iedere noot met eene lettergreep te kunnen noemen, geheel ondienftigh. De Nederlanders zyn gewoon de nooten, als ze door een *kruis* verhoogt zyn, by omschryving te noemen *c kruis*, *d kruis*, *e kruis*, *f kruis*, *g kruis*, *a kruis* en *b kruis*, en door de *b* verlaegt of mol gemaekt *c mol*, *d mol*, *e mol*, *f mol*, *g mol*, *a mol* en *b mol*; hebben ze een dubbelt kruis of molteken, voegen zy 'er het woort *dubbelt* by, als by voorbeelt, *c dubbelt kruis*, *d dubbelt mol* en zoo voorts; deeze benaeming deugt wel niet voor den zang, doch geeft een klaer denkbeelt der nooten, en is dus voor de Speelers voldoende. De Duitfche, met de opgegeeve verbetering en vermeerdering, is echter de beste, om dat ze tot zang en fpeel beide kan dienen, en zeer kort en duilyk is; men zoude derhalven de gebrekkige benaeming

Waer-
fchou-
wing om-
trent de
uitspraek.

Neder-
lantfche
benaem-
ing der
verhoog-
de of ver-
laegde
nooten.

De Duit-
fche de
beste.

ming der nooten met *Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La, Ci*, die, in de kintsheit der Muziek, zeer goet was, nu wel daer konnen laeten, ten minsten tot zoo lang, dat men met meerder gemak, dan op de Duitfche wyze kan geschieden, 'er 31 onderscheide klanken mede konde noemen.

§. 51.

De toontafels §. 46 en 47., die alle de moogelyke klanken en toonen bevatten, zyn derhalven ook de rechte transpositie tafels. Transpooneeren is eigenlyk een stuk van toon veranderen, het zy hooger of laeger, en dit geschiedt op tweederlei wyze, of door verandering der tekenen aen de sleutel, of door verhooging en verlaeging der nooten van het stuk, en de verandering der tekenen aen de sleutel te samen: doch men gebruikt dit woort ook, als men een stuk van de eene sleutel in de andere brengt, by voorbeelt, van C op de laegtste linie in G op de tweede. Door verandering der tekenen aen de sleutel, kan men, by voorbeelt, een stuk, dat uit C naturel van de opgaende, of A van de afgaende toonen is gecomponeert, tweemaal veranderen met het te brengen in C en A met *kruisfen* of *b* tekenen, en zoo ook de overige toonen, waer onder D, A, E en B in de opgaende, en F, C, G, en B in de afgaende toonen, die verandering driemaal lyden, zoo als uit de tafels blykt. En door verhooging of verlaeging der nooten, dat is, met ze op of tusfchen hooger of laeger linien te fchryven, kan

De toontafels zyn de rechte transpositie tafels.

Pl. 4.

Wat transpooneeren is.

Transpositie door verandering der tekenen aen de sleutel.

Pl. 4.

En door verhooging of verlaeging der nooten,

kan men, by voorbeelt, een stuk van C in D of in eenen anderen toon brengen, maer dan is men verplicht daer voor te stellen de tekenen, die aen dien toon eigen zyn, welke door de tafels worden aangewezen §. 49., en ook wel zorge te draegen, dat men de nooten, die, binnen in het stuk, door bygevoegde tekenen eenige verandering hebben ondergaen, weder aen dezelve verandering, door gepaste tekenen, onderwerpe: want anders zouden de nooten, die maer een zoo genaemde halve klank van elkanderen moeten weezen, eenen heelen van elkanderen kunnen raeken, en die een heele van elkanderen moeten zyn, eenen halven; waer door het geheele stuk zoude worden bedorven. By voorbeelt, men wilde een stuk van C in D brengen, dan wordt E, die maer eenen halven klank van F legt, *f kruis*, en F wordt G; indien nu E door eene *b* een halve klank waere verlaegt, vordert *f kruis* een hersteller of contramerck §. 35. om mede een halve klank laeger te worden, en dus den heelen klank, die tusfchen *e mol* en F was, in de nooten, die in derzelver plaetsen koomen, te behouden, welke dan F en G naturel zouden zyn.

§. 52.

By het transponeeren van een stuk, dient men noch op twee zaeken acht te geeven, naemelyk, dat men geene hooger of laeger nooten bekomt, dan men met het instrument, waer voor men een stuk

Niet te
hoog
noch te
laeg te
transpo-
neeren.

stuk verzet of transponeert; kan bereiken; en dat men geen stuk, dat uit eenen der opgaende toonen is gecomponeert, anders, dan volgens de tafel derzelve kan veranderen, als mede dat een stuk uit eenen der afgaende toonen gecomponeert, niet dan volgens de tafel van dezelve toonen kan worden verzet. Om nu te weten, tot welke tafel een stuk behoort, zoekt men de besluitnoot, welke doorgaens de laetste van de eerste stem, en de eerste van de bas is, op de toontafels, en de tekenen, die men by de letters van den toon vindt, vergelykt men met de tekenen, die by de sleutel van het stuk staen; by voorbeeld, als 'er geene tekens voor het stuk worden gevonden, en het eindigt met C, is het uit C van de opgaende toonen, en, als het eindigt met A, is het uit A van de afgaende toonen gecomponeert; de toonen van F en D §. 38. gemelt, koomen nu en dan ook zonder tekenen aen de sleutel voor, maer dan zullen alle B nooten met het molteken, naemelyk eene kleine *b* in het stuk, in plaets van aen de sleutel, getekent weezen, ten zy het stuk van toon verandert. Meenigmael treft men de besluiten ook in de tweede, in plaets van in de eerste stem aen, wanneer de eerste alleen een welklinkend akkoord heeft, by voorbeeld, E D en de tweede *chruis* D, dat het rechte besluit van D in de opgaende toonen is, zoo als uit de toontafel blykt; somtyts vindt men ze ook in de bas, maer eenige stukken eindigen zoo, dat men in geene der stemmen een recht besluit aantreft, dat is eene besluitnoot met derzelve inleider;

Noch opgaende in afgaende, of afgaende in opgaende toonen.

Hoe men weten kan tot welke tafel een stuk behoort.

Is meenigmael niet wel te ontdekken.

pl. 40
Fig. 2

Das beft
den
gronttoon
en te
wyzen.

Hoe men
den zel-
ven door
de befluit-
noot kan
ontdek-
ken.

inleider; derhalven zoude het van nut weezen den gronttoon van het ftuk aen te wyzen, door een teken, even na de fleutel, voor het teken der maet, te ftellen, waer toe men eene kleine vierkante witte noot zonder ftuert, voor de major of opgaende toonen, en eene gelyke zwarte, voor de minor of afgaende zoude konnen gebruiken, in navolging van het geen de Heeren *Montclair* en *Lacasagne* in Vrankryk hebben ingevoerd. Men kan aen de befluitnoot ook weeten, of een ftuk uit de opgaende toonen is gecomponeert, met daer van de *terza* of drie opwaerts te tellen, by voorbeelt, C D E is de groote, A B C de kleine, om dat B tot C maer een halve klank is; vervolgens is een ftuk dat in C fluit, uit de opgaende toonen of over de groote drie, en een, dat in A fluit, uit de afgaende toonen of over de kleine drie, gecomponeert, en zoo is het met alle anderen; zy, die twee heele klanken opwaerts van de befluitnoot hebben, zyn uit de opgaende toonen, en zy, die eenen heelen en eenen halven klank opwaerts hebben, zyn uit de afgaende toonen gecomponeert.

§. 53.

Spreek-
wyzes tot
aendui-
ding der
op- en af-
gaende
toonens in
gebruik.

Uit de opgaende toonen, of over de groote *terza* of drie te componeeren, is niet anders, dan van laege nooten naer hooge te klimmen, die een befluit maeken, en uit de afgaende toonen of over de kleine *terza* of drie niet anders, dan van hooge naer laege te daelen, die een be-
fluit

Sluit maeken §. 48. doch , om dit uit te drukken, zyn verscheide min of meer duistere spreekwyzen in gebruik; het zal derhalven niet ondienftigh weezen dezelve wat op te helderen; laet ons beginnen met die, waer van zoo even is gesproken, naemelyk de spreekwyzen over de groote en kleine *Terza* of Drie, welke aen zommige eenigzins duister voorkoomen, om dat zoo wel de op- als afgaende toonen aenvangen met eene groote en besluiten met eene kleine drie, §. 47. zoo als men uit de toontafels kan zien: want 13 van de opgaende toonen begint met C D E, en 13 van de afgaende toonen met A G F, en het besluit van den opgaenden is A B C, en van den afgaenden C B A; de zes eerste letters wyzen groote drieën en de zes laetste kleine aen; om dan de spreekwyzen, over de groote en over de kleine *terza* of drie, wel te verstaen, is het noodigh te weten, dat men in beide de toonen gewoon is de letters, zoo als ze in het alphabet na elkanderen volgen, te tellen, maer niet zoo als de nooten, waer van de letters de naemen zyn, worden gespeelt; men telt naemelyk de afgaende toonen verkeert, dat is van de letter, daer men mede besluit, naer de letter, daer men van begint; zommige hebben daerom gemeent, dat het beter waere de toonen naer hunne besluiten te noemen, om dat de besluiten eigenlyk de toonen aenwyzen, die de Componist als voor zynen gront- of hooftoon heeft genoomen, en derhalven te zeggen over of met den halven klank of kleine *seconda* of twee,

Groote
en kleine
Terza of
Drie.

Pl. 4.

als het een besluit waere naer boven of van de opgaende toonen, en over of met den heelen klank of groote *seconda* of twee, als het een besluit waere naer beneden of van de afgaende toonen: doch dooze uitdrukking zoude mede haere onduidelykheit in de toepasfing hebben, dewyl men zelfs zich niet ontziet om voorflaggen, die dikwerf inleiders tot besluiten naer boven zyn, van eenen heelen klank te maeken, §. 36. en dat de eerste stem niet zelden van boven naer beneden, by voorbeelt, door het akkoord van E tegen *c kruis* in D. besluit, waer door men zoude konnen worden misleidt, en zich verbeelden, dat men in den afgaenden D toon, in plaets van in den opgaenden, besloot; derhalven is het best den gronttoon door een teken aen te wyzen §. 52. Door de woorden *Major* en *Minor*, dat is groote en kleine, wordt by verkorting uitgedrukt het geen, door groote en kleine *terza* of drie, by omschryving wordt te kennen gegeven; men zegt daerom, spreekende van den toon, waer uit het stuk is gecomponeert, C *major*, A *minor* en zoo voorts, voegende by de letter van den toon het woort *major* voor de opgaende, en *minor* voor de afgaende toonen. En door de woorden Duur en Mol duidt men ook de op- en afgaende toonen aen, waerom men zegt C duur en A mol, doch niet zoo wel voeglyk als door de woorden *major* en *minor*, om dat het in de ooren van veelen wonderlyk klinkt, dat zoo wel de toonen, daer de mol of zachte tekens voorstaen, duur of hart worden

Major en
Minor.

En Duur
en Mol.

worden genaemt, als de geenen, waer voor men de duur of harde tekenen, naemelyk de kruisfen aentref, en dit gefchiedt echter met de opgaende toonen alle duur te noemen, en de afgaende alle mol, zoo als de Duitfchers gewoon zyn te doen: want ze hebben beide dezelve harde en zachte tekenen, waerom het best fchynt te zyn zich van de duidelyke uitdrukkingen opgaende en afgaende toonen te bedienen, en die van groote en kleine *terza* of drie, *major* en *minor*, als mede die van duur en mol, welke alle zeer onduidelyk zyn, om dat ze verkeerde denkbeelden geeven, daer te laeten; wil men echter 'er eene behouden, om zich kort te kunnen uitdrukken, is die van *major* en *minor* de beste, om dat alle de opgaende toonen eene *quarta major* of groote vier hebben, by voorbeelt, de naturelle C toon, heeft die van F B, en de afgaende niet dan *minores*, zoo als men uit de toontafels, vergeleeken met die der akkoorden, kan zien; en wil men de spreekwyzen over de groote en kleine *quarta* of vier, in plaets van die over de groote en kleine *terza* of drie, gebruiken, ik hebbe 'er mede niets tegen, om dat ze duidelyk zyn.

Welke af te keuren.

Pl. 4 en 5.

§. 54.

In §. 51 en 52. gesproken zynde van het transponeeren, fchynt het niet ondienfthig te weezen daer noch by te voegen, dat een ftuk, door een goet Meester gecomponeert, altoos door het transponeeren zeer veel lydt, om dat

Goede ftukken lyden zeer veel door het transponeeren.

het door hem is gestelt in dien toon, waer in het, naer den aert en zuiverheit van het instrument, behoort, en dat, ieder instrument zyne byzondere behandeling hebbende, door een goet Componist daer op ook acht wordt gegeven: want eene pasfatie, die moeielyk is op de fiool, en, zoo als men zegt, tegen de hant, zal op de dwarsfluit gemakkelyk weezen en in de hant; dit heeft plaets by alle andere instrumenten, en dacrom is het noodigh, wil men niet bedroogen worden, zich altoos, by het koopen van Muziekstukken, te informeeren, of ze ook zyn getransponeert, en of de Meeſter, die ze heeft gecomponeert, het instrument speelt, waer voor ze zyn vervaerdigt, of ten minsten deszelfs behandeling verſtaet. En by aldien op den Muziekverkooper geen volkoomen ſtaet te macken is, doet men beſt een Muziekmeester, die het instrument speelt, raet te vraegen: want daer zyn verſcheide kenmerken, die het bedrogh ontdekken, doch welke beter door een Meeſter worden gezien, dan door omſchryving aangewezen. Als op het instrument de klanken niet kunnen worden voortgebracht, die in het ſtuk voorkoomen, is zulks een bewys, dat de Componist het instrument niet verſtaet, of dat het ſtuk is getransponeert, en wel in eenen quaeden toon, doch veele Bedervers der Muziekſtukken weeten de klanken, die in het laeg of hoog octaef van het instrument niet zyn, zeer wel in een ander te vinden, het welk niet gemakkelyk is te ontdekken, en, hierom, is het voor een

Leerling

Waer op
by het
koopen,
van Mu-
ziekſtuk-
ken te
letten.

Bewyzen
van be-
drogh.

Leerling altoos het veiligste, zyn Meeſter raet te vraegen, en zich door den geringen prys niet te laeten verleiden: want by het koopen van Muziekſtukken wordt niet zelden, het ſpreekwoord bewaerheit, de gierigheid bedriegt de wyſheit.

§. 55.

Hier voor §. 42., en vervolgens, is in het breede aangewezen, dat 'er 31 onderſcheide klanken in het octaef zyn, en dat dezelve 25 opgaende toonen, *majores* of over de groote *terza*, beter *quarta* §. 54. en 25 afgaende toonen, *minores* of over de kleine *terza*, beter *quarta* §. 54. opleveren §. 46 en 47. Het zal derhalven noodigh weezen ook op te geeven de Akkoorden dier 31 klanken, zoo wel in het klimmen als in het daelen §. 48. De opgaende of klimmende klanken hebben eene *major ſeconda*, *terza*, *quarta*, *quinta*, *ſeſta* en *ſettima*, benevens zoo veele *superfluos*; en de afgaende of daelende klanken hebben eene *diminuto ſeconda*, *terza*, *quarta*, *quinta*, *ſeſta* en *ſettima*, benevens zoo veele *minores*. De groote twee of *ſeconda major* van eenen opgaenden klank is een geheele naturelle; derhalven is D de groote twee of *ſeconda major* van C, tuſſchen welke twee naturellen, vier afgeleide klanken in leggen, maekende te ſamen zes klanken, zoo als by de afgedeelde toets blykt; vervolgens behoeft men, om alle de groote tweeën te vinden, niet anders te doen dan de 31 klanken op eene ry boven elkanderen te ſtel-

Welke Akkoorden de 31 klanken hebben.

Hoe dezelve voor de opgaende klanken te vinden.

Pl. 3.
Fig. 2.

len, beginnende met C en daer van daen zes te tellen, en wel op die wyze, als in de Muziek gebruikelijk is, te weeten de letter, daer men van begint, telt men als eerste, en gaet zoo voort, tot dat iedere letter eene groote twee heeft, en dan zal *c* dubbelt kruis van het volgend octaef, eene groote twee van *b* kruis worden, waer uit ook volgt, dat, zoo dra men weet, welke klank eene *seconda*, *terza*, *quarta*, *quinta*, *sesta* of *settima* maakt, men ook die van het geheel octaef heeft, zoo als uit de akkoorttafel blykt; D en haere volgende zyn daer de *secundos majores* van C en haere volgende; en de vergroote twee of *seconda superfluo* is de achtste klank, daerom is *d* kruis de vergroote twee van C. De groote drie of *terza major* is de elfde klank, E is derhalven de groote drie van C; en de vergroote of *superfluo* is de dertiende, naemelyk *e* kruis. De groote vier of *quarta major* is de zestiende, en derhalven is *f* kruis de groote vier van C; en de vergroote of *superfluo* is de achtiende, naemelyk *f* dubbelt kruis. De groote vyf of *quinta major* is de negentiende, derhalven is G eene groote vyf van C; en de vergroote of *superfluo* is de eenentwintigste, naemelyk *g* kruis. De groote zes of *sesta major* is de viciëntwintigste, en daerom is A eene groote zes van C; en de vergroote of *superfluo* is de zesentwintigste, naemelyk *a* kruis. De groote zeven of *settima major* is de negenentwintigste, vervolgens is B de groote zeven van C; en de vergroote of *superfluo* is de eenendertigste, naemelyk *b* kruis.

In

In de afgaende klanken gaet men op eene te-
gengeffelde wyze te werk: want, in plaets van
met C, de laegfte letter van het octaef, te be-
ginnen, en naer de hoogfte te tellen, vangt men
hier met de hoogfte aen, naemelyk *b kruis*, en
telt te rugh naer C, en dan is de tweede klank,
naemelyk *c mol*, de verkleinde twee of *seconda
diminuto* van *b kruis*; en *a dubbelt kruis* is de klei-
ne twee of *seconda minor* van *b kruis*, waer van ze
de vierde klank is. De verkleinde drie of *terza
diminuto* is de zevende, vervolgens is *b dubbelt
mol* de verkleinde drie van *b kruis*; en de kleine
of *minor* is de negende, naemelyk *g dubbelt kruis*.
De verkleinde vier of *quarta diminuto* is de
twaelfde, derhalven is *a dubbelt mol* eene ver-
kleinde vier van *b kruis*; en de kleine of *minor*
is de veertiende, naemelyk *f dubbelt kruis*. De
verkleinde vyf of *quinta diminuto* is de vyftien-
de, by gevolg is *g mol* de verkleinde vyf van
b kruis; en de kleine of *minor* is de zeventien-
de, naemelyk *g dubbelt mol*. De verkleinde zes
of *sesta diminuto* is de twintigfte, en daerom is
f mol eene verkleinde zes van *b kruis*; en de
kleine of *minor* is de tweeëntwintigfte, nae-
melyk *d dubbelt kruis*. De verkleinde zeven of
settima diminuto is de vyfentwintigfte klank, der-
halven is *e dubbelt mol* de verkleinde zeven van
b kruis; en de kleine of *minor* is de zevenen-
twintigfte, naemelyk *c dubbelt kruis*.

En hoe
voor de
afgaende
klanken.

Pl. 5.
Fig. 2.

§. 56.

Tafel der
akkoor-
den van
de op-
gaende
klanken.

Pl. 5.
Fig. 1.

Om alles zoo duidelyk, als eenigzins doenlyk was, te maeken, heeft men de akkoorden van de opgaende klanken op eene tafel gebragt, de 31 klanken aen de linke hant, en derzelve akkoorden aen de rechte gestelt, om des te beter aen de behandeling en voorstelling van het klavier te beantwoorden, waerom 1 ook by de laege C is geplactst, ter aenduiding, dat men in de opgaende klanken van de laege naer de hooge speelt.

En van
de Af-
gaende.

Pl. 5.
Fig. 2.

In de afgaende klanken heeft men de fyfers niet verandert, om aen dezelve letters geene andere te geeven, en om het daelen wel uit te drukken, is de Tafel van de rechte naer de linke hant vervaerdigt, en de fyfers aen de rechte hant geplactst.

Explic-
tie van
beide.

Pl. 5.

De groote of *major* akkoorden nader by de klanken, die opgaen of klimmen, leggende, dan de vergroote, overtollige of *superfluo* akkoorden, en de verkleinde of *diminuto* dichter by de klanken, die afgaen of daelen, dan de kleine of *minor* akkoorden, zyn ze ook nader by dezelve gestelt. De fyfers en letters, boven iedere ry, duiden de soort van akkoorden aen, eene 2 eene *seconda*, eene 3 eene *terza*, eene 4 eene *quarta*, eene 5 eene *quinta*, eene 6 eene *sesta* en eene 7 eene *settima*;

settima; eene capitale *M* betekent *majores* in de opgaende klanken, en eene capitale *S* *superfluos*, eene gemeene *d* *diminutivos* in de afgaende klanken, en eene *m* *minores*.

§. 57.

By vergelyking van de twee tafels der akkoorden zal men bevinden, dat de letters, die in de opgaende klanken eene groote twee maeken, in de afgaende eene kleine zeven geeven, en dat de geen, die eene vergroote twee opleveren, eene verkleinde zeven voortbrengen; dat ook de groote en vergroote drieën kleine en verkleinde zesfen geeven; de opgaende groote en vergroote vieren afgaende kleine en verkleinde vyven; de opgaende groote en vergroote vyven afgaende kleine en verkleinde vieren; de opgaende groote en vergroote zesfen afgaende kleine en verkleinde drieën; en de opgaende groote en vergroote zevens afgaende kleine en verkleinde tweeën; derhalven geeven de afgaende akkoorden ook weder de hier voorgeselde opgaende, het welk op het klavier mede plaets heeft: want eene *C* van een der midden octaven maekt met de daer aen volgende hoogere *D* eene groote twee, en met eene laegere *D* eene kleine zeven; met eene hoogere *E* eene groote drie, en met eene laegere eene kleine zes; met eene hoogere *G* eene groote vyf, en met eene laegere eene kleine vier; met eene hoogere *A* eene groote zes, en met eene laegere eene kleine drie; met

Vergelyking der zelve met elkanderen.

De op- en
afgaende
klanken
hebben
byzonde-
re ak-
koorden.

eene hoogere B eene groote zeven, en met eene laegere eene kleine twee; en dus is het met alle de overige akkoorden der op- en afgaende klanken gelegen, waer uit ten duidelyksten blykt, dat ze ieder byzondere akkoorden hebben, die hun eigen zyn, waer op by de compositie in het ryzen en daelen dient te worden gelet.

§. 58.

Hoe veel
akkoor-
den iede-
re klank
heeft.

Pl. 5.
Fig. 1 en 2.

Uit het hier voor verhandelde met opzicht tot de akkoorden blykt, dat ieder der 31 klanken vier akkoorden van iedere foort heeft, naemelyk eene verkleinde, eene kleine, eene groote en eene vergroote Twee, Drie, Vier, Vyf, Zes en Zeven, zoo als uit de akkoorttafels blykt; deeze maeken te samen een getal van 24 akkoorden voor iederen klank, en bestaen uit den 1ⁿ met den 2ⁿ, 4ⁿ, 6ⁿ, 7ⁿ, 8ⁿ, 9ⁿ, 11ⁿ, 12ⁿ, 13ⁿ, 14ⁿ, 15ⁿ, 16ⁿ, 17ⁿ, 18ⁿ, 19ⁿ, 20ⁿ, 21ⁿ, 22ⁿ, 24ⁿ, 25ⁿ, 26ⁿ, 27ⁿ, 29ⁿ en 31ⁿ klank; derhalven ontbreeken 'er noch 6aen, indien de 31 klanken van een octaef tegen elkanderen zullen worden gehoort, naemelyk die van den 1ⁿ tegen den 3ⁿ, 5ⁿ, 10ⁿ, 23ⁿ, 28ⁿ en 30ⁿ, welke niet geheel verwerpelyk zyn voorgekoomen, waerom men noodigh heeft geacht dezelve alhier ook aen te wyzen, offchoon zy niet onder de regelmaetige, die alle op de Tafel zyn gebragt, behooren. Om de samenstemming van alle deeze akkoorden te onderzoeken, en daer uit te kiezen de geenen, die

Mono-
chordium
om ze te
onderzoek-
ken.

die men in de compositie van stukken voor volkoomen instrumenten of anderen wil gebruiken, behoeft men zich maer te voorzien van een monochordium met vier snaeren, waer van men de drie eersten zoo lang en van het zelve n°. neemt als de derde C van een klavesimbel, en de volgende zoo als de vierde C; men spant dezelve op eene plank van duims vuurenhout, lang 2 v. 7 d. en breed 5 d., die men met wit papier beplakt, afdeelt, vernist, van beweegende kammetjes &c. voorziet en stemt op dezelve wyze als het monochordium §. 109. beschreeven, doch, met dit onderscheit, dat men, in plaats van voor iedere snaer maer een octaef af te deelen, men onder de twee middelsten 'er twee stelt, het bovenste half zoo groot als het onderste; deeze afdeelingen zyn noodigh, om alle akkoorden van een geheel octaef, zoo als ze te samen geslaegen worden, te kunnen toetsen, en de opgegeeven lengte der snaeren, om het geluit van het voornaeme octaef van het klavesimbel te hebben.

Het octaef bestaet uit tweeëndertigh van elkanderen onderscheide en voor het gehoor vatbaere klanken, waer van de eerste en de laetste denzelven naem draegen, en tusschen welke geen ander onderscheit plaats heeft, dan dat de laetste klank eens zoo hoog dan de eerste is; derhalven maekt eene C, die na *b kruis* volgt, eene acht of octaef met de eerste, en zoo is het ook met alle de overige letters; zy, die behaegen in akkoorden van 9, 11 en 13 klanken

Wat een octaef is.

Akkoorden van 9, 11, en 13 klanken.

klanken hebben, of in de zoo genaemde *noonen*, *undecimen* en *tertsdecimen* akkoorden, zullen ze met behulp der tafels wel kunnen vinden, dewyl ze niet anders dan tweeën, drieën en vyven boven het octaef zyn. Uit de tafels kan men ook met eenen opflagh van het oog zien, hoe veele akkoorden ieder octaef heeft, dewyl het akkoord C en alle, die 'er na volgen in de opgaende, en *b kruis* en alle, die 'er na volgen in de afgaende klanken, uit een tweede octaef zyn genoomen; de vergroote zeven, naemelyk *b kruis*, is de laetste letter van de opgaende klanken, derhalven heeft een octaef niet meer dan eene vergroote en drie groote zevens; zes vergroote en acht groote zesfen; elf vergroote en dertien groote vyven; veertien vergroote en zestien groote vieren; negentien vergroote en eenentwintigh groote drieën; vierentwintigh vergroote en zesentwintigh groote tweeën. In de afgaende klanken heeft een octaef niet meer dan vyf kleine en zeven verkleinde zevens; tien kleine en twaelf verkleinde zesfen; vyftien kleine en zeventien verkleinde vyven; achttien kleine en twintigh verkleinde vieren; drieëntwintigh kleine en vyfentwintigh verkleinde drieën; achtentwintigh kleine en dertigh verkleinde tweeën. Het zal moogelyk aen zommige vreemt voorkomen, op deeze tafels te vinden akkoorden van de hoogste en scherpste klanken, met de laagste en zachtste, doch, dewyl zy alle zuiver zyn, en dat zy op het klawier, waer van hier na zal worden gesproken, gegreepen kunnen worden,

zyn

Wat akkoorden een octaef heeft.

Pl. 5.

Opgaende klanken.

Afgaende klanken.

Op de tafels zyn alle regelmæetige akkoorden gebragt.

zyn zy op de tafels gebragt, om zoo wel alle regelmaetige akkoorden als toonen op te geeven; het staet de Componisten vry, om uit deeze volkomenheit te verkiesen het geen zy het beste oordeelen; genoeg is het, dat zy hier alles vinden dat moogelyk is, en dus uit hunne verlegenheit worden geredt, om by het samenstellen van stukken, die onderscheide toonen vereischen, bequaeme akkoorden te vinden.

§. 59.

Alle moogelyke klanken, en daer uit voortkoomende toonen en akkoorden, opgegeeven zynde, kan het van nut weezen, voor eerst beginnende Componisten, daer by te voegen; dat de Contrabas het laegste instrument is, dat in een Concert wordt gebruikt, en dat zy gemeenlyk tot laegste snaer heeft E, vervolgens A, daer na D en tot hoogste G, welke derhalven maer eene vier van elkanderen verscheelen, daer de snaeren van de basfiool of *violoncello*, die van de altfiool en die van de hantfiool een verschil van eene vyf onder elkanderen hebben. Dat de Basfiool of *Violoncello* tot laegste snaer heeft C, vervolgens G, daer na D en tot hoogste A; dat ze in klank een octaef hooger is dan de contrabas, gelyke klanken tegen elkanderen gehoort wordende. Dat de Altfiool dezelve snaeren heeft, doch een octaef in klank hooger is, dan de basfiool, en dus twee octaven boven de contrabas. Dat de Hantfiool het hoogste der volkooime in-

Contrabas
laegste In-
strument.

Hoe be-
snaert.

Basfiool.

Altfiool.

En hant-
fiool.

stru-

strumenten is, die in een Concert gebruikt worden, en tot laagste snaer heeft G, vervolgens D, daer na A en tot hoogste E; dat ze in klank een octaef hooger dan de altfiool is, gelyke klanken tegen elkanderen gehoord wordende, en dus drie octaven boven de contrabas; en dat op deeze vier volkooome instrumenten, met de uiterste juistheit, alle moogelyke klanken kunnen worden voortgebracht, en de drie onderscheide stemmen gespeelt, welke by volkooome Muziekstukken plaets hebben, naemelyk de gront- midden- en bovenstemmen, dat men, voor dezelve componeerende, derhalven ook van alle toonen en akkoorden gebruik kan maeken, ten zy ze te veel tegen de hant waeren §. 54.: doch dat hier toe veele instrumenten onbequaem zynde, men voor dezelve componeerende, zich ook niet behoorde te bedienen dan van klanken, die daer op zuiver zyn en niet tegen de hant.

Zyn vol-
koomen
instru-
menten.

§. 60.

De waarheit van het weezenlyk bestaen der 31 klanken in het octaef §. 42, 43, 44, en 45 aangewezen, en in 46 en 47. getoont zynde, dat van de zeven naturelle klanken, die door zeven capitale- of hoofletters van het alphabet best worden voorgestelt §. 2 en 50., ook worden afgeleid 50 toonen, door de verhooging derzelve naturelle klanken met het *kruis*, en de verlaeging met de *b*, zal men, vertrouwe ik, wel willen toestemmen, dat eene natuurlyke schikking

Natuurly-
ke schik-
king

king der klanken vordert, dat de naturellen, van welke de kruisfen en mollen afstammen, in het midden, de enkele kruisfen als hooger zynde daer boven, en de dubbelen noch hooger zynde boven de laetsten worden geplaeft, en de mol, zacht of laeg gemaekten onder de naturellen, en de dubbelt mol gemaekten onder de geenen, die enkelt mol zyn, en wel op die wyze, als ze *Pl. 3. Fig. 3.* voorkoomen, alwaer ieder klank op zyne rechte plaetse staet, en zoo, als hy in rang volgt, het welk, by vergelyking dier schikking met de 31 klanken, zoo op de verdeelde toets als op de tafels der akkoorden zal blyken; het eenige onderscheit, dat 'er tusfchen deeze schikking en het volkoomen klawier, waer van §. 62. en vervolgens wordt gesproken, plaets heeft, bestaet alleen hier in, dat men, om de volgorde der klanken aen te wyzen, dan eens eene toets als in tweeën, en dan weder eene andere, als in drieën gedeelt, voorstelt; het welk men by vergelyking van *Pl. 6.* met deeze schikking zal zien, dewyl 'er dan eens twee, en dan weder drie toetsfen in het klawier onder elkanderen worden gelegd.

king der
31 klan-
ken.

*Pl. 3.
Fig. 2. en
Pl. 5.*

§. 61.

Indien men naeuwkeurigh acht op deeze schikking geeft, zal men gewaer worden, dat de 31 klanken, welke door zoo veele onderscheide letters en de gewoone tekenen worden afgebeeld, eigenlyk drie alphabets der Muziek uitmaeken, naemlyk een kruis alphabet, dat zyne vyf hooge hulp-

Maekt
drie al-
phabets
der Mu-
ziek, en
geeft aen-
leiding
tot een
volkoo-
men kla-
wier.

hulpklanken boven zich heeft, en zyne vyf laege uit het daer onderstaende naturelle alphabet kan neemen, het welk zyne vyf hooge hulpklanken uit het kruis, en zyne vyf laege uit het daer onderstaende mol alphabet, kan bekoomen, en dit zyne vyf hooge uit het naturelle, hebbende zyne vyf laege onder zich; deeze natuurlyke schikking geeft eene bequaeme aenleiding tot een volkoomen klawier, doch, voor en al eer daer van te spreken, is het noodigh, den leezor indachtigh te maeken, dat het tans gebruikt wordende zeer onvolkoomen en valsch is, om dat het niet meer dan een alphabet heeft, waer aen noch vyf hulpklanken ontbreeken. Naer maete de Muziek zich uitbreide, heeft men getragt het klawier te vermeerderen, doch men is van den rechten wegh afgeweeken: want de Muziek breide haere klanken naer boven door de kruisfen, en naer onderen door de mollen uit, doch het klawier werd alleen door boventoetsen vermeerdert; men wilde de vyf kruisfen ook voor vyf mollen doen dienen, misleidt door de woorden heele en halve klanken §. 44., doch men werd wel haest de valschheit daer van gewaer; deeze heeft men getragt wech te neemen door kleine toetsen boven de zoo genaemde halve klanken of toonen te plaetsen, het welk men een gesneden klawier noemde (*) en waer door deszelfs

Het tegenwoordige is zeer onvolkoomen en valsch.

Hoe men de valschheit getragt heeft wech te neemen door kleine toetsen.

(*) De afbeelding hier van kan men op Plaet V. bl. 113, 1e. dl. van de *Elementa Musica* van BLANKENBURG, in 's Gravenhage 1739, gedrukt, vinden, gelyk ook

deszelfs behandeling moeielyk werd gemaakt en weinigh valscheit wech genoomen; men heeft daerom op andere middelen gedacht, en eindelyk gebruik gemaakt van de temperatuur §. 45., die noch vry wat gehoor quetsfende valscheit heeft overgelaeten, welke men gewoon is wolven te noemen, die men uit nootzaaklykheit in den schaepsstal der zuivere klanken heeft moeten dulden, en welke, naer maete de Muziek zich meer in de kruisfen of mollen uitbreidt, ook in getal toeneemen, dewyl, gelyk zoo even is gezegt, het tegenwoordigh in gebruik zynde klawier, in plaets van drie alphabets, die het zoude moeten hebben, 'er niet meer dan een heeft, aen het welk noch vyf klanken ontbreeken, waerom men genootzaekt is, kruisfen voor mollen te gebruiken, mollen voor kruisfen en naturelle klanken voor dubbele kruisfen en dubbele mollen, waer door de zoo genaemde wolven zeer vermeerderen. Die van de gebreklykheit van het klawier volkoomen overtuigt wil weezen, behoeft zich maer te erinneren het geene §. 43, 44 en 45. is gezegt; doch de gewoonte en de veele famenstemming van onderscheide klanken, die men op het klawier heeft, doen deszelfs valscheit niet alleen aen zommige in eenige toonen lydelyk, maer zelfs aen hun, wier gehoor daer aen gewoon is, als aengenaem voorkoomen; goede

En door de temperatuur.

Wolven vermeerderen, naer maete de Muziek zich uitbreidt.

Want het klawier heeft, in plaets van drie, zelfs geen een volkoomen alphabet.

Devalscheit behaegt hun; die 'er aen gewoon zyn, maer geene anderen.

eok de afbeelding van eene veroordeelde oude doorsnyding, *Archicymbalum* genaemt.

goede Muziekanten zyn echter van een geheel ander begrip: want deeze doen hunne leerlingen naer de fiool zingen, om dat het klawier valsch is, en bannen het daerom ook, zoo veel moogelyk, uit de Operaes en Concerten. Een goet F'loolift, Basist of Altist, die aen zuivere klanken gewoon is, zal, wanneer hy tot het componeeren van stukken voor zyn volmaekt instrument, het orgel, klavesimbel of diergelyke gebruikt, hier over ook anders oordeelen, vooral, wanneer hy wat verre in de kruis- of moltoon en gaet, en met den Componist, die, in zyne Operaes en andere aendocnyke werken, tot het roeren der hartstochten, de allerscherpste en allertzachtste zuivere klanken noodigh heeft, verlangen, dat een instrument, het welk hy niet kan ontbeeren, niet alleen tot de uiterste zuiverheit, maer ook tot de grootste volkoomenheit mooge worden gebragt, aen welk verlangen zal zyn voldaan, zoo dra men een middel heeft uitgevonden, om het klawier zoodanigh toe te stellen, dat de hier voorgeselde 31 klanken daer op kunnen worden voortgebragt, en wel op eene wyze, die de behandeling niet moeielyker maekt, dan die van het tans in gebruik zynde.

De Componisten verlangen een volkoomen klawier.

Wanneer daer aen zal zyn voldaan.

§. 62.

Wat omtrent het tans in gebruik zynde klawier plaats heeft.

Het is eene bekende waerheit, dat de boven-toetsen van het tans in gebruik zynde klawier juist zoo veel zyn verheven, als noodigh is, om dezelve, tot het geeven van geluit, te kunnen nederdruken,

drukken; zonder de platte of ondertoetsen te raeken; ook weet men, dat, wanneer het stuk uit E van de opgaende toonen is gecomponeert, het dan reets vier kruisfen by de sleutel heeft, en dat vervolgens meer verheve toetsen moeten worden gebruikt dan platte; ja, dat zulks zelfs gebeurt in een stuk uit den opgaenden A toon samengeftelt, om dat 'er veele kruisfen in voorkoomen, die aen de sleutel niet staen; en hier uit volgt, dat men reets gewoon is laege klanken ook beneden te zoeken, dat is van verheve toetsen naer niet verheve de hant te beweegen; deeze waarheit toegestemt zynde, zal niemant, die door vooroordeel en gewoonte niet geheel is vervoert, hoope ik, quaelyk duiden, dat men de toetsen voor de klanken, die hooger zyn dan de naturellen, boven, en die laeger zyn, onder dezelve wil plaetsen; dit is volftrekt noodigh, om aen de waarheit te beantwoorden, die by klanken, door *kruisfen* verhoogt of door *b* tekenen verlaegt, plaets heeft; en in deeze waarheit en natuurlyke schikking, is de volkoomenheit van het klawier alleen te zoeken en te vinden.

Laege klanken is men reets gewoon beneden te zoeken.

Toetsen voor klanken hooger dan de naturellen boven, en laeger onder dezelve te plaetsen.

Het zal derhalven noodigh weezen de toetsen van een volkoomen klawier zoo te leggen, dat die voor de dubbele kruisklanken boven, voor de enkele wat laeger, voor de naturelklanken weder wat laeger, voor de enkele molklanken noch wat laeger, en voor de dubbele de laegste, en het meest naer buiten

Hoe die van een volkoomen klawier te leggen.

koomen, welke schikking een klawier van vyf trappen zal uitleveren, waer van de een zoo veel in hoogte van den anderen dient te verscheelen, als de boventoetsen, op het tans in gebruik zynde klawier, boven de ondertoetsen of platte zyn verheven. Om de enkele kruistoetsen volkoomen te maeken, is alleen noodigh tusschen E en F, *e kruis*, en tusschen B en C, *b kruis*, te voegen, waer toe de plaetsen open zyn; de enkele moltoetsen, zullen ze, zoo als men zegt, in de hant leggen, behooren in dezelve verdeeling onder en tusschen de natureltoetsen te koomen, als 'er de kruistoetsen boven zyn, waerom de natureltoetsen ook final als de enkele kruistoetsen dienen te worden gemaekt; en, zullen de dubbele kruistoetsen en dubbele moltoetsen mede in de hant leggen, is het noodigh ze op gelyke wyze te verdeelen, en ze boven en tusschen de enkele kruistoetsen, en onder en tusschen de enkele moltoetsen te plaetsen, zoo als de verheve toetsen nu tusschen de natureltoetsen zyn, op dat men, des noots, by het aenlaen van veele akkoorden, overal, de ondertoetsen tusschen de boventoetsen zoude kunnen nederdrukken, op dezelve wyze, als men tans gewoon is te doen; de behandeling van het klawier zal daer door in de naturel-kruis- en moltoon den dezelve worden, en het aenlaen van twee naest elkanderen leggende toetsen voorgekoomen; tans kost het geene geringe moeite aen de Leerlingen zich hier voor te wachten, dewyl zulks niet zelden, zelfs aen Meesters, gebeurt;

gebeurt; ja, zal het klawier gemakkelyk weezen, dient het niet veel breeder, noch langer, dat is de toetsen meerder naer vooren te koomen, noch de octaven veel verder van elkanderen te zyn, dan het tegenwoordige, en als het zoo is toegestelt, schynt alle zwaerigheid uit den wegh geruimt: want, dewyl het trapswyze opgaet, en men met de toppen der vingeren speelt, kan het aen de onderhant of den arm niet hinderlyk weezen.

Het dient niet veel breeder noch langer te zyn, dan het tegenwoordige.

De natuurlyke regelmaetigheid, die het klawier door de gemelde schikking zoude bekoomen, zal de applicatuur of vingerzetting ook zeer gemakkelyk maeken, om dat 'er voor iederen klank eene byzondere toets zal weezen, en men dus eene en dezelve toets niet voor twee, en zelfs voor drie byzondere klanken zal behoeven te grypen, zoo als men nu verplicht is te doen, en waerom ieder toon tans ook eene byzondere vingerzetting vordert; in tegendeel zal iemand, die nooit een klawier heeft behandelt, zoo dra hy uit 7 opgaende toonen kan speelen, de overige 18 opgaende en 25 afgaende §. 46. en 47. op de toontafels *Pl. 4. Fig. 1 en 2.* aengeweezen, dan ook reets hebben geleert, dewyl by het speelen derzelve geen ander onderscheit kan plaets hebben, dan de handen op eene onder of boven leggende ry toetsen, die een laeger of hooger alphabet uitmaeken, te zetten. Zy, die op het tans in gebruik zynde klawier uit de opgaende toonen C naturel, G met

Zyne natuurlyke regelmaetigheid zal de applicatuur gemakkelyk maeken.

Die op het tans in gebruik zynde

konnen
speelen,
zullen al-
leen een-
nen toon
behoeven
te leeren.

een, D met twee, A met drie, E met vier en B met vyf kruisfen konnen speelen, welke door de fyfers 13, 14, 15, 16, 17 en 18, *Pl. 4. Fig. 1.* worden aangewezen, zullen alleen dien by 19, zynde *f* met 6 kruisfen, behoeven te leeren, om uit alle de toonen te konnen speelen: want de 25^e toon zal op een volkoomen klawier niet anders konnen worden gespeelt, dan juist zoo, als men tans de 18^e grypt; de 24^e als de 17^e; de 23^e als de 16^e; de 22^e als de 15^e; de 21^e als de 14^e; de 20^e als de 13^e; en de 19^e als de 12^e; De 11^e weder als de 18^e of 25^e; de 10^e als de 17^e of 24^e; de 9^e als de 16^e of 23^e; de 8^e als de 15^e of 22^e; de 7^e als de 14^e of 21^e; de 6^e als de 13^e of 20^e en de 5^e als de 12^e of 19^e; voorts de 4^e als de 11^e, 18^e of 25^e; de 3^e als de 10^e, 17^e of 24^e; de 2^e als de 9^e, 16^e of 23^e; en de 1^e als de 8^e, 15^e of 22^e. De applicatuur der afgaende toonen zal ook die der opgaende zyn, om dat het onderscheit der op- en afgaende toonen §. 46 en 47. alleen bestaet in de grontklanken en besluiten §. 48. dewyl ze dezelve tekenen aen de sleutel hebben; en het verschiil, dat plaets zal hebben tusfchen de toonen, die op dezelve wyze gegreepen worden, om dat ze door dezelve letters worden voorgestelt, die alleen van onderscheide tekenen zyn voorzien, om een hooger of laeger alphabet aen te wyzen, zal derhalven in niet anders bestaen, dan in de hant op eene hoogere of laegere ry toetsen, zoo als gezegt is, te brengen, en eene toets hooger of laeger dan de naturel-

De applicatuur der afgaende toonen zal ook die der opgaende zyn.

Wat verschiil 'er tusfchen een hooger of laeger alphabet plaets zal hebben.

tureltoetsen aen te vangen, want *c kruis* zal aen de rechte hant boven *C* naturel, en *c mol* aen de linke hant onder dezelve leggen; en het verschil der drie alphabets zal bestaen in twee vyfde gedeelten van eenen heelen klank, hooger of laeger; vervolgens zal, by voorbeeld, de toon, waer voor 20 staet, twee vyfde van eenen klank hooger zyn, dan die, waer voor men 13 vindt, en deeze weder twee vyfde hooger dan die door 6 aengeduidt, welk verschil, van nut zoude kunnen zyn, om zich, zonder transpositie, naer eenige stemmen en instrumenten te schikken.

Waer toe nuttigh.

De Dwarsfluiten hebben doorgaens vier stukken, die een vyfde van eenen klank met elkanderen verscheelen, het langste of 1^e heeft tot klank *a mol*, het 2^e *g dubbelt kruis*, het 3^e *A* en het 4^e *b dubbelt mol*; indien men 'er een 5^e konde byvoegen, dat *a kruis* tot klank hadde, zoude het 1^e overeenkoomen met het mol alphabet van het klavesimbel, het 3^e met het naturelle en het 5^e met het kruis alphabet; de tuschenstukken konden dienen als het klavesimbel een vyfde of iets meerder waere gezakt, om dat men, door het stuk wat uit te trekken, de fluit noch ruim een tiende van eenen klank kan verlaegen, maer dan diende 'er ook noch een bygevoegt te worden, dat langer dan het eerste waere, en *g kruis* tot klank hadde.

Dwarsfluiten dienden 6 stukken te hebben, om ze naer de 3 alphabets te kunnen stemmen.

§. 63.

Staert-
stuk, naer
de gemel-
de denk-
beelden,
vervaer-
digt.

Korte
verklae-
ring van
Pl. 6.

Van Pl. 7.

Van Pl. 8.

Naer de hier voorgemelde denkbeelden is het Staertstuk, dat ik bezitte, vervaerdigt, en het voldoet aen myne verwachting; het heeft vier octaven en een half, deszelfs laagste klank is *c mol*, en zyn hoogste *f kruis*; de toetsen, waer mede het aenvangt en eindigt, zyn, onder de Muziekletteren, die de klanken voorstellen, aangewezen, en afgebeeld juist zoo breed als ze op de planken, waer van men ze zaegt, worden afgeschreeven; de kleine openingen aen het einde der toetsen duiden aen, hoe verre ze voor elkanderen dienen te leggen, en door 1 en 2 worden aangewezen de blokjes boven de C en F toetsen. De dikte, lengte, verhoogingen en insnydingen der toetsen zal men onder de N°s 1, 2, 3, 4, 5 en 6 vinden, en wel zoo als ze zyn met het opgelymde yvoor en ebbenhout; onder de N°s 7 en 8 twee tangenten, en onder N° 9 eenen der beweegende klampen, waer op de onderste roofsters worden vast gemaakt. De wyze, hoe de toetsen boven elkanderen leggen, benevens de breedte en dikte der regels en balansen, waer op ze rusten, en waer op en tegen ze worden nedergedrukt, gelyk ook de bodem, zyklampen, staende en leggende dekstuk, als mede de lyft van het klawier van voren, zyn alle door de gemelde N°s 1, 2, 3, 4, 5 en 6, en onder de letters *a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p* en *q* aangeduidt, en door getittelde linien aangewezen, het geen dat

dat achter iets anders is verborgen, als mede de drie zyklampen.

§. 64.

Om een diergelyk klavesimbel, als ik bezitte, op eene gemakkelyke en onkostbaere wyze te vervaerdigen, heeft het my, na dat het myne was gemaekt, en ik door de ondervinding verscheide zaeken hadde geleert, toegescheenen best te zyn geen ander dan goet-droog-outhout te gebruiken, en als het is bewerkt, het zelve te oliën met ongekookten Lynoli; deeze droog en wel ingetrokken zynde, het zelve met gemeen amber vernis, daer het niet geverft wordt, te bstryken, om zoo veel moogelyk de worm te weeren, en het zwellen, trekken en krimpen voor te koomen, dat, by het vervaerdigen van een klavesimbel, niet zelden, dubbelen arbeit veroorzaekt, en jaeren lang by de minste verandering van lucht zeer schaedlyk is; voorts eene plank van greinenhout voor 23 dubbele Moltoetsen te korten, aen elkanderen te lymen, en op de dikte als by de N°s 1 en 2, aen het einde, is aangewezen, te schaeven, en daer op, naer de lengte van het hout, te lymen eene verhooging van lindenhout door N° 1 van vooren aangeduidt, als mede de kleine by de N°s 1 en 2, van achteren aangewezen, mede van lindenhout, en vervolgens de breetten der toetsen daer op af te schryven. Om zulks juist te verrichten, en met zoo weinigh verloop als het moogelyk is voor alle de toetsen, doet men het naer eenen Regel

Wat hout te gebruiken, en hoe het te behandelen.

Dubbele Moltoetsen.

Pl. 7.

Regel met 65 afdeelingen.

Yzertje
om hem
af te
fchryven.

van beuken- of peereboomenhout, $\frac{1}{2}$ d. dik, lang 34 en breed $2\frac{1}{4}$ duim, op het platte van welken men, met eenen pasfer, die door eene fchroef wordt vastgezet, afdeelt, en naer *Pl. 6.* in den haek affchryft de breedten van 65 toetsen, zoo als ze op de plaet zich vertoonen; dit kan men zeer juist verrichten met een plat stukje yzer 4 d. lang en $\frac{1}{4}$ d. breed, waer aen men eenen punt als die van eenen pasfer vylt, houdende het platte tegen den winkelhaek; men zaegt dien regel in het midden door, om 'er een voor en een achter aen de plank, die men juist in den haek brengt, by het affchryven der toetsen te kunnen vastmaeken; de plank wordt eerst van onderen afgeschreeven en daer na de fchrabben op de verhooging, van vooren en van boven, juist in den haek overgebracht; by het afzaegen der toetsen, wordt de verhooging eerst doorgezaegt, dan de plank omgekeert, en voorts de toetsen van elkanderen gezaegt. Eene spanzaeg, gemaakt van de veer van een tafel horologie, is daer toe zeer goet. Het Yvoor, dat op de dikte van omtrent een achtste duim wordt gezaegt, en waer by men water, in plaets van vet voor de zaeg gebruikt, gelyk gemaakt zynde met een tantfchaefje, en daer na in plaetjes, ter lengte als by *d dubbel mol Pl. 6.* is aangewezen, verdeelt, wordt op de verhooging gelymt, en tusfchen ieder plaetje een stukje van eene speelkaart op haeren kant juist op de fchrab gezet, om by het afzaegen der toetsen het yvoor niet te quetsen; de lym droog zynde, snydt men de kaartjes af, en
fchacft

Yvoor.

ſchaeft de opgelymde plaetjes met het tantſchaefje gelyk, voorts worden ze eerſt met eenen eenigzins groven en daer na met eenen fynen ſteen, waer op men de ſcheermesfen aenzet, met een weinigh regenwater glat geſleeven, daer na met een zeeme lapje, fyn gemaelen kryt en regenwater gepolyſt, en vervolgens met een drooge zeeme lap afgewreeven. De verlaeging kan men, terwyl de toetſen noch vaſt zyn, in dezelve zaegen en ſchaeven, of wel, wanneer ze van elkanderen zyn gezaegt en glat geſchaeft, daer in zaegen, met een mes uitsnyden en glat vylen,

Verlaeging.

De plank voor de 32 enkele Moltoetſen by de Nos 1 en 2. aen het einde aangewezen, welke van vooren by No 2 verbeelt worden achter de dubbele te leggen, op haere dikte geſchaeft zynde, lynt men eerſt eene verhooging van lindenhout op de plank en op dezelve plaetjes ebbenhout, te ſamen ter hoogte als by No 2 van vooren is aangewezen, en ter lengte als by *c mol Pl. 6.*; dezelve plaetjes worden, gezaegt zynde, glat gevylt, en met houtskool en raepoli geſleeven, en gepolyſt. De kleine verhooging, mede van lindenhout, by de Nos 1 en 2 aen het einde te vinden, wordt 'er ter zelver tyt opgelymt, en de verlaeging gemaakt, op dezelve wyze, als van de dubbele moltoetſen is gezegt; ze worden van den anderen gezaegt, en, geſchaeft zynde, zoo uit gezaegt en gevylt als by *Pl. 7. No 2.* van vooren is aangewezen, en de helft der lengte van vooren, op $\frac{1}{2}$ d. van boven aen weder zyden wat ſchuins

Enkele Moltoetſen.

Pl. 7.

Ebbenhout.

Verlaeging.

fchuins naer boven by gevylt, gelyk ook alle de volgende, ten einde by het speelen 'er beter met de vingers tusfchen te kunnen koomen, om, des noots, de laeger leggende toetsen dus ook gemakkelyk te kunnen nederdrukken §. 62.

Naturrel-
toetsen.

Pl. 6.

Pl. 7.

De plank voor de 22 en 10 Natureltoetsen door de Nos 3 en 4 aangewezen, met lindenhout verhoogt zynde, ter lengte van de bovenste fchrab, tot voor aen het begin van C, en dus een derde wyder als de dubbele en enkele moltoetsen, wordt behoorlyk afgeschreeven, en op de verhooging gelymt plaetjes yvoor van dezelve lengte en breette als op de dubbele moltoetsen, die mede gefchaeft, glat gefleeven en gepolyft worden. Vervolgens lynt men op de 10 toetsen, die voor C en F moeten dienen, en door de Nos 3 en 4. van vooren zyn aangeduidt, als achter de ingefneede naturellen leggende, cene verhooging van ebbenhout, die zoo breed is als het yvoor, en hoog en lang als by No 4 is aangewezen, en door 1 en 2 Pl. 6. afgebeeld; de infnyding der 22 toetsen van vooren onder No 4 vertoont, boven welke dubbele kruistoetsen komen, wordt gedaen als ze van elkanderen zyn gezaegt en gefchaeft, en wel juist aen het einde van het yvoor.

Enkele
Kruis-
toetsen.

De plank voor de 32 enkele Kruistoetsen, waer van de dikte by de Nos 3, 4 en 5 is aangewezen, afgeschreeven zynde, lynt men daer op de noodige verhooging van blokjes ebbenhout,

ZOO

zoo lang als by *b kruis Pl. 6.* is aangeduidt, en zoo hoog als by N° 5 van vooren, alwaer ze verbeelt zyn achter *C* naturel te leggen, is aangewezen. Ze worden gesleepe en gepolyft als die der enkele moltoetsen; en voorts van elkanderen gezaegt en geschaeft.

Pl. 7.

De plank, voor de 22 dubbele Kruistoetsen, verlaegt zynde, met een stuk daer onder te lymen en ze van boven af te schaeven, zoo als by N° 6 is aangewezen, worden de toetsen daer op afgeschreeven, vervolgens de yvoore plaetjes ter lengte als by *c dubbelt kruis* is aangeduidt, 'er opgelymt, en dezelve gesleepe en gepolyft zynde, zoo als by de dubbele moltoetsen is gezegt, worden de toetsen mede van elkanderen gezaegt en glat geschaeft.

Dubbele Kruistoetsen.

Pl. 7.

Pl. 6.

§. 65.

De Bodem *d* wordt gemaakt van greinenhout, ter lengte van 19 en breedte van 34 d., dat men aen elkanderen lymt en glat schaeft. Het hout, dat tot den bodem van het klawier, dat ik bezitte, was gebruikt, vuuren en niet droog genoeg zynde geweest, trok het, toen 'er de rustregel en balans §. 67 en 68. eenigen tyt op hadden gelegen, bolront: doch van onderen, volgens den draet, met de punt van een mes, op de tusfchenruimte van twee vingeren, doorgefneeden zynde en sterk nedergedrukt, werd het weder recht en trok geoliet en vernift zynde §. 81. niet meer.

Bodem.

Pl. 8.

Trekken-
de hoe te
herstellen.

§. 66.

§. 66.

Regel met
71 afdeelingen.

De toetsen in gereetheit zynde gebragt, is het noodigh te vervaerdigen eenen Regel van vuurenhout, lang 3 v. breed 7 en dik $\frac{3}{4}$ d.; op het platte van denzelven, dat met wit papier wordt beplakt, verdeelt men de geheele ruimte van het klawier, zynde 65 breedten der toetsen, na Pl. 6. niet te naeuw gemeeten, juist in 71 gelyke deelen, en haelt daer op, met eenen winkelhaek, en het puntig yzertje §. 64. zeer juist 71 scharabben, dwars over het papier, en op den afftant juist van $\frac{1}{2}$ d., naest iedere scharab, eene tweede; tusfchen deeze scharabben, die de gaten van de roofers verbeelden, waer door de tangenten op de toetsen vallen, fchryft men, boven aen, de letters, welke de klanken voorstellen, naer rang, in twee ryen, zoo als ze op de afgedeelde toets volgen, acht geevende, dat de enkele en dubbele molklanken in de onderfte ry koomen, als mede eene volgende naturelle daer deeze ontbreken; en in de bovenfte ry de enkele en dubbele kruisen, als mede de overige naturellen; op deeze wyze, *c mol* onder *b kruis* boven, *C* naturel boven *d dubbelt mol* onder, *c kruis* boven *d mol* onder, *c dubbelt kruis* boven *D* naturel onder, *e dubbelt mol* onder *d kruis* boven en zoo vervolgens; dan zal boven de tweede *c mol* *B* naturel koomen, boven de derde weder *b kruis*, en zoo de eene om de andere. Onder deeze letters stelt men de fyfers, waer mede men de toetsen merkt §. 69. in drie ryen, naemelyk die der enkele

enkele en dubbele moltoetsen in de eerste 2 d. van onderen; die der naturelle en enkele kruistoetsen 2 d. daar boven in de tweede; en die der dubbele kruistoetsen 2 d. daar boven in de derde of bovenste ry; dan zal 1, 2, 3 en 4 der eerste ry toetsen, tusfchen de eerste, tweede, derde en vyfde spatie of tusfchenwytte, die de gaten der roofsters verbeelden, koomen; 1, 2, 3, 4, 5 en 6 der tweede ry toetsen, tusfchen de eerste, tweede, derde, vierde, vyfde en zevende, als mede 7 en 8 derzelve tweede ry beide tusfchen de negende tusfchenwytte koomen; en 1, 2, en 3 van de bovenste ry tusfchen de vierde, zesde en fiende, en zoo vervolgens.

§. 67.

Naer eene van de regels, met 65 afdeelingen by het affchryven der toetsen gebruikt, fchryft men ook af de Rustregels *a*, *b*, *c*, lang 34 d., die men van beuken- of peereboomenhout kan maeken; men fchryft ze zoo af, dat de affchryving van iederen regel even verre van het einde kooome, en men haelt $\frac{1}{3}$ d. van den achterkant, met een kruishout, eene fchrab langs over iederen regel, en op iedere doorfnyding of kruisje, dat deeze fchrabben maeken, fteekt men, met eenen fcharpen priem, een gaetje en boort het, indien zulks noodigh mogte zyn, om het fcheuren van het hout, by het inflaen der pennen, te beletten, met een klein boortje, wat open. De regel,

Rustregel
met kope-
re pen-
nen.

Pl. 8.

Pl. 8.

waer

Hoe de
Pennen te
vervaardigen en
op gelyke
hoogte in
te slaen.

Wollen
draet,
daer de
toetsen op
rusten.

waer op de onderfte ry toetsen zal rusten, op de aengeweze plaets, van vooren naer achteren gemeeten, om dat men den bodem naer achteren laet oversteeken tot dat de toetsen gelegd zyn, aen den bodem met lym en houten pennen, in den haek, vast gemaakt zynde, vervaerdigt men van koperdraet, onder n°. 4 bekend, de Pennen, tusfchen welke de toetsen der eerste ry zullen beweegen, ter lengte van 2 d., aen welke men eenen goeden punt vylt, en om de pennen op gelyke hoogte in den regel te slaen, boort men door een hart beuken- of eikenhoutje, dat $1\frac{1}{2}$ d. hoog is, en zoo breed als eene toets, een gaetje, waer door men de kopere pennen in den regel steekt, en vervolgens tot aen het houtje inflaet; deeze hoogte is genoegzaam voor de beweeging van de toetsen der gemelde eerste ry. Tusfchen deeze pennen, vlecht men, langs door, eenen witten Wollen draet, tweemaal, om het geklapper der toetsen in het nedervallen voor te koomen, en door middel van deezen draet, kan men ze op haere juiste hoogte brengen, met den zelve, in plaets van tweemaal, drie- of viermaal door te vlechten.

§. 68.

Balanfen
Pl. 8.

De Balanfen *f*, *g* en *h*, vervaerdigt men naer de aengeweze breedte en dikte, mede 34 d. lang als de regels, van vooren eenigzins ront afdaelende, en ook van beuken- of peereboomenhout.

§. 69.

§. 69.

De enkele en dubbele moltoetsen, die de onderste ry uitmaeken, aen haere achtereinden, met eene vyl, zoo smal gemaekt zynde, dat zy gemakkelyk tusfchen de pennen kunnen beweegen, legt men ze tusfchen dezelve, zorg draegende, dat 'er tusfchen 5 en 6, 12 en 13, 17 en 18, 24 en 25, 29 en 30, 36 en 37, 41 en 42, 48 en 49, als mede tusfchen 53 en 54, eene plaets worde open gelaeten; en om by het afneemen der toetsen ze weder op haere rechte plaets te kunnen leggen, plakt men met styffel, op ieder derzelve, een fyfer, beginnende met 1 op de toets voor laeg *c mol.* De dubbele moltoetsen legt men met haere vooreinden op, en gelyk met een der regels van 65 afdeelingen, welke men zoo hoog en verre naer vooren legt, dat de balans 'er gemakkelyk kan worden ondergefchooven en de toetsen het staende stuk §. 72. even können misgaen. De enkele moltoetsen legt men op, en gelyk met den tweeden regel van 65 afdeelingen, en wel zoo, dat de toetsen juist leggen als op *Pl. 6.* is afgebeeld; deeze regels legt men in den haek met eene pen aen ieder einde vast, en wel zoo, dat het eerste schrabje met de eerste pen van den rustregel juist in den haek kome. Men boort vervolgens in den onderkant van den regel met 71 verdeelingen, i d. van ieder einde, een diep gaetje, en zet hem daer mede op twee kopere pennen, die men in het overschietende einde van den bodem slaet,

Onderste
ry toet-
sen, hoe
te pasien.

Te mer-
ken.

en wel zoo, dat de regel maer $\frac{1}{2}$ d. van de toetsen koomt, en de eerste tuschenruimte zoo verre aen de linke zyde der 1^e toets als de laetste voorby de 65^e, dan zullen de onderfte ryen letters en fyfers aenwyzen hoe de tangenten op de eerste ry toetsen neder zullen vallen.

Door aen
te zetten
stukjes te
buigen.

De toetsen van vooren juist tegen het scharbje aen de linke hant gelegd zynde, met in achtneeming der ope plaetsen §. 69., kan men zien, of en wat stukje aen iedere toets dient te worden gemaakt, ten einde de tangenten 'er recht op zouden kunnen vallen; het zelve wordt dus verricht; men vervaerdigt eenige latjes van greinenhout, die onderscheide breedten, maer dezelve dikte der toetsen hebben, welke men op 2 d. kort, en haelt, 1 d. van achteren, op de toetsen, een scharbje; men lynt vervolgens het noodige stukje aen de toetsen, en dit droog en pas gemaakt zynde, haelt men het scharbje van de toets op het stukje over, en steekt daer op, met den pasfer, de breedte van de toets, van den buitenkant van het stukje af; vervolgens snydt men, met een scharp mes, van het scharbje af, het aengelymde stukje, naer zich toe, schuins by tot aen de toets, en van daer aen de andere zyde, van zich af, de toets wech, tot aen den steek op het scharbje, die de breedte van de toets aenwyft, en voorts recht, tot aen het einde der toets, waer door deeze eene bogt bekoomt, om den tangent wel te vatten.

De

De toetsen brengt men in balans op een driekant houtje, en wel zóo, dat zy geneegen zyn meer achter dan voor over te vallen, men haelt op die plaets, met een winkelhaekje een scharabje, vergelykt de toetsen van iedere soort met elkanderen, en snydt die van onderen wat af, welker scharabjes het meest naer het einde staen, zorg draegende, dat, het geen op den wollen draet rust, niet worde geraekt; men brengt ze daer na weder in balans, en tekent ze ieder op nieuw met een scharabje, welke dan, zoo veel moogelyk, naer vooren zullen koomen; verkieft men in de geenens, die te licht van vooren zyn, aen den onderkant, een gaetje te booren en 'er een reepje loot in te slaen, ten einde de scharabjes op gelyken afftant te brengen, dan zal men zyn oogmerk noch beter bereiken, en zorg konnen draegen, dat de lange en korte toetsen, welke een soort van hefboomen worden, een evenredigh rustpunt bekoomen, en dat zy dus met dezelve kracht konnen worden nedergedrukt, het welk een groot gemak by het speelen aenbrengt. Men boort op de plaets der laetste scharabjes de gaetjes in de toetsen, die men van boven wat langwerpigh maekt, door ze wat open te vylen of wel te branden met een plat, spitstoeloozend, yzertje, op dat de toetsen gemakkelyk aen de pennen zouden beweegen. Indien de gaetjes der toetsen wat veel naer vooren koomen, zyn dezelve zwaerder neder te drukken, dan dat zy naer achteren quaemen, doch in het eerste geval hebben zy achter ook meerder be-

In balans te brengen.

En van gaetjes te voorzien.

weeging, dan in het tweede; en dewyl men de beweeging van achteren noodigh heeft om de snaeren wel aen te slaen, en dezelve van vooren in het speelen hinderlyk is, om dat de toetsen dan meer boven elkanderen moeten zyn verheven, en ook laeger worden neder gedrukt, is het eerste voor het tweede te verkiezen, te meer, om dat men, op een klawier leerende, dat al te gemakkelyk beweegt, geene kracht in de vingeren krygt, en vervolgens, op een orgel zullende speelen, zeer verlegen staet.

§. 70.

Pennen, waer aen de toetsen beweegen.

De Pennen, waer mede de toetsen op de balans worden gelegd, en aen welke zy beweegen, maekt men van koperdraet van n°. 4., ter lengte van $1\frac{1}{2}$ d., en vylt daer aen eenen scharpen punt.

Hoe de onderite balans te leggen.

De toetsen van achteren tusfchen de pennen, en van vooren weder op, en gelyk met de regels geplaeft zynde, schuift men onder dezelve de balans, zoo, dat zy wel onder de gaten der toetsen kooft, op welke plaets men ze met houtte pennen en lym aen den bodem vast maekt.

En de toetsen op de zelve.

De lym van de balans droog zynde, legt men de toetsen op haere plaets, men steekt eene kopere pen door het gaetje der *c mol* toets, legt ze gelyk met den regel, houdt ze juist aen het schrabje by de linke hant, en slaet de pen even in de balans; de toets wech genoomen, en de pen uitgetrokken

getrokken zynde, steekt men, met eenen priem, het gaetje wat dieper, en slaet de pen, op de wyze als van de pennen, tusfchen welke de toetsen beweegen, is gezegt §. 67. vast in de balans, en wel zoo diep, dat zy met de toets even hoog kooome als 'er een ront Lapje laken aen de pen is gedaen, wiens omtrek zoo groot is als de toets breette heeft, en welke lapjes men met eenen Zadelmakers doorslagh, spoedigh, op een stuk loot, kan slaen.

Lapjes laken onder de toetsen.

§. 71.

De enkele en dubbele moltoetsen alle gelegd, en, door het voor of achter over buigen der pennen, aen dezelve eene gemakkelyke beweging gegeeven zynde, worden de twee onderfte Zyklampen, waer van 'er een by *l* door de getittelde linie is aangewezen, gemaekt van beuken of ander vasthout, $\frac{3}{4}$ d. dik, en, om ze wel op de balans *f* en regel *a* te doen sluiten, behoorlyk ingelaeten; dezelve koomen van vooren tegen het staende stuk *o*, van achteren even voorby de toetsen, en op zyde zoo verre van dezelve, dat de toetsen gemakkelyk kunnen beweegen. Naer den regel met 71 afdeelingen, kan men haere plaets juist bepaelen, om dat men daer op kan zien, hoe verre de toetsen koomen; de zyklampen worden van vooren zoo veel van boven afgestooken en wechgevyld, dat, het dekstuk *p* §. 72. daer op leggende, de dubbele moltoetsen behoorlyk kunnen worden nedergedrukt. Onder dezelve legt men $\frac{1}{2}$ d. van vooren, eene verhooring

Hoe ze gemakkelyk te doen beweegen.

Onderfte Zyklampen.

Pl. 8.

Pl. 8.

Stuitre-
gel.

ging van zwarte baei door *e* aangewezen, om te dienen voor Stuitregel der toetsen, en men hecht de baei, op de plaetsen daer geene toetsen koomen, met kleine spykertjes, gemaakt van dun yzerdraet, vast, deeze kan men in de yzerwinkels bekoomen, te lang zynde knipt men ze met eene oude schaer wat af.

§. 72.

Klampen
tusfchen
de toet-
fen.

Staende
Stuk.
Pl. 8.

Dekstuk.

Stopstuk-
jes op de
zyklam-
pen.
Pl. 8.

Op iedere ope plaets §. 69. wordt op den bodem gelymt een klamp van greinenhout byna $\frac{3}{8}$ d. dik, die zoo hoog is als de toetsen koomen, gaende over de balans tot vast tegen den achtersten rustregel, en sluitende van vooren tegen het staende Stuk *o*, dat men van beuken- of peereboomenhout maekt, en tegen dezelve en de zyklampen, op den bodem vastlymt en spykert. Op dit staende stuk *o* wordt mede vastgelymt en gespykert het Dekstuk *p*, ook van beuken- of peereboomenhout, en wel, na dat de gaten daer in zyn gezaegt voor de dubbele moltoetsen, en alvorens onder de smalle tusfchenruimten stukjes gelymt, voor het afbrecken; dit stuk wordt zoo breed gemaakt, dat de enkele moltoetsen, by het nederdrukken, daer aen byna raeken; en om de zyklampen, by de enkele moltoetsen aen de linke en de dubbele aen de rechte hant, met het deksstuk gelyk te maeken, lymt men daer op het Stopstukje *q* aen de linke en een diegelyke aen de rechte hant.

§. 73.

Men vervaerdigt om tusfchen de *e* en *f*, en *b* en *c* moltoetsen, op de klampen, te worden gelymt, 9 Stopftukjes van lindenhout, die ieder zoo hoog en verre koomen als de dubbele moltoetsen, wanneer die ftukjes, van boven, met een plaetje yvoor zyn bekleedt; zy worden, op dezelve wyze als zoo aanftonts van de lyft en toetsen zal worden gezegt, zwart gemackt en vervolgens ieder op zyne plaets vast gelymt.

Stopftukjes met yvoor bekleedt tusfchen de moltoetsen.

§. 74.

Tegen het ftaende ftuk lymt men van vooren de Lyft *r* tot fieraet en om de naeden te bedekken, gefchaeft van lindenhout; deeze, het dekftuk en alle de toetsen, worden van vooren, zoo wyt zy zichtbaer en niet belegt zyn, zwart gemackt, door ze twee of driemaal te bestryken met een fterk aftrefsel van wynazyn op yzer vyffel, en vervolgens eens of tweemaal met een aftrefsel van wynazyn op galnooten, gemackt op een zacht vuur, waer na zy met zwart was worden opgeboent, tot dat het was niet meer aen de wollelap blyft hangen, op de wyze, als de Kabinetwerkers en Lyftemaekers gewoon zyn. De toetsen kan men, met weinige moeite, opboenen, als men eene wollelap op eene plank spykert en ze daer op wryft; en tot het dekftuk kan men een lapje op een final houtje spannen en het zelve, aen beide zyden, als

Lyft.

Pl. 8.

Hoe dezelve, het dekftuk en de toetsen zwart te maeken.

eene vyl gebruiken. Ik hebbe de zwarte koleur verkooren, om dat dezelve de openingen tusfchen de toetsen kleiner doet voorkoomen dan zy in der daet zyn, en dus het werk een goet oog geeft.

§. 75.

Rustregel
voor de
middelste
ry toet-
sen.

Pl. 8.

De pennen, waer tusfchen de middelste ry toetsen zal beweegen, welke 1 $\frac{1}{2}$ d. lang dienen te zyn, in den Rustregel *b* §. 67. tot op 1 $\frac{1}{2}$ d. geslaegen zynde, en met eenen wollen draet voorzien, laet men de zyklampen *l* behoorlyk in, en legt den regel zoo op zyne plaets, dat de pennen met de onderste in eene rechte linie koomen, en de toetsen recht boven elkanderen. Om te belletten, dat de regel niet verschuive, maer zoo vast als moogelyk is legge, boort men door den zelve, boven iederen klamp, die tusfchen de toetsen legt, een gaejtje, en slaet 'er een koper pennetje in, waer aen men een of meer van de ronde stukjes laken steekt, daer men de toetsen oplegt §. 70., om den regel op alle de klampen te doen draegen. Men past de toetsen tusfchen de pennen, zaegt van die, welke geene tangen der achterste ry moeten beweegen, 1 $\frac{1}{4}$ d. van achteren af, plakt 'er fyfers op, legt de natureltoetsen juist tegen de dubbele moltoetsen, en de kruistoetsen tegen de enkele moltoetsen, op eenen der regels met 65 afdeelingen, die men op de plaets van den stuitregel *i* legt §. 76, en men maekt 'er de noodige stukjes aen, op de wyze als §. 69. van de onderste ry is aengeweezen,

zen,

zen, om de behoorlyke buiging aen de toetsen te geeven, op dat 'er de tangenten wel op zouden kunnen vallen; hier zullen zich eenige zwaerigheden op doen, in de buiging der natureltoetsen, die tangenten van de achterste ry beweegen, om dat de plaets te eng of te schuins wordt, om ze tusschen de buiging der enkele kruistoetsen door te brengen; by het klawier, dat ik bezitte, hebben 'er zich maer twee opgedaen, om dat men de toetsen, daer zy door de buigingen gaen, zeer smal kan maeken zonder vrees voor breeken, naemelyk de eerste by de vierde C naturel, welke zwaerigheid ik hebbe wechgenoomen door *b kruis* te stellen, in plaets van C naturel, en C naturel, in plaets van *b kruis*, de laetste beweegt derhalven twee tangenten van de achterste, in plaets van twee der voorste ryen, ook hebbe ik *a dubbelt kruis* boven *c mol*, en B naturel boven *b mol* geplactst; de tweede zwaerigheid heeft zich opgedaen by de laetste F naturel, waer voor ik *e kruis* in plaets hebbe gestelt, en F naturel in plaets van *e kruis*, ook hebbe ik boven *f mol*, *d dubbelt kruis*, en E naturel boven *e mol* geplactst; het verschil, dat deeze verwisfeling van tangenten, met opzicht tot het aenslaen van eene voorgaende snaer, in plaets van eene volgende, maekt, is zoo gering, dat men het by het stellen van het klavesimbel niet eens bemerkte, om dat de snaeren niet wyt van elkanderen leggen, en derhalven het onderscheit der lengte in de geenen, die na elkanderen volgen, zeer gering is; dienstigh is het echter, om verwarring voor te

Zwaerigheden by de buiging derzelve, hoe te verhelpen.

koomen, zoo veel moogelyk, de verwisfeling van toetfen te myden; ten dien einde zoude men, des noots, die toetfen, welke achterfte tangenten behooren te beweegen, en waer voor geene plaets is, ook onder door kunnen buigen, met 'er een stukje van onderen, wel vast aen te lymen, en de geenen, die 'er naeft leggen, van onderen aen de einden, wat af te neemen, op dat de gebooge toets by het nederdrukken daer aen niet racke.

§. 76.

Middelste
ry toetfen
hoe te
leggen.

De Naturelle en enkele Kruistoetfen, die de middelste ry uitmaken, op de wyze als reets is gezegt §. 69., in balans gebragt zynde, en wel zoo, dat zy wat sterker dan de eerste ry achter over vallen, om dat de tangenten, die zy beweegen, korter en lichter zyn, boort men 'er de gaetjes in, en verlengt deeze van boven, op dezelfde wyze als in gemelde §. 69. is aangewezen; vervolgens legt men de toetfen weder tusfchen de pennen, en van vooren zoo op den regel met 65 afdeelingen, dat de natureltoetfen niet verder dan byna $\frac{1}{8}$ d. *Pl. 6.* van de dubbele moltoetfen, en de kruistoetfen ook zoo verre van de enkele moltoetfen koomen; men past 'er de balans zoo onder, dat de gaetjes der toetfen 'er wat naer vooren boven koomen, neemt de toetfen wech, laet de balans *g* behoorlyk in de zyklampen zinken, en legt ze mede met kopere pennetjes op lapjes, zoo als hier voor van den rustregel *b* is gezegt, vast, op de klampen tusfchen de

de toetsen §. 75, alleen met dit onderscheit, dat men het eerste gaetje naer den voorkant, en het tweede naer den achterkant en zoo vervolgens in de balans boort. De toetsen weder op dezelve, juist als zoo even is aangewezen, gelegte zynde, slaet men 'er de pennen voor dezelve in, op die wyze, als van de onderste ry is gezegt §. 70. Dit gedaen zynde, neemt men de toetsen van de pennen en legt den Stuitregel *i*, waer van het hout maer een achtste duim dik is, en waer op, van boven, dubbele zwarte baei, en aen den voorkant van onderen, omtrent eenen duim breed, enkele baei, met eene naelt en draet wordt gespannen, om dat het lymen de baei te hart maekt, en dus het klapperen by het nederdrukken der toetsen niet genoeg belet; men doet dien regel in de onderste zyklampen behoorlyk inzinken, en rusten met de enkele baei op de klampen, die tusschen de toetsen zyn, en met den achterkant op pennetjes, in gemelde klampen geslaegen, en met lapjes laken voorzien, om hem vast te leggen en op de juiste hoogte te brengen.

Stuitregel, waer op de toetsen worden nedergedrukt.

Pl. 8.

§. 77.

Aen de toetsen eene gemakkelyke beweging gegeeven zynde §. 71., past men over de balans en den rustregel, de middelste zyklampen, aangewezen door *m* en de getittelde linie, door welke klampen men van vooren, achter het regeltje *i*, als mede byna op het einde, een gaetje boort, en ze op de onderste zyklampen wel vast legt,

Middelste zyklampen.

Pl. 8.

Hoe de balans en rustregel der middelste ry toetsen daer aen vast te maeken.

legt, met twee kopere pennen, gemaekt van koperdraet onder n°. 5 bekend; men neemt de toetsen wech, en boort door de klampen en de balans, aen ieder einde, twee gaten, en door de klampen en den rustregel een gat; men neemt de balans, rustregel en zyklampen van de pennen, en boort met eene tamelyke groote spitsboor de zes gaten van onderen langs de klampen open, en slaet de balans en den rustregel met houtpennen en lym, door die gaten, aen de middelste zyklampen vast; men steekt en vylt ze van voren by de enkele kruis- en natureltoetsen zoo verre wech, als onder N°. 4 en 5. *Pl.* 8. door de getittelde linie is aangewezen; men lymt het noodige stukje aen iedere klamp, om ze dicht tegen de toetsen te doen sluiten, en maekt ze mede, zoo verre zy buiten koomen, zwart. §. 74.

§. 78.

Bovenste Rustregel.
Pl. 8.

Toetsen.

In den bovensten Rustregel *c*, pennen van $1\frac{1}{2}$ d. tot op $1\frac{1}{8}$ d. geslaegen zynde §. 67. en met eenen wollen draet voorzien, legt men hem op zyne plaats, en laet hem zoo in de middelste zyklampen inzinken, dat hy rust op de toppen der pennen van den middelsten rustregel, en dat de pennen met de onderste in eene linie zyn, en de toetsen recht boven de naturellen koomen. Vervolgens de dubbele kruistoetsen, welke de bovenste ry uitmaeken, tuschen de pennen gepast, met sifers voorzien, door het aanzetten van stukjes de noodige buiging gegeven, en zoo in balans

balans gebragt zynde , dat zy sterk achter over vallen, om dat zy zeer korte en lichte tangenten beweegen , voorts gaetjes daer in geboort en dezelve van boven verlegt zynde §. 69. laet men de bovenste Balans, op haere plaetse, mede behoorlyk in de middelste zyklampen, door *m* aangewezen, inzinken; men slaet, tusfchen de naturel- en kruistoetsen, vier of vyf kopere pennen, in de daer onder leggende balans van de toetsen der middelste ry, om de bovenste balans daer op te doen rusten, en vylt de toetsen wat af daer die pennen koomen, op dat zy daer aen niet raeken en in derzelver bewegingen worden verhindert. Men past vervolgens, de bovenste Zyklampen, door *n*, en de getittelde linie aangewezen, over den bovensten rustregel en de balans, legt de klampen ieder met twee kopere pennen aen de eindén vast, boort gaten door de zyklampen, rustregel en balans, en lynt ze aen elkanderen vast met vier houten pennen, op dezelve wyze, als de middelste zyklampen §. 77., ten einde de bovenste ry toetsen gemakkelyk van de middelste, en deeze van de onderste zoude kunnen worden genoomen. De toetsen legt men in het midden tusfchen de enkele kruistoetsen, boven de 22 uitgesnede naturellen, en, op byna $\frac{1}{2}$ d. *Pl.* 6, daer tegen, met kopere pennen vast. §. 70.

Balans.

Zyklampen.

Hoe de balans en rustregel 'er aen vast te maeken.

Hoe de toetsen te leggen.

§. 79.

Het Stuitregeltje *k*, dat de beweging der toetsen

Stuitregeltje. *Pl.* 8.

Opfluiting
van 't klawier.

toetsen mer boven bepaelt, wordt aen de onderzyde bekleet met dubbele baei, die men 'er met eene naelt en draet zoo tegen spant, dat de einden in het midden by elkanderen, en tegen het hout koomen; dit regeltje laet men behoortlyk in de bovenste zyklampen inzinken, en wel zoo, dat het op de toppen der pennen, waer tusfchen de toetsen beweegen, rust. Men boort aen ieder einde in het zelve een gaetje, dat door de drie klampen en den bodem gaet, en steekt door ieder gaetje langs den bodem, een koperdraet, van n°. 5, aen wiens ondereinde een oogje is geboogen om te dienen voor kop, en dat aen het bovineinde eene vaerschroef heeft; een diergelyke koperdraet brengt men ook door den bodem, tusfchen de toetsen door, tot boven door het midden van het fluitregeltje, als mede een door den bodem en ieder der vooreinden van de beide bovenste klampen; deeze dienen om, door middel van vyf moerschroefjes, alles vast op elkanderen te drukken, en onbeweeglyk te houden.

§. 80.

Roofers. Men vervaerdigt drie Roofers, om te dienen tot bovensten, van peereboomen- of beukenhout, lang 3 v. en dik $\frac{1}{4}$ d.; de middelste breeet $1\frac{1}{8}$ en de twee andere ieder breeet $\frac{3}{8}$ d.; in de middelste maekt men dubbele gaten voor de tangenten, lang $\frac{3}{8}$ en breeet $\frac{1}{8}$ d., vervolgens blyft 'er in het midden tusfchen de gaten en op iedere zyde

zyde maer $\frac{1}{3}$ d. vasthout, en aen die, waer in enkele gaten koomen, aen iedere zyde ook maer $\frac{1}{3}$ d.; dit geschiedt, om de tangenten dicht by elkanderen te brengen, op dat de unifoon of eentoonige snaeren, zoo veel moogelyk, op gelijke lengte zouden worden aengeslaegen. De gaten worden naer den regel met 71 afdeelingen §. 66. afgeschreeven, op de wyze, als zoo aenstonds zal worden gezegt.

De twee onderroosters maekt men ieder breed $1\frac{1}{4}$ d., dik $\frac{1}{3}$ d. en zoo lang als de bovensten; in het midden van ieder derzelve laet men $\frac{1}{4}$ d. vasthout, en de gaten worden mede $\frac{1}{3}$ d. breed gemaekt en zoo lang, dat de staerten van de tangenten, by N°. 7 en 8. Pl. 7. afgebeeld, daer in even kunnen beweegen. De vyf roosters worden om ze juist te kunnen afschryven, en het eene gat niet wyder dan het andere, en de acht recht tegen over elkanderen te macken, met den regel van 71 afdeelingen, op eene plank, naest elkanderen, en met de einden tegen een latje in den haek leggende, even hoog met den regel, vast gelegd, en de winkelhaek by het afschryven §. 64. aen de roosters gehouden; dit gedaen zynde haelt men met een kruishout 'er de schrabben voor de lengte der gaten op, keert ze om, en schryft ze aen de andere zyde mede af. In het midden tusfchen de schrabben, die de gaten aenwyzen, boort men tweemaal naest elkanderen, maekt de gaten door een Engelsch schrobzaegje wat open, steekt ze van den onderkant

Hoe af te schryven.

En 'er gaten in te maeken.

kant aen beide zyden ; met een byteltje, zóó na de breette van het gat, schuins by, dat zy daer $\frac{1}{2}$ d. wyt worden, en vylt ze voorts zuiver en glat; zommige maeken de rooftern maer zóó breed als de gaten koomen, zaegen 'er dezelve in, en lymen 'er de strookjes vast hout ter wederzyden aen ; men kan, om het inschieten van de zaeg, en het afbreeken der dammetjes tuschen de gaten, voor te koomen, de rooftern in eene bankschroef, tuschen twee kopere plaetjes spannen, en het hout der bovensten mede $\frac{1}{2}$ d. in plaets van $\frac{1}{4}$ d. dik neemen, en gelymt zynde weder dun sclaeven.

§. 81.

Laken
achter op
de toetsen.

De rooftern vaerdigh zynde, legt men 'er een van achteren op de toetsen, om te zien, of de buigingen goet zyn; deeze juist bevonden wordende of gemaekt zynde, hecht men, op iedere toets, een lapje laken $1\frac{1}{2}$ d. lang, met twee spykertjes, gemaekt van dun yzerdraet §. 71. op deeze wyze; men zaegt, of snydt met een mes, aen het einde van de toets, een sponningje $\frac{1}{2}$ d. diep, en zóó breed als het laken dik is, in dezelve, en spykert het laken met een of twee spykertjes, na dat de toetsen breed zyn, vast; slaende de spykertjes van achteren naer vooren in de toets; men trekt het laken styf over dezelve, slaet het aen zyn einde met een spykertje, op de toets vast, en knipt het, met eene schaer, kort aen het hout af; dit is beter dan 'er de lapjes op te lymen,

lymen, om dat het laken door de lym te hart wordt, enderhalven het klapperen, by het neder-vallen der tangenten, niet genoeg belet: doch om, zoo veel moogelyk, allen dubbelen arbeit voor te koomen, doet men best hier mede te wachten, tot dat men zoo verre is gekoomen, dat 'er geene verandering der toetsen meer te vreezen is §. 92. en dan kan men ze ook oliën, zoo verre zy niet zwart zyn, als mede den bodem, klampen, balanfen en rustregels; de toetsen, lyft en dekstuk, zoo dra de oli droog is, weder eens opgeboent zynde §. 73. wordt het vernis op alles gestreeken; hier door krygt het zwarte eenen goeden glans, en vlekt niet by het daer op brengen van zweetende handen, ook wordt de worm en het krimpen en trekken van het hout voorgekomen.

Wanneer
best te
leggen.

En het
klavier
te oliën
en ver-
nisen.

§. 82.

De Kas maekt men $2\frac{1}{2}$ d. wyder dan het klavier breed is, van lindenhout, breed 11 d. en dik $\frac{1}{2}$ d., de achterste Zyplank lang 6 v. 11 d., het rechte stuk der voorste 2 v. 2 d. en het kromme 4 v. 11 $\frac{1}{2}$ d. van den eenen hoek tot den anderen gemeeten; het wordt zoo geboogen, dat het, op den afftant van 20 d. van het rechte, 5 d. hol staet, ten welken einde het op 5 v. 1 d. wordt gekort, eenige dagen in het water gelegd, op eene mal gespannen, en gedroogt op eenen Bakkers oven, de Achterplank maekt men lang $9\frac{1}{2}$ d. en men schaeft aen den binnen bovenkant van deeze planken

Kas.

Zyplan-
ken.

Achter-
plank.

N

een

Biesje. een Biesje, gelyk ook aen het vooreinde der beide rechte zyplanken, in welke men op $\frac{1}{2}$ d. van voo-
 ren ook een Groefje schaeft, om de voorste sluit-
 plank in te lacten loopen. De Tafel, daer de
 stelpennen en kam opkoomen, maekt men van
 peereboomen- beuken- of eikenhout, 1 d. dik,
 breed $7\frac{1}{2}$ d. en $2\frac{1}{2}$ d. langer dan het klawier breed-
 te heeft; zy wordt op $9\frac{1}{2}$ d. van het vooreinde in
 de zyplanken, met dubbele gaten en pennen,
 van $\frac{1}{2}$ d. lang en 2 d. breed vast gelymt, en wel zoo,
 dat zy juist 3 d. van den bovenkant der zyplan-
 ken koome; tusfchen de pennen haelt men 'er
 de zyplanken met eene houtfchroef aen weder
 zyde vast tegen, en, om genoegzaam hout voor
 de pennen te hebben, kort men de plank op
 $3\frac{1}{2}$ d. langer dan het klawier breed is. Men ver-
 vaerdigt noch een eiken Stuk van dezelve dikte,
 breed $3\frac{7}{8}$ d. en maer 3 d. langer dan het klawier
 breed is, waer aen men van boven, op beide de
 kanten, het zelve biesje schaeft als aen de zyplan-
 ken; dit stuk zet men in een groefje der zyplan-
 ken $\frac{1}{4}$ d. diep, van onderen met de tafel gelyk,
 dan zal het $\frac{1}{2}$ d. laeger koomen dan de zyplanken,
 het welk voor de daer over fchuivende sluitplank
 noodigh is; dit stuk wordt met houte pennen en
 lym tegen de tafel en zyplanken vast geflaegen,
 en boven dien met twee houtfchroeven aen ieder
 einde tegen de zyplanken, en met vier tegen de
 tafel vast aengehaelt. Het staende Stuk, dat
 het voorste gedeelte der kas van het achterfte
 fcheidt, wordt mede gemaekt van eikenhout,
 zoo breed dat het met de tafel even hoog koome,
 en

Eiken
Stuk.

Staende
Stuk.

en derhalven juist 8 d., het wordt mede met dubbele gaten en pennen, en vier houtschroeven in de zyplanken wel vast gelymt, juist op den afstand van 2½ d. van de tafel, om genoegzaeme vryheit aen de roofters §. 80., die in deeze Sleuf worden gelegd, te laeten, ten einde zy gemakke-lyk zouden kunnen beweegen, waer op wel dient te worden gelet, om niet genootzaekt te zyn, by het optrekken der snaeren, die door haere meenigte een groot geweld oefenen, of het zwellen van het hout, de roofters, met veel moeite en verlies van tyt, los te maeken, 'er uit te neemen en smaller te schaeven. Tegen de zyplanken, en die van het einde, wordt, van het staende stuk af, en zoo hoog als het zelve koomt, gelegd de Draeglyst voor den zangbodem, breed 3 en dik 1 d. van greinenhout, welke met houte pennen en lym wordt vast gemaekt, doch, indien het greinenhout voor de kromme zyde niet wel buigen wil, kan men linden, beuken, iepen of olmen neemen, en het met de zyplank te gelyk op de mal krom maeken.

Sleuf
voor de
roofters.

Draeglyst.

De Zyplanken worden gesteunt en aen elkanderen vastgemaekt door drie klampen van duims greinen- of vuurenhout, ieder breed 7½ d., en zoo lang, als noodigh is; de eerste zet men op 2 v. 2 d. van het einde tegen de rechte en kromme zyplank met houte pennen en lym vast; de tweede op 19 d. afstand van de eerste; en de derde tegen het midden van het staende stuk, en kort by de tweede, tegen de kromme zyplank;

Zyplan-
ken hoe
te steu-
nen.

men steekt ze van boven wat hol uit, om meerder gemeenschap tuschen de vakken, die zy maeken, te hebben, en te beletten, dat de zangbodem, by ongeluk krom trekkende, daer aen zoude kunnen raeken.

Bodem.

Den Bodem maekt men van greinen of goet droog half duims vuurenhout, en lymt denzelven, met houte pennen, aen de zyplanken, de achterplank, het staende stuk en de drie klampen tot steuning, wel vast. Alles droog zynde, bestrykt men de kas van binnen tweemaal met ongekookten lynoli, zorg draegende, dat men de bovenzyde van den draeglyft, of die van het staende stuk, daer de zangbodem op wordt gelymt, niet raake; de oli wel in het hout getrokken en droog zynde, strykt men 'er gemeen amber vernis over, waer door het krimpen en trekken van het hout, zoo wel als de worm veel wordt belet.

§. 83.

Sluiting
der kas;
in- en
opschuif-
vende
planken.

De kas van het klavesimbel, dat ik bezitte, wordt dus geslooten, de voorplank, die zoo wel als de twee volgende en het deksel van half duims lindenhout is gemaekt, schuift in het groefje der zyplanken §. 82., over dezelve schuift in de groeven van twee leiërs van esfen- iepen- of eikenhout lang $19\frac{1}{2}$ d., die de form van eene lyft hebben, en van buiten aen de beide zyden van de kas met houte pennen en lym zyn vast gemaekt, eerst eene plank van $10\frac{1}{2}$ d. breed, en vervolgens

eene

eene tweede van 9 d., in deeze laetste gaet het schootje van het slotje der voorplank; en onder de eerste legt, op 10 d. van ieder einde, een strookje laken van eenen vinger breed, welke strookjes op de kanten der plank met kleine spykertjes van yzerdraet §. 71. zyn vastgehecht, om te beletten, dat de plank op het lystje van het voorste stuk niet schaeve, noch de brugh by het speelen daer tegen klappere. Om den naet der twee opschuivende planken te bedekken, legt op de eerste een plat lystje van $1\frac{1}{2}$ d. breed en $\frac{1}{2}$ d. dik, dat $\frac{1}{2}$ d. over de voorste gaet, op welker voorkant een diergelyke legt; deeze lystjes dienen ook om de planken gemakkelyk op en af te kunnen schuiven. Het Dekfel gaet met een lystje van $\frac{3}{4}$ d. breed rontom de kas, en het wordt zoo ruim gemaakt, dat het byna $\frac{1}{4}$ d. speelens heeft, om by het verwen, trekken of krimpen van het hout niet te klemmen; voor aen het deksel zyn van onderen twee kopere plaetjes 3 d. van den buitenkant geschroeft, welke onder de eerste opschuivende plank gaen, en aen het einde van het deksel is een slotje, wiens schootje in de achterplank van de kas schiet; het klavesimbel kan door het toedraeien van dit, en het slotje aen de voorplank, zeer dicht worden geflooten. Op het midden van het deksel zyn 7 d. van het voor, en 13 d. van het achter-einde twee zulke kopere Hantvatten, als men gewoon is tot laden te gebruiken, met de punten der plaeten naer achteren, vastgeschroeft, om het daer mede gemakkelyk van de kas te

Dekfel.

Kopere
Hantvat-
ten.

Plaetjes,
om het
deksel op
te leggen.

konnen neemen; en, om het kromtrekken en barsten te beletten, is van onderen tegen het zelve, onder ieder hantvat, een klamp van greinenhout 3 d. breed en $\frac{1}{4}$ d. dik met houten pennen en lym vastgemaakt. Het deksel kan gelegd worden op vier kopere Plaetjes van 1 d. breed en $2\frac{3}{4}$ d. lang, die een langwerpigh gaetje hebben, om aen het schroefje, waer mede dezelve aen de zyplanken, op den afftant van 19 d. van het einde, en 3 d. van vooren, zyn vastgemaakt, te konnen draeien, als mede op de lyft, die op den zangbodem legt, te steunen, wanneer zy staen, en daer op te konnen neder vallen; de twee voorste stuiten ieder tegen een puntje van eenen spyker, geslaegen voor dezelve als zy zyn opgedraeit; en om zulks gemakkelyk te konnen verrichten, is in ieder plaetje, $\frac{1}{2}$ d. van boven, een koper pennetje geklonken, waer mede zy met den nagel van den vinger worden opgelicht; de twee achterste plaetjes stuiten tegen puntjes achter dezelve geslaegen; zy vallen derhalven naer elkanderen toe als men ze neder doet, en staen, wanneer 'er het deksel oplegt, onbeweeglyk vast; het zelve is dan $1\frac{1}{2}$ d. boven den rant der kas, en het geluit is my, toen het klavesimbel was gestemt, harder en beter voorgekoomen, wanneer het deksel op de kopere plaetjes lag, dan wanneer het 'er geheel wierde afgenoomen; ik hebbe daerom, en om dat de snaeren beter zouden worden bewaert voor den adem en handen der omstanderen, de oplichting voor het geheel openslaen verkooren; men heeft ook
geen

geen schilderwerk noodigh, en niet te vreezen, dat het deksfel by ongeluk zal nedervallen en fchaede toebrengen, zoo als niet zelden by de oude fluiting gebeurt.

§. 84.

De Voet is hoog 2 v. $2\frac{3}{4}$ d. heeft vyf eiken pooten, ieder van boven dik $2\frac{1}{4}$ d. in 't vierkant, onder iederen hoek ftaet 'er een, derzelve dekftuk is gemaakt van duims vuurenhout, breed van voo- ren $6\frac{1}{2}$ d. en voorts rontom 4 d.; de koppeling der pooten is van $\frac{1}{4}$ d^s. greinenhout, breed $4\frac{1}{2}$ d., en rontom dezelve, uitgezondert aen de achterzy- de, gaet een lyftje, dat $\frac{1}{4}$ d. overfteekt, en waer tegen de kas fluit; de voorpooten ftaen, om vryheit aen de kniën te geeven, $4\frac{1}{2}$ d. naer achte- ren, en zyn gekoppelt door eenen regel, die 'er van achteren aen vaft is; tegen deezen, en eenen regel, die met het eene einde voor tegen den middelpoot legt, en met het andere aen de koppeling der achter zypooten vaft is, loopt eene Schuiflade, zy dient om 'er wat fnaeren, de ffelhamer en het ftemvorkje, als mede wat Mu- ziek in te kunnen plaetfen. Het Stemvorkje is een inftrumentje gemaakt van gehardt ftael, heeft twee tanden ieder $\frac{1}{4}$ d. breed en $\frac{3}{8}$ d. dik; zy zyn lang, uit derzelve bogt gemeeten, $3\frac{1}{2}$ d., ftaen onder en boven $\frac{3}{4}$ d. van elkanderen, en aen der- zelve bogt is een ront hantvatje van 2 d. lang; als men met dit vorkje op zyne knie flaet, zoo hart dat de tanden trillen, en het dan met het einde van het hantvatje op eene plank of tafel

Voet.

Schuif-
lade.

Stem-
vorkje.

houdt, geeft het een zingend geluit dat veel beter is, dan dat van een fluitje, om 'er de A van de klavesimbels naer te stellen; het is eenstemmigh met de A eener dwarsfluit, waer in het derde of op een na het kortste stuk is geplaetst, en aen geene verandering van klank door warme of koude lucht onderhevigh, die door het gehoor te onderscheiden is; men zegt het van eene Engelsche uitvinding te zyn, en het wordt verkocht voor 24 stuivers.

§. 85.

Zangbo-
dem.

De Zangbodem wordt vervaerdigt van eene foort van vuurenhout, dat uit Zwitserlant koomt, en onder den naem van zangbodemenhout is bekend, het zelve glat geschaeft en gestreeken zynde, legt men twee stukken op eene daer toe vervaerdigde gladde tafel van vuurenhout, waer op aen de eene zyde een latje is gespykert, men hecht daer op een tweede, $\frac{1}{2}$ d. van het voorste stuk, en maekt eenige spietjes om de stukken tusfchen de twee latjes te kunnen opsluiten; men legt het voorste stuk op het achterste, met de kanten, waer mede zy aen elkanderen moeten koomen, naer zich toegekeert, en onder den naet eenen strook papier; men strykt beide de kanten met lym, keert het bovenste stuk schielyk om, zet het met de spietjes tegen het onderste vast, en legt eene zwaere schaeef of iets diergelyks op de stukken voor het opspringen; dit droog zynde lymt men 'er een tweede stuk

stuk op dezelve wyze aen, en zoo vervolgens, tot dat men eene genoegzaame breette heeft; alles wel droog zynde schaeft men den zangbodem tot op iets minder dan $\frac{1}{4}$ d., en by de korte snaeren noch wat dunner, gelyk ook doorgaens achter den kam; en om het doorzakken te beletten, kan men hem omtrent het luchtgat wel wat dikker laeten, ook kan men 1 d. breed achter het zelve, zonder vreeze van het geluit te zullen bederven, van onderen tegen den zangbodem dwars lymen een driekant latje van $\frac{3}{4}$ d. in 't vierkant, gaende van even onder den kam tot byna aen den draeglyst, en een tweede 16 d. daer achter; indien het hout der latjes niet zoo droog is als dat van den zangbodem, zal dezelve eerder bol, dan hol trekken, hier en daer kan men op de naeden ook een strookje hout van $\frac{1}{16}$ d. dik, $\frac{1}{4}$ d. breed en 2 d. lang schuins over de naeden lymen, indien men het noodigh acht om het lospringen te beletten; de zangbodem wordt vervolgens in de kas gepast, en de tafel bekleet met het zelve hout, daer hy van is gemaekt, op gelyke dikte geschaeft zynde.

§. 86.

De beide Kammen, die juist $1\frac{1}{2}$ d. hoog dienen te weezen, worden gemaekt van koper, dik omtrent $\frac{1}{2}$ d.; de voorste 2 d. langer dan de gaten in de roosters koomen; op den afftant van 5 d. drilt men gaten door denzelven, die $\frac{1}{2}$ d. van den onderkant blyven, en door deeze, wordt

Kopere
Kammen.

Voorste.

hy, met houtfchroefjes tusschen twee halve kammen ieder hoog $\frac{1}{2}$ d. en breed $\frac{3}{4}$ d., van boven wat by gerondt, vastgeschroeft, waer van het eene langs den eenen en het andere langs den anderen halven kam wordt ingedraeit, en wel zoo, dat het koper met de halve kammen van onderen juist gelyk kooome. De kam wordt op de tafel vast gelymt omtrent $\frac{5}{8}$ d. by de laegste snaer, en by de hoogste maer $\frac{1}{8}$ d., van de sleuf voor de roosters, gemeeten van het koper tot de sleuf; tusschen dien kam en de voorste plank legt men op de tafel een stuk peereboomen- of beukenhout, $\frac{3}{4}$ d. dik, waer van de voorkant wat wordt gebrooken; hier in boort men de gaten voor de schroeven en het zelve dient, om de onderste snaeren naer boven, en de bovenste genoegzaam naer onderen te trekken. De achterste kam maekt men van twee stukken koper, die met hart soudeer aen elkanderen zyn gevoegt, hy wordt mede tusschen twee houte kammen, als de voorste, vastgeschroeft; men buigt hem zoo, dat de snaer voor de laegste C lang is van den eenen tot den anderen kam $5 v. 3\frac{1}{2}$ d., de tweede $3 v. 7\frac{3}{4}$ d., de derde $2 v. 2\frac{1}{2}$ d., de vierde $1 v. 1\frac{1}{2}$ d., de vyfde $6\frac{1}{4}$ d. en hoog F $5\frac{1}{2}$ d.; dan zal men die proportie hebben, welke by de beste Meesters in gebruik is, en overeenkoomt met die van den beroemden *Rukkers*; by het lymen van den kam op den zangbodem draegt men zorge, dat zyne einden zoo verre van de zyplanken koomen, als de plaetsing der snaeren het eenigzins toelaet, vooral by de hooge snaeren; hier door wordt de

trilling

Stuk op de tafel, voor de schroeven.

Achterste kam.

Hoe op den zangbodem te lymen.

trilling van den zangbodem, by het speelen, en dus het geluit merkelyk vermeerdert; men draeit 'er langs den zangbodem ook eenige houtchroefjes in, om hem daer aen onbeweeglyk vast te maeken.

§. 87.

In den zangbodem wordt op den afftant van 8¹/₂ d., van de achter zyplank, en 10¹/₂ d. van de sleuf voor de rooftern, gemaakt een ront Luchtgat, wyt over het kruis 2 d., waer tegen van onderen een doorluchtig gedreeven koperplaeje, door middel van 5 of 6 op den zangbodem gelymde kleine stukjes hout, wordt vastgemaakt.

Luchtgat.

§. 88.

De zangbodem, die wel het meeste aen het zwellen, krimpen en trekken onderhevigh is, wordt, om zulks voor te koomen, wel droog zynde, van onderen en boven vernist, doch zorg gedraegen, dat dezelve, zoo verre hy op de draeglyft, het staende stuk, en onder de lyft, die 'er boven op wordt gelegd, kooimt, niet worde geraekt; dit vernissen doet zelfs voordeel aen het geluit, en is derhalven zeer nuttig; hy wordt vervolgens, na dat de kas van binnen geoliet en vernist is §. 82., op de draeglyft en het staende stuk wel vastgelymt. Men vervaerdigt vervolgens van peereboomenhout de Lyft, die op den zangbodem, aen de achterzyde, het einde en de voorzyde wordt gelegd, en op welke aen het

Zangbodem hoe te vernissen en vast te lymmen.

Lyft, waer op de snaeren koomen.

het einde en de voorzyde de pennetjes voor de snaeren worden geslaegen; men maekt hem van onderen 1 d. breed en met twee trappen, waer van de voorste, daer de pennetjes der boven-snaeren op koomen, juist 1 d., en de achterste, daer die der ondersnaeren op worden geplactst, $1\frac{1}{4}$ d. hoog is; men breekt de kanten met een biesje, of wel effen, om 'er wat fatsoen aen te geeven, zorg draegende, dat 'er genoegzaeme plaets voor de pennetjes blyft, en dat die der boven-snaeren niet te kort op den kant koomen; deeze lyft wordt met een verstek op de hoeken famen gevoegt, en aen de einden, by de sleuf voor de roofter, van onderen naer boven wat schuins by gestooken, en onder het oversteekende een stukje gepast, dat over de sleuf, tot tegen het stuk peereboomenhout, dat achter den kam legt, sluit, en gemakkelyk opgenoomen en weder geleg kan worden. Dit verricht zynde, lymt men de lyft op den zangbodem en tegen de planken vast, met houte pennen, waer van de eene helft langs de lyft wordt ingeslaegen, en de andere langs de planken; de lym droog zynde, schroeft men langs de planken, in de lyft, aen het einde twee, en aen de voorzyde zeven houtschroeven, op gelyken afftant, ten einde de lyft, by het optrekken der snaeren, onbeweeglyk vast blyve.

§. 89.

Het klawier wordt in de kas opgeslooten door
twee

twee op den bovenkant, dwars, lyftgewyze uitgestooke en zwart gemaekte §. 74. Klosfen, waer van die aen de linke hant by de basnaeren maer 1 d., en de andere 1½ d. dik is; van vooren spykert men op den bodem een zwart gemaekt lyfje, van lindenhout, waer achter de voorlyft van het klawier, zoo verre die van onderen schuins is, valt, hier door staet het zelve onbeweegelyk vast, en kan zeer gemakkelyk, met het wat op te lichten, uit de kas worden genoomen. Voor tegen het eiken stuk §. 82. hangt men, aen drie kopere pennetjes met oogjes, in plaets van kopjes, een eiken Sluitplankje van ¼ d. dik en 6 d. breed, waer door de pennetjes gaen, en in het welk gaten voor de dubbele kruistoetsen zyn gezaegt en glat gevylt; alvorens men zulks doet, lymt men op ieder dammetje een stukje, lang 2 d., breed ⅔ d. en dik ⅓ d., om het afbreeken te beletten; voor de klosfen op de beide zyden wordt het mede ingezaegt, en aen ieder einde slaet men 'er een koper pennetje van onderen in, het welk in een gaetje, geboort in de zyklampen van het klawier, gaet, waer door het op zyne plaets, kort achter de enkele kruistoetsen, wordt gehouden.

Klosfen tot opsluiting van het klawier.

Pl. 8.

Sluitplankje.

§. 90.

Men heeft noodigh 284 Tangenten, afgebeeld onder N°. 7 en 8, waer toe voor 110 twee of drie planken van goet droog peereboomen-appelboomen- of beukenhout te samen breed 2 v. worden gekort op 8½ d.; voor 130 de noodige planken

Tangenten, hoe te maeken en nommeren.

Pl. 7.

planken ter breette van 2 v. 8 d. op 7½ d., en die voor 44 op 5½ d., mits dat men het klawier

Pl. 8. juist naer de aftekening heeft gemaakt: want indien de toetsen hooger of laeger mogten leggen, dienen de tangenten ook korter of langer te zyn; de planken worden zoo dun geschaeft, dat zy niet dikker zyn als de gaten der bovenroosters lengte hebben, en de einden voorde staerten als die der onderroosters; indien de planken door het dwars schaeven wat ruuw mogten worden, vylt men ze glat, en schryft met een kruishout de dikte van eenen tangent op eene plank af; en wel zoo, dat dezelve door het glat schaeven niet te dun voor de gaten der boven- en onderroosters wordt; deeze afgezaegt zynde, strykt men de plank weder gelyk, en schryft en zaegt eenen tweeden af, en zoo voorts. De tangenten alle gezaegt zynde, neemt men een stuk duims eikenhout, lang omtrent 2 v. en breekt 5 of 6 d., men maekt 'er een groefje in, daer een tangent, op zyn plat, byna zoo diep in kan leggen, als het gat van de bovenrooster, daer hy door moet, wyt is §. 80.; 1 d. daer nevens ploegt men een groefje, om eenen tangent op zynen kant in te kunnen zetten, en legt in het zelve een stukje om den staert te doen draegen; in deeze groefjes schaeft men de tangenten glat, en zoo pas, dat zy maer even in de gaten, waer voor zy zyn geschikt, kunnen bewegen; ter zelve tyt schryft men, met inkt, de sifers op de tangenten, beginnende met die aen de linke hant als men voor het klawier staet, en wel zoo, dat de sifers alle aen de linke hant

hant koomen, wanneer de tangenten op hunne plaets in de rooftern zyn, naemelyk, de achterfte met de borst naer achteren, de derde ry met de borst naer vooren, de tweede ry met de borst naer achteren, en de voorfte met de borst naer vooren; onder de fyfers der achterfte, welke naer den krommen kam koomen, haelt men drie ftreekjes, onder de ry, die volgt, twee, de andere een, en de voorfte geen, het welk geschiedt om in de ryen niet te dwaelen, wanneer zy onder elkanderen mogten raeken.

§. 91.

Men vervaerdigt vervolgens de Klampen, waer van die aen de linke hant, voor het klawier fttaande, onder N°. 9 is afgebeeld; dezelve worden zoo dik gemaekt, dat 'er het klawier, in de kas fttaande, maer even tusfchen kan, en dus zoo dik als de klofsen §. 89.; aen weerskanten wordt 'er eene sponning in gefchaeft. Van achteren loopen de klampen tegen een biesje, op het fttaande ftuk, §. 82., dat de kas fcheidt, vast genagelt en gelymt, en van vooren onder twee leiërs, die ieder met twee houtfchroefjes aen een der zyplanken worden gefchroeft.

Bewet-
gende
Klampen.
Pl. 7.

§. 92.

Het klawier uit de kas genoomen en op eene tafel gezet zynde, ftelt men aen ieder einde eenen klamp, en past 'er de onderrooftern zoo op,

Hoe de
onder-
rooftern
daer op
vast te
maeken.

op, dat de tangenten wel op de toetsen vallen en recht staen; men hecht die roofteren op de klampen vast, zaegt ze van buiten af, en kort, volgens dezelve, de bovenroofteren, doende alles naer de linke hant sluiten; en als de bovenroofteren §. 93 en 94. mede zyn gelegd, en derzelve beweging goet is, zet men het klawier met de onderste ry toetsen in de kas, en ziet of de tangenten recht staen, en wel op de toetsen vallen, zoo niet, verlegt men de onderroofteren, en lymt de noodige stukjes aen de toetsen, of daer zulks niet wel kan geschieden, een stukje van 1 d. lang onder aen den tangent, en geeft aen denzelven met de vyl de noodige buiging; men handelt dus ook met de tweede en derde ry toetsen, zorg draegende, dat de borsten der tangenten omtrent $\frac{1}{4}$ d. boven de onderroofteren blyven; dit gedaen zynde, lymt en spykert men de twee onderroofteren op de klampen vast; en wel zoo, dat de onderleggende toetsen daer niet verre af blyven, als men ze nederdrukt: want, hoe laeger deeze roofteren leggen, hoe minder men het uitwyken der tangenten by het aenstaen der snaeren heeft te vreezen. Om door middel van de klampen en onderroofteren alle de tangenten in eens op te lichten, ten einde het klawier gemakkelyk uit de kas te kunnen neemen, en weder daer in te zetten, boort men door de klampen, even boven den onderste roofter een gaetje, brengt door ieder het in den haek omgezette einde van een koperdraet van n°. 8.; men zaegt de sponningjes $\frac{1}{4}$ d. boven en onder de koperdraeden wech, drit in
dezelve

En daer mede alle de tangenten in eens op te lichten.

dezelve dicht tegen het hout een gaetje van boven naer onderen, en sluit ieder koperdraet met een koper pennetje van $\frac{1}{2}$ d. lang, dat een oogje heeft, op; deeze koperdraeden gaen met hunne bovineinden door den middelsten bovenroofter, kort by de zyplanken, en door een sleufje, gezaegt in de stukjes lyft, die over de roofters gaen; $\frac{1}{2}$ d. daer boven worden de koperdraeden in den hack ter lengte van 1 d. omgeboogen, om eenen vinger onder ieder te kunnen brengen, en de klampen met de onderroofters en tangenten, die op dezelve met haere borsten rusten, naer boven te kunnen trekken; zy worden ieder vastgezet met een klein stukje zeer dun koper, dat met een koper nageltje, aen het eene einde op ieder stukje, dat over de roofters gaet, is vast gemaekt, en aen het andere een opstaende neusje heeft, om het in een kerfje, gevyt in het koperdraet, te kunnen draeien; en om, by het uithaelen en weder inzettèn van het klawier, geene tangenten te breeken, worden de hoeken van de toetsen der middelste ry, die achterste tangenten beweegen, en vervolgens tusfchen de tangenten doorgaen, wat gebrooken, op dat zy elkanderen kunnen uitwyken.

§. 93.

De Bovenroofters legt men in de sleuf met de einden op twee latjes van beukenhout van $\frac{1}{2}$ d. in het vierkant, die vast tusfchen de tafel en het staende stuk worden ingepaft, en aen de zyplanken met houte pennen vast gelymt; voorts rusten

Boven-
roofter's
hoe te
leggen.

de roofsters op drie kopere reepjes, geslaegen van draet van n°. 12, welke op eenen gelyken afftant van elkanderen, midden onder de dammetjes der gaten, zoo diep in het staende stuk en tafel worden ingelaeten, dat de roofsters met den zangbodem even hoog leggen; die kopere reepjes worden wel vast ingeslaegen, om te beletten, dat de sleuf, by het ophaelen der snaeren, door het buigen van het staende stuk, of het naer achteren wyken van de tafel, niet enger worde, en de beweging der bovenroofsters belet; fieraets halve legt men aen wederzyde van de sleuf een lystje, en in het achterste plaetst men met een hunner einden drie strookjes koper, $\frac{1}{4}$ d. dik, welke tuschen de gaten boven de drie reepjes, daer de roofsters op rusten, over dezelve gaen; zy worden, even voor dat men het klavensimbel besnaert, met stopverf in het voorste lystje vastgezet, ten einde het opspringen der roofsters te beletten.

§. 94.

Hoe de twee enkele roofsters te bewee- gen, om de tangenten de boven-snaeren te doen mis- gaen.

Om de voorste en achterste ry tangenten, die de boven-snaeren aenlaen, als men zulks goetvindt, mis te doen gaen, legt men op den middelsten roofster een stukje koper, dik $\frac{1}{4}$ d., lang 2 d. en breed $\frac{1}{4}$ d., dat, op ruim $\frac{1}{4}$ d. na, in het midden een gaetje heeft, door het welk men het, met een koper nageltje, $\frac{1}{4}$ d. van het einde, op het midden van dien roofster kan vast maeken, zoo dat het dwars over de drie roofsters gaet,

en

en ruim $\frac{1}{2}$ d. over den voorften kooft. Men legt de roofter met hunne linke einden tegen het lyftje op de plank, daer men ze op heeft afgefchreeven, en zoo wyt van elkanderen als noodigh is, om de meerdere breette, die de fleuf heeft, gelyk te verdeelen; men drilt boven het midden van iederen smallen roofter noch een gaetje door het stukje koper, en flaet daer door een pennetje in de zelve, en het nageltje in den middelften, wel zorg draegende, dat de gaten juift over elkanderen blyven, en de tusfchenruimten der roofter niet veranderen; de pennetjes laet men $\frac{1}{2}$ d. boven het stukje koper uitfteeken, en men neemt van den achterften roofter aen het einde by de rechte hant $\frac{1}{2}$ d. af, en van den voorften aen de linke hant even zoo veel; men vylt de tafel by de voorfte zyplank en het latje, daer de roofter op leggen, ter lengte van $\frac{3}{4}$ d., $\frac{1}{2}$ d. wech, en plaetft daer tegen een tuimelaertje, gemaekt van een koper plaetje, dat ruim $\frac{1}{2}$ d. dik is, en het kopere stukje, het welk op de roofter legt, met een neusje, vat; op den hoek van het tuimelaertje, wiens armen ruim 1 d. lang worden gemaekt, drilt men een gaetje, en flaet het met eenen spyker, in de fleuf, aen de tafel, dicht tegen de zyplank vast, na dat men ook een gaetje aen het einde in het onderfte armtje heeft gedrilt, om 'er een koperdraetje in te brengen, waer aen getrokken wordende, zal de voorfte roofter naer de linke hant en de achterfte naer de rechte hant beweegen; de middel roofter wordt,

als men het klavesymbel wil besnaeren, aen beide

einden op de latjes wel vast gelymt met houten pennetjes, om dat, by de minste beweging van denzelven, het klavesimbel gestemt zynde, de tongetjes der tangenten de snaeren niet wel aanslaen, en het is daerom zeer nuttigh, de rooisters wel te oliën en vernisfen, om het trekken te beletten. In de einden der enkele rooisters, daer zy niet gekoppelt zyn, zaegt men een kerfje, en slaet daer in een koper pennetje, om te beletten, dat zy by het speelen niet verschuiven, en zoo zy in het midden te dicht tegen de planken of den middelsten roofter trekken, kan men ze daer van afdwingen, met een stukje koperdraet, waer van de einden by elkanderen worden geboogen over de strookjes koper, die boven op de rooisters leggen, te hangen. Om de smalle rooisters weder op hunne plaets te doen gaen, boort men in den achtersten een gat, dat dicht by het stukje koper kooft; in het zelve brengt men het in den haek omgeboogen einde eener krulveer, die men van koperdraet van n°. 5 maekt, en met haer ander einde laet rusten tegen het hout van den voorsten kam; dit alles verbergt men onder het stukje lyft, dat over de rooisters gaet, en ten dien einde van onderen en van achteren wordt uitgeholt; en om, zoo veel moogelyk, zorg te draegen, dat de voorste roofter niet eenigzins kan blyven hangen, want in deeze beweging kooft het op een haer breed aen, brengt men aen de linke hant onder het stukje lyft mede eene krulveer, die hem naer de rechte hant drukt, en met eenen punt aen haer achter

einde,

einde, in den haek om gezet, in de tafel wordt geslaegen. Het koperdraet tot beweeging wordt vastgemaakt aen een houten Hefboomtje, dat onder de klos, daer het klawier aen de rechte hant mede wordt opgeslooten, koomt, en gaet tot op $\frac{1}{2}$ d. van het lystje, waer achter het klawier staet; dit hefboomtje is van vooren $\frac{3}{4}$ d. breed en van achteren wat smaller, en legt in een stukje koper, dat in den haek is omgezet, en met drie houtschroefjes aen den bodem geschroeft; in het zelve drilt men een gaetje, en brengt daer door een koper pennetje, dat op de helft door het hefboomtje gaet, tot in de zylplank. Wanneer dit hefboomtje aen het voor-einde wordt opgelicht, doet het de enkele roosters beweegen; en, om zulks gemakkelyk met de rechte knie, al speelende, te kunnen doen, legt men, van vooren, onder tegen het dekstuk van den voet §. 84. eene lat van beukenhout, van 1 d. in het vierkant, en $1\frac{1}{2}$ v. lang, of zoo veel min of meer als noodigh is, welke aen het eene einde tuschen twee klampjes koomt, die in het midden aen het dekstuk 2 d. van elkanderen vastgenagelt en gelymt worden, en door welke, gelyk ook door de lat, een gat wordt geboort, en eene houten pen gestookt, waer aen de lat beweegt, en zoo legt, dat zy $\frac{1}{4}$ d. van den bodem blyft; aen het andere einde wordt in de lat geslaegen een eint koperdraet van n. 12, waer aen een punt met eene borst wordt gevylt, om op de lat te kunnen rusten; welk koperdraet door een gat, geboort door den bodem van de kas en

Hef-
boomtje.

Schuifje.

het dekftuk van den voet, het einde van het hefboomtje vat, waer tegen, om het klappen voor te koomen, een lapje laken, met spykertjes §. 71. wordt gehecht; het eint koperdraet is zoo lang, dat daer mede juist de noodige beweging aen de rooftern kan worden gegeven, wanneer men de lat, in welke op 6 d. van het midden der klampjes, van onderen naer boven, een gat wordt geboort, en daer in gelymt eene houten pen voorzien van eene vaerschroef, waer aen een knop met eene moerschroef gaet, met de rechte knie onder dien knop te zetten, naer boven duuwt; de knop dient zoo hoog van den gront te koomen, dat iemant, die lange beenen heeft, daer byna aenraekt, dan kan men hem voor korte wat naer beneden schroeven. De lat laet men rusten op eene kopere pen, bekleet met zeem, welke in een gaetje, $\frac{3}{4}$ d. onder de lat in den voorpoot geboort, wordt gestookt. Onder aen de lat maekt men een schuifje, dat, de lat naer boven gedrukt zynde, op de pen fluit, en dus het hefboomtje naer boven, en de twee ryen tangenten afgezet houdt, om by het stellen der ondersnaeren, en als men 'er maer met eene verkieft te speelen, te gebruiken; het wordt dus gemaekt; een stukje beukenhout lang $3\frac{1}{2}$ d., dik en breed $\frac{3}{4}$ d., geschaeft hebbende, vylt men het tot op $\frac{3}{4}$ d. aen het einde, op de eene zyde plat, dat het maer $\frac{1}{4}$ d. of iets minder blyft; kort by het dikke einde, boort men daer in een gaetje, en een tweede $\frac{1}{2}$ d. van het ander einde; men maekt van het eene gaetje tot het andere

andere daer in een sleufje met een schrobzaegje, vylt dit glad, en slaet het met twee spykertjes, die ronde of platte koppen hebben, zoo onder tegen het einde van de lat, dat men het dikke eintje gemakkelyk op de pen, en weder te rug kan schuiven. Aen de andere zyde plaest men twee diergelyke doch smalle Hefboomtjes, dat naest de plank 11 d. en het andere 12 d. lang, by elkanderen in een en het zelve stukje koper, aen een pennetje, doch men slaet tusfchen beide, om de wryving tegen elkanderen te beletten, en voor te koomen, dat zy niet beide beweegen, als 'er maer een wordt opgeduwt, een koper pennetje; voorts legt men van onderen twee latten, waer van de kop der voorste 8 d., en die van de achterste 4 d. van het midden der klampjes koomen, en dienen, om met de linke knie de beide fourdines, waer van hier na §. 105. gesprooken zal worden, te kunnen beweegen; de drie latten worden aen de einden, daer zy by elkanderen koomen, wat in gelaeten, om te samen een lit te maeken en aen dezelve pen tusfchen de twee klampjes te kunnen beweegen; aen de achterste voor de fourdine der ondersnaeren maekt men ook een schuifje.

Hefboomtjes voor de fourdines.

§. 95.

De Muzieklesfenaer maekt men van wagenschot, $\frac{1}{4}$ d. dik, byna zoo lang als de kas wyt is, breet $9\frac{1}{2}$ d., en de lyft, daer de muziek tegen stuit 2 d.; men laet dezelve van achteren $\frac{1}{4}$ d. oversteeken, en lynt daer tegen een biesje van dezelve

Muzieklesfenaer.

dezelve dikte, om de lyft met het plankje wel te verbinden, en daer aen wat ſtevigheit te geeven; aen ieder einde lynt men, van achteren, op de breette van den leſſenaer tot tegen de lyft, een klampje, dik ſchaers, en breet ruim $\frac{1}{2}$ d. dat op de lengte van 3 d. van de lyft af, tot op de helft wordt wech gevylt, de lyft wordt ook wat ingevylt om een doorgaende ſleufje te hebben, tuſſchen de plank en de klampjes. Men maekt van twee ſpykers, waer van men de koppen plat vylt, en de punten ront, zoo verre zy door de zyplanken gaen, twee pennen lang ieder 2 d., die men, op den aſſtant van 2 $\frac{1}{2}$ d. van de plank, die tegen de tafel koomt, en 1 d. van den bovenkant der zyplanken, door ieder derzelve zoo ſlaet, dat hunne einden naer binnen koomen, en door de ſleufjes van den leſſenaer gemakkelyk gaen; men boort dwars door de lyft van den leſſenaer aen ieder einde een gaetje, en ſteekt daer in een koper pennetje, dat van boven een oogje heeft, dan kan men den leſſenaer naer vooren zoo laeten nedervallen, dat hy tegen een bieſje, voor aen de kloſen geſtooken, ſluit, en hem dus in de kas opſluiten, of wel geheel daer uit neemen; en om den zelve hoog of laeg te kunnen zetten, boort men noch zes gaetjes boven het eerſte, op gelyke aſſtanden, in een van welke men, aen ieder einde, ook een koper pennetje ſteekt, en daer mede zyne hoogte of laegte bepaelt; dezelve ruſt met den rugh tegen de eerſte opſchuivende plank, en kan daer mede, met ze wat naer vooren te trekken,

ken, naer welgevallen steiler gezet worden. Op deeze plank plaetft men, des avonts speelende, het licht; ik gebuike daer toe eene zoo genaemde Cartesiaensche lamp, die by *Gellius Spies*, te Amsterdam, voor zeven guldens, is te bekoomen; het is eigenlyk eene kaerspyp, die in het geheel met haere doppen 18 d. lang en 1½ d. over het kruis wyt is, boven op dezelve is een dop, van 1½ d. lang, die aen de pyp, waer aen twee byna halve sirkels van koperdraet zyn gefoudeert, sluit, met twee haekjes gefoudeert aen den dop; het schuins bylopend rantje, dat op den dop is gefoudeert en het gaetje boven in den zelven maakt, is ½ d. breed; onder aen de pyp is een dop van 3½ d. lang, op dezelve wyze als de bovenste vast gemaekt, waer in van onderen een gaetje is, daer een touwtje doorgaet, om de veer naer beneden te kunnen trekken, die de kaers naer boven drukt; deeze veer wordt gemaekt van yzer- of koperdraet van n°. 3, dat men om eene yzere spil windt, boven op dezelve wordt een blikke dopje gezet van 1½ d. lang, en zoo wyt, dat het gemakkelyk in de pyp kan beweegen; het zelve heeft van boven een bodemtje dat ¼ d. in het dopje is, en waer op de kaers wordt gezet; onder aen het bodemtje is een oogje gefoudeert, waer aen het touwtje met het eene einde vast is genaait, hebbende aen het andere een knoopje, om niet door het gaetje van den ondersten dop der pyp te gaen, waer door de veer wordt bepaelt, om niet hooger te koomen als nodigh is; op 7½ d. van boven, is aen de pyp op den naet een buisje,

Kaers voor den zelve, die zonder damp brant, en niet gefincoten wordt.

van $\frac{3}{4}$ d. over het kruis wyt en 2 d. lang, gefoudeert zoo schuins, dat een gedraeit houtte spilletje, het welk daer in koomt, en van het borstje, waer op het buisje rust, $5\frac{1}{2}$ d. lang is, met het einde 4 d. van de buis kooome; dit spilletje gaet in eenen gedraiden houten voet, var onderen breet over het kruis 6 d., hebbende $\frac{1}{2}$ d. van den kant, van onderen eene groef $\frac{3}{4}$ d. breet en diep, die vol loot is gegooten om hem vast te doen staen; de voet is dik $2\frac{1}{2}$ d., en het bovenstuk, daer het gat voor het spilletje in is geboort, heeft eene houtte stelschroef om het spilletje hoog of laag vast te kunnen zetten, en is in een ront gat, $\frac{7}{8}$ d. over het kruis wyt, in den voet vast; dezelve en het bovenstuk zyn gedraeit van esfenhout en van onderen tot aen het buisje $7\frac{1}{2}$ d. hoog; de kaers, door deeze richting der pyp eene bequaeme schuinte hebbende, behoeft niet te worden gefnooten, en het verbrande valt in een koper schulpje $2\frac{1}{4}$ d. lang, en van vooren byna 2 d. breet, kort onder het dopje aen de buis gefoudeert, en ondersteunt met eene S van koperdraet aen de buis en het schulpje vast; tegen over het zelve, en dus boven op de pyp is een plat buisje gefoudeert, en wel zoo, dat het boven einde $\frac{3}{4}$ d. van de pyp kooome, zynde gesteunt door soudeer; in het zelve gaet $\frac{1}{2}$ d. diep een reepje dun koper van $1\frac{1}{2}$ d. lang, en van onderen $\frac{3}{4}$ d. breet; dit reepje is gefoudeert op een ront spiegelkje gemaekt van gepolyft blik, dat $4\frac{1}{2}$ d. over het kruis is en $\frac{3}{4}$ d. holte heeft, 1 d. daer onder is een tweede buisje in dezelve richting gefoudeert, waer in

een

een arm van koperdraet, van n°. 12 gemaakt, 1 d. in gaet, welke zoo verre plat is geslaegen, en van daer byna haeks achterover gezet; 4 d. daer van daen is dezelve wat meer dan in den haek overgeboogen, en noch 4 d. lang, welk einde wat plat is geslaegen; van den laetsten hoek af naer het bovineinde, is, op het plat geslaegen draet, gefoudeert een half driekant scharnier, of lit, waer van de wederhelft op eenen blikken trechter, gemaakt op de wyze als die men in de winkels voor erreten of boonen gebruikt, doch zonder rant, vast is; deeze trechter is over 't kruis 1 v. wyt en de pyp op dezelve $2\frac{1}{2}$ d., en even zoo hoog; de holte van den trechter is $3\frac{1}{4}$ d., doch $2\frac{1}{4}$ zoude beter wezen, om het licht te rugh te kaetsen. Wanneer hy met zyn arm op de pyp staet, wordt hy door het einde plat geslaegen koperdraet, boven het halve scharnier, ondersteunt; het gat der pyp kooft juist midden boven de vlam der kaers, en het spiegeltje tegen den achterkant van het gat; om de pyp van den trechter gaet een blikke ring van 1 d. breed, en aen den zelven hangt, door middel van twee koperdraeden aen den ring gefoudeert, een stuk blik 4 d. breed en 9 lang, wat ront geboogen, en hebbende een groefje, dat op den kant van den trechter sluit; even over dit groefje zyn de gemelde koperdraeden mede aen het zelve gefoudeert; dit blik, de trechter en het spiegeltje, welk laetste wel zoude kunnen worden ontbeert, zyn, op de zyde die naer het licht is gekeert, doof en wit gebeten door levend quik.

quikzilver, waer van men een weinigh op het blik giet, en met een lapje zoo lang wryft, tot dat het daer aenhecht en als water 'er overloopt; het quikzilver grypt ook het foudersfel aen, en daarom voorziet men de naeden met klinknagels, om het lospringen te beletten. Ik brande in deeze pyp niet dan gemeene vetkaersen van vier, zes of acht in een pont; alle geeven zy goet licht, en geen den minsten damp, het welk daer van daen koomt, dat ik het gaetje in den bovensten dop, daer het lemmet doorgaet, op zyne juiste wytte hebbe gebragt, het zelve is iets meer dan $\frac{1}{2}$ d. over het kruis; men bepaelt deszelfs wytte op deeze wyze, eene kaers in de pyp gezet, en aengestooken hebbende, maect men het gaetje door het uit te vülen van tyt tot tyt wat wyder, en wel zoo, tot dat men ziet, dat het vlammetje even een staertje van damp krygt, wanneer men het weder een ziertje toeklopt, tot zoo lang, men geen staertje meer verneemt, dan is de vlam zoo sterk als zy zonder damp te geeven kan zyn, en de kaers geeft een zeer goet licht op het muziekboek en klavier, en schittert niet in de oogen, waer door het gezicht zeer wordt bewaert; ik gebruike deeze kaerspyp daarom ook op myn leeslesfenaer, en plaets op denzelven die voor de muziek.

Leeslesfenaer, waer op die voor de muziek wordt geplaatst.

De Leeslesfenaer is gemaect van mahonyhout, de voet, die drie pootjes heeft, is een ronde gedraaide pylaer; in dezelve is een gat van $1\frac{1}{4}$ d. over

over het kruis; dat tot aen de pooten doorgaet; de voet is van den gront hoog 30 d. en heeft boven aen eene stelschroef, om de spil, die in het gat gaet, hoog of laeg te kunnen zetten; deeze spil is van boven midden in eenen klamp 13 d. lang, $3\frac{1}{2}$ d. breed en $\frac{3}{4}$ d. in het midden dik, vast gelymt, en op denzelven eene raem van 13 d. lang en $10\frac{1}{2}$ d. breed, gemaakt van regels $\frac{1}{2}$ d. dik en $1\frac{1}{2}$ d. breed, van boven zyn daer in de kerfjes om den lesfenaer hoog en laeg te kunnen zetten, en van onderen is de raem geflooten door een plankje van $\frac{1}{4}$ d. dik, dat voor bodem dient, en in een sponningje van gelyke diepte is gelymt; aen deeze raem is een diergelyke zonder bodem met twee kopere scharnieren vast, zoo dat zy plat op het onderste kan neder slaen; het hout daer van is maer $\frac{3}{8}$ d. dik en $1\frac{1}{2}$ d. breed; in dezelve is het voetje vast, om den lesfenaer hoog of laeg te kunnen zetten; het draeit met pen en gat in de raem, en kan naer boven worden geslaegen, en tusfchen de raem leggen; het bestaet uit een raemtje van 6 d. hoog, van hout van dezelve dikte als de raem, en $\frac{3}{4}$ d. breed; het onderste latje van het raemtje kooft $1\frac{1}{4}$ d. van het einde der pootjes; op de raem staet een stuk van $2\frac{1}{2}$ d. breed en $\frac{3}{8}$ d. dik met den voorkant gelyk, lang mede $10\frac{1}{2}$ d., en heeft van binnen twee scharnieren, die in het zelve en de raem zoo zyn ingelaeten, dat het toe kan slaen; het is sieraetshalve naer den eisch wat hol en bol aen den bovenkant uitgestooken, en tegen het zelve stuit het boek als het op den lesfenaer legt; aen
wederzyde

wederzyde van de raem is een deurtje van $5\frac{1}{4}$ d. breed, die ieder met 2 kopere scharnieren vast zyn, vlak open en toe kunnen slaen, en in het gefigureerde van het voorfte stuk sluiten; wanneer alles is toegelegd, kan de lesfenaer dienen voor eene gerridon, of tafeltje om eenen kandelaaer of iets anders op te zetten.

Muziek-
lesfenaer.

De Muzieklesfenaer is gemaakt van regels van eiken hout, breed 2 en dik $\frac{3}{8}$ d. naer den eifch tot eene raem in elkanderen gewerkt, die 33 d. lang en 14 d. breed is, hebbende in het midden noch een regel naer de breette, en 2 d. van den onderften een naer de lengte; op den onderften staet 'er een met den voorkant gelyk van $1\frac{3}{8}$ d. breed, en zoo lang als de raem, welke met twee kopere scharnieren vast is, en op de raem kan worden nedergeslaegen; hier tegen sluit het muziekboek; aen ieder einde der raem is mede een deurtje met twee scharnieren vast, lang $11\frac{7}{8}$ d. en breed $7\frac{1}{2}$ d., welke vlak open en toe kunnen slaen; op dezelve is een koper oogje en op den opstaenden regel een haek, om, wanneer deeze en de deurtjes neder geslaegen zyn, dezelve vast te kunnen maeken. Twee zulke lesfenaers worden van boven met twee scharnieren aen elkanderen gekoppelt, zoo dat zy met de achterzyden plat tegen elkanderen kunnen slaen, en gemakkelyk achter of onder een kabinet worden geborgen. De leeslesfenaer open geslaegen zynde, legt men 'er den dubbeln muzieklesfenaer zoo op, dat de een voor en

de ander achter koome; men maekt een plankje van 10 d. lang, $\frac{1}{2}$ d. dik en $8\frac{1}{4}$ d. breed, waer in men aen het eene einde een sponningje van $\frac{1}{4}$ d., schaeft, om het boven op den ondersten regel te kunnen leggen, en in het midden steekt men het zoo veel uit, dat de middelste regel 'er niet aenraekt; aen het andere einde steekt men de beide hoeken, ter lengte en breedte van $\frac{2}{3}$ d. wech, op dat het plankje tusfchen de pootjes van het voetje van den leeslesfenaer zoude kunnen gaen, en met de hoeken tegen dezelve rusten. Dit plankje dient om den lesfenaer op zyne behoorlyke fchuinte te fstellen, het welk gefchiet door het wel plaetsen van het voetje van den leeslesfenaer op de kerfjes in de raem.

De twee Kaerspypen, daer op gebruikt wordende, zyn $1\frac{1}{2}$ d. over het kruis wyt, en beftaen uit vier ftukken, de twee onderften zyn ieder $11\frac{1}{2}$ d. lang, tusfchen dezelve wordt een koperdraet van n°. 10 gelegd, en zy daer aen zoo gefoudeert, dat het koperdraet, waer aen men van onderen eenen ftompen punt vylt, $\frac{3}{4}$ d. naer beneden uitsteekt; men maekt twee ronde ftukjes van loot $\frac{1}{4}$ d. dik, die onder in de pypen pafsen; vervolgens een koperplaetje gemaekt hebbende, dat in het midden een gat heeft, daer het koperdraet door gaet, en welk plaetje de gaten der pypen fluit, foudeert men 'er de ronde loode ftukjes op, en boort door ieder derzelve en het plaetje in het midden een gaetje voor de touwtjes der veeren, en men dрилt 'er

Kaerspypen voor den zelven.

ook

ook een in het koperdraet, om het plaetje met een koper pennetje te kunnen opsluiten. De bovenstukken, welke mede $11\frac{1}{2}$ d. met hunne doppen lang zyn, die op dezelve wyze gemaakt en hunne gaten bepaelt worden, als dat der kaerspyp, hier voor beschreeven, worden op de onderstukken zoo gefoudeert, dat de naeden niet hinderlyk aen het werken der veeren kunnen weezen, waerom de bovenstukken over de onderstukken gaen; zy staen zoo schuins, dat de gaetjes voor de lemmeten der kaerfen 14 d. van elkanderen koomen; en de pypen worden van boven aen elkanderen gekoppelt met een koperdraet van n°. 10, waer van de einden loot recht opgaen tot $4\frac{1}{2}$ d. boven de gaetjes voor de lemmeten; op 1 d. van boven foudert men aen ieder einde een stukje koper van 1 d. in het vierkant, dat in het midden een gaetje heeft, waer door het koperdraet gaet; deeze dienen om de blikke kap daer op te doen rusten, dezelve is lang 28 d. en $10\frac{1}{2}$ d. breed, zynde zoo geboogen, dat, zy op eene tafel leggende, de rugh $2\frac{3}{4}$ d. van dezelve koomt; de stukken aen de einden worden 'er in dezelve schuinte opgezet, en dan zal de rugh $17\frac{1}{2}$ d. lang weezen; de naeden worden met klinknagels voorzien, en men maekt in den rugh der kap gaetjes voor de koperdraeden; als mede twee gaten voor de vlam der kaerfen van $1\frac{1}{2}$ d. in het vierkant, en bestrykt de kap van binnen met quikzilver om ze doof en wit te maeken. De twee muziklesfenaers worden in het midden, daer zy aen elkanderen koomen, zoo uitgestooken en gevylt, dat

Hoe te
plaetsen.

dat 'er de kaerspypen even door konhen, en men maekt ook een bequaem gat door het plankje, dat den lesfenaer schuins houdt; de pypen van kaersfen voorzien en in de gaten gezet zynde staet alles vast, en men legt de kap op de koperdraeden, zorg draegende, dat de touwtjes der veeren eene vrye beweeging hebben. Men snydt twee reepen van de grootste bladen dun bortpapier, 5½ d. breed, beplakt ze aen wederzyde met verzilvert papier, en hangt ze ieder door middel van twee touwtjes, die een knoopje aen het einde hebben, en kort aen den onderkant, van binnen naer buiten, worden doorgestooken, en op den bovenkant met eenen draet vast gehecht, aen de uitsteekende einden van het koperdraet, met een lisje, zoo vast, dat het licht wel op den lesfenaer wordt te rugh gekaetst en niet in de oogen valt. Aen eenen dus toegerichten lesfenaer konnen vier partyen zittende of staende worden gespeelt, en men zal goet licht hebben, geen damp en niets met de kaersfen te doen. Twee zulke lesfenaers, geplactst aen de rechte en linke hant van hem, die het klawier speelt, zullen voldoende weezen voor een Concert; heeft men 'er meer noodigh en speelt men staende, kan men 'er noch een op het deksel van het klavesimbel plaetsen, die schuins gezet wordt, met een touwtje, dat door de middelste regels gaet en aen ieder einde een knoopje heeft; doch aen deesen lesfenaer zyn geene deurtjes noodigh, om dat zyne lengte niet hinderlyk kan zyn. In plaets van kaerspypen kan men zich ook bedienen

En het vallen van het licht in de oogen te beletten.

Aen den muzieklesfenaer konnen vier partyen worden gespeelt.

Twee zulke lesfenaers zyn voldoende voor een Concert.

Hoe des noots eenen derden op het klawier te plaetsen.

Lamp in
plaats der
kaerspy-
pen.

van eene Lamp, waer in men gemeenen raepoli brandt, die mede geenen damp, en ruim zoo goet licht geeft als de kaersen in pypen, in de zelve gaet veel oli, en wordt met weinige moeite gevult; zy bestaet uit eenen blikken bak van $5\frac{1}{2}$ d. hoog, ovael geboogen, wyt over het kruis 2 en 5 d.; op iederen bogt wordt, boven aen, een stuk blik gefoudeert, waer van een eintje door de kap gaet, die men boven op de lamp legt, en even van den bodem wordt in iederen bogt geplactst eene ronde pyp, wyt $\frac{3}{4}$ d., die 3 d. uitsteekt, en welke, zoo schuins naer boven worden gezet, dat de einden $2\frac{1}{4}$ d. boven den bodem koomen, wanneer men een liniael onder den zelve houdt; $\frac{1}{4}$ d. van boven is op den bovenkant der pyp een sleufje van 1 d. lang en $\frac{1}{8}$ d. breed, om het katoen naer boven of onderen te kunnen schuiven; en de pypen worden van boven horizontael gevylt, om de vlam zoo groot als moogelyk is te maeken; om iedere pyp gaet een blikke kokertje $2\frac{1}{4}$ d. lang, dat onder aen de pyp past en vast gefoudeert is; van boven is het 1 d. wyt, en mede horizontael afgevylt, doch maer $\frac{1}{2}$ d. langer dan de pyp, om aen het licht niet hinderlyk te weezen; door den bodem der lamp gaet een klein pypje tot $2\frac{1}{4}$ d. hoog in den bak; en in den bak, daer de oli in wordt gedaen, is aen wederzyde een groefje, om aen het pypje niet hinderlyk te zyn; hy is 4 d. hoog, het deksel heeft eenen oversteekenden rant, om op den bak, daer de pypen in zyn, te kunnen hangen; deszelfs bodem heeft in het midden een gaeje van $\frac{1}{2}$ d. over het

het kruis, is eenigzins hol geslaegen, en een weinige naer binnen gefoudeert, om by het ingieten van den oli niet te storten; onder aen den bodem van den bak, daer de pypen in zyn, is gefoudeert een blikke koker van 2½ d. lang, en wyt over het kruis 1 d.; de zelve past over eenen gelyken koker, gaende door het midden van eenen bak, die wat langer en breeder is dan de lamp, en eenen opstaenden rant van 1½ d. heeft; deeze koker wordt met een omleggend rantje van onderen tegen den bodem gefoudeert, en in den zelven koomt het einde van een stuk hout, dat past in de gaten, voor de kaerspypen in den lesfenaer en het plankje gemaekt; de onderste bak rust op de borst van dat hout, en staet 4 d. boven den lesfenaer. De twee pypen ieder voorzien zynde van een lemnet van fyn katoen, zoo dik, dat zy gemakkelyk in de pypen konnen, en dus omtrent 20 draeden, vult men den bak met oli, keert hem schielyk, boven den bak daer de pypen in zyn, om, zet hem in den zelven, en plaetst 'er eene blikke kap met bortpapieren op, als op de kaerspypen, doch de zelve behoeft maer 22½ d. lang te weezen. De lucht in den bak, daer de oli in is, door de warmte uitgezet wordende, zoude den oli uit de pypen konnen dryven, en de muziektukken bederven; om dit voor te koomen, dient het hier boven beschreeven pypje, waer door de uitgedreeven oli in den onderste bak loopt. De lamp aengeftooken, en de lemneten wel in den brant zynde, schuift men de zelve met een haekje van koperdraet, van n°. 4.

Hoe den
damp te
beletten.

Naer
licht is
voor dat
van was-
kaerfen
te verkie-
zen.

Hoe eene
lamp te
vervaer-
digen en
plaetsen
boven
eenen
schryf-
lesfenaer.

gemaakt, zoo lang te rugh, tot dat de vlam geen staert van damp meer heeft, en dan behoef men 'er in eenige uuren niet naer te zien; wanneer zy na verloop van tyt te duifter wordt, haelt men de pit wat voor, en snuit 'er het verbrande af; goede oli geeft een licht, dat de waskaerfen evenaert, en boven de zelve te verkiezen is, om dat het niet flikkert, geen damp geeft, op de zelve hoogte blyft en weinigh kost. Ik hebbe daerom ook eene diergelyke lamp, boven eenen lesfenaer, daer twee perfoonen tegen over elkanderen aen zitten te schryven, met een tegenwicht aen den zolder gehangen, om ze, naer welgevallen, hoog of laeg te konnen plaetsen, en ten dien einde aen den onderften bak gemaakt eenen ring, en door de twee kokertjes een gactje, daer een koper pennetje door gaet, om den onderften bak aen de lamp te hechten; zy hangt aen een van garen geslaegen koort, dat aen zyne twee einden eenen koperen haek heeft, die in de gaten der ooren, welke door de kap gaen en aen de lamp zyn geklonken, vast zyn; de kap is, om dat de zelve het meeste licht met de einden moet te rugh kaetsen, $16\frac{1}{2}$ d. breed, $26\frac{1}{2}$ d. lang, en op eene tafel leggende haeren rugh, welke $12\frac{1}{2}$ d. lang is, 5 d. van de zelve.

§. 96.

Hoe de
kas te
verwen
en vernis-
sen.

Men grontverwt de kas en voet, verwt ze op, van binnen, daer het klawier staet en boven den zangbodem, gelyk ook de brugh §. III.,
van

van boven en de planken en deksel van onderen, ook vergult men de biesjes; ik hebbe tot het opwerpen hemelsblaen verkooren, men bewaert wat van deeze verf in een potje om by het een of ander toeval niet om de zelve kleur verlegen te weezen; het klavesimbel geheel afgemaekt zynde, verwt men ook de kas en voet van buiten; ik heb ze licht laeten mahonyen en vernisfen, en dit staet zeer wel.

§. 97.

De Stelpennen worden gemaakt van yzerdraet, dat men grove memel noemt, $2\frac{1}{2}$ d. lang en dik over het kruis $\frac{3}{8}$ d.; van boven worden zy ter lengte van 1 d., schuins op, wat plat geslaegen en gevylt, en van daer zachtpuntigh by en zoo ront, dat men ze tusfchen den duim en voorften vinger omdraeiende geene oneffenheden voelt, vooral niet aen de punten, anders sluiten zy niet wel in de gaten en kruipen naer boven, by het opdraeien der snaeren. Men heeft 'er 284 noodigh, doch maekt 'er eenige meer, om niet verleegen te weezen, wanneer de eene of andere niet wel mogte pafsen; om dit zoo veel moogelyk voor te koomen, tracht men ze even dik te maeken, en drilt ten dien einde door een stukje koper een gaetje $\frac{3}{8}$ d. over het kruis wyt, waer in men de pennen zoo pafst, dat zy 'er byna tot aen het plat geslaege en geveilde in kunnen.

Stelpennen.

Hoe even dik te maeken.

§. 98.

Pennetjes, daer men de snaeren aen vast maakt.

De 284 Pennetjes, waer aen de snaeren op de lyft vast worden gemaekt, kort men van koperdraet van n°. 4, op de lengte van 1 d. en vylt daer aen eene goede vierkante scherpe punt.

§. 99.

Schrabben, om de gaten voor de stelpennen op te booren.

Voor den voorsten kam aen de linke hant haelt men vier schrabben, die zoo wyt van elkanderen als van den koperen kam en de voorplank koomen, en welke aen de rechte hant, daer plaets genoeg is, wat wyder van elkanderen, van den kam en de voorplank loopen; op de zelve worden de gaten voor de stelpennen geboort; doch, alvorens de juiste plaets voor deeze, zoo als ook die voor de snaeren aen te wyzen, zal het noodigh zyn te zeggen, dat, om ruimte te winnen, de snaeren zoo worden geplaeft, dat 'er twee, dicht naeft elkanderen, tuschen de tangenten leggen, en derhalven rechts en links worden aengeslaegen, en dat de unifoon boven de snaer wordt gelegd.

Hoe de snaeren worden geplaeft.

§. 100.

Plaets voor de stelpennen en snaeren aengeslaegen.

De tangenten in de rooftern geplaeft, het hefboomtje, dat de zelve beweegt, opgelicht en met het schuifje §. 94. vast gezet zynde, neemt men eenen gewaften graeuwen draet, die niet dik en gelyk is, waer aen men een lisje maakt, doet

doet het zelve aen eene naelt, die men op den afftant van byna den naesten tangent aen de rechte zyplank, daer de basfnaeren koomen, achter op het laegfte van de lyst vast fteekt, en haelt den draet zoo over de kammen, dat hy den naesten tangent even misgac; hier hakt men op den voorften kam, met een fyn byteltje, een kerfje, zoo diep, dat 'er de draet maer even in kan leggen, en dat naer de zyde der ftelpennen wat dieper dan naer die van den krommen kam is, en aen de linke hant ftyl op en nedergaet, men legt 'er den draet in, en de ftelpen, waer op men den draet zoo windt, dat hy naer de rechte hant koome, flaet men op een plankje, dat men achter den kam op de tafel heeft gehecht, tamelyk vast; men haelt den draet ftyl aen, en vylt op den achterkam, met een fyn mesvyltje, mede een kerfje, dat, naer de zyde, van den voorften kam, niet zoo diep, dan naer de andere is, en ftyl aen de rechte hant of naer de kromme zyplank; men legt daer mede den draet in, boort op 1 d. van de naelt naer de kromme zyplank toe, een gaetje, en flaet 'er een koper pennetje §. 98. zoo diep in, dat het $\frac{1}{4}$ d. boven het hout blyft; om zulks juiſt te doen, dritt men in een eint koperdraet van eene genoegzaeme dikte, en 3 d. lang, een gaetje, van $\frac{1}{4}$ d. diep, en zoo wyt, dat 'er een pennetje gemakkelyk in kan, flaet daer mede het pennetje in het gaetje, en doet 'er het lijſje van den draet aen, dien men weder ftyl ophaelt. Een tweede draet wordt aen de andere zyde van den eerſten tangent op

gelyke wyze gelegd, mede zoo, dat hy den naesten tangent, welke de achterfte is, even misgae; men slaet het pennetje, daer men den draet aen doet, ook op het onderfte van de lyft, naer de rechte hant, op dat de snaer, daer aen zynde, vast in het kerfje en tegen den stylen kant legge, om het wangeluit voor te koomen, dat de snaeren maecken, als zy niet wel draegen, en hier op dient men vooral acht te geeven, wanneer men op de plaets koomt, daer de kam wat recht is: want daer dienen de pennetjes veel meer rechts te worden geslaegen, zullen de snaeren vast aen leggen. Een derde draet wordt nevens den tweeden gelegd, en ook zoo, dat hy den naesten tangent, welke de voorfte is, even misgae, en op deeze wyze gaet men voort, tot dat men den negenden draet heeft gespannen; men neemt zoo veele draeden om minder te doolen, en de zelve op het oog juister te kunnen schikken. De snaeren kan men zonder vreeze, dat zy elkanderen, by de slingeren, door het aenslaen te wege gebragt, zullen racken, tot byna op 't d. naest elkanderen leggen. Men neemt vervolgens den eersten draet en stelpen op, en plaetst hem na den negenden, den tweeden naest deezen en zoo vervolgens, tot het einde.

§. 101.

Hoe de
gaetjes in
de kam-
men te
drillen.

De kerfjes voor de bovensnaeren gemaakt zynde, dritt men de gaetjes voor de ondersnaeren in de beide kammen, en, om zulks gemakke-
lyk

Iyk en juist te doen, maekt men een koper plaetje 2 d. lang en 1 d. breed, waer van men $\frac{1}{8}$ d. naer de lengte in den haek omzet, om het daer mede op den kam te konnen leggen; juist $\frac{3}{4}$ d. uit dien hoek, drilt men in het plaetje, om het rechts en links te konnen gebruiken, aen ieder einde van onderen een gaetje, zoo groot, dat 'er koperdraet van n°. 0 in past, en vylt het omgezette rantje van het plaetje zoo wyt wech, dat het in den haek is met den buitenkant van de gaetjes. Het plaetje met zyn rantje op den voorsten kam en met de gaetjes naer de tangenten gelegte zynde, houdt men van achteren tegen den kam een plankje van beukenhout 2 d. lang, $\frac{3}{4}$ d. breed en $\frac{1}{4}$ d. dik, en schuift het plaetje, met zyn omgezette en afgevyelde rantje, juist tegen het style kantje van het kerfje der laagste snaer, en zet het daer, met een hantschroefje, onbeweeglyk vast; dit wel gedaen zynde slaet men, door het gaetje, met een scherp puntje van stael, zoo als men by het drillen gebruikt, een dutje in den kam, men ziet of het op zyne hoogte en recht onder het kerfje is, waer toe men een winkelhaekje als het eerste $\frac{3}{4}$ d. breed, doch zonder gaetje, gebruikt; wanneer men het juist bevindt, zet men het plankje, met het hantschroefje, tegen over het dutje, vast, om het drilletje te stuiten als het door het koper gaet, en het dus voor krom worden en breeken te bewaeren; vervolgens drilt men het gaetje in den kam met een drilletje, dat de dikte heeft van koperdraet van n°. 0; het zelve wordt op de volgende wyze

fchielyk en gemakkelyk verricht ; men maekt
 een blokje van 2 d. lang, en $\frac{3}{4}$ d. breed en hoog,
 waer tegen men een koper plaetje $\frac{3}{8}$ d. dik, met
 twee kopere nageltjes, hecht; in het zelve drilt
 men drie à vier gaetjes, die niet doorgaen, maer
 welke zoo groot en diep zyn, dat het achter-
 einde van het drilletje 'er $\frac{1}{8}$ d. ingaet; vervolgens
 zich voorzien hebbende van een boogje, lang
 15 d., gemaekt van een stukje balein, waer aen
 men boven een halsje snydt, en om het zelve
 eene fynne fioolnaer knoopt, die men van on-
 deren op het boogje windt, en door een kerfje,
 in het einde van het zelve gefneeden, laet gaen;
 men doet de snaer tweemaal om het rolletje van
 het drilletje, steekt het achtereinde in een der
 gaetjes van het blokje, en de punt in het dutje
 op den kam geslaegen, zorg draegende, dat de
 punt wat ryzende legt, en het snaertje zoo lang
 is, dat het boogje over de zyplank kan gaen.
 De gaetjes dus alle door den rechten kam gedril-
 zynde, boort men de zelve, met eene handdril,
 die eene scherpe doch fchielyk byloopende punt
 heeft, van de zyde daer de stelpennen koomen,
 zoo open, dat zy de gedaente van eenen trech-
 ter krygen, en aen de andere zyde neemt men
 de vezels of de braem van de dril mede door
 de handdril zuiver wech, op dat de snaeren vast
 leggen en aen niets raeken, als zy worden aenge-
 slaegen, zoo ver zy trillen: want het allerminste
 veroorzaekt een wangeluit, en kost veele moeite
 om het wech te neemen, als de snaeren op het
 klavesimbel zyn. By het drillen der gaetjes in
 den

den krommen kam, het welk gemakkelykft langs de zyde, die naer den rechten kam is gekeert, gefchiedt, legt men de punt van het drilletje mede wat ryzende, en draegt zorge, dat zy byna zoo fchuins door den kam gaen als de fnaeren 'er over; de gaetjes worden met de handdril van achteren mede wel open geboort en van vooren de braem 'er afgenoomen; dit open booren is vooral noodigh daer de kam wat recht is, om voor te koomen, dat de fnaeren niet in de gaetjes klemmen: want anders fpringen zy by het opspannen.

§. 102.

Om de gaten voor de Stelpennen zoo te booren, dat zy daer in wel fluiten, dat de gaten even diep en niet fcheef zyn, noch de pennen aen de fnaeren raeken, is het beft zulks, by het opspannen van iedere fnaer, te doen, en wel op deeze wyze; eene boor uitgezocht hebbende, die gemakkelyk door het gaetje van het plaetje gaet, waer in men de pennen heeft gepaft §. 97. of wel door vylen zoo gemaekt zynde, neemt men de fnydende kanten der boor, van boven, tot op $\frac{1}{2}$ d. na aen het einde, door eene vyl wat wech, om de gaten van boven niet wyder dan van onderen te maeken; voorts vylt men op $1\frac{1}{4}$ d. van het einde der boor, een merkje op de zelve, en draeit ze iedere reis tot daer toe in het hout, zorg draegende, dat zy in gelyke fchuinte met de nevenftaende ftelpen worde gehouden, en de fnaer even misgae.

Gaten
voor de
Stelpen-
nen.

§. 103.

§. 103.

Snaeren.

Een klavesimbel, wiens krommen kam wel is geboogen §. 86., wordt dus besnaert, beginnende van de linke hant by de basnaeren, twee kopere boven en twee onder van n°. 1, dan elf van n°. 2, acht van n°. 3, vyf van n°. 4, vier van n°. 5, en 6 van n°. 6, of wel in plaets der laetste 6, vier yzere van n°. 4, en twee van n°. 5, voorts zes yzere van n°. 5, tien van n°. 6, vyftien van n°. 7, negenentwintigh van n°. 8, en zesenvveertigh van n°. 9, mackende te samen 284 snaeren, welke omtrent drie guldens zullen kosten, dewyl men het rolletje voor eenen halven stuiver kan koopen. Indien, by het opspannen der snaeren, het mogte gebeuren, dat het opgegeeven n°. niet wilde staen, neemt men een volgend of wel een voorgaend: want eene dikkere snaer blyft somtyts staen daer eene dunner springt; als zy aen het oogje afbreeken, bewyft zulks, dat zy te styf zyn gedraeit, en, wanneer zulks op den kam gebeurt, duidt het aen, dat de kanten te scherp zyn.

§. 104.

Hoe op te spannen.

Om de snaeren gemakkelyk op te spannen, het lospringen van de rolletjes en het krinkelen te verhoeden, knoopt men om het rolletje een strookje laken, zoo breed als 'er de snaer op is, en laet het einde der snaer, aen de zyde daer het n°. staet, uitkoomen; men vat met den duim en voorsten

voorsten vinger der linke hant de snaer, en brengt het einde met die van de rechte hant zoo onder de snaer, tusfchen den linken duim en voorsten vinger, dat het een oog maeke, daer, voor de dikke snaeren byna twee vingers, en voor de dunne een vinger in kan, en noch een eintje van 1 d. lang overschiet, het welk men wat opbuigt, en tegen den voorsten vinger der linke hant laet rusten; de stelhamer in de rechte hant genoomen, en de oog aen den haek gedaen hebbende, draeit men van zich af het oogje aen de snaer, en laet het opgeboogen eintje eens of tweemaal om de snaer loopen, op dat het vast gedraaide, by het optrekken der snaer, niet los springe; het oogje schuift men aen het pennetje met het eintje koperdraet, waer mede men de pennetjes heeft ingeslaegen §. 100. en laet het op het zelve staen voor het affpringen der snaer van het pennetje, en men gaet naer voren, trekt de snaer van het rolletje, boort het gat voor de eerste stelpen, sterk naer de linke hant, op de vierde schrab voor den kam, in een dutje, dat men met eene stelpen op de zelve slaet, ten einde de boor niet uitschiete, welke men een weinigh achterover houdt, om de pennen wat steekende te doen staen; men neemt de stelpen met de punt in de linke hant, legt ze, op den afstand van omtrent 1 d. van den kop, daer zy noch wat plat is, op de snaer, twee vingeren breed van het gat voor de zelve geboort, en slaet het einde, dat op het klosje is, twee of driemaal naer de linke hant, om de zelve, windt de snaer
daer

Sleutel.

daer over, en gelyk op de stelpen; men slaet ze met eenen gemeenen hamer vast in het gat, legt de snaer in de kerfjes, en trekt ze taemelyk styf op met eene Sleutel, die 2 d. lang is, en $\frac{1}{2}$ d. door eene kruk van 3 d. lang gaet, welke voor eenen stelhamer is te verkiezen, om dat men met eenen hamerslagh daer op te doen de stelpen kan vast doen staen; vervolgens boort men op de eerste schrab, die naest den kam is, het gat voor de stelpen der snaer, die recht onder de gelegde kooft, en wel zoo, dat de gelegde aen de linke hant blyve, en de boor maer even misgae; men steekt het einde der snaer eerst door den voorsten, en dan door den achtersten kam, maekt 'er het oogje aen, doet het zelve aen het pennetje, windt de snaer op de stelpen, trekt ze met den pink der linke hant, aen de zyde van den kam, naest de tangenten, om hoog, slaet de pen in het gat, en houdt de snaer aen de pen met een klein haekje, dat men aen een eintje koperdraet buigt, en tusschen den duim en voorsten vinger der linke hant houdt, mede om hoog, op dat zy gelyk op de pen loope als men ze met de sleutel opdracit. Men boort vervolgens op de tweede schrab, byna recht achter de stelpen van de eerste ondersnaer, het gat voor de stelpen der tweede ondersnaer; deeze gelegt zynde, boort men op de derde schrab voor den kam, byna recht achter de pen van de tweede ondersnaer, het gat voor de stelpen der tweede bovensnaer; en, deeze gelegt zynde, boort men, byna recht achter die pen, op de vierde schrab, het gat voor de stelpen

pen der derde bovenfnaer; na deeze legt men weder twee onderften boorende de gaten voor de ftelpennen op de eerfte en tweede fchrab, mede byna achter elkanderen, dan weder twee bovenften, waer voor men de gaten der ftelpennen op de derde en vierde fchrab boort, en zoo vervolgens, wel zorg draegende, dat de ftelpennen aen de fnaeren niet raeken: want dat is by het Stellen zeer hinderlyk.

§. 105.

Alle de fnaeren opgespannen zynde, zet men het fchuifje af, en neemt de tangenten wech, om de Sourdine of Demper, voor de onderfnaeren, by den voorften kam, te kunnen plaetsen; de fourdine wordt gemaekt van een reepje koper, breekt $\frac{1}{2}$ d. en dik $\frac{1}{8}$ d. wat langer als de fnaeren plaets beslaen; de kanten worden door de vyl wat gebrooken, en men maekt ze lyn recht; aen het eene einde, dat by de korte fnaeren kooft, zet men een eintje van byna $\frac{1}{2}$ d., in den haek naer beneden om, en drilt daer door in het midden een gaetje van $\frac{1}{16}$ d. over het kruis, aen het ander einde zet men een gelyk eintje om, en klinkt 'er met twee kopere nageltjes een armtje, dat 1 d. lengte heeft, aen vast, het welk naer achteren gaet, en omtrent de helft uit den haek naer beneden kooft; men drilt ook door het midden van dat omgezette eintje een gaetje, en aen het einde van het armtje, een, dat $\frac{1}{8}$ d. over het kruis wyt is; door het zelve maekt men eene kleine S van koperdraet

Sourdi-
nes, of
Dempers.

koperdraet aen het armtje vast. Men neemt vervolgens best root zieperfaei, dat eene genoegzaeme breedte heeft, snydt 'er eenen reep van $1\frac{1}{4}$ d. dwars, op den draet, af, en naeit hem met eenen Schoenmaekers steek zoo om het koper, dat de dubbele einden gelyk blyven, en naer den kam koomen; deeze einden rafelt men omtrent $\frac{1}{2}$ d. uit, om de snaeren des te beter te kunnen vatten, en drukt ze, daer zy by de korte snaeren koomen, wat naer beneden. Men maekt vervolgens twee duimtjes van koperdraet, dat iets dikker is dan de gaetjes wyt zyn, lang $1\frac{1}{2}$ d.; men vylt aen ieder der zelve van onderen eenen punt, en de duimtjes zoo dun, dat zy gemaklyk in de gaetjes gaen; men dritt in het duimtje, dat by de korte snaeren, op den afftant van $\frac{1}{4}$ d. van den kam, even voorby de snaeren, met het duimtje naer de rechte hant gekeert, tot op omtrent 1 d. in den halven kam en tafel wordt geslaegen, een gaetje, om 'er een koper pennetje met een oogje, gemaekt van eene snaer van n°. 2 in te kunnen steeken voor het affschuiven der sourdine, het andere duimtje slaet men by de lange snaeren op den afftant van $\frac{1}{4}$ d. van den kam, mede met zyn duimtje, naer de rechte hant gekeert, ook tot op omtent 1 d. zoo in de tafel, dat 'er de sourdine vast aen zit, en wel kan beweegen, wanneer het pennetje, waer mede zy aen het ander duimtje opgeflooten wordt, in het gaetje is; op de plaets, daer het gaetje van het armtje koomt, als men het naer beneden drukt, boort men een gaetje door de tafel, dat onder 1 d. van de zyplank

plank blyft, en maekt een koperdraetje van n°. 1 met een oogje in het gaetje, en met een ander oogje aen een haekje in het einde van het langfte hefboomtje §. 94. geflaegen, vaft, en wel zoo, dat het hefboomtje, met zyn voor-einde, op den bodem rustende, de fourdine met het uitgerafelt faei op de fnaeren legt; om ze daer op vaft te houden, gebruikt men eene krulveer, gemaekt van koperdraet van n°. 4, die naer boven trekt, en welke men by het lyftje, voor de fleuf der roofsters, $\frac{1}{2}$ d. van het flukje, dat over de fleuf gaet, met eene in den haek omgezette punt van $\frac{1}{2}$ d. lang, in de tafel flaet, en over het rechte gedeelte, dat mede $\frac{1}{2}$ d. lang wordt gemaekt, een krammetje. Aen het einde van den arm dier krulveer buigt men eenen haek opwaerts, waer aen men de kleine S van koperdraet doet; dezelve trekt het armtje naer boven, en houdt derhalven het faei der fourdine op de onderfnaeren. Om de fourdine in het midden te bepaelen, vylt men eene pen van koperdraet van n°. 4, die men wat plat maekt, en 'er boven aen een gaetje door drilt, deeze flaet men in het midden, kort achter de fourdine, met het gaetje naer de zyplanken gekeert, zoo diep in de tafel als noodigh is, en naeit de fourdine, door het gaetje en het faei, daer aen vaft, zorg draegende, dat zy wel kan beweegen als men ze met de knie afzet. Men maekt eene diergelyke fourdine voor de bovensnaeren, welke zoo lang is, dat zy over de andere gaet, en de duimtjes niet in den wegh zyn, wanneer men de onderfte wil los maeken,

doch in plaets van het armtje, klinkt men 'er een reepje koper, lang 1½ d. en breed ½ d. in den haek zoo aen, dat het met beide de einden even verre oversteekt; men drilt 'er aen ieder einde een gaetje in, en doet in het achterste eene kleine S van koperdraet, en deeze aen eene krulveer, die naer beneden trekt, en tusfchen het stukje, dat over de fleuf gaet, en de eerste veer wordt vastgeflaegen; onder het voorste gaetje boort men 'er een door de tafel, dat van onderen dicht tegen de zyplank uitkoomt, en door het zelve brengt men een koperdraetje, dat aen het kortste hefboomtje wordt vastgemaakt, als mede aen het armtje, zoo styf, dat het faei byna aen de snaeren raekt, en daer op door de linke knie kan worden nedergedrukt. Deeze twee fourdines, kan men ook van eene eiken zolderveer of ander goet hout maeken, en 'er de noodige stukjes van dun koper, om 'er gaetjes door te drillen en ze tot de armtjes te gebruiken, van onderen aenklinken, ieder met drie kopere nageltjes, waer van de kopjes boven op het hout koomen. De fourdines veroorzaeken een zeer goet geluit, en door middel van de zelve en de beweging der roofsters, kan men speelen met twee of eene ongedempte snaer, en met twee of eene gedempte, gelyk ook met eene ongedempte en eene gedempte, en dus het geluit oogenblikkelyk, door eene byna ongewaerwordelyke drukking met de kniën, viermael veranderen; eene gedempte snaer en eene ongedempte kunnen dienen voor het gemeene geluit, twee gedempte

Geeven
goet ge-
luit.

Het welk
viermael
kan ver-
andert
worden.

dempte voor *piano*, eene gedempte voor *pianissimo*, twee ongedempte voor *forto*, en het *fortissimo* kan men voortbrengen door de toetsen wat sterk en schieklyk neder te drukken, ook kan men op het klawier eene pasfatie uit de 25 opgaende of 25 afgaende toonen, met de noodige akkoorden, zuiver speelen, en gevolglyk daer op eene groote verscheidenheit van geluiden voortbrengen.

Uit hoe veel toonen men op het klawier kan speelen.

§. 106.

De tangenten worden zoo gekort, dat zy juist $\frac{2}{3}$ d. hooger dan de snaeren koomen, en men maekt daer in de noodige sleufjes, zaegsneetjes, gaetjes en groefjes, zorg draegende, dat de zaegsneetjes niet wyder zyn dan noodigh is om het rootlaken, dat men daer in tot demping der snaeren brengt; vast te konnen knellen, en dat het gaetje voor de spelt, die midden door het sleufje gaet, niet meer dan $\frac{1}{3}$ d. onder de snaer koomt. Om dit wel te doen, maekt men twee latjes 4 d. lang, $\frac{2}{3}$ d. breed en juist zoo hoog, dat, wanneer zy, op de lystjes van de sleuf der tangenten, aen wederzyde van de snaeren leggen, die latjes met de snaeren even hoog koomen, voorts schaeft men eenen regel van $1\frac{1}{2}$ d. breed, $\frac{1}{3}$ d. dik en zoo lang, dat hy op de latjes kan leggen, wel zorg draegende, dat hy niet hol of bol staet. In het midden lynt men tegen deezen regel, een klampje $\frac{1}{3}$ d. dik, en zoo hoog als de latjes; men legt den regel met het klampje tuschen de snaeren op het lystje der sleuf, dat naer

Hoe de tangenten te korten, en 'er zaegsneetjes, sleufjes, gaetjes en groefjes in te maeken.

Pl. 7.

No. 7 en 8.

den krommen kam is, en met zyne beide einden op de latjes aen wederzyde der snaeren, schuift hem byna tegen de achterste ry tangenten, schryft dezelve juist af, met het yzertje §. 64. op de dikte van den regel, neemt ze wech, en handelt zoo met de drie overige ryën. De tangenten, tot juist aen de schrab, gekort zynde, zet men ze weder in de roosters, en ziet of zy alle even hoog koomen en wel beweegen, zoo niet, neemt men de langste noch zoo veel af als noodigh is, en die te dik of te breed zyn, maekt men door afvylen pas; zyn 'er eenige, die te los in de roosters staen, is het best daer voor nieuwe te maeken §. III. Men slaet vervolgens, over het breede groefje, dat men in het stuk eikenhout §. 90. heeft gemaekt, een stukje koper of hout, zoo breed als de onderhelst van het sleufje is, en een tweede zoo breed als het stukje van het zaegsneetje hooger koomt dan het sleufje; het eerste juist gelyk met een tekentje op een der tangenten met drie streekjes gemaekt, het welk niet meer dan $\frac{1}{2}$ d. onder de bovenstaeren koomt, en het tweede met den onderkant aen het boveneinde van het sleufje gelyk. Den tangent in het sleufje gelegd zynde met de drie streekjes boven, vast tegen het einde van het zelve, haelt men met het yzertje §. 64. aen iedere zyde van die stukjes een schrabje, het bovenste of 1^e zal aenwyzen de lengte van het stukje naest het zaegsneetje, het 2^e den aenvang van het sleufje, het 3^e het einde van het zaegsneetje en het midden van het sleufje, of de plaats daer de spelt 'er door

door gaet, en het 4^e of laetste het einde van het sleufje; wil men op den kant ook aenwyzen de plaats voor het gaetje der spelt, legt men den tangent in het smalle groefje, slaet 'er een stukje hout over, dat zoo laag koomt als het derde schrabje, en tekent hem op beide de kanten. Alle de tangenten met drie streckjes dus getekent zynde, tekent men ook die zonder streckjes, doch van deeze legt men het syfer onder. Men verslaet vervolgens de stukjes koper of hout om de tangenten voor de onderstaeren op gelyke wyze te tekenen, die twee streckjes hebben legt men met de zelve boven, en die 'er een hebben met het streckje onder. Dit gedaen zynde, maekt men een kruishoutje met twee puntjes, die zoo verre van den anderen zyn als de sleufjes breette dienen te hebben, om eene vrye beweging aen de krulveertjes §. 107. te laeten, en dus byna $\frac{1}{8}$ d.; men haelt daer mede de noodige schrabjes, voor het zelve, op iederen tangent, leggende den zelve op eene tafel, met den staert naer zich toe, en de daer op gehaelde schrabjes voor de lengte van het sleufje boven. Vervolgens legt men eenen der tangenten met drie streckjes weder in het breede groefje, met de streckjes boven, en den kop daer de staert heeft geleegen; men drukt hem tegen de eene zyde, boort 'er een gaetje naest, en sluit hem op met een koper pennetje, daer men een oogje aen buigt, en het met een draetje aen het stuk eikenhout vastmaekt; men zaegt 'er het zaegsneetje in, laet de zaeg mede door het stuk eikenhout

gaen, en kort het stukje op de zyde van het zaegfneetje; voorts boort men boven aen de aftekening van het fleufje een gaetje, maekt het met een mesje wat open, zaegt eerst met een fyn Engelsch schrobzaegje eene sneede in het stuk eikenhout, legt den tangent in het groefje vast, en zaegt het fleufje door het open gemaekte gaetje in den tangent, wel zorg draegende, dat men aen den onderkant niet verder dan het laetste of 4^e schrabje koome, doch aen de bovenzyde $\frac{1}{4}$ d. verder; dit fleufje met eene vyl zuiver gemaekt zynde, drilt men met een Horologiemakers handdrilletje, dat iets dunner is dan eene der Engelsche spelden, die men bestmiddel noemt, het gaetje voor de zelve dwars door den tangent; op de achterzyde vylt men met een stukje, dat men van eene vyl breekt, en tuschen den duim en de twee voorste vingeren der rechte hant neemt, terwyl men met de linke hant den tangent, met den kop, vast op de tafel of bank, daer men aen werkt, houdt, een groefje schuins afloopende naer het fleufje, en by het zelve iets minder dan $\frac{1}{16}$ d. diep, en zoo breed als het fleufje; in dit groefje, omtrent $\frac{1}{3}$ d. onder het fleufje, boort men, met het kleinste handdrilletje, dat men kan bekoomen, een gaetje zeer schuins naer beneden, door den tangent, en daer het drilletje uitkoomt een tweede, iets naer boven gaende, te rugh.

Hoe het
krom-
trekken
der

Om het krom trekken der tangenten, dat aen
het wel en te gelyk blyven aenlaen der snaeren
zeer

zeer hinderlyk is, voor te koomen, doet men ze alle in eenen platten pot, en giet 'er zoo veel ongekookten lynoli op, dat zy onder leggen; men zet de pot op het vuur, en laet de oli byna kooken; kout geworden zynde, neemt men 'er de tangenten uit, veegt ze af, laet ze droogen, en zet ze weder in de roofter, om te zien of zy noch wel pasfen, beweegen en op de toetsen vallen, zoo niet verhelpt men de geenen, daer iets aen mogte ontbreeken, of maekt daer voor nieuwe.

der tangenten voor te koomen.

§. 107.

De Krulveertjes, die in de sleufjes aen eene spelt beweegen, worden dus gemaekt; in een plankje van palm- of ander hart hout, dat ruim $\frac{1}{4}$ d. dik is, boort men een gat, van $\frac{3}{8}$ d. over het kruis, past en lynt daer in een hantvatje 3 d. lang, dat $\frac{1}{2}$ d. over het kruis in de hant dik is; het doorsteekend einde van boven glat afgestookten zynde, trekt men, uit het midden van het zelve, op het plankje, met eenen pasfer, die $\frac{1}{2}$ d. open is, eenen firkel, en op den zelve boort men drie gaetjes even ver van elkanderen, met het handdrilletje, en slaet daer in drie van de zelve spelden, waer aen de krulveertjes zullen beweegen; men knipt 'er de koppen zoo af, dat zy omtrent $\frac{3}{8}$ d. boven het hout blyven uitsteeken, en zaegt vervolgens het hout van het plankje tot op $\frac{1}{4}$ d. van de spelden zoo wech, dat het drie- of zeskant wordt, en $\frac{1}{4}$ d. ver van iedere spelt vylt men een kerfje in

Krulveertjes hoe te maeken.

het plankje van de zyde naer het midden, en maekt het zwart met inkt; men neemt vervolgens eene snaer van n°. 2, buigt aen derzelve einde een klein haekje, doet ze daer mede aen eene der spelden, houdt ze tusfchen den linken duim en voorften vinger vast, en draeit, met de rechte hant, het houtje, naer zich toe, om, laetende de tweede spelt, om welke men de snaer driemaal doet loopen, en waer door het krulletje de breette van 4 draeden bekoomt, op den nagel van den linken duim rusten, en gaet zoo voort, tot dat de drie spelden vol zyn, alsdan knipt men de opgewonde snaer tusfchen iedere spelt door, zettende de schaer met de eene punt in het zwarte kerfje, en hier mede gaet men voort, tot dat men wat meer dan 124 krulveertjes van n°. 2 heeft, over de 84 van n°. 3 en over de 76 van n°. 4, die beide viermael omgewonden worden. Om deeze krulveertjes, die ik den 25 Nov. 1768 hebbe uitgedacht, tot het plaetsen in de tangenten bequaem te maeken, steekt men ze een voor een aen eene spelt, die in een ront houtje $\frac{3}{4}$ d. over het kruis dik, en lang 3 d., is geslaegen, en waer van de kop wordt afgeknipt; men vat het houtje in de rechte hant, en drukt, met den rechten duim en voorften vinger der linke hant, de einden zoo te samen, dat zy wat meer dan in den haek naer elkanderen koomen, en legt ieder n^o. byzonder in een doosje.

§. 108.

Om de krulveertjes in de tangenten te plaetsen, en van te rugh haelende veertjes te voorzien, handelt men dus; men knoopt om een rolletje kopere snaer van n°. 12 een lapje laken, voor het lospringen, en laet het einde aen de zyde der n°. uitkoomen; vervolgens neemt men den tangent in de linke hant met den kop om hoog, en steekt, door het onderste gaetje in het groefje, het einde van de snaer, en het zelve weder te rugh door het bovenste; aen dit einde draeit men een oogje, met een haekje gemaekt van koperdraet van n°. 0, en knipt het overschietend eintje, kort by het oogje, af, het zelve zet men, in den haek, naer de zyde daer het zaegsneetje in den tangent is, met een blettangetje, daer de Horologiemakers kleine stukjes mede op neemen, en trekt de snaer zoo veel te rugh, dat het oogje iets laeger dan het gaetje voor de spelt koomt; dan buigt men het veertje wat achterover, en steekt met de rechte hant, door het oogje, den staert van een krulveertje, die men eerst, en dan het tongetje door het sleufje brengt; men houdt, met den voorsten vinger der linke hant, het krulveertje in het sleufje, terwyl men, met de rechte hant, eene spelt door het gaetje en het krulveertje steekt. Wanneer het zelve zacht, doch schielyk te rugh springt, als men het oplicht, is het goet; men knipt dan het snaertje kort aen den tangent af, en drukt de gaetjes met de punt van de schaer

In de tangenten te plaetsen, en van te rugh haelende veertjes te voorzien.

wat toe, zorg draegende, dat het eintje, noch het veertje niet uitsteeke, maer plat in het groefje legge. Indien het veertje te sterk trekt, is het oogje te laeg, men schuift het derhalven, eer men het snaertje afknipt, zoo veel als men kan, met eene stopnaelt naer boven, en drukt het veertje wat plat; werkt het krulveertje niet wel, koomt het daer van daen, dat het in het sleufje is geklemt of aen de kanten met zyn tongetje of staert raekt; dat het veertje lam gedrukt is, of dat de staert van het krulveertje niet vry genoeg in het oogje van het te rugh haelend veertje kan beweegen, om dat het zelve te veel of niet genoeg is omgezet; men knipt de spelt met eene schaer, daer men koper mede snydt, af, drukt ze tot het einde in, en vylt de doorsteekende punt gelyk met het hout; het staertje van het krulveertje knipt men zoo wyt wech, dat het maer even, van onderen, tegen het hout, daer het sleufje aenvangt, slaet, en dit geschiet, om dat het staertje, by het nedervallen van den tangent, niet aen dien, welke daer voor staet, zoude raeken, waerom men zorg dient te draegen van de sleufjes niet langer, dan aangewezen is, te maeken; indien zulks echter by ongeluk gebeurt, kan men zich helpen, met noch een gaetje op den kant van den tangent, op de hoogte van het scharbje van het sleufje, te booren, en 'er een eintje van eene spelt in te steeken. De tangenten, getekent met 1 tot 31 ingeslootten, worden voorzien met krulveertjes, gemaekt van eene snaer van n°. 2; die van 32 tot 52 met

met krulveertjes van n°. 3; en de overige met krulveertjes van n°. 4. Zoo dra men in eene ry of wel in alle de tangenten krulveertjes heeft gemaekt, doet men wat vernis op de gaetjes, daer het te rugh haelend veertje doorgaet, om het zelve wel vast te zetten.

§. 109.

Om de tangenten en de tongetjes der krulveertjes zoo te korten, dat de snaeren juist worden aengeflaegen, en de tongetjes wel onder de snaeren vallen, als mede om de tangenten van lapjes laken, tot eene goede demping, te voorzien, is het best, iedere snaer by het korten van den tangent en het tongetje, ter zelve tyt, te stemmen; dit kan spoedigh en ten uitersten juist verricht worden, met behulp van een Monochordium of eenen Klankmeeter van vyf snaeren, daer alle de klanken op zyn, die het klavesimbel bevat; en waer mede men ook het klavesimbel, met weinige moeite, altoos juist gestemt kan houden; het monochordium wordt dus vervaerdigt; men neemt daer toe eene plank $1\frac{1}{2}$ d. dik, of men maekt van half duims vuurenhout eenen koker, van buiten dik 2 d. en breed 5 d., lang 5 v. 9 d.; men stopt hem aen het eene einde met een blokje van twee duims eikenhout, en aen het andere met een van half duims; men spykert de bovenplank op die der zyden, beplakt

den

Monochordium
of Klankmeeter
om het klavesimbel
naer te stemmen.

den koker met wit papier, neemende het zelve maer zoo breed, dat 'er aen den onderkant eenen opening van 2 d. blyve, over welke men eenen strook papier, die 4 d. breed is, plakt, smeerende het styffel niet op het hout maer op het papier; dit rekt daer door, en krimpt weder by het droogen, het zit derhalven heel glat op het hout, wanneer men by het opplakken de luchtblaezen wel wech duuwt, ten welken einde men een stuk papier op het opgeplakte legt, en daer over met eenen doek wryft. Op de bovenzyde van deezen koker, die 5 d. breed is, haelt men eene dwarschrab 3 d. van het einde daer het twee duims stopblokje is; op $\frac{3}{10}$ d. van den kant, stelt men op de zelve een punt; $\frac{1}{10}$ d. daer van een tweede, $\frac{2}{10}$ d. daer van een derde, $\frac{3}{10}$ d. een vierde, $\frac{4}{10}$ d. een vyfde, $\frac{5}{10}$ d. een zesde, $\frac{6}{10}$ d. een zevende, $\frac{7}{10}$ d. een achtste, $\frac{8}{10}$ d. een negende en $\frac{9}{10}$ d. een tiende; men brengt vervolgens de lengte der vyf *c mol* snaeren §. 86. op den koker, en haelt ten dien einde uit het midden der punten, die $\frac{1}{10}$ d. van elkanderen zyn, met het yzertje §. 64., dat men tegen het einde van een kruishout, waer in men een koper pennetje slaet, met het platte vast houdt, eene schrab, wat langer dan iedere snaer is; op de zelve zet men de lengte der snaeren met een punt, en deelt deeze in twee gelyke deelen, dan heeft men het octaef van iedere snaer; vervolgens haelt men voor ieder octaef twee linien, met eene trekpen en inkt, uit de punten, die $\frac{1}{10}$ d. van elkanderen zyn, zoo lang als ieder octaef, en stelt de afdeelingen van de octaven op de

de scharabben , met het yzertje gehaelt , door middel van een verdeelplankje , waer mede men alle foorten van octaven en quinten gemakkelyk en juist kan afdeelen , het zelve wordt dus gemaakt ; een plankje van goet droog eiken- of beukenhout $\frac{1}{2}$ d. dik , 16 $\frac{1}{2}$ d. lang en 1 v. breed , wel in den haek gebragt en glat geschaeft zynde , lynt men onder het zelve , 1 d. van ieder einde , eenen klamp , hoog 1 $\frac{1}{2}$ d. en breed 1 d. , en beplakt het plankje zoo met wit papier , dat de einden twee vinger breed van onderen om koomen , een vel klein mediaen papier is daer toe genoegzaam . Als het droog is haelt men daer op , $\frac{1}{8}$ d. van den bovenkant , naer de lengte , eene scharab , en $\frac{1}{4}$ d. daer onder eene tweede . Men vervaerdigt ook eenen regel van vuurenhout , dik $\frac{1}{2}$ d. , lang 34 d. en breed 4 d. , beplakt hem van boven met wit papier , snydt 'er de oversteekende randen , als het droog is , met een mes af , en haelt daer op , kort aen het einde , eene dwarscharab , langs eenen winkelhaek met het yzertje §. 64. ; $\frac{1}{2}$ d. van boven haelt men 'er eene op zoo lang als de regel is , en juist $\frac{1}{2}$ d. onder de zelve eene tweede ; op de onderste stelt men met eenen pasfer , die met eene schroef wordt verzet , 31 halve duimen , beginnende by de scharab aen het einde van den regel gehaelt ; uit die punten trekt men scharabjes , langs den winkelhaek , die tot op den kant van den regel gaen , en het laetste haelt men dwars over den zelve ; dit gedaen zynde zal men 31 ruitjes en 32 scharabjes hebben , welke een octaef , in gelyke deelen afgedeelt ,

Verdeelplankje.

Hoe de afdeeling te maeken.

afgedeelt, zullen voorstellen; de juiste lengte van dit octaef zet men op de onderste schrab, achter het zelve, met een punt, het welk dan de lengte der snaer zal aanduiden; deeze met een ruitje §. 43. of $\frac{1}{2}$ d. verkort zynde, (het welk geschiedt, om dat men niet meer dan 31 schrabjes tot de evenredige afdeeling van het octaef kan gebruiken) houdt men aen dat laetst gestelde punt, en juist op de plaets daer het 17^e schrabje de bovenschrab snydt, een liniael, dat lynrecht en zoo lang is als de regel; langs het zelve haelt men eene schrab, door welke de 16 eerste schrabjes verlengt, en de andere verkort zullen worden; is het 2^e eens zoo lang als het 32^e dan is de afdeeling goet; men haelt vervolgens $\frac{1}{4}$ d. onder het afgedeelde octaef eene schrab zoo lang als het zelve, en brengt de verlengde en verkorte schrabjes met eenen pasfer daer juist op over, beginnende met het 2^e aen de linke hant; indien men zulks wel doet, zullen zy te samen juist het octaef uitmaeken, en de groote drie of het elfde schrabje zal $\frac{2}{3}$ van het octaef of $\frac{1}{3}$ van de geheele snaer beslaen, de kleine vier of het 14 schrabje zal iets meer dan de helft van het octaef of $\frac{1}{4}$ der snaer weezen, en de groote vyf of het negentiende schrabje zal $\frac{2}{3}$ van het octaef of $\frac{1}{3}$ van de snaer uitmaeken. Men legt het verdeelplankje op twee klampen vast, op eene tafel, en het afgedeelde octaef 'er tegen, brengt met eenen winkelhaek de afdeeling juist op de tweede schrab van het zelve over, en haelt uit het midden der afdeeling,

tot

En op het plankje te brengen.

tot op den onderkant van het plankje eene schrab, en op den afftant van 1 d. van dien kant, zet men een punt; men haelt, van het eerste en laetste punt van het octaef, twee linien met eene trekpen en inkt door het gemelde punt tot op het einde van het plankje; in den hoek, aen de rechte hant, daer zy elkanderen snyden, slaet men een koper pennetje, zoo tusfchen de zelve, dat het liniael aen de linien gehouden wordende het pennetje raekt. Op den afftant van 1 d. van elkanderen haelt men 8 linien onder het octaef, en van ieder punt de overige linien der afdeeling tot op de onderste linie, houdende het liniael vast tegen het pennetje en de punten, welke men alvoorens met den pasfer na loopt, om te zien of zy evenredigh zyn; zoo niet, herftelt men eerst de abuifen, die 'er door het overbrengen mogten weezen in gefloopen. Boven de linien, die het evenredigh afgedeelt octaef aenwyzen, tusfchen de twee fchrabben, ftelt men fyfers, beginnende met 1 aen de linke hant, daer de linien wytft van elkanderen loopen; men lymt en vernift vervolgens het plankje zoo als de afgedeelde toets §. 43. Om met weinige moeite een verdeelplankje te vervaerdigen, trekt men eerst daer op de twee bovenschrabben, dan de linien 1 en 32 en vervolgens de 8 linien onder het octaef; men zet op den kant van eenen ftrook papier, dubbelt gevouwen, de afdeeling van het octaef door II op *Pl. 7. N°. 10* aangeweezen; men fchuift dien ftrook, zoo lang, evenwydigh met den bovenkant van het plankje, naer onderen

Hoe met weinige moeite een verdeelplankje te maeken.

of

of naer boven, tot dat het eerste en laetste punt door de linien wordt gesneden; daer legt men den strook vast, brengt de afdeeling op het plankje, en haelt de linien met een liniael, dat men wel vast tegen het koper pennetje houdt; van de onderste schrab door de punten tot op de 8^e linie. Indien men de afdeeling door III aangewezen gebruikt, heeft men een verdeelplankje, om een Monochordium te maeken volgens de afdeeling van G. A. SORGE, welke de tans in gebruik zynde temperatuur is. §. 45.

En een met de in gebruik zynde temperatuur.

Hoe de octaven van het monochordium af te deelen.

Het verdeelplankje met 32 afdeelingen op eene gemeene tafel, gelegd zynde, spykert men op de zelve twee latjes, die de klampjes van het plankje vatten, en dienen konnen voor leiërs, tuschen welke de klampjes wat worden geknelt; tegen de einden deezer latten legt men het monochordium in den haek, met eene lat aen de andere zyde geslaegen, vast, en schuift het plankje zoo lang evenwydigh te rugh, en het monochordium rechts of links, tot dat het liniael de twee punten van het grootste octaef juist raekt, als het tegen het koper pennetje, en aen de 1^e en 32^e linie wordt gehouden, en wel zoo, dat de 1^e linie aen het onderste punt van het af te deelen octaef koome; men houdt het liniael aen de tweede linie, zet met het yzertje §. 64. de afdeeling op de schrab, en gaet zoo voort, tot dat zy alle zyn overgebracht; men handelt dus ook met het volgend octaef dat grooter dan het plankje is, doch voor de drie

drie kleinere keert men het om met het pen-
 netje naer het monochordium, of men brengt
 de afdeelingen met eenen strook papier over,
 op de wyze als zoo even is gezegt. Alle de
 afdeelingen op de vyf schrabben gebragt zyn-
 de, loopt men dezelve met den pasfer na, en
 ziet of zy evenredigh zyn; zoo niet verhelpt
 men de abuizen, die 'er in mogten weezen,
 haelt de verdeelftreepjes met eene trekpen
 en inkt, door de punten, tusfchen de twee
 linien, en fchryft op de zelve de letters
 der klanken, zoo als zy op de afgedeelde
 toets *Pl. 3. Fig. 2.* volgen, beginnende met
b kruis op het tweede streepje van boven, dan
 zal *c mol* op het onderfte koomen en het
 bovenfte streepje, daer niets op staet, het
 octaef weezen. Dit gedaen zynde, lynt men
 $1\frac{1}{2}$ d. van de afdeelingen eenen Kam, van $4\frac{1}{2}$ d.
 lang en $\frac{1}{2}$ d. hoog en breed, die, aen de zyde
 naer de afdeelingen gekeert, loot recht is,
 en van de andere zyde wat ront naer boven by-
 loopt, en in welken, van onderen, boven
 iedere schrab, een fyn zaegfneetje is, tot
 byna op de helft; aen het andere einde lynt
 men, vast tegen het punt der laegfte *c mol*
 fnaer, een kammetje voor de zelve, $\frac{1}{2}$ d. lang,
 als mede een diergelyk tegen ieder punt, dat
 de lengte der andere vier fnaeren verbeeldt:
 doch dat voor de langfte fnaer dient maer
 $\frac{3}{4}$ d. hoog, en die voor de anderen naer even-
 redigheit van haere lengte wat hooger te
 zyn, om de fnaeren wel op de beweegende

Vaste
 Kammen
 op het
 zelve.

R

kam-

kammetjes, by het verschuiven der zelve, te doen rusten. Op het einde van het monochordium lynt en spykert men een vierkant van boven schuins by loopend blokje, hoog $\frac{3}{4}$ d., om te beletten, dat de snaeren noch kammetjes, by het inschuiven en uithaalen van het monochordium in en uit den koker, waer in men het bewaert, niet raeken; men vernist het vervolgens van boven mede met wit vernis als het verdeelplankje, en op de zyden en van onderen met gemeen amber vernis. De koker maekt men van half duims vuurhout, met een schuifje aen het eene einde.

Beweegende.

Men vervaerdigt ook vyf kammetjes, ieder $\frac{5}{8}$ d. lang en $\frac{1}{2}$ d. breed, om te dienen tot bewegegende, welke van achteren naer vooren wat schuins op loopen; zy worden zoo hoog gemaakt, dat de snaer, in het kerfje op den gemeenen kam leggende, even daer op draegt; door de zelve boort men $\frac{1}{8}$ d. van onderen, in het midden, een gaetje, met het handdrilletje, om ze aen eene snaer van n°. 0 te laten loopen, $\frac{1}{2}$ d. van vooren en iets uit het midden naer de linke hant boort men een gaetje, van boven schuins naer beneden, en wel zoo, dat het aen den voorkant byna onder aen uitkoomt, en $\frac{1}{8}$ d. daer boven een gaetje te rugh dat op $\frac{1}{4}$ d. van den bovenkant uitkoomt; men maekt vervolgens een krulveertje van koperdraet van n°. 1, dat een armtje van $\frac{1}{2}$ d. heeft, en waer aen, van vooren, een haekje van $\frac{1}{4}$ d. naer boven is geboogen. Het krulveertje wordt dus vervaerdigt, men zet het

het koperdraet, waer aen men een haekje heeft geboogen, $\frac{3}{4}$ d. van het zelve met eene hantfchroef op eene ftelpen zoo vast, dat het haekje naer vooren koome; men houdt de fchroef in de linke hant, en windt het koperdraet tweemaal om de zelve, knipt het op $1\frac{1}{2}$ d. af, en brant dit eint wat in de vlam van eene kaers, het haekje naer beneden houdende; men fteekt dit eint door het gaetje van boven naer vooren in het kammetje geboort, en door dat, van vooren naer boven, weder te rugh, en trekt het met eene tang zoo ftyf aen; dat het krulletje van het veertje vast op het kammetje zit, en knipt dan het uitftekend eintje aen het hout af; men boort vervolgens met het handdrilletje, iets van het midden naer de rechte hant, en $\frac{1}{2}$ d. van vooren, een gaetje, dat omtrent in het midden der hoogte van den voorkant van het kammetje uitkoomt, en een tweede wat van het midden naer de linke hant toe; door het eerfte fteekt men van boven naer vooren een eintje van eene allerfynfte quint van eene fiool, 2 d. lang; en maekt aen het bovineinde een knoopje, dat men vast in het gaetje trekt; vervolgens fteekt men het fnaertje mede van boven door het tweede gaetje, en maekt het met een dubbelt knoopje aen het haekje ftyf vast; men boort ook in de kammetjes voor de twee laegfte fnaeren $\frac{1}{4}$ d. van vooren een gaetje, kort op den kant aen de linke hant, van boven fchuins naer beneden, en wel zoo, dat het van vooren byna onder aen uitkoomt, en een tweede aen de rechte hant; door het eerfte

steekt men eene naelt, voorzien van eenen wollen draet, waer aen een knoopje is, haelt den zelven onder om het kammetje, steekt de naelt onder het knoopje door den draet, dan door het andere gactje, doet hem mede onder het kammetje loopen, en maekt hem met een stropje aen het bovenste dwarsdraetje vast; dit geschiedt om het klapperen der kammetjes by het hart aenflaen der twee laege snaeren te beletten, het welk men door het styf aenhaelen der snaeren, waer aen zy loopen, niet wel kan voorkoomen, om dat de octaven wat lang zyn. Op de schrabben met het yzertje gehaelt slaet men, op den assistant van 2 d. achter iedere verdeeling, een koper pennetje, steekt eene kopere snaer van n°. 0 door ieder zaegsneetje, doet 'er de kammetjes aen, buigt aen de snaeren oogjes, doet ze aen de pennetjes, en windt ze ieder op eene stelpen, die men wel vast slaet in een gat, op de zyde der zaegsneetjes naer de linke hant, $\frac{1}{2}$ d. achter den kam, wat steekende, geboort, en men haelt de snaer styf aen, om de kammetjes onbeweeglyk te doen staen, daer men ze schuift. Men boort $\frac{1}{2}$ d. van het einde van het monochordium de gaten voor de stelpennen der snaeren, en wel zoo, dat zy aen de voorste stelpennen der snaeren, die tot leiërs der kammetjes dienen, niet konnen raeken; men slaet op de schrab met het yzertje gehaelt, 1 d. achter de vaste kammetjes, een koper pennetje, doet daer aen, met een oogje, voor de laege *c mol*, eene kopere snaer van n°. 1, voor de tweede eene van n°. 6 of eene

Snaeren
daer zy
aen loo-
pen.

Snaeren
op het
mono-
chor-
dium.

eene yzere van n°. 4, voor de derde eene yzere van n°. 7, voor de vierde eene van n°. 8, en voor de 5 eene van n°. 9, of zoodanige andere als het klavesimbel, waer voor men het monochordium maekt, heeft; men drukt de armtjes van de veertjes der beweegende kammetjes wat naer beneden, steekt de snaeren onder de fyne quint snaertjes, die op den kant der kammetjes leggen, door, windt ze op de stelpennen en slaet deeze met eenen hamer vast in.

Het beweegend kammetje der derde of middelste snaer, aen het streepje, daer A opstaet, geschooven hebbende, trekt men de zelve zoo hoog op, tot dat zy unifoön is met het stemvorkje tans in gebruik §. 84. om de klavesimbels te stemmen; men schuift het kammetje tot aen het bovenste streepje, daer niets op staet, en stemt de vierde snaer met de derde unifoön; het kammetje van de zelve schuift men dan ook naer boven, en stemt de vyfde of hoogste snaer met de vierde unifoön; vervolgens schuift men het kammetje der middelste snaer naer beneden, en dat der tweede naer boven, die men unifoön met de derde stemt; en eindelyk schuift men het kammetje van de tweede snaer naer beneden, en dat van de eerste naer boven, die men unifoön met de tweede stemt; dit herhaelt men om den tweeden of derden dagh, tot dat de snaeren blyven staen, en dan kan men op het monochordium, met verschuiving der vyf kammetjes, alle de klanken van het klavesimbel altoos zuiver hebben, en

Hoe te stemmen.

eene snaer, die wat gezakt mogte zyn, zonder omslagh weder naer het zelve zuiver stemmen, het welk men door het aenflaen van quinten, octaven of tertsen, niet zoo gemakkelyk en juist kan verrichten; om by het zuiver stemmen van het klavesimbel het gehoor te hulpe te koomen, is het goet, de octaven van het klavesimbel telkens tegen elkanderen te hooren, en de *c mol* van het 2^e octaef, eerst naer het bovenste streepje van het laegste octaef van het monochordium te stemmen, en dan naer de *c mol* der tweede snaer; hier door zal men ontdekken of de twee snaeren van het monochordium akkoord zyn gebleeven; men stelt alleen de onderfnaer van het klavesimbel naer het monochordium, en zet daerom de sourdine en bovensnaer af, welke laetste men gemakkelyk met de onderfnaer eenstemmigh kan maeken, wanneer men ze te samen aenslaet, en zorg draegt, dat de bovensnaer iets laeger is, als men ze optrekt.

§. 110.

Tangen-
ten en
tongetjes
der krul-
veertjes,
hoe te
korten.

Den Tangent met eene vyl, en het tongetje van het krulveertje met eene schaer, voor de laegste *c mol*, zoo verre gekort zynde, dat de snaer even kan worden aengeslaegen, stemt men de zelve naer de laegste *c mol* van het monochordium, het welk men een of twee vyfde van eenen klank laeger stemt, dan het stemvorkje §. 84., door het beweegende kammetje, in plaets van op *A*, op *b dubbelt mol* of *a kruis* te zetten, als men

men het monochordium naer het zelve stemt, en zulks geschiedt, om het klavesimbel ten eersten niet te veel te vergen. De snaer met die van het monochordium akkoort zynde, gaet men voort met den tangent en het tongetje zoo te korten, dat het gemakkelijk over de snaer valt, en ze wel aenstaet, waer toe van nut is het tongetje van boven en van onderen wat plat te maeken, het welk met eene fyne Engelsche vyl, die men 'er van boven naer beneden twee of driemaelen overhaelt, en van onderen dwars, spoedig kan worden verricht; dit gedaen zynde, handelt men op gelyke wyze met de bovensnaer, die men unifoon naer de ondersnaer stelt, waer by men ook zorg draegt, dat het tongetje de snaer wel misgae, als men de roofsters met de rechte knie afzet, en gaet zoo voort, tot dat alle de snaeren zyn gestemt en de tangenten en tongetjes der krulveertjes behoorlyk gekort. De

Krul-
veertjes
zyn voor
kraeien
pennetjes
te ver-
kiezen.

snaeren van de zelve nos als die ik hebbe gebruikt, en welke men op gelyke wyze kan vervaerdigen, doch de twee einden worden zoo opgeboogen, dat zy met het krulletje in de zelve richting koomen, het langste brengt hy door den kop van het tongetje en weder te rugh, haelt het krulletje daer mede tegen het tongetje, zet het met lym vast, en kort het andere einde zoo, dat het de snaer maer even raekt; zy geeven mede een zeer goet geluit, doch beslaen meerder plaets, vallen harder op de snaeren te rugh, en hebben zoo veele veerkracht niet.

§. III.

Brugh.

De Brugh, waer tegen de tangenten springen, maekt men van peereboomenhout $\frac{1}{2}$ d. dik, breed 3 d.; men lynt 'er aen de voor- en agterzyde een strookje van $\frac{3}{8}$ d. hoog en $\frac{1}{4}$ d. dik, met houte pennetjes, van onderen aen vast, en schaeft aen den bovenkant der brugh, van vooren en van achteren, het zelve biesje als aen de zyplanken §. 82, en hecht met kleine spykertjes §. 71. onder tegen de brugh aen de beide einden twee reepen laken, zoo breed, dat zy maer even tusfchen de strookjes kunnen, en zoo los, dat zy byna op de koppen der tangenten hangen; hier door wordt het klapperen beter belet, dan dat 'er die reepen sterk op gespannen wierden, ook bevorderen zy dan het nedervallen der tangenten. Indien men niet juist naer de maet heeft gewerkt, en dat de eene tangent hooger staet dan de andere, neemt men de

de zelve van boven wat af en maekt ze gelyk; springen zy dan te hoog, neemt men het laken onder tegen de brugh drie of vier dik, by aldien het noodigh is: doch zoo zy niet genoeg kunnen beweegen, is men genootzaekt het laken enkel te neemen, en de koppen der tangenten wat korter te maeken, als men zulks door de brugh wat uit te schaeven niet kan helpen. Wanneer zommige tangenten do snaeren niet wel aen slaen, en de unifoons zich niet te gelyk laeten hooren, is daer van doorgaens de oorzaak, dat 1. het eene tongetje korter onder de snaer dan het andere faet; 2°. dat het eene de snaer meer vat dan het andere, of 3°. dat de tangenten te los in de rooftern loopen, en by het aen slaen uitwyken. Het 1^e gebrek kan men verhelpen met den langsten tangent van onderen wat af te vylen, of den kortsten wat langer te maeken, met 'er een eintje van eene spelt, daer de kop aen is, in te slaen of 'er een stukje aen te lymen; het 2^e door het langste tongetje wat af te knippen en te vylen als het te veel vat, of een nieuw krulveertje in den tangent te zetten, waer van het tongetje te kort is; en om het 3^e gebrek wel te verhelpen doet men best eenen nieuwen tangent te maeken. Men voorziet vervolgens de tangenten met lapjes laken, om de snaeren te dempen, op deeze wyze; eenige reepjes van goet rootfcharlaken, dat wel tusschen de zaegfneetjes der tangenten klemt, gefcheurt hebbende zoo breed als die zaegfneetjes zyn, houdt men den tangent, met den pink en laetsten vinger der linke hant,

R 5

tegen

Tangenten niet wel aen slaende, hoe te verhelpen.

En met lapjes laken tot demping te voorzien.

tegen het tweede lit van den middelsten vinger der zelve hant vast, neemt met den rechten duim en voorsten vinger een strookje laken, waer van men het eintje met die der linke hant houdt, en trekt het vast tot onder in het zaegfneetje; men snydt het, met een scherp pennemes van achteren aen den tangent, van boven naer beneden, glat af, knipt het van vooren schuins by, en van boven wat ront, zoo dat het de gedaente heeft van een half hartje, en zoo smal wordt, dat het de snaer, die het dempen moet, maer even raekt, en dus aen het tongetje van het krulveertje vryheit laet, om schielyk onder de snaer te kunnen vallen; men draegt ook wel zorge, dat geen onderste lapje tot demping, by het speelen, aen de bovensnaer kan koomen.

§. 112.

De snaeren op haeren toon gebragt, en zoo lang gestemt zynde, tot dat zy blyven staen, het welk by de tweede of derde stemming plaets zal hebben, is het Klavesimbel vaerdigh om bespeelt te worden, en dewyl het naer de denkbeelden, in §. 60, 61 en 62. opgegeeven, zal zyn vervaardigt, zal het ook veel gemakkeliker te bespeelen zyn dan de tans gebruikt wordende onvolkooome klavesimbels, waer op men laege klanken boven, en hooge niet zelden in de laegte moet zoeken, en wel zoo, dat eene en de zelve toets niet alleen voor twee, maer zelfs voor drie byzondere klanken moet dienen, waer door

Het nieuwe Klavesimbel is gemakkeliker dan de ouden te bespeelen.

door de valscheit onverdraeglyk wordt, en door-
gaens het gehoor der speeleren geheel bederft;
de klavesimbels beginnen daerom ook veel buiten
gebruik te raeken, vooral in Concerten; en hun-
ne onvolkoomenheit is ook een der voornaemste
oorzaaken, waerom de Compositie noch op zulke
losse gronden steunt, en naer zoo genaemde ge-
neraele regels, die eene groote meenigte van uit-
zonderingen hebben, wordt geleert, waer door
veele daer van worden afgeschrikt, gelyk ook
van het leeren der bas continuo, een alleraen-
genaemst accompnement in een Concert, en
waer toe het hier voor beschreeven volkoomen
klavesimbel byzonder is gefchikt, dewyl daer op
alle moogelyke klanken en akkoorden zyn, zoo
als men uit de toon- en akkoorttafels §. 46, 47
en 55. beschreeven, kan zien, doch boven al
zoude een volkoomen orgel, waer van §. 114.
zal worden gesproken, hier toe zeer bequaem
weezen, om dat het geluit van een klavesimbel
wat zwak is, tegen zoo veele instrumenten als
doorgaens in de Concerten worden gebruikt.

Welke
het ge-
hoor be-
derven.

En hin-
derlyk
aen de
Composi-
tie en het
leeren der
bas conti-
nuo zyn.

§. 113.

Indien men konde goetvinden, om in de be-
syferde basen de akkoorden en haere foorten
duidelijk door syfers en tekenen uit te drukken,
zoude daer door het leeren van de bas continuo
veel worden verkort, en het schynt my toe,
dat zulks gevoeglyk zoude kunnen worden ver-
richt op deeze wyze; dat, naemelyk, achter

Hoe de
besyferde
basen
duidelijk
te mae-
ken, en
het lee-
ren der
bas conti-
nuo daer
door te verkor-
ten.

het

het fyfer, waer door men een groot akkoord, het zy dat van eene twee, drie of eenigh ander wilde aenduiden, niets wierde gefelt; om dat deeze het meefte voorkoomen, en kort achter een vergroot een *punctum*, tittel of ftip; vervolgens kort achter het fyfer van een klein akkoord, het zy dat van eene twee, drie of ander, eene *comma* of sneede, en achter een der verkleinde, welke men zelden aentreft, eene *semicolon* of ftipsneede; op deeze wyze 2 groote; 2. vergroote; 2, kleine; 2; verkleinde; dit fchynt my toe eenvoudigh, gemakkelyk en duidelyk te weezen, en ik meen, dat het voor den grooten omslag van kruifen, herftellers, moltekens en tweederhande foort van ftreepjes, tans op onderfcheide wyzen in gebruik, zy te verkiefen; te meer, dewyl alles daer door duidelyk zoude worden, en het laftigh en onzeker raetfel en memorie werk afgefchaft.

§. III4.

Het maeken van een volkoomen klawier voor een Orgel zal minder moeite kosten dan voor een klavesimbel, om dat men de toetfen niet behoeft te buigen, noch op balanfen te leggen, noch achter elkanderen te doen werken; de koperdraeden der ondertoetfen kan men door de boventoetfen laeten gaen; de wintbuis kan men midden in het fecreet plaetfen, en in het eefte oetfac zeffien kleppen achter, en vyftien voor brengen, in het volgende zeffien voor, en vyftien achter en zoo het een om het ander. Het

is

Voorflagh
tot het
maeken
van een
volkoo-
men Or-
gel.

is waer, dat het onderscheit van twaelf of eenendertigh pypen in het octaef groot is, maer het is ook waer, dat men veele registers in de orgels wel zoude kunnen misfen; het schynt my toe, dat een orgel met vyf Registers, voorzien van unifoone pypen, waer van een register vast waere, en vier konden worden geopent en geslooten, voldoende zoude weezen, om in een Concert te dienen; twee van deeze registers behoorde men met de rechte en linke knie te kunnen fluiten, en twee te openen, dan zoude men met drie pypen kunnen speelen het gemeene geluit, met twee *piano* en met een *pianissimo*, met vier *forto* en met vyf *fortissimo*.

Met vyf
Registers
voor een
Concert.

De wytte der pypen, en die van hunne monden en gaten zullen dan ook regelmaetigh dienen te weezen, om dat eene volgende pyp maer een vyfde van eenen klank hooger moet weezen dan eene voorgaende, en om de juiste maet daer van op eene gemakkelyke wyze te vinden, zal het alleen noodigh weezen, een verdeelplankje te maeken, op de wyze als dat voor een monochordium §. 109., doch met dit onderscheit, dat, (om het geheim der Orgelmackers in acht te nemen, daer in bestaende, dat de eerste pyp van een volgend octaef $\frac{1}{2}$ deel wyder dan de helft van die van het voorgaende moet zyn, op dat de bas de discant niet overschreeuwe) men de schrab, die de snaer verbeelt, met drie ruitjes verlengt, het liniael op het 14^e schrabje legt, en by het overbrengen der schrabjes, het eerste
naer

Hoe de
wytte der
pypen,
monden
en gaten
te bepae-
len.

naer de linke hant buiten het octaef zet, en het tweede en de volgende daer binnen; de verdeling dus juist gemaakt en op een verdeelplankje overbragt zynde, kan men, op eene lange plank 2 of 3 d. breed en met wit papier beplakt, alle de begeerde afdeelingen maeken, op de zelve wyze als op het monochordium §. 109.: want zoo dra men de wytte van de eerste pyp, mont of gat heeft bepaelt op eene linie, evenwydigh van den kant der plank gehaelt, schuift men de plank maer zoo lang rechts en links, en het verdeelplankje voor en achter uit, tot dat het liniael de twee punten der gegeeve wytte, aen de linien 1 en 2 gehouden wordende, juist snydt, en gaet dan voort met de volgende wytten op de schrabte brengen; die wytte, welke de 32^e en 33^e linien geeven, zal dan weder de eerste wytte voor een volgend octaef aenwyzen; men schuift derhalven de plank naer de linke hant, en het verdeelplankje zoo naby de zelve, dat de twee laetste punten, die de eerste wytte van een volgend octaef zyn, door het liniael aen 1 en 2 gehouden, weder worden gesneeden, en gaet zoo met afdeelen voort, tot dat men de vier octaven en een half heeft, dat is van *c mol* tot *f kruis* ingeslooten.

Hoe de
lengte der
pypen te
bepaelen.

De pypen vast naest elkanderen met de monden even hoog gelegd, en op het midden der zelve, boven aen, eene schrab gehaelt zynde, kan men met eenen draet daer over te spannen, of een liniael 'er op te leggen, hunne lengte juist bepaelen, welke zoo zal dienen te weezen, dat
de

de eerste van het laagste octaef, van den mont af gerekent, eens zoo lang zy dan die van een volgend; doch om zeker te gaen, waere het best ze alle wat langer te laeten dan zy behooren te zyn, om dat de dikte van het loot, het niet vast naeft elkander leggen der zelve, of eenig gebrek in de juiste wytte, hier in verandering zoude kunnen maeken. De pypen kan men naer het monochordium stemmen en het eene octaef tegen het andere hooren, om zeker te gaen.

§. 115.

De volmaekte zuiverheit van een volkoomen klavesimbel en orgel, welke strekken zal om het gehoor te verbeteren, de uitgebreidheit der klanken en de meenigte van akkoorden, die daer op kunnen worden geslaegen, maeken die instrumenten tot de geschiktste, om de compositie of samenstelling tot den hoogsten top te doen stygen, en dus het uiterste vermoogen op het gehoor te oeffenen. Deeze alle zyn voordeelen, die den meerderen arbeit en kosten van toetsen, tangenten, snaeren, pypen, en wat 'er verder noodigh is, behooren te doen voorkoomen als kleinigheden, de opmerking van waere beminnaers der konst onwaardigh. Het is echter veiliger te wenschen dan te hoopen, dat het volkoomen klawier het ingewortelt vooroordeel, dat de gewoonte, by de meeste, tegen het nieuwe, en voor het oude voedt, mooge opweegen; heeft het dat geluk, en worden de
 een- Besluit.

eenvouwige middelen, in dit werkje voorgedraegen, om de Muziek gemakkelyk in haere beoeffening te maeken, en tot meerder vo'koomenheit te brengen, aengenoomen, dan heeft men gegronde reden om te verwachten, dat zy wel haest in een veel luifteryker gewaet zal verschynen, en vervolgens in meerder achting koomen; dan zal zy ook de aengenaemste en derhalven de meest gezochtste uitspanning van het beste deel der redelyke Schepfelen worden, het vermaek der jeugt en het genoeg van den ouderdom; een gepast middel tegen de uitspattingen der eersten, en het verdriet der laetsten; ja dan zal men 'er eerst alle de nuttigheden en voordeelen van ondervinden, die 'er de Natuur- Genees- en Zedekundigen van alle tyden, tot welzyn van Ziel en Lichaem, aen hebben toegeschreeven.

L Y S T
 V A N
 KONSTWOORDEN
 D E R
 M U Z I E K,

GESCHIKT VOLGENS HET

A, B, C.

Zie §. 37.

A

A. Voor of in plaets van *Alto*.

A, Op, naer, met, in.

A BATTUTA, Op den maetslagh. Dit woort vindt men na *Recitativo*, en duidt aen, dat men zich niet naer den Zanger, maer de Zanger zich naer de maet moet richten. Zie *Recitativo* en *Battuta*.

ABBREVIATURA, Verkorting. Zie §. 33.

A BENE PLACITO, Naer goetvinden.

AB INITIO. Zie *Da Capo*.

ABRUPTIO, Afbreeking. Deeze heeft plaets, wanneer de Zang aen 't einde eener periode schielyk door pausen wordt afgebrooken, en dit vindt men veel in een *Recitativo*.

S

ACA-

ACADEMIE, Hoogeschool. Dus noemt men de Concerten tot oeffening ingericht, alwaer een ieder zich kan laeten hooren.

A CAPELLA. Zie *Alla capella*.

ACCENTO, ACCENT, Overflagh, Naflagh. Zie § 36. Dit woort wordt ook gebruikt voor den klank van nadruk of den voornaemen van den zang. Zie § 14.

ACCENTO DOBBIO, Dubbele over- of naflagh. Zie § 36.

ACCOLADE. Zie *Acolade*.

ACCOMPAGNAMENTO, ACCOMPAGNAMENT, Verzelling, tot ondersteuning van de voornaeme stem, die den zang heeft, door andere stemmen of instrumenten, of wel algemeene of generaele bas. Zie *Basso continuo*.

ACCOMPAGNATEUR, Verzeller, is de geene, die de eerste stem verzelt of de akkoorden speelt.

ACORDER, Akkoordéeren; de instrumenten stemmen, dat zy met elkanderen overeenkoomen.

ACCORDO, ACCORD, Akkoort. Dat is vereeniging van twee of meer welluidende klanken. Zie § 55. en *Seconda, Terza, Quarta, Triton, Quinta, Sexta, Settima, Octava, Nona, Decima, Undecima, Duodecima, Decima terza, Decima quarta, Decima quinta*, en *Trias harmonica*.

ACHT. Zie *Octava* en *Ottava*.

ACOLADE, Samentrek, waer dóór, in de *Partitura*, de linien voor allé de stemmen met elkanderen worden verbonden, en welke wordt gehaelt op het witte voor de zelve linien, het zy eenvoudigh recht op en neder, aen ieder einde voorzien van een haekje, om de afscheiding aen te wyzen, of wel gefigureert met eenige bochten.

ACCOMPAGNEMENT. Zie *Accompagnamento*.

ACTE,

- ACTE, Bedryf. Afdeeling eener Opera. *Acle premier*, Eerste bedryf.
- ACTEUR, Tooneelfpeeler, Zanger in eene Opera.
- ACTRICE, Tooneelfpeelfter, Zangeres in eene Opera.
- AD, Naer.
- ADAGIO, ADAGIO., AD^o., Zacht, Langzaam en Sierlyk; met eenen zachten langen streek of ademstoot; de beweging der stukken, waer by men dit woort vindt, is wat langzaemer dan *Andante*, en kan gevoeglyk bepaelt worden door eene slinger, van 24 tot 32 duimen voor iedere telnoot; de $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$ en $\frac{12}{8}$ maten vereischen doorgaens niet meer dan 24 duimen. Zie ook §. 18.
- ADAGIO, ADAGIO, is zoo veel als *Adagio assai*.
- ADAGIO ASSAI, Veel *Adagio*, byna *Largetto*. Zie ook *Assai*.
- ADAGIO DI MOLTO, Zeer langzaam; byna *Adagio assai*.
- ADAGIO PESANTE, Zwaermoedigh; wat te rug houdende, met eenen langen zwaeren nadrukelyken streek of adem; dus sterk *Adagio* of een weynigh *Largo*.
- AD ARBITRIO, Naer welbehaegen.
- AD LIBITUM, Naer believen, Naer goetvinden; langzaam of schieelyk.
- ADOUICIR, Verzachten, Dempen. Zie *Sordino*.
- A DUE of DOI, TRE, QUATTRO, CINQUE, SEI, SETTE, OTTO, Voor of met twee, drie, vier, vyf, zes, zeven, acht stemmen of partyen.
- AENDOENLYK. Zie *Patetico* en *Risentito*.
- AENGENAEM. Zie *Soave* en *Gustoso*.
- AENWYZER. Zie *Custos*, *Guida*, *Guidon*, *Index* en *Moftra*.
- AENZET. Zie *Embouchure* en *Ansatz*.
- AEQUISONUS. Zie *Oitava*.

- AFBREEKEN, AFBREEKING.** Zie *Tronco* en *Abruptio*.
- AFFETTO, Teder, Streelende;** dus met eenen gemetigden onderscheiden streek of adem, niet schielyk maer *Andante*.
- AFFETTUOSO of AFFETTUOSISSIMO, Tederlyk of Zeer tederlyk, Zielroerende;** vervolgens met eenen zachten onderscheiden streek of adem, wat langzaemer dan *Affetto*.
- AFFLIGÉ.** Zie *Lugubre*.
- AFNEEMENDE.** Zie *Decrescenza*.
- AFSCHRYVER.** Zie *Copista* en *Copiare*.
- AFSTANT.** Zie *Intervallo* en *Degré*.
- AGREMENS, Agrementen, Krullen, Willekeurige nooten, die men in het speelen of zingen by het stuk tot sieraet voegt, en daerom lange nooten in verscheide korte deelt.** Zie §. 36.
- AIGU, Scherp, Hoog.** Zie *Sons aigus*.
- A GUSTO, Met finack, Naer goetvinden.**
- AIR.** Zie *Aria* en *Arietta*. Het duidt ook wyze of voys aen, en wordt voor allerhande soort van liederen en lietjes gebruikt.
- AKKOORT.** Zie *Accordo*, *Accorder*, *Consonance*, *Discordo*, *Dissonance* en *Ziffrare*.
- ALLA BREVE, Met de korte, of met verkorte of verminderingnooten, waer van de witte met eenen staert de telnoot is, §. 4., en welke voor schielyke Kerkmuziek worden gebezigt; dit woort duidt daerom ook *Presto* aen.**
- ALLA CAPELLA, Wil het zelve als *Alla breve* zeggen, om dat men by schielyke Kerkmuziek de verminderingnooten gebruikt: doch het heeft ook de betekenis van *Tutti*.**
- ALLA DIRITTA.** Zang van volgende klanken zonder *Salto*.
- ALLA ZOPPA.** Al hinkende, noemt men in de
Compositie

Compositie een stuk, waer in telkens eene lange noot; tegen die van den bas, tuschen twee korte wordt gestelt, welke derhalven, by het voordraegen van het zelve, wordt gedeelt of gebrooken. Zie §. 28.

ALLE. Zie *Tutti*, *Choro*, *Da capella*, *Omnes*, *Pieno*, *Ripieno* en *Tous*.

ALLEEN. Zie *Solo* en *Seul*.

ALLEENSPRAEK. Zie *Monologue*.

ALLEGRETTO. Wat langzaemer dan *Allegro*; het stuk heeft dikwils iets aerdigs en boertende, veel overeenkoomft met *Andante*: doch wordt iets gauwer en met smaek gespeelt.

ALLEGRINO. Wat langzaemer dan *Allegro*.

ALLEGRO, ALL^o, Vrolyk, Lustigh; dus met eenen korten luchtigen streek of ademstoot, de beweging der stukken, waer by men dit woort vindt, is zeer onderscheiden, en wordt gevoeglyk bepaelt door eene slinger van 6, tot 16 of 20 duimen, zy is wat langzaemer dan *Presto*; de $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$ en $\frac{12}{8}$ maeten vereischen doorgaens niet meer dan 2, 3, 4 of op zyn hoogst 5 duimen, of 18, 27, 36 of 45 duimen voor iedere drie telnoten. Zie ook §. 18.

ALLEGRO, ALLEGRO. Duidt het zelve aen als ALLEGRO ASSAI.

ALLEGRO ASSAI, Zeer vrolyk; byna *Presto*. Zie ook *assai*.

ALLEGRO È PRESTO, Vrolyk en schielyk.

ALLEGRO ED ANDANTE, Vrolyk en eenpaerigh; niet zoo schielyk als *Allegro*.

ALLEGRO MA NON TANTO OF NON TROPPO OF NON PRESTO, Niet te zeer of niet te veel of te schielyk vrolyk.

ALLEGRO MODERATO, Maetigh vrolyk.

ALLEGRO MOLTO, Zeer vrolyk; byna *Allegro assai*.

- ALLEMANDA of ALLEMANDE. Een luchtige dans, in de maet van C of $\frac{3}{4}$, ook een Zwabifche in de maet van $\frac{3}{8}$; veel *Allegro*, ook wel *Presto*.
- AL PIU ALLEGRO, Allervrolykst; byna *Presto*.
- AL SEGNO. Zie *Dal' segno*.
- ALTERA VOLTI, Noch eens keerom.
- ALTERNAMENTE, ALTERNO, ALTERNATIVEMENT, Beurtelings, Het een na het ander.
- ALTFIOOL. Zie *Alto viola*, *Braccio*, *Quinte*, *Viola* en *Viola da braccio*.
- ALTO, ALTUS, Middenstem. Zie §. 5.
- ALTO CERTANTE, Zingende middenstem.
- ALTO VIOLA, Altfool; instrument, daer men de middenstem op speelt. Zie §. 59.
- ALTRA VOLTI. Zie *Alterata volti*.
- ALTYT. Zie *Sempre* en *Ma sempre*.
- AMABILE, Lieflyk; met eenen in sterkte en zacht-heit afwisselenden streek of adem; de beweging is omtrent *Andante*.
- AMBITUS. Omtrek eener stem, of uitgebreidheit der klanken, die de zelve of een instrument kan bereiken.
- AME, Ziel; houte steuntje achter den voorsten poot van den kam eener fiool, alt, bas &c.
- AMOROSO, Lieflyk, Verlieft; vervolgens met passie, en eenen veranderenden streek of adem; de beweging is omtrent *Andante*.
- ANDANTE, Eenpaerigh; niet schielyk, wat gae-
wer dan *Adagio*, en langzaemer dan *Allegro*; de nooten worden zonder sieraeden, met eenen maetigh sterken egaalen streek of ademstoot gespeelt; de beweging der stukken, waer by men dit woort vindt, kan gevoeglyk bepaelt worden door eene slinger van 16 tot 24 duimen; de $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$ en $\frac{12}{8}$ maeten vereischen doorgaens niet meer dan 16 duimen, voor iedere telnoot. Zie ook §. 18.

ANDANTE MODERATO, Eenpaerigh en bezadigt; dus langzaam *Andante*.

ANDANTINO, wat langzaam dan *Andante*, om dat *Andante* de laetste der schielijke bewegingen is, een weinigh *Andante* duidt aen zoo gauw niet als *Andante*, en een weinigh *Adagio* zoo langzaam niet als *Adagio*; zommige rekenen *Andante* onder de langzaam bewegingen, en dan duidt *Andantino* schielijk *Andante* aen; derhalven dient men op het stuk zelve acht te geeven.

ANGLOISE, Engelsche dans; *Presto* als 'er niets by staet.

ANGSTIGH. Zie *Sollecito*.

ANIMA, ANIMATO, ANIMÉE, Opgewekt; het duidt omtrent het zelve als *Passionato* aen; dus *Allegro*.

ANIMOSO, Moedigh; vervolgens noch gauw noch langzaam; het stuk heeft doorgaens veel overeenkoomst met die, waer by men *Spirituoso* en *Vivace* vindt, en wordt derhalven met eenen eenigzins sterken en korten sreek of adem gespeelt; de beweging is *Allegro moderato*.

ANSATZ. Zie *Embouchure*.

ANTHEMS, Engelsche Kerkgezangen.

ANTICIPATIONE, ANTICIPATION, Voorkooming; men speelt eene noot by voorkooming, wanneer men, op het einde van eene voorgaende, eene volgende doet hooren; om dit door nooten uit te drukken, stelt men, by voorbeeld, achter *f kruis* door een klein nootje en een boogje G, het welk men aen *f kruis* aensleept, en de volgende G dan weder op nieuw aenstoot.

ANTIENNE, ANTIPHONA, Zang in de Roomsche Kerken in gebruik.

ANTWOORT. Zie *Replica, Reponse* en *Riditta*.

- APOLLON.** Een instrument met 20 snaeren, op de wyze eener *Theorba*, uitgevonden door *Prompt.*
- APPLICATURA,** Vingerzetting, of Goede behandelning van een instrument. Zie §. 36. De beste is die, door welke men, met de minste beweging der hant en vingeren, de nooten schieelyk en duidelyk kan speelen; hier toe is noodigh de vingeren wat geboogen, en de toppen der zelve niet verre boven de gaten, snaeren of toetsen der instrumenten te houden.
- APPOGIATO,** Steun; dus wordt genoemt de noot, die men tot inleider van eenen triller neemt §. 29. Een voorflagh draegt ook dien naem §. 36.
- APUI.** Zie *Appogiato*.
- ARBITRIO.** Noemt men eene *Fantasia*, die de Franschen den naem van *Cadence* geeven.
- ARCATA,** Streek met den strykstok.
- ARCILEUTO, ARCHILUTH,** Snaer instrument, waer op de Italiaenen de *Basso continuo* speelen.
- ARCO of CON L'ARCO.** Strykstok of Met den strykstok; dit vindt men wanneer *Pizzicato* is voorgegaen.
- ARDITO,** Onbeschroomt; dus met eenen sterken vollen streek of adem; niet schieelyk, veel *Andante* of een weinigh *Allegro*.
- ARIA,** Liet, Zangstuk, dat doorgaens langzaam, byna als een *Adagio*, lieflyk en zingende wordt voorgedraegen, ten zy 'er iets bystaet; de beweging is doorgaens veel *Andante*, ook wel wat *Adagio*.
- ARIETTA,** Lietje, Klein zangstuk, vrolyker dan *Aria*, de beweging is doorgaens *Allegro*. Zie ook *Canzonetta*.
- ARIOSO,** Zangerigh. Zie *Cantabile*.
- ARMER LA CLEF.** De noodige tekenen van verhooging of verlaeging aen de sleutel van een stuk stellen.
- AR-

ARPEGGIO, ARPÈGE, ARPEGEMENT, Harp-
slagh; noemt men, by voorbeeld, de schielyke
pasfasiën *dgbg* en *dfaf*.

ARSIS, Opslagh; tweede deel der maet.

ASSAI, Sterk, Zeer, Veel; zommige willen 'er
Asses, Genoegzaam, door aanduiden, doch ten
onrechte, waerom het noodigh is op het stuk zelve
acht te geeven daer men dit woort by vindt, om
te ontdekken of het ook quaelyk is gebruikt.

A TEMPO of A TEMPO GIUSTO, In de maet of
In de stipte of juiste maet. Zie *A battuta* en
Tempo.

ATTO. Zie *Acte*.

AUBADE. Zie *Serenade*.

AVONTZANG. Zie *Compieta*.

B

B. Voor *Basso*. Zie ook *Bémol* en *Béquarre*.

BALLO, BALLETO, BALLET, Bael, Dans,
de beweging is sterk *Allegro*.

BANDA, BANDE, Bende of Troep Muziekanten.

BARBATON, Hakbort; instrument met veele ko-
pere en yzere snaeren, die door twee houtjes,
met de beide handen, worden aengeslaegen.

BARCAROLLES. Venetiaensche lietjes, die de
Roeiers van de Gondoles zingen, en zeer fraei zyn.

BARITONO, BARYTON. Zanger, die de laege
bas klanken en de hooge van den tenor kan zin-
gen; dus noemt men ook een instrument, dat van
boven veel overeenkoomft met eene *Viola di gam-
ba* heeft, en onder de toets kopere snaeren, die
met den duim worden bespeelt.

BAROQUE, MUZIQUE BAROQUE, Verwarde
Muziek; waer van de *Melodie* en *Harmonie* niet
deugen.

BARRES, Maetftreepjes; door welke de maetflagh wordt aangewezen. Zie §. 7 en 14.

BARS. Zie *Brusco*.

BAS, Laeg, Zacht. Zie ook *Basso*, *Basse contrainte*, *Basse figurée*, *Basse fondamentale*, *Basso à bastanza*, *Basso concertante*, *Basso continuo*, *Basso obbligato*, *Basso ripieno*, *Basso rivoltato* en *Bourdon*.

BAS-DESSUS, Laege- of Tweede bovenstem.

BASFOOL. Zie *Viola basso*, *Contra basso*, *Viola di barдоне*, *Viola di gamba*, *Violoncello*, en *Violone*.

BASSE CONTRAINTE, Gedwonge bas, die, na eenige weinige maeten, weder het zelve herhaelt.

BASSE FIGURÉE, Gefigureerde bas; welker telnoten in mindere zyn verdeelt, doch onder het zelve akkoort.

BASSE FONDAMENTALE, Grontbas, die alleen de grontklanken speelt.

BASSETTO, Kleine bas; beñaert als eene gemeene, doch die als eene altfool wordt gespeelt.

BASSINS. Zie *Cymbales*.

BASSISTA, Baszanger.

BASSO, **BASSE**, **Bas**, Grontstem. Zie §. 5.

BASSO À BASTANZA. Zie *Basso ripieno*.

BASSO CONCERTANTE, Zingende bas.

BASSO CONTINUO, **BASSO GENERALE**, Doorgaende of Generaële bas, welke men op klawier instrumenten speelt. Zie ook *Ziffrare*.

BASSONO, **BASSONE**, **Basfon**. Zie *Fagotto* en *Courteau*.

BASSO OBLIGATO, Verbindende bas, die tot den zang noodigh is, en dus niet gemist kan worden.

BASSO RIPIENO, Vervullende, Volle, Genoegzaeme of Versterkende bas.

BASSO RIVOLTATO. **Bas**, die na grontstem geveest te zyn, bovenstem wordt.

BASSOTTA, Zachte basstem.

BASTAERT.

- BASTAERT. Zie *Spurio* en *Superfluo*.
 BASTANZA, Genoegzaam. Zie *Basso à bastanza*.
 BATTON, Streep, waer door de maeten in de *Partitura* worden afgedeelt.
 BATTON DE MESURE, Stokje of Rolletje Muziek, daer de maat mede wordt geslaegen. Zie §. 21.
 BATTRE LA MESURE, De maat slaen of trappen. Zie *Battuta*.
 BATTUTA, Maetflagh. Zie §. 7 tot 26. Dit woort vindt men doorgaens na *Recitativo*. Zie *A battuta*.
 BAZUIN. Zie *Posaune* en *Trombone*.
 B. C. Voor *Basso continuo*.
 BEDAERT. Zie *Tranquillamente* en *Posément*.
 BEDROGH. Zie *Inganno*.
 BEDRYF. Zie *Acte* en *Atto*.
 BEEVING. Zie *Flattement*, *Tremblant*, *Tremulant* en *Tremulo*.
 BEKFLUIT. Zie *Flauto bocca*, *Flagolet*, *Flautino*, *Flauto piccolo* en *Piccolo*.
 BEKKENS. Zie *Cymbales*.
 BEKLAEGLYK. Zie *Lagrimoso*, *Lacrimoso* en *Lamentazione*.
 BÉMOL of B MOL, Ronde b, dus noemt men het Molteken of teken van verlaeging. Zie §. 35.
 BÉMOLISER. De toon door molteken of tekenen van verlaeging veranderen. §. 46 en 47.
 BENAEUWT. Zie *Sollecito*.
 BENE PLACITO. Zie *A bene placito*.
 BÉQUARRE, B QUARRÉ. Vierkante b, of better, Hersteller. Zie §. 35.
 BERGERIES. Zie *Pastorale*.
 BESCHEIDELYK. Zie *Discreto* en *Con discretionis*.
 BESCHOUWER. Zie *Theorico*.
 BESLUIT. Zie *Cadenza*, *Fermate*, *Finale*, *Firmate*, *Inganno* en *Sfuggito*.

284 LYST VAN KONSTWOORDEN.

- BESYFEREN.** Zie *Ziffrare*.
BETREKKING. Zie *Relatione*.
BEURTELINGS. Zie *Alternamente*.
BEVALLIGH. Zie *Gratiofo*.
BEWEEGING. Zie *Motus*, *Motus contrarius*, *Motus obliquus*, *Motus paralellus*, *Motus rectus* en *Saltarella*.
BEZADIGT. Zie *Moderato*.
BIANCA, Witté noot met eenen staert. Zie *Minima*.
BICINIUM. Lietje van twee stemmen, by de Trompetters in gebruik.
BINDING. Zie *Liaison* en *Cbapeau*.
BIS, Tweemaal. Zie § 32.
BISCROMA. Eene zwarte haeknoot, driemaal gestreept.
BIZARRIA, Wonderlyke, Kluchtige invallen, die dan schielyk dan langzaam, dan kort en dan weder zacht moeten worden voorgedraegen.
BLANCHE. Zie *Bianca*.
B MOLLARE. Zie *Bémol*.
BOERE CONCERT. Zie *Concert rustique*.
BOERE DANS OF DEUNTJE. Zie *Villanella*.
BOERESTUKJE. Zie *Paesana*.
BOERTIGH. Zie *Buffo*, *Burlesco* en *Piacevole*.
BOMBARDO; BOMBARDONE. Bas tot schalmeien; zeker blaes instrument tans buiten gebruik.
BON TEMS DE LA MESURE. Zie *Tempi di buono*.
BOOGJE. Zie *Liaison*.
BORSTSTEM, Natuurlyke stem; de tegengestelde van *Falset*.
BOURDON. Bas, die altoos de zelve klank speelt. Ook een register in het orgel.
BOURÉE. Lustigh zang-speel- en dansstuk in de maet van $\frac{4}{4}$ of $\frac{3}{4}$; het heeft veel overeenkoomst met eene *Rigaudon*; de beweeging is veel *Allegro*.
 Bou-

- BOUTADE, Gril, Inval. Soort van *Preludio*.
 BOVEN. Zie *Sopra*, *Soprano* en *Superius*.
 B QUADRO. Zie *Béquarre*.
 BRACCIO of BRAZZO. Zie *Alto viola*.
 BRANLE. Een vrolyke dans in het ronde; de beweging is veel *Allegro* of een weinigh *Presto*.
 BRAVO, BRAVISSIMO, Braef, Dapper, Aller braefft, Aller dapperst.
 BREEKNOOT. Zie *Syncope*.
 BREET. Zie *Largo*.
 BREVE, Korte. Eene vierkante noot, die eens zoo lang is als eene ronde witte zonder staert. Zie *Alla breve*.
 BRILLANTE. Een stuk, daer men dit woort by vindt, wordt met sieraeden en eenen veranderen den streek of adem gespeelt; de beweging is omtrent *Allegro moderato*.
 BRODDERIE, Borduursel, Sieraeden. Zie *Agréments*.
 BRUNETTE. Een teder zangstukje; de beweging is *Andante*.
 BRUSCO, Bars, Stuurs; met eenen sterken en korten streek of adem; de beweging is wat veel *Allegro*.
 BUCCIANA. Zie *Clarino*.
 BUFFO, Boertigh, Kluchtig. *Concerto buffo*, *Aria buffa*, Boertigh, Kluchtigh concert of liet.
 BUIK. Zie *Resonnant en Ventre*.
 BUONO TEMPO. Zie *Tempi di buona*.
 BURLESCO, Boertigh, Kluchtigh, met eenen korten, dan zachten en dan weder sterken streek of adem; de beweging is veel *Allegro*.
 BYTER. Zie *Mordant*.

C Zie ook K en S

C. voor *Cantus*.

C, ϕ . Tekens der gelyke maet, die vier of acht telnoten heeft; wel eer werd de gestreeke ϕ alleen voor de *a la breve* maet, die uit verminderingnoten is samengesteld, gebruikt, maer nu vindt men ze ook voor maeten, bestaende uit gemeene- en verdubbelingsnoten; zy duidt doorgaens aen, dat de Muziek *Allegro* zal worden gespeelt; de Italiaenen noemen ze *Tagliato* en de Franschen *C barré*. Zie ook *Ottupla*.

CACOPHONIE, CACAPHONIE, Wangeluit, ontsaende door quaelyk by elkanderen gevoegde klanken.

CADENCE BRISÉE. Zie *Tremblement brisé*.

CADENCE JETTÉE. Zie *Tremblement jetté*.

CADENZA, CADENCE, Steinval, Besluit. De Franschen gebruiken dit woort ook in plaets van *Tremblement*. Men duidt 'er ook dansmaet door aen, als mede de te macke *Fantasia*, by eene *Generaale pause*, doch het behoort alleen voor een besluit, het zy volkoomen of onvolkoomen, te dienen: want men gebruikt in deszelfs plaets *Clausula* of *Conclusio*, welke geene andere betekenis kunnen lyden. Zie ook *Finto*, *Inganno* en *Sfuggito*.

CALECANTE. Muziekbediende, Orgeltrapper.

CAMERA, Kamer. *Aria da Camera*. Kamerzang, en dus zacht; de Kamertoon is een klank laeger als de *Cornettoon*.

CAMERGO. Dans in de maet van $\frac{3}{4}$; de beweging is veel *Allegro* of een weinigh *Presto*.

CANARDÉ. Door den neus zingen, of diergelyk geluit op de *Hautbois* maken als dat van de eentvogels, zoo als de eerst beginnenden doorgaens doen. Zie ook *Nasard*. CA-

- CANARIE**, Kanarydans, in de maet van $\frac{6}{8}$, waer in men de voeten ras beweegt, en dus *Presto*; het is eene soort van *Giga*.
- CANCHERIZANTE**, Kreeftzang; noemt men een stuk, dat door de eene party van achteren naer vooren, en door de andere van vooren naer achteren wordt gespeelt.
- CANON** of **CANONE**, Kringzang. Eene doorgaende *Fuga*, welke geen besluit heeft, en daer de eene stem de andere, in den zelve[n] zang en toon, of wel in eenen anderen, navolgt, en wel zoo, dat de eene de andere verzelt of accompagneert. Zie ook *Prise*.
- CANONE CANCHERIZATO**. Kreeftkringzang. Zie *Cancherizante* en *Canon*.
- CANTABILE**, Zangerigh; zonder *Agremens*, en met eenen gemactigden, zachten en eenigzins langen streek of adem; de beweging is doorgaens *Andante*.
- CANTARELLA**. Zie *Chanterelle*.
- CANTATA**, **CANTATE**. Zangstuk, met *Recitativos*, voor eene stem, ook wel voor twee of drie.
- CANTATILLE**. Zeer kort zangstuk voor eene stem, in een Concert, met *recitativos*.
- CANTATRICE**, Zangeres.
- CANTICINIUM**. Kerkgezag.
- CANTICO**, **CANTIQUÉ**, Lofzang, ter eere van het Opperweezen, of wel een eenvoudigh Godtvruchtigh liet, en dus met eenen sterken aenhoudenden streek of adem.
- CANTIO**. Zie *Canzone*.
- CANTO**, Zang. Als dit woort in de *Partitura*, op de linien voor de eerste fiool gevonden wordt, duidt het aen, dat zy met de eerste stem zal speelen.
- CANTORE**. Zanger.

CANTUS.

- CANTUS. Eerste- of bovenstem, die doorgaens den zang heeft. Zie *Discanto*.
- CANTUS PLANUS. Zie *Plain-chant*.
- CANZONE, Zang of Liet. Dikwils hebben de stukken, daer dit by gevonden wordt, veel overeenkoomft met eene *Cantata* of *Sonata*.
- CANZONETTA. Airtje, Deuntje, Lietje, Vrolyk zangstukje. Zie *Arietta*.
- CAPELLA, Kapel, Muziekzael; de Muziekanten van eenen Vorst draegen ook, doch oneigenlyk, dien naem. Zie ook *Alla capella*.
- CAPO. Zie *Da capo*.
- CAPRICCIO, CAPRICE, Gril, Byzondere inval. *Allegro* zoo 'er niets by staet, en naer den aert van het stuk, met eenen afwisselenden streek of adem, dan kort dan lang, en sterk of zagt.
- CAPRICCIOSO, Grillig, Eigenzinnigh.
- CAPRICETTO, Kleine Gril of Inval.
- CAPRIOLE. Ongewoone en onnatuurlyke *Salto*.
- CARACTÈRES DE MUSIQUE. Noemt men de nooten en anderé tekenen, die tot het schryven van Muziekstukken gebruikt worden.
- CARILLON. Noemt men een eenvoudigh zangstuk, dat het klokkenspel nabootst, en dus zeer eens luidende is, waerom het met eenen korten stootenden streek of adem behoort te worden gespeelt.
- CARRENTE. Zie *Courante*.
- CASTAGNETTES. Vier kleine ronde halve dopjes van hart hout, met de holligheden tegen elkanderen, waer van men 'er een paer aen iederen duim met een lintje vastmaekt, en met welke onder het dansen wordt geklappert.
- CASTRATA. Een gesneeden Italiaensche Zanger.
- CATTIVO TEMPO. Zie *Tempi di mala*.
- CAVATA. Doorwerkt zangstuk met instrumenten.

- CAVATINE. Klein Zangstukje, dat dikwils in een *Recitativo* voorkomt.
- CAVRIOLA. Zie *Capriole*.
- C BARRÉ. Zie C.
- CFCILIANO. Zie *Siciliana*.
- CEMBALO. Zie *Tambour de basque*.
- CETARA, CETERA, CETRA. Zie *Guitarra*.
- CHACONE. Zie *Ciacona*.
- CHALUMEAU, Herdersfluit; gemaakt van riet ter dikte van eenen mans duim, zynde van vooren met eene kurk gestopt, en daer voorzien van eene beweegbaere tong, vervaerdigt door een dwarskerfje, in het riet achter de Kurk, te snyden, het zelve van onderen naer het kerfje dun te maeken, en dan de tong langs het kerfje op te splyten; men heeft 'er ook van hout met een rieten montstuk.
- CHANSON. Zie *Canzone*.
- CHANT. Zie *Melodia*.
- CHANTERELLE. Noemt men de hoogste snaer van een instrument.
- CHANTEUR. Zie *Cantore*.
- CHANTRE, Koorzanger.
- CHAPEAU. Zie *Liaison*.
- CHEVALET, Kam, van een snaer instrument. Zie §. 43.
- CHIAVE, Muzieksleutel. Zie §. 5.
- CHIESA, Kerk. *Musica da Chiesa*, Kerk Muziek.
- CHIFFRER. Zie *Ziffrare*.
- CHIRIE. Zie *Kyrie*.
- CHITARRA. Zie *Guitarra*.
- CHIUDENDO COL RITORNELLO, COL ARIA. Duidt aen, dat men de *Ritornello* of *Aria*, noch eens moet zingen en daer mede eindigen.
- CHOEUR. Noemt men een stuk van drie, vier of meer stemmen met eene volkooome *Harmonia*. Het duidt ook *Cboro* aen.

CHORALE, Kerkliet.

CHORISTE. Zie *Chantre*.

CHORO, CHORUS, CHOEUR, Koor; plaets daer de Zangers in de Roomsche Kerken zitten, het heeft ook de betekenis van *Tutti*.

CHROMATICO, CHROMATIQUE. Noemt men de toonen met verhoogings of verlaegings tekenen; als mede de pasfasiën, waer in men met zoo genaemde halve toonen klimt en daelt; by voorbeeld, *C c kruis*, *D d kruis*, *A a mol*, *G g mol*, en diergelyke. Zie *Passage chromaticque* en *Diatonico*.

CHRONOMÈTRE, Tytmeeter, voor de Muziek; de beste is de slinger. Zie §. 16. en vervolgens.

CIACONA, CIACCONNA. Noemt men een stuk, dat altoos met de tweede telnoot der maet van $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$ aenvangt, gecomponeert met eenen grontbas, die vier, vyf of meer maeten de zelve klanken heeft, terwyl de bovenpartyen veranderen; de beweging is *Allegro moderato* of wat *Andante*.

CIFFRARE. Zie *Ziffrare*.

CIMBALO, Klavesimbel; klawier instrument, waer van de kopere en yzere snaeren, door tangenten, voorzien van kraeien pennetjes, of veertjes gemaakt van een stukje snaer, worden aengeslaegen. Zie §. 61. en vervolgens de beschryvinge van een volkoomen klavesimbel.

CISTRE. Zie *Guitarra*.

CLARINETTO. Blaes instrument met een montstuk, op de wyze als dat van eene *Chalumeau*, hebbende de gedaente van eene *Hautbois*, en byna het geluit van eene trompet.

CLARINO, Trompet.

CLAUSULA. Zie *Cadenza*.

CLAVECIMBALO. Zie *Cimbalo*.

- CLAVICORDO.** Een instrument als een *Cimbalo*, doch wiens snaeren door kopere pennetjes worden aengeslaegen.
- CLAVIER DE GAMBE.** Klavefimbel met darmsnaeren, die op raderen, als die van eene *Lira*, worden nedergedrukt, en welke men met de voeten beweegt.
- CLEF.** Zie *Cbiave*.
- CODA.** Noemt men twee of drie maeten, die het besluit van eene *Canon* maeken.
- COL' ARCO.** Met den strykstok; dit volgt na *Pizzicato*.
- COLLASCIONE, COLACHON.** Een speeltuigh der Turksche Vrouwen, met twee snaeren, eenen langen hals en een lichaem als eene halve me-loen.
- COL LEGNO.** Met het hout van den strykstok.
- COLOFONE, Hars,** voor den strykstok.
- COLORATURA.** Is de gemeene naem van alle sieraeden; een stuk, daer 'er zeer veele in zyn, voert daerom ook dien naem.
- COMES.** Noemt men de tweede stem, die het tema der *Fuga* heeft.
- COME SOPRA,** Als boven. Dit duidt doorgaens aen, dat men iets moet herhaelen.
- COME STÀ,** Zoo als het staet; zonder byvoeging van *Agremens*.
- COMMA.** Kleine *intervallo*, die by het *Temperamento* plaets heeft, en ontstaet door het quaelyk afdeelen der klanken.
- COMODO, Gemakkelyk.** Zie *Tempo comodo*.
- COMPIETA, COMPLIES, Avontzang;** in de Roomsche Kerk gebruikelyk.
- COMPONITORE, COMPONISTA, COMPOSITEUR, Componist, Samensteller.** Zie §. 1.

COMPOSITIONE, COMPOSITION, Compositie, Samenstelling.

CON, Met.

CONCERTANTE, Zingende. *Basso concertante*, Zingende bas, en dus een der nootzaekelyke stemmen. Zie *Obligato*.

CONCERTATO. Stuk, waer in alle stemmen zang hebben.

CONCERTISTEN. Uittrekkers van Concerten; Lieden, die hun werk maeken met dat van anderen te pronken.

CONCERTO, CONCERT, Samenzang, daer de voornaeme stem *Solo* in heeft.

CONCERTO GROSSO, Groot Concert met veele stemmen.

CONCERT RUSTIQUE, Boere Concert. Muziekstuk, bestaende uit gemeene lietjes en vrolyke invallen.

CONCERT SPIRITUEL, Geestelyk Concert, in Frankryk, gedurende de vasten, in gebruik.

CONCLUSIO. Zie *Cadenza*.

CONCORDANT. Zie *Tenore*.

CON DISCRETIONE, Met bescheidenheit; dus niet te haestigh of te langzaam, noch te hart of te zacht, maer *Allegro moderato*.

CONDOLCESSA, Met lieflykheit, zacht en aengenaem; omtrent als *Cantabile*.

CON EXPRESSIONE, Met nadruk; dus niet schielyk, maer met eenen afwisselenden streek of adem, en wel zoo, dat het stuk de uitwerking heeft, welke het bedoelt; de beweeging is doorgaens *Allegro moderato*.

CON L' ARCO. Zie *Arco*.

CONSEQUENTE, CONSEQUENZA, CONSEQUENZA. Noemt men de stem, die na de *Guida* in eene *Canon* en *Fuga* volgt.

CON-

- CONSONANCE, CONSONANZA, CONSONO, CONSONANTE.** Akkoord of Samenklank, die welluidende is, het tegengestelde van *Dissonance*.
CON SORDINO, Met eenen demper. Zie *Sordino*.
CON SPIRITO, Met geest. Zie *Spirituoso*.
CONTINUATO, Doorgaende; met gelyke sterkte en samenhang der nooten.
CONTRA, Tegen; het wordt ook voor *Alto* gebruikt.
CONTRA BASSO, Tegenbas of Contrabas. Zie §. 59.
CONTR' ALTO, Tegenalt. *A doi Contr'alti.* Met twee alten, die tegen elkanderen werken.
CONTRA PUNTO, CONTRA POINT, Tegenpunt of noot, die in de Compositie tot een akkoord tegen eene andere wordt gezet.
CONTRASTE, Tegenstelling; deeze heeft plaats, wanneer een stuk verandert van aert, dat is van langzaam schieelyk, van laeg hoog of van zacht hart wordt, en dus ook omgekeert.
CONTRA TENORE. Zie *Alto*.
CONTRA VIOLONE. Zie *Contra basso*.
CONTRE DANSE. Dans van verscheide personen, op Bals zeer in gebruik, de Muziek wordt doorgaens *Presto* gespeelt.
CONTRE FUGE. Zie *Fuga per arsin ed thesis*.
COPIARE, Affschryven.
COPISTA, COPISTE, Affschryver.
CORDA, CORDE, Snaer, die op speeltuigen wordt gespannen, het zy van darmen, koper of yzer.
CORNAMUSA, CORNEMUSE, Doedelzak. Zie *Ranz-des-vaches*.
CORNET. Register in een orgel.
CORNET DE CHASSE, Jagthoorn.

- CORNETTINO, CORNET À BOUQUIN, Kleine Tromp- of Kromhoorn; in plaets van deeze gebruikt men tans de *Hautbois*.
- CORNETTOON; deeze is een klank hooger dan Kamertoon. Zie *Camera*.
- CORNO, CORNO DI CACCIA, OOR DE CHASSE, Waldhoorn; lange kopere hoorn, in twee of drie sirkels geboogen; de Muziek voor den zelve wordt altoos in den op- of afgaenden naturellen C of A toon geschreeven; en de hoorn door op te zetten stukken verandert, naer de toonen, waer uit de Muziekstukken zyn gecomponeert; de Muziek voor de Menschen stemmen kon mede dus geschreeven worden, om dat deeze zich als van zelve naer de instrumenten schikken.
- CORO, CORUS. Zie *Choro*.
- CORONA. Zie *Generaele pauze*.
- COULÉ, Voorflagh van boven naer onderen. Zie §. 36.
- COUPER. Zie *Tronco*.
- COUPLET, Vaers van een Zangstuk.
- COURANTE. Dansstuk in de maet van $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$, met veele korte loopende nooten; het wordt *Allegro moderato* gespeelt.
- COURONNE. Zie *Corona*.
- COURTEAU. Verkorte *Fagotto*.
- CRESCENZA, CRESCENDO of CRES., Toeneemende; hoe langer hoe harder; dit wordt aangeduidt door twee afwykende linien, uit een punt, van de linke naer de rechte hant, getrokken.
- CROCHE. Zie *Croma*.
- CROCHET. Witte of zwarte noot, die door den staert gestreept is en tot de *Abbreviatura* wordt gebruikt.
- CROMA, Haeknoot, eene zwarte, die eens gestreept is, de telnoot der Verdubbelingsnooten. Zie §. 4.
- CROME.

- CROME. Als dit woort onder eene lange noot
 faet, duidt het aen, dat zy in haeknooten of kor-
 ten zal worden verdeelt.
- CROQUE NOTE, CROQUE SOL. Noemt men
 eenen Speeler, die vlugh is; doch alles zonder
 geeft of verstant voordraegt.
- CUSTOS, Aenwyzer. Zie §. 31.
- CYMBALES. Twee kopere bekkens met hantvat-
 ten, waer mede, by Veltmuziek, de maet wordt
 geslaegen, afkomstigh van de Janitfaeren. Een
Triangel draegt ook dien naem.
- CYMBEL. Register in een orgel.

D

- D. Voor *Dextra manu*. In de Fransche Muziek
 D. voor *Doux*, en in de *Basfo continuo* voor
Discanto, *Desfus*, of *Bas-desfus*.
- DA, Door, Van het.
- DA CAPFLLA, Door de Kapel, wordt ook ge-
 bruikt voor *Tutti*.
- DA CAPO, Van het begin. *Da Capo al Fine*, Van
 het begin tot aen het einde. *Da Capo fino al
 segno*, Van het begin tot aen het teken.
- DAELEN. Zie *Descendre* en *Remissione*.
- DAL' SEGNO, Van het teken, duidt aen, dat men
 weder van zeker willekeurigh teken, dat boven
 de eerste *Portée* doorgaens wordt gevonden, zal
 beginnen, en voortgaen tot de *Generaete pauze* of
 het woort *Fin*. Zie §. 27. Het woort *dal'* wordt
 ook gestelt voor de naemen der Auteurs of Com-
 ponisten, doch meest *Del*.
- DAMIGELLA. Zie *Della Damigella*.

DANZA, DANCE, Dans. Zie *Allemanda*, *Angloïse*, *Bourée*, *Branle*, *Cadenza*, *Cumergo*, *Canarie*, *Carrente*, *Castagnettes*, *Ceciliano*, *Contredanse*, *Courante*, *Folie d'Espagne*, *Forlane*, *Gagliarda*, *Gavotta*, *Giga*, *Hornpippe*, *Intermezzo*, *Intrada*, *Loure*, *Mintetto*, *Mourki*, *Passepied*, *Polonoïse*, *Rigaudon*, *Sarabande*, *Siciliána*, *Tamburino*, *Tournée*, en *Villanella*.

DAPPER. Zie *Bravo*.

D. C. Voor *Da capo*.

DÉBITER, Haesten, Dryven; schieliker zingen of speelen dan het stuk vereifcht; dit gebrek is tans zeer algemeen, tot groot nadeel van Leerlingen en goede stukken.

DECIMA. Akkoort van een octaef en eene drie, of wel van tien klanken; men noemt het ook de verdubbelde drie.

DECIMA TERZA. Akkoort van dertien klanken of de verdubbelde zes.

DECIMA QUARTA. Akkoort van veertien klanken, of de verdubbelde zeven.

DECIMA QUINTA. Akkoort van vyftien klanken, of het verdubbelde octaef.

DECRESCENZA, DECRESCENDO, DECRESC., Afneemende; dat is hoe langer hoe zachter; het teken daer van is twee linien, die in een punt aen de rechte hant te famen loopen.

DEELNOOT. Zie *Syncope*.

DEGRÉ, Trap, Aftant der eene noot van de andere.

DEL, DELLA, Van.

DELLA DAMIGELLA, Van Mejuffrou.

DELLA SIGNORA, Van Mevrouw.

DEL SIGNORE, Van den of myn' Heer.

DÉMANCHER, Hergrypen, Verzetten; de hant aen de toets naer boven fchuiven om hooger te kunnen grypen, en geene losse snaeren te gebruiken.

DEMI-

- DEMI-JEU, A-DEMI-JEU of A-DEMI. Dat is niet hart noch zacht. Zie *Sotto voce*.
- DEMPER. Zie *Sordino*, *Adoucir*, *Con sordino* en *Sourdine*.
- DERDE. Zie *Terza*.
- DESCENDRE, Daelen, van hooge naer laege klanken. Zie § 48.
- DESSUS, Eerste- of Bovenstem. Zie *Discanto*.
- DETACHÉ. Zie *Spiccato* en *Sciolto*.
- DÉTONNER. Uit den toon raeken, valsch zingen.
- DEUX. Zie *Dua*.
- DEXTRA MANU, DEXTRA, Rechte hant; dit komt veel voor in de Muziek voor de klawier instrumenten.
- DI, Van.
- DIALOGO, DIALOGUE, Samenzang, daer de stemmen elkanderen antwoorden en zich op het einde te samenvoegen.
- DIAPASON, Octaef. Het duidt ook aen eene tafel, daer de maet der instrumenten op is uitgedrukt. Zie *Octava*.
- DIATONICO, DIATONIQUE. Noemt men de natuurlyke order der klanken, alle toonen zyn derhalven natuurlyk, als de akkoorden zuiver zyn, dat is als de zelve evenredigheid daer in plaets heeft, die in de ongetemperede naturelle C en A toonen wordt gevonden. §. 45 46 en 47. om dat de order van opvolging natuurlyk blyft. Zie *Pl. 4*. Het tans in gebruik zynde klavesimbel, wiens klanken men tempert, heeft derhalven geene ware natuurlyke toonen.
- DIÈSE, DIESIS. Kruis, Duurteken of teken van verhooging. Zie §. 35.
- DIÈSER. De toon door kruisen, Duurtekenen of tekenen van verhooging veranderen. Zie §. 46 en 47.

DILETTAMENTO, DILETTANZA, DILETTAZIONE. Zie *Rejouissance*.

DIMINUTO, DIMINUËE, Verkleinde. Zie §. 55.

DIMINUTIONE, DIMUNITION, Verkleining, noemt men het deelen van eene telnoot in mindere. Zie *Variatio*.

DISCANTO, DISCANT, Eerste Zingende- of Vrouwenstem. Zie §. 5.

DISCORDO, DISCORDANT, Wanstemmigh; niet overeenstemmende of akkoort.

DISCRETO, DISCRETEMENT, Bescheidelyk. Zie *Con discretione*.

DISCIPELE. Zie *Scolare*.

DISSOLUZIONE, DISSOLUTION, Oplossing; deeze heeft plaets, wanneer, na eene *Dissonance*, eene *Consonance* volgt. Zie *Risoluto*.

DISSONANCE, DISSONANZA, DISSONANTE, Akkoort of Samenklank, die wanluidende is, het tegengestelde van *Consonance*.

DISSONANCE MAJEURE. Noemt men dat wangeluit, het welk in het klimmen der klanken wordt opgelost.

DISSONANCE MINEURE. Noemt men dat wangeluit, het welk in het daelen der klanken wordt opgelost.

DIVOTO, Eerbiedigh; dus omtrent *Grave*.

D. M. Voor *Dextra manu*.

DO. Gebruiken de Italiaenen voor *ut*.

DODECUPLA DI CROMA. Is de naem der maect van $\frac{12}{8}$.

DOEDELZAK. Zie *Cornamusa* en *Musella*.

DOI. Zie *Dua*.

DOITER. Zie *Applicatura*.

DOLCE, Zacht, Lieflyk, omtrent als *Amabile*.

DOLCEMËNTE, Zachtjes, wat zachter dan *Dolce*.

DOLOROSO,

- DOLOROSO**, Smertelyk, en dus klaegende, met eenen sterken langen afwisselenden streek of adem; de beweging is wat *Largo*.
- DOMINANTE**. Noemt men de vyfde noot van den toon, waer uit men speelt, en dus de quint of derde van het volkoomen akkoord; G is de *Dominante* van den opgaenden C toon, en D die van den afgaenden A toon. Zie de toontafels *Pl. 4.*
- DOOR**. Zie *Du*.
- DOORGAENDE**. Zie *Continuato*.
- DOORGAENDE NOOT**. Zie *Leiding*.
- DOPPIO**, Dubbelt.
- DOUBLE BASSE**, Dubbele bas of Contrabas. Zie *Contra basfo*.
- DOUBLE CROCHE**, Dubbele haeknoot; eene zwarte, die tweemaal gestreept is.
- DOUBLE FUGE**. Zie *Fuga doppia*.
- DOUBLÉS**, Dubbelslaegen. Zie §. 36.
- DOUX**. Zie *Piano* en *Dolce*.
- DRAEIORGELTJE**. Zie *Serinetto*.
- DRIE**. Zie *Terza*, *Sesquialtera*, *Tempus ternarium*, *Terzetto*, *Tierce*, *Tre*, *Trias harmonica*, *Trio*, *Trioolen*, *Triple*, *Triple Croche* en *Triton*.
- DRIEHOEK**. Zie *Triangel*.
- DRIETJES**. Zie *Trioolen*.
- DRIFTIGH**. Zie *Pasionato*.
- DRINKLIET**. Zie *Vinette* en *Ronde de table*.
- DROEVIGH**. Zie *Lugubre* en *Affligé*.
- DRYVEN**. Zie *Débiter*.
- DUA, DUE, DUO**, Twee.
- DUBBELE OVER- OF NASLACH**. Zie *Accento doppio*.
- DUBBELE VOORSLAGEN**. Zie §. 36.
- DUBBELSLAGEN**. Zie *Doublés*, *Rol* en *Sirkel*.
- DUBBELT**. Zie *Doppio*, *Accento doppio*, *Double basse*, *Double croche*, *Double fuge*, *Doublés* en *Duplo*.
- DUETTO**.

300 LYST VAN KONSTWOORDEN.

- DUETTO.** Klein stukje voor twee stemmen. Zie *Duo*. Men geeft ook dien naem aen een Muziekstuk voor twee gelyke speeltuigen, daer het eene het andere nabootft en verzelt.
- DULCINO,** Quart fagot, Kleine basfon. Zie *Fagotto*.
- Duo.** Stuk voor twee stemmen of zang van twee perfoonen, die door instrumenten, welke de *Basso continuo* of akkoorden speelen, verzelt worden.
- DUODECIMA.** Akkoort van twaelf klanken of de verdubbelde vyf.
- DUPLO,** Dubbelt.
- DURO, DURALE, DUR, Duur, Hart, Wreet.** De Hoogduitschers noemen alle de opgaende toonen Duur. Zie §. 53. Zie ook *Dièse* en *Diëfer*.
- DUX.** Zie *Guida*.
- DWARSEFLUIT.** Zie *Flauto* en *Traverso*.

E

- E, ED, ET, EN.** *Allegro e presto*, Vrolyk en schielyk. *Allegro ed andante*, Vrolyk en eenpaerigh.
- ECCO, ECHO, ECHUS, Weerklank.** Dit woort duidt aen, dat eenige instrumenten in een byzonder vertrek, of aen het einde eener zael, den weerklank of *Ecco* zullen nabootfen, het welke altoos zacht wordt gedaan, waerom men dit woort ook wel in de plaets van *Piano* vindt.
- ECHELLE.** Zie *Gamma*. Dus noemt men ook eene *Strooveedel*.
- EENKLANK.** Zie *Unifono* en *Equifono*.
- EENPAERIGH.** Zie *Andante*.
- EENSLUIDENDE.** Zie *Univoque*.
- EENTOONICHEIT.** Zie *Monotonie*.

EEN-

- EENVOUWIGH. Zie *Schietto*, *Semplice* en *Simple*.
 EENZANG. Zie *Monodia*, *Recit*, *Seul* en *Solo*.
 EERBIEDIGH. Zie *Divoto*.
 EFFET, Uitwerking.
 ÉGAL, ÉGALEMENT. Zie *Una*.
 EINDE. Zie *Fin* en *Sino*.
 ELEGIA, Rouw- of Klaegliet. Zie *Lamentazione*.
 EMBOUCHURE, Aenzet. De beste is, waar by men weinigh wint gebruikt, den zelven niet hoort, en nochtans een ront- en vol geluit voortbrengt, den stoot met de tong achter de boven-tanden en niet tegen de lippen maekt.
 ENG. Zie *Stretto*.
 ENKELT. Zie *Sciolto* en *Semplice*.
 ENTONNER, Opheffen, den toon instellen.
 ENTR' ACTE; dus noemt men eene *Symphonia*, die tusfchen de *Actes* eener Opera wordt gespeelt. Zie *Intermezzo*.
 ENTRÉE. Zie *Intrada*.
 EPINETTE. Zie *Spinetto*.
 EQUISONO. Zie *Unifono*.
 ERNSTIGH. Zie *Grave* en *Grave assai*.
 ETENDUE, Uitgestrektheit van den eenen klank tot den anderen; een Octaef bestaet uit 32 van elkanderen onderscheide zuivere en voor het gehoor vatbaere klanken. Zie §. 58.
 EUPHONIE, EUSONIA, EUPHONIE, Welluidendheit.
 EVENREDIGHEIT. Zie *Proportione*.
 EXECUTORE, EXECUTEUR, Uitvoerder, noemt men eenen Zanger of Speeler. Zie §. 1.
 EXPRESSIONE, EXPRESSION, Nadruk. Zie *Con espressione*.

F

F. Voor *For*te.

FA. Klanknaem in plaets van F. Zie §. 2.

FACTEUR, Orgel- of Klawiermaeker.

FACOTTO, Basfon, Blaes instrument, daer met een rietje de grontstem of bas voor de *Hautbois* op wordt gespeelt, deszelfs laegste klank is B, doch door zacht blaezen gaen zommige tot A. Zie ook *Dulcino*.

FALSA, Valsche. Dit woort brengt veel verwarring in de benaeming der akkoorden. Zie *Quarta*; best is het daerom de benaeming in §. 55. opgegeeven te volgen.

FALSET. Noemt men eene scherpe doordringende stem, waer mede men hooger dan natuurlyk zingt.

FANFARE, *Air de Fanfare*, Trompetgeschal, Trompetdeuntje, Veltmuziek, die veel geluit maekt.

FANTASIA, FANTAISIE, Gedachte of Inval van eenen Muziekant, die hy voor de vuist speelt. Zie §. 27. Men vindt ook stukken, die dien naem draegen. Zie *Capriccio*.

FAUSSET. Zie *Falset*.

FAUX, Valsch. Zie *Falsa*.

FERMATE, Besluit, *Cadenza*, *Generaele pauze*. Zie §. 27.

F. F. Voor *Piu forte*.

F. F. F. Voor *Fortissimo*.

FIFARO, FIFERE. Pyper, noemt men hem, die op eene soort van kleine dwarsfluit speelt, by de Krygstroepen in gebruik. Het fluitje draegt ook dien naem.

FIGURA, FIGURE. Zie *Caractères de Musique*.

FIGURE MUTE, FIGURES MUETTES. Zie *Pausa*.

FILER.

FILER. Noemt men het spaeren van den adem, in het zingen van eene lange noot, door zacht aen te vangen en uit te houden, of zacht aen te vangen, te versterken en zacht te eindigen.

FIN, FINO, FINE. Einde.

FINALE, Besluitnoot; daer eene *periode* of wel het stuk mede eindigt. Men noemt ook dus het laetste stuk van een Concert, dat doorgaens een *Allegro* of *Presto* is.

FINITO, FINI. Noemt men eene *Fuga* of *Canon*, die een besluit heeft.

FINTO, FEINT, Geveinst. *Cadence feinte*, Geveinst besluit. Zie *Sfuggito*.

FIOOL. Zie *Violino*, *Alto viola*, *Braccio*, *Lutbier*, *Quinte*, *Viola*, *Viola basfo*, *Viola da braccio*, *Viola d'amor*, *Viola di bardonne*, *Viola di gamba*, *Violletta* en *Violoncello*.

FIORETTO, FIORITO, Verfiert, noemt men een Muziekstuk, waer van de telnoten zeer verdeelt zyn, en daer veele kleine tuschennoten in voorkomen.

FIRMATE. Zie *Fermate*.

FISTULEEREN. Zegt men van iemand, die natuurlyk eene grove stem heeft, en fyn wil zingen.

FLAGEOLET. Een klein Bekfluitje, met vier gaten boven en twee onder, daer men vogeltjes mede leert.

FLATTEMENT, Beeving. Zie §. 29.

FLAUTINO. Zie *Flagolet*.

FLAUTO, Fluit, Dwarsfluit; zy heeft zes vingergaten van boven, en eene klep op het zevende voor den pink der rechte hant, QUANTS heeft in 1726 'er noch eene klep by gevoegt, om laeg *d kruis*, *a kruis*, en de volgende *d kruis* en *g kruis* zuiver te kunnen speelen; haere laegste klank is D, zacht blaazende kan men ook *c kruis* speelen;

zy hebben meest alle vier middenstukken, het derde kooft over een met een klavesimbel, dat wel gestemt is, het kortste of vierde is een vyfde deel van eenen klank hooger, het tweede is zoo veel laeger, en het eerste is noch een vyfde laeger; deeze stukken dienen om de fluit met andere instrumenten te doen overeenstemmen, het welk zeer juist kan geschieden, als men de stukken, die naby koomen, doch noch iets te hoog zyn; wat uittrekt, en dus de fluit langer maekt. Zie §. 62. Men heeft ook terts en octaef fluiten, als mede eene basfluit, met vyf kleppen, gelyk ook eene, die men *Flute traversiere à bec* noemt, doch deeze zyn byna alle buiten gebruik.

FLAUTO BOCCA, FLAUTO DOLCE, Bekfluit, Fluitdoes, tans byna buiten gebruik, zy heeft zeven gaten voor de vingers van boven en een voor den duim der linkehant van onderen, haer laagste klank is F.

FLAUTO PICCOLO. Kleine Bekfluit, een octaef hooger dan eene gemeene, wel eer zeer in gebruik.

FLEURI. Zie **FIORETTO**.

FLORITO. Zie **FIORETTO**.

FLUIT. Zie *Flauto, Fifaro, Flagolet, Flautino, Flauto bocca, Flauto piccolo, Flute, Flute de Pan, Flute douce, Flute de tambourin, Flute traversiere, Petite flute, Piccolo, Piffero, Traverso* en *Zufolo*.

FLUTE, Fluit, Register in een orgel.

FLUTE DE PAN, Pansfluit, Herderspyp; bestaende uit eenige naeft elkanderen, in eene ry gevoegde korte en langere holle rieten; men maekt ze ook van blik of koper.

FLUTE DE TAMBOURIN. Zie *Tambourin de Provence*.

FLUTE DOUCE, FLUTE À BEC. Zie *Flauto bocca*.

FLUTE

- FLUTE TRAVERSIERE.** Zie *Flauto*.
- FOLIE D'ESPAGNE.** Een bekende Spaensche dans, die door een' persoon gedañt wordt, en waer in veele veranderingen of variatien voorkoomen.
- FONDAMENTAELE TOON,** Gronttoon, wordt de opgaende C en de afgaende A toon genaemt, om dat alle andere daer van door verhooging en verlaeging worden afgeleid. Dus wordt ook genaemt de toon, die een Componist tot zynen Hoofdtoon neemt, en waer mede zyn stuk aenvangt en sluit. Zie §. 46, 47, 52 en 53.
- FONDAMENTO.** Zie *Fundamento*.
- FORLANE.** Venetiaensche dans, in de maet van $\frac{6}{4}$ of $\frac{6}{8}$. Zie *Saltarella*.
- FORTE, FORT,** Sterk.
- FORTISSIMO,** Zeer sterk of Allersterkst.
- FRANÇOISE, A LA FRANÇOISE;** Op zyn Fransch; dus niet schielyk; tans beginnen de Franschen mede zeer schielyk te spelen.
- FRAPPÉ.** Zie *Thesis*.
- FUGA, FUGE,** Vlucht; noemt men een Muziekstuk, daer de eene party de andere als tot vluchten dwingt, om dat de volgende in het *Thema* van de voorgaende invalt, die het dan verlaet en alleen accompaneert of verzelt. Zie ook *Prise*.
- FUGA DOPPIA,** Dubbele vlucht; wanneer de eerste party een *Thema* speelt, en de tweede, in plaets van het zelve na te volgen, een ander opheft, en zoo over en weder. Zie ook *Prise*.
- FUGA PER ARSIN ED THESIN.** Vlucht door klimming en daeling, is het geene men noemt *Motus Contrarius*. Zie ook *Prise*.
- FUNDAMENTO,** Gront; noemt men alle basstemmen, maer voornaemelyk de *Basso continuo*, om dat zy de gront der gansche *Harmonia* is.

306 LYST VAN KONSTWOORDEN.

FURIOSO, Verwoet; vervolgens sterk en schielyk, dat is met eenen sterken korten streek of adem, en dus omtrent *Prestissimo*.

FUSA. Zie *Croma*.

FUSÉE. Noemen de Franschen eenen loop van eenige schielijke, naest elkanderen volgende, op- of afgaende nooten. Zie ook §. 301.

G

GAEUW. Zie *Schielyk*.

GAGLIARDA, GAILLARDE. Een vrolyke lustige dans, in de maet van $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$ sterk *Allegro* of een weinigh *Presto*.

GAI. Zie *Allegro*.

GAILLARDEMENT. Zie *Legerement*.

GAMMA. De naem eener Grieksche G, waer door het geheele A, B, C der Muziek wordt aangeduidt.

GARDIEN. Zie *Custos*.

GAVOTTA, GAVOTTE. Zekere lustige dans, in de maet van C of $\frac{3}{4}$, waer van de Muziek vrolyk is, de zelve begint gemeenlyk met den opslagh der maet, en heeft twee of meer reprisen, ieder van 4, 8, of 12 maeten; de beweeging is veel *Allegro*.

GAYEMENT. Zie *Allegretto*.

GEBONDEN. Zie *Legato*, *Liaison*, *Notes legates* en *Syncope*.

GEDACHTE. Zie *Fantasia*.

GEESTIGH. Zie *Spirituoso*.

GEHEEL. Zie *Pieno*.

GELYK. Zie *Egal* en *Una*.

GEMEENENOOTEN. Zie *Noire*.

GEMAKKELYK. Zie *Comodo*.

GEMSHOORN. Register in een orgel.

- GENERAELE PAUZE. Zie §. 27. *Corona*, *Couronne* en *Pausa generalis*.
- GENERE, GENRE. Zie *Genus*.
- GENOEGZAEM. Zie *Bastanza*.
- GENUS, Geslacht, Toonsoort, waer van de ouden 'er veele hadden, als *Genus Cromaticum*, *Diatonicum* en *Harmonicum &c.*, doch tans heeft men 'er maer twee, naemelyk de op- en afgaende of *Major* en *Minor*. Zie §. 46, 47 en 53.
- GEPUNTE NOOTEN. Zie *Notes pointés* en §. 30.
- GESLEEPT. Zie *Slissato*.
- GESTIPTENOOTEN. Zie *Notes piqués* en §. 30.
- GETITTELDE NOOTEN. Zie *Notes avec des points* en §. 28.
- GEVEINST. Zie *Finto*.
- GEZICHT. Zie *Vista* en *Four à livre ouvert*.
- GIGA, GIGUE of GUIQUE. Engelsche dans, in de maet van $\frac{3}{8}$, $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$ of $\frac{12}{8}$, nu en dan vindt men 'er ook in de maet van $\frac{3}{4}$, zy worden *Allegre assai* gespeelt.
- GIUSTO. Zie *A tempo*.
- GLORIA. Een gedeelte van eene zingende Mis; in de Kerken van zommige Protestanten in gebruik.
- GOLA, GOSIER, Keel.
- GOUT. Zie *Gusto*.
- GRADO. Zie *Degré*.
- GRATIOSO, GRACIEUSEMENT, Bevalligh. Dit heeft veel overeenkoomst met *Andante*.
- GRAVE, GRAVEMENT, Ernstigh, Staetigh, Zwaermoedigh en dus zeer langzaam, dat is sterk *Largo*, of noch wat langzaemer dan *Largo*, en wel met eenen eenigzins zwaeren en langen streek of sterken aenhoudenden adem.
- GRAVE ASSAI. Zeer Ernstigh en dus langzaemer dan *Grave*. Zie ook *assai*.

308. LYST VAN KONSTWOORDEN.

- GRIL. Zie *Boutade*, *Capriccio*, *Capriccioso* en *Capricetto*.
 GRONT. Zie *Fondamento*, *Fundamento* en *Fondamentale toon*.
 GRONTSTEM. Zie *Basso*.
 GROOT. Zie *Grosso*, *Maggiore* en *Major*.
 GROSSO, GROOT. Zie *Concerto grosso*.
 GUIDA, GUIDE, Aenwyzer. Noemt men de beginnende stem in eene *Fuga* en *Canon*.
 GUIDON. Zie *Custos*.
 GUITARRA. Syter, Guitarn; zeker Spaensch speeltuig, voorzien van kopere banden en kopere snaeren, welke met een pennetje door de rechte hant worden aengeslaegen, en met de linke bespeelt.
 GUSTO, Smaek. Zie *A gusto*.
 GUSTOSO, Smaekelyk, Aengenaem. Zie *Soave*.

H

- H. Dus noemen de Duitschers B naturel. Zie §. 50.
 HAEKNOOT. Zie *Croma*, *Bis croma*, *Crome*, *Double Croche* en *Triple Croche*.
 HAESTEN. Zie *Debiter*.
 HAKBORT. Zie *Barbaton*, *Pfalterion* en *Tympanon*.
 HALF. Zie *Mezzo*, *Semi breve*, *Semi croma*, *Semi minima* en *Semi tono*.
 HALVE SIRKEL. Noemt men twee aen een gevoegde *Doubleés*.
 HANT. Zie *Mano*, *D.*, *Dextra manu*, *D. m.*, *S.*, *Sinistra manu* en *S. m.*
 HANTFIOOL. Zie *Violino* en *Violetta*.
 HARDIMENT. Zie *Ardito*.
 HARMONIA, HARMONIE, Overeenstemming. Zie *Accordo* en §. 1.

HAR-

- HARMONIE DIRECTE, Rechte overeenstemming; daer de bas de grontklanken en de andere stemmen de akkoorden hebben, naer evenredigheid van haer verschil met den bas.
- HARMONIE RENVERSÉE, Onrechte overeenstemming; daer niet de bas maer eene andere stem de grontklanken heeft.
- HARMONIEUX, Overeenstemmende, Welluidende.
- HARMONOMÈTRE. Zie *Monocordium*.
- HARPA, HARPE, Harp; een driehoekigh speeltuigh, gespannen met darmsnaeren, die met de vingers der beide handen gesnelt of gekneepen worden, met de rechte hant speelt men de bovenstem en met de linke den bas.
- HARPEGGIATO, HARPÈGE. Zie *Arpeggio*.
- HARPSLAGH. Zie *Arpeggio* en *Harpeggiato*.
- HARS. Zie *Colofone*.
- HAUT. Hoog, Hart, Sterk. Zie *Aigu*.
- HAUTBOIS, Hobo; een bekend instrument, dat door een rietje wordt geblaezen en van onderen wyt is, het heeft vyf vinger gaten, waer van het derde en vierde dubbelt zyn; voor den pink der rechte hant heeft het twee kleppen, en tot laegsten klank C. Zie ook *Schalmei*.
- HAUTBOIS D'AMOUR. Eene groote hobo.
- HAUT-DESSUS, Hooge of Eerste bovenstem.
- HAUTE-CONTRE, Hooge *Alto*.
- HAUTE-TAILLE, Hooge *Tenore*.
- HEELE SIRKEL. Noemt men vier aen een gevoegde *Doubleés*.
- HEER. Zie *Signore* en *Del Signore*.
- HEALTHAFTIGH. Zie *Martial* en *Maestoso*.
- HERDERSFLUIT. Zie *Cbalumeau*.
- HERDERSPYP. Zie *Flute de Pan*.
- HERDERSZANG. Zie *Pastorale*.
- HERGRYPEN. Zie *Démancher* en *Mezza*.

310 LYST VAN KONSTWOORDEN.

- HERHAELING. Zie *Reprise, Come sopra, Repercussio, Repetatur, Repetition, Repetizione, Replica* en *Ripresa*.
- HERSTELLER. Zie *Béquarre*.
- HERSTEMMEN. Zie *Raccorder*.
- HINKENDE. Zie *Alla zoppa*.
- HOBO. Zie *Hautbois, Hautbois d'amour* en *Piva*.
- HOLFLAUTE. Zie *Holpyp*.
- HOLPYP. Register in een orgel.
- HOOFTHOOT. Zie *Prieme, Principale* en *Tonique*.
- HOOFDTOON. Zie *Fondamentale toon*.
- HOOG. Zie *Haut, Aigu* en *Sons aigus*.
- HOOGESCHOOL. Zie *Academie*.
- HOOGLEERAER IN DE MUZIEK. Zie *Professore di Musica*.
- HORNPIPPE. Engelsche Matroosendans voor een' persoon, in de maet van $\frac{3}{4}$, *Allegro assai*.
- HYMNUS, HYMNE, Lofzang, ter eere der Godden of Helden, ook wel ter eere van het Opperweezen.

I J

- JAGTHOORN. Zie *Cornet de chasse*.
- IMITATIONE, IMITAZIONE, Navolging; deeze heeft plaats, wanneer de tweede stem de eerste nabootst, het zy hooger of laeger.
- IMPERFETTO, IMPARFAIT, Onvolkoomen.
- IN, In, met. *In tre, In quatuor, In cinque fiato*, In of met drie, vier of vyf *Reprises*.
- INDEX. Zie *Custos*.
- INGANNO, Bedrogh. *Cadenza d'inganno*, Bedriegelyk besluit. Zie *Sfuggito*.
- INLEIDERS. Zie §. 47. *Appogiato, Sensible* en *Sous-tonique*.
- INNO. Zie *Hymnus*.

INSTRUMENS. Zie *Stromento*.

INSTRUMENTAL, *Musique instrumentale*, Muziek voor instrumenten.

INTENZIONE, INTENTIONE, INTENSER. Verhoogen, Versterken. *Sons intenses*, Verhoogde of versterkte klanken; het tegengestelde van *Remissione*.

INTERMEZZO, INTERMEDE, Tusschen spel, Zang of Dans; dus noemt men het geene gespeelt, gezongen of gedanst wordt, tusschen de *Actes* eener Opera of Comedie, of wel na het einde van een stuk, eer een volgend begint.

INTERVALLO, INTERVALLE, Tusschenwytte, Afstant, van twee onderscheiden klanken of akkoorden. Zie *Accordo*.

INTONATION. Zie *Entonner*.

INTRADA, Intrede; Voorspel tot opening van een Concert; als 'er niets by staet *Andante*; met eenen korten sterken streek of ademstoot. Een dans tusschen de *Actes* eener Opera draegt ook dien naem; men zegt zulks ook van eene stem, die aenvangt zich te laeten hooren.

INTRODUZIONE. Zie *Intrada*.

INVAL. Zie *Fantasia*, *Bizarria*, *Boutade*, *Capriccio* en *Capricetto*.

JOUER À LIVRE OUVERT. Op het eerste gezicht een stuk speelen. Zie *Vista*.

JOYEUX. Zie *Allegro*.

ISTESTO, Het zelve. *Cantar l'istesto*, Het zelve zingen.

K Zie ook C

KAM. Zie *Chevalet*, *Magada* en *Ponticelle*.

KAMER, KAMERTOON. Zie *Camera*.

KANARYDANS. Zie *Canarie*.

V 4

KAPEL,

312 LYST VAN KONSTWOORDEN.

- KAPEL, KAPELMEESTER. Zie *Capella*, *Maestro* en *Maitre*.
- KEEL. Zie *Gola*.
- KEEROM. Zie *Volta*, *Altera volti*, *Si*, *Tournez* en *Vertatur subito*.
- KEERZANG. Zie *Parodie*.
- KERK MUZIEK. Zie *Cbiefa*, *Antbems*, *Antienne*, *Canticinium*, *Cantus planus*, *Cborale*, *Compieta*, *Gloria*, *Inno*, *Kyrie*, *Litania*, *Magnificat*, *Messe concertante*, *Miferere*, *Miffen*, *Motetto*, *Nottur- ne*, *Oratorium*, *Plain-chant*, *Reponforio*, *Requiem*, *Refponforium*, *Sequensa* en *Te Deum laudamus*.
- KERSLIEDEREN. Zie *Noëls*.
- KETELTROMMEN. Zie *Tympany*.
- KLAEGENDE. Zie *Lamentazione*, *Luttofo* en *Pie- tofo*.
- KLAEGLIET. Zie *Elegia*, *Miferere* en *Plainte*.
- KLANK. Zie *Sono*, *Do*, *Ut*, *Re*, *Mi*, *Fa*, *Sol*, *La*, *Si*, *Louer*, *Nourrir*, *Sesquialtera*, *Sons ai- gus*, *Sons graves*, *Sons intenfes*, *Sons nourris*, *Sons remiffes*, *Suono* en *Za*.
- KLANKMEETER. Zie *Monocbordium* en *Harmo- nomètre*.
- KLAVESIMBEL. Zie *Cimbalo*, *Clavicordo*, *Clavier de gambe* en *Spinetto*.
- KLAWIER. Zie *Ravalement*, *Facteur*, *Pedale*, *Re- cherche*, *Ricercate*, *Taftatura*, *Tafto*, *Tafto folo*, *Toccata*, *Toccatino* en *Touche*.
- KLAWIER ALLEMANDEN. Stukken voor het klawier, die zeer doorwerkt zyn; de Duitschers maeken ze treffelyk.
- KLIMMEN. Zie *Monter*.
- KLUCHTIGH. Zie *Boertigh*.
- KNIEVEDEL, KNIEFIOOL. Zie *Viola di gamba*.
- KNYPEN. Zie *Pincer*, *Pincés* en *Pizzicato*.
- KORTE. Zie *Breve* en *Alla breve*.
- KOEHOORN.

- KOEHOORN. Eene soort van houten trompet, die zeer lang is.
- KOOR. Zie *Choro*, *Chantre*, *Chœur* en *Choriste*.
- KRACHTIGH. Zie *Vigorofo*.
- KREEFTZANG. Zie *Cancherizante* en *Canon cancherizato*.
- KROMHOORN. Zie *Cornettino*.
- KRINGZANG. Zie *Canon*.
- KROONTJE. Zie *Liaison*.
- KRUIS. Zie *Dièse* en *Dièser*.
- KRULLEN. Zie *Agremens*.
- KYRIE, Heer; met dit woort beginnen alle zingende Misfen, en hierom draegt de Muziek der zelve dien naem; het gedeelte van de Mis, dat in het byzonder dus genaemt wordt, is, by eenige Protestanten, ook noch in gebruik.

L

- LA. Klank naem, in plaets van A. Zie §. 2.
- LABIUM. Noemt men de kern en sneede van eene orgelpyp.
- LACRIMOSO. Zie *Lagrimoso*.
- LAEG. Zie *Bas* en *Bas-dessus*.
- LAGRIMOSO, Beklaeglyk, en dus zeer langzaam en droevigh, omtrent *Largo*.
- LAMENTAZIONE, LAMENTO, LAMENTOSO, LAMENTATION, LAMENTABLE, Klaegende, en dus langzaam, omtrent *Largo*.
- LAMI. Spreekwoord. Het gaet uit in een *Lami*; dat is het heeft een droevigh einde, by voorbeeld als men van A op e kruis klimt of daelt.
- LANGE. Zie *Longa*.
- LANGUIDO, LANGUENTE, Quynende; met eenen langen zachten en verdwynenden streek of adem; dus wat *Largo* of veel *Adagio*.

- LANGZAEM.** Zie *Adagio*, *Lento*, *Largo* en *Tardo*.
- LANTZANG.** Zie *Romance*.
- LARGETTO, LARGINO.** Wat uitgebreid; iets gauwer dan *Largo*, doch langzaemer dan *Adagio*.
- LARGO, Breet, Uitgebreid;** dus zeer langzaam en eenvoudigh, met eenen langen streek of aenhoudenden adem, wat langzaemer dan *Adagio*; de beweging der stukken, waer by men dit woort vindt, kan gevoeglyk bepaelt worden door eene slinger van 32 tot 44 duimen; de $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{8}$ en $\frac{12}{8}$ maeten vereischen doorgaens niet meer dan 32 duimen. Zie ook §. 18.
- LARGO ASSAI, Sterk, Veel Largo;** dus byna *Grave*. Zie ook *Affai*.
- LARGO DI MOLTO, Zeer Largo;** doch iets gauwer dan *Largo affai*.
- LEERLING.** Zie *Scolare*.
- LEGATO, Gebonden.** Zie *Notes legates* en *Syncope*. Het heeft ook de betekenis van *Obligato*.
- LEGEREMENT, Luchtigh;** dus veel *Allegro* of een weinig *Presto*.
- LEGGIADRO, LEGGIADRAMENTE.** Zie *Leggerement*.
- LEGNO.** Hout van den srykfstok. Zie *Col legno*.
- LEIDING.** Dus noemt men de tweede en vierde noot der halven. Zie §. 9. *Doorgaende noot* en *Supposition*.
- LENTO, LENT, LENTEMENT, Langzaam;** niet overhaestende maer zacht en met gemak; omtrent *Largo*.
- LENTO ASSAI, Sterk Lento;** dus wat langzaemer dan *Lento*. Zie ook *affai*.
- LENTO DI MOLTO, Veel Lento;** dat is iets gauwer dan *Lento affai*.
- LEUTO, Luit, snaer instrument, waer mede men voor het uitwinden van de *Theorba* accompaneerde,**

- de, en daerom vindt men *Leuto*, *Liuto* of *Theorba* voor *Basso Continuo*.
- LEVÉ. Zie *Arfis*.
- LEVENDIGH. Zie *Vivace*, *Risvegliato*, *Vif*, *Vivacamente*, *Vivacissimo* en *Vivissimo*.
- LIAISON, Binding, Boogje of Kroontje. Zie §. 28 en 30.
- LIBERO, LIBRE, Vry, Ongedwongen. Zie *Sciolta*.
- LICENCE, Vryheit, die de Componist neemt, om in eenige gevallen tegen de algemeene regelen te handelen.
- LIEFLYK. Zie *Amabile*, *Amoroso*, *Condolceffa*, *Dolce* en *Soave*.
- LIER. Zie *Lira*, *Lira da braccio*, *Orpheon*, *Vielle* en *Viola*.
- LIET. Zie *Aria*, *Arietta*, *Barcarolles*, *Bicinium*, *Buffo*, *Cantio*, *Canzone*, *Canzonetta*, *Chorale*, *Ele-gia*, *Miserere*, *Noëls*, *Ode*, *Parodie*, *Plainte*, *Ranz-des-vaches*, *Refrain*, *Ronde de table*, *Tbrenodia* en *Vinette*.
- LIGATURA. Zie *Legato*.
- LINEA, LIGNE. Zie *Portée*.
- LINKE HANT. Zie *Sinistra manu*, S. en S. m.
- LIRA, Lier; gemeen instrument met een rat, dat met de rechte hant gedraeit wordt, en tegen darmfnaeren wryft, die door toetsjes met de linke hant worden bespeelt.
- LIRA DA BRACCIO, Kleine lier; op de wyze van eene altfiool, met zeven fnaeren, waer van 'er vyf op de toets, en twee 'er nevens leggen, die door eenen ftrykstok en met de vingers worden bespeelt.
- LITANIA. Gebeden, die men in de Kerken zingt.
- LIUTO. Zie *Leuto*.
- LOFZANG. Zie *Cantico*, *Hymnus* en *Te Deum laudamus*.

LONGE,

316 LYST VAN KONSTWOORDEN.

- LONGA, Lange; eene noot zoo lang als vier ronde witte nooten zonder staert. Zie §. 4.
- LOOP. Zie *Fusée*.
- LOS. Zie *Sciolto*.
- LOURE. Een staetigh zang- of dansstuk, in de maet van $\frac{6}{4}$; de beweeging is *Andante*. Men noemt dus ook eene groote *Corna musa*.
- LOURER. Dus noemt men het op eene aengenae-me wyze versterken der klanken, en het harder voordraegen der eerste telnoot van iedere deeling, dan de tweede.
- LUCHTICH. Zie *Legerement* en *Leggiadro*.
- LUGUBRE, Droevigh. Zie *Mesto*.
- LUIT. Zie *Leuto*, *Liuto*, *Lutb* en *Mandolina*.
- LUSINGANDO, Streelende, Vleiende, als *Amabile*.
- LUSTICH. Zie *Vrolyk*.
- LUTH. Zie *Leuto*.
- LUTHIER. Noemt men eenen macker van fioolen en andere stryk en snaer instrumenten.
- LUTRIN. Muzicklesenaer in de Roomsche Kerken.
- LUTTOSO. Zie *Lamentazione*.
- LYNPEN. Zie *Rastro*, *Patte à regler* en *Rostrum*.
- LYRA. Zie *Lira*.

M

- M. Voor *Mano*.
- MA, MAI, Maer. Zie *Ma sempre* en *Sempre*.
- MADRIGALLI, MADRIGAL. Muziek op een punt dicht, die zeer doorwerkt is, en waer in alle stemmen doorgaens *Obligato* zyn.
- MAER. Zie *Ma* en *Ma sempre*.
- MAESTOSO, MAESTUOSO, MAJESTUEUX, Met Majesteit, Helthastigh; dus niet spoedigh, maer *Andante*, met eenen onderscheiden vry sterken strek of adem.

MAESTRO,

MAESTRO, Meester. *Maestro di Capella*, Kapelmeester.

MAET. Zie *Mensura*, *A battuta*, *Arfis*, *A tempo*, *Barres*, *Batton*, *Batton de mesure*, *Battre la mesure*, *Battuta*, *Cadenza*, *Coda*, *Dodecupla di croma*, *Frappé*, *Luvé*, *Mesure*, *Metron*, *Misura*, *Nonupla*, *Ottupla*, *Sesquialtera*, *Tact*, *Tatto*, *Tempo*, *Tempo maggiore*, *Tempo minore*, *Tempus binarium*, *Tempus ternarium*, *Tbesis* en *Triple*.

MAGADA, MAGAS, Kam op een *Monochordium*. Zie §. 109.

MAGGIORE. Zie *Major*.

MAGNIFICAT. Een gedeelte der zingende Mis, in de Kerken van zommige Protestanten in gebruik.

MAJOR, Groot. *Terza majore*. Groote *Terza* of drie. Het duidt ook de opgaende toonen aen. Zie §. 53.

MAITRE. Zie *Maestro*.

MANDOLINA, MANDORE. Kleine luit, met vier snaeren.

MANO, MAN, Hant. *Manus dextra*, *Manus sinistra*, Rechte hant, Linke hant.

MARCIA, MARCHE, Marsch; muziek by Troepen, waer in de zang en rust wel zyn onderscheiden, in de maet van C of $\frac{3}{4}$ ernstigh en deftigh, met eenen sterken korten streek of adem; eene marsch heeft veel overeenkoomst met eene *Intrada*; de beweeging is *Andante*.

MARTELLEMENT. Zie *Mordant*.

MARTIAL, Helthastigh, en dus niet schielyk maer met kracht, ernstigh en deftigh, zonder sieraden, byna als *Marcia*.

MASCHARADE, MASCARADE, Maskerade. Stukken in onderscheide maeten, die snaeks en aardigh zyn, en by maskarades gebruikt worden; zoo 'er niets by staet *Allegro*.

318 LYST VAN KONSTWOORDEN.

- MA SEMPRES**, Maer altyd. Zie *Sempre*.
- MAXIMA, MASSIMA**. Eene oude noot, tans geheel buiten gebruik, eens zoo lang als eene *Longa*, en van gedaante als eene *Breve*, doch langer van lichaem.
- MÉDIANTE**. Noemt men de derde noot of *Terza* van den gronttoon, E is derhalven de *Médiate* van den opgaenden C toon, en F die van den afgaenden A toon. Zie *Pl.* 4. Zy is ook de middelste van de *Trias harmonica*.
- MEER**. Zie *Piu*.
- MEESTER**. Zie *Maestro* en *Maitre*.
- MEJUFFROU**. Zie *Damigella* en *Della Damigella*.
- MELODIA, MELODIE**, Zang. Zie §. 1.
- MEN, MENO, Minder**. *Men allegro*, Minder vrolyk, dan *Allegro*; dus wat langzaemer. *Men forte*, Minder sterk of hart, dan *Forto*; dus wat zachter. *Men Presto*, Minder schielyk, dan *Presto* en dus wat langzaemer.
- MEN**. Zie *Si*.
- MENSURA, Maet**. Zie *Battuto*.
- MENUET**. Zie *Minuetto*.
- MESSE CONCERTANTE**, Zingende Mis.
- MESTO, Treurigh**. Omtrent als *Languido*.
- MESURE**. Zie *Mensura*.
- MET**. Zie *A*, *Alla* en *Con*.
- METRON**. Zie *Battuta*.
- MEVROU**. Zie *Signora* en *Della signora*.
- MEZZO, MEZO, Half**. *Mezza voce*, Halve stem; dus byna *Piano*. *Mezzo forte*, Half sterk of hart; dus middelmaetigh. *Mezzo manico*, Halve greep. Zie *Demancher*. *Mezzo piano*, Half zacht en dus middelmaetigh.
- MI**. Klanknaem, in plaats van E. Zie §. 2.
- MINDER**. Zie *Men*.

MINIMA,

MINIMA, MINIME, Verminderde; eene witte noot met eenen staert, deeze is de telnoot der verminderingsnooten. Zie §. 4 en 12.

MINOR, MINORE, MINEUR, Kleine. *Terza minore*, Kleine drie. Het duidt ook de afgaende toonen aan. Zie §. 53.

MINUETTO, Menuet, zekere bekende staetige dans in de maet van 3, $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$, bestaende uit twee *Reprises*, welke ieder tweemaal worden gespeelt, en waer in van vier tot vier maeten eene rusting is, welke men duidelyk doet hooren om de dansende te hulp te koomen. Men vindt ook veele Muziekstukken onder dien naem, die niet voor den dans zyn geschikt, zy worden doorgaens te schielyk gespeelt; derzelve beweging behoorde te zyn zoo als die is van den dans, en dus *Allegro moderato*; by veele van deeze stukken vindt men ook *Tempo di minuetto*.

MISERERE, Klaegliet; in de Roomsche Kerk in gebruik.

MISSEN. By de Roomschen in het begin van den Godsdienst gebruikelyk.

MISURA. Zie *Mensura*.

MIXTURA. Register in een orgel.

MODERATO, MODERÉ, Bezaedigt; niet te schielyk.

MODULATIO, MODULAZIONE, MODULATION, Zangleiding.

MODUS, MODE. Zie *Genus* en §. 46.

MOEDIGH. Zie *Animoso*.

MOL, MOLLE, Zacht. De Duitschers noemen alle afgaende toonen Mol. Zie §. 53. Zie ook *Bémol, Bémoliser* en *Tondo*.

MOLTO. Veel, Zeer.

MOLTO ALLEGRO. Zie *Allegro molto*.

MONO-

MONOCHORDIUM, MONOCORDIO, MONOCHORDE, Klankmeeter; van outs een instrument met eene snaer, waer op door een beweegend kammetje de evenredigheid der klanken werd aangewezen. Zie 45, 58 en 109.

MONODIA, MONODIE, Eenzang; zang voor eene enkele stem; eene soort van *Solo*.

MONOLOGUE, Alleenspraek; by de zelve heeft het *Recitativ obligé* plaats. Zie *Recitativo*.

MONOTONIE, Eentoonigheid.

MONTER, Klimmen, van laege naer hooge klanken. Zie §. 43.

MOORENDANS. Zie *Mourki*.

MORDANT. Byter; korte triller, van onderen naer boven. Zie §. 29 en 36.

MOSTRA. Zie *Custos*.

MOTETTO, MOTETTUS, MOTET. Geestelyk latynsch zangstuk, dat zeer doorwerkt en versiert is.

MOTUS, MOTTO, Beweging; deeze heeft niet alleen by het zingen en speelen van Muziekstukken plaats. Zie *Adagio, Allegro, Andante, Largo* en *Grave*; maer ook by het samenstellen der zelve. Zie *Motus contrarius, Motus obliquus, Motus parallelus* en *Motus rectus*.

MOTUS CONTRARIUS, MOTTO CONTRARIO, MOUVEMENT CONTRAIRE, Strydige beweging; wanneer de eene stem klimt, terwyl de andere daelt.

MOTUS OBLIQUUS, MOTTO OBLIQUO, MOUVEMENT OBLIQUE, Schuinsche beweging; wanneer eene stem blyft leggen en de andere zich op en neder beweegt.

MOTUS PARALLELLUS, MOTTO PARALLELO, MOUVEMENT PARALLELE, Evenwydige beweging; wanneer de stemmen op den zelve afstand zich bewegen.

MOTUS

MOTUS RECTUS, MOTTO RETTO, MOUVEMENT SEMBLABLE, Rechte beweging; wanneer twee stemmen te samen klimmen of daelen.
 MOURKI, Moorendans. Heeft veel overeenkoomt met *Musella*.

MOUVEMENT, MOVIMENTO. Zie *Motus*.

MUSELLA, MUSETTE, Zakpyp, Kleine doedelzak. Muziek, daer dit by staet, wordt sleepende gespeelt; de bas is doorgaens zeer eenvoudigh, en de beweging *Andante*.

MUSICA, MUSIQUE, Muziek. Zie §. 1. *Musica choraica*, *Chorale*, *di Camera*, *Dramatica*, *di Tavola* &c., Dans, Koor, Kamer, Tooneel, Tafel Muziek &c.

MUSICO, MUSICIEN, MUSURGUS, Muziekant. Zie §. 1.

MUSICO PRATTICO, Muziekant, die zich alleen op wel speelen toelegt.

MUZIEK, MUZIEKANT. Zie *Musica*, *Musico*, *Banda*, *Baroque*, *Calecante*, *Capella*, *Caractères de musique*, *Chiave*, *Corno*, *Figura*, *Instrumental*, *Linea*, *Lutrin*, *Madrigalli*, *Marcia*, *Musico pratico*, *Noter*, *Orchestra*, *Partia*, *Partitura*, *Pezzo*, *Piece*, *Portée*, *Professore di Musica*, *Riga*, *Rondeau*, *Serenade*, *Sonata*, *Tablatura*, *Theorico*, *Trio*, *Virtuoso* en *Vocal*.

MUZIEKLESSENAER. Zie *Lutrin*.

MYN HEER. Zie *Signore* en *Del Signore*.

N

NABOOTING. Zie *Pantomime*.

NACHTGAEL. Register in een orgel.

NACHTGEZANG. Zie *Notturme*.

NACHTMUZIEK. Zie *Serenade* en *Aubade*.

NADRUK. Zie *Espressione*.

- NAER. Zie *A* en *Ad*.
- NASARD. Een die door den neus zingt. Dus noemt men ook een Register in het orgel. Zie ook *Canardé*.
- NASLAGH. Zie *Accento*.
- NASPEL. Zie *Postludium*.
- NATURALE, NATUREL, Natuurlyk, Ongedwongen. De *naturale* nooten zyn zulke, waer voor men geene tekenen van verhooging of verlaeging vindt. De *naturale* toonen zyn die, waer van alle anderen door de tekenen van verhooging en verlaeging worden afgeleidt, en dus C en A. Zie §. 46 en 47. *Naturale* wordt ook genaemt alle Muziek, die wel vloeit, en daer geene stootende pasfasiën in koomen; als mede alle klanken, die door Menschen of Dieren worden voortgebracht, en niet geforceert of gedwongen zyn.
- NATURALISTEN. Noemt men de geenē, die alleen naer het gehoor, en niet volgens de regels, componeeren of samenstellen.
- NATUURLYKE STEM. Zie *Borststem*.
- NATUURLYKE TOONEN. Zie *Diatonico* en *Naturale*.
- NAVOLGING. Zie *Imitatione*.
- NECESSARIO, NECESSAIRE, Nootzaektyk; dit wordt nu en dan gevonden, in plaets van *Concertante*.
- NEERSLAGH; eerste deel der maet. Zie *Frappé* en *Tbesis*.
- NEL, In. *Nell Organo*, In het orgel.
- NEUVIEME. Zie *Nona*.
- NOËLS, Kersliederen; deeze behooren eenvoudigh te zyn als de Herderszangen. Zie *Pastorale*.
- NOIRE, Zwarte noot, met eenen staert; zy is de telnoot der gemeenenooten. Zie §. 4 en 12.

NON, Neen, niet. *Non troppo largo, presto &c.*

Niet te langzaam, te schielijk &c.

NONA, Negen. Akkoort van negen klanken, of de verdubbelde twee. Zie §. 58.

NONUPLA, NONUPLE. Is de naam der maat van $\frac{9}{8}$ of $\frac{9}{4}$.

NOOT. Zie *Nota, Bianca, Biscroma, Blanche, Breve, Contra punto, Croche, Crochet, Croma, Crome, Dominante, Doorgaende noot, Double croche, Finale, Fusa, Leiding, Longa, Maxima, Mediante, Minima, Noire, Note par supposition, Noter, Notes avec des points, Notes de gout, Note sensible, Notes legates, Notes piqués, Notes pointés, Prieme, Principale, Semi breve, Semi croma, Semi minima, Sensible, Sous-dominante, Sous-mediante, Sous-tonique, Supposition, Sus-dominante, Sus-tonique, Syncope, Tablatura, Telnoot, Tempi di buona, Tempi di mala, Tonique, Triple croche, Valeur, Virgula* en *Wisfelnoten*.

NOOTZAEKELYK. Zie *Neccessario* en *Obligato*.

NOTA, NOTE, Noot, Muziekletter. Zie §. 4 en 9.

NOTE PAR SUPPOSITION. Zie *Supposition*.

NOTER. Muziekschryven door nooten en andere tekenen.

NOTES AVEC DES POINTS, Getittelde nooten. Zie §. 28.

NOTES DE GOUT, Nooten van smaak, zyn eigenlijk kleine nootjes, die tot sieraeden gebruikt worden, en niet in de maat zyn gebragt, of wel zulke, die men 'er al spelende byvoegt.

NOTE SENSIBLE. Zie *Sensible*.

NOTES LEGATES, NOTES LIÉES, Gebonde nooten. Zie §. 14 en 30, als mede *Syncope*.

NOTES PIQUÉS, Gestipte nooten. Zie §. 30.

NOTES POINTÉS, Gepunte nooten. Zie §. 30.

NOTTURNE, NOCTURNE, Nachtgezang; by de Roomsche Geestelykheit in gebruik.

NOURRIR, Voeden. *Sons nourris*, Gevoede klanken; dus noemt men de zulken, die door eene volle stem, streck of adem worden voorgedraegen, en zoo lang, met de zelve kracht, aengehouden als de noot duurt.

O

O, Of. OVÉRO, Of wel.

OBLIGATO, OBLIGÉ, Nootzaekelyke. *Basso obligato*, Nootzaekelyke bas; dus een der voornaeme stemmen. Zie ook *Concertante* en *Legato*.

OBOE. Zie *Hautbois*.

OCTAEF. Register in een orgel. Zie ook *Diapason*, *Oclava* en *Ottava*.

OCTAVA, OCTAVE, Octaef. *Intervallo* van acht nooten, by exempel, C C, en D D, zyn Octaeven, of het zelve geluit eens zoo hoog of eens zoo laeg, het Octaef beslaet de juiste helft eener snaer. Zie §. 109. en ook *Diapason*.

OCTAVINA, OCTAVINE, Octaefje, Klein tafelklavesimbel.

ODE, Zang of Liet. Zie *Aria*.

OEUVRE. Zie *Opera*.

OMKEEREN. Zie *Renverser* en *Rivolgiments*.

OMNES, Alle. In plaets van *Tutti*.

OMTREK EENER STEM. Zie *Ambitus*.

ONBESCHROOMT. Zie *Ardito* en *Hardiment*.

ONDER. Zie *Sotto* en *Sotto voce*.

ONDERSCHIEDEN. Zie *Spiccato*, *Staccato* en *Stoccatto*.

ONDERSTELLING. Zie *Supposition*.

ONDERSTEUNEN. Zie *Sostenuto* en *Soutenir*.

ONDERWERP. Zie *Soggetto* en *Sujet*.

- ONGEBONDEN. Zie *Sciolto*.
- ONGEDWONGEN. Zie *Liberò* en *Naturale*.
- ONTWYKEN. Zie *Sfuggito*.
- ONVOLKOO MEN. Zie *Imperfetto*.
- OP. Zie *A*.
- OPERA, Werk. *Opera II*, Het IIe Werk. Men gebruikt dit woort ook voor een Tooneelftuk, dat meest uit zang bestaet; als mede om aen te duiden de plaets, daer het wordt gespeelt.
- OPERETTA, Klein tooneelftuk, meest uit zang bestaende.
- OPGEWEKT. Zie *Anima*, *Passionato*, *Risvegliato* en *Svegliato*.
- OPHEFFEN. Zie *Entonner* en *Intonation*.
- OPLOSSING. Zie *Dissoluzione*, *Risoluto* en *Sauver*.
- OPPOSITION. Zie *Contraste*.
- OPSCHORTING. Zie *Suspension*.
- OPSLACH, of eerste deel der maet. Zie *Arfis* en *Levé*.
- OPSTEL. Zie *Partitura*, *Acolade* en *Batton*.
- ORATORIUM, ORATORIO, Geestelyke *Opera*, die in Italien, geduurende de Vasten, in de Kerken wordt geëxecuteert; de Pasfymuzieken, welke by zommige Protestanten in gebruikzyn, hebben daer mede eenige overeenkoomst.
- ORCHESTRA, ORCHESTRE. Plaets, daer de Muziekanten zyn. Dit woort wordt ook gebruikt, om eene Bende Muziekanten aen te duiden.
- ORGANISTA, Orgelspeeler.
- ORGANO, ORGUE, Orgel; Klawier instrument met pypen van veelerhande soort van geluiden. Dit woort wordt ook in plaets van *Bas continuo* gebruikt, om dat de zelve veel op het orgel wordt gespeelt.
- ORGANO PICCOLO, Klein orgel. Zie ook *Serinetto*.

ORGEL. Zie *Organo*, *Bourdon*, *Calecante*, *Cornet*, *Cymbel*, *Facteur*, *Flute*, *Gemsboorn*, *Holpyp*, *Labbium*, *Mixtura*, *Nachtgael*, *Nafard*, *Octaef*, *Organifta*, *Organo piccolo*, *Plein-jeu*, *Positif*, *Prestant*, *Quint*, *Regifiro*, *Secreet*, *Super octaef*, *Tertiaen*, *Tremulant*, *Vox Humana*, *Waltflaut* en *Wintlade*.

ORPHEON. Eene groote foort van hier op eenen voet, met toetfen, als die van een klavesimbel, welke 'er boven op zyn.

OTTAVA. Zie *Oitava*.

OTTUPLA. Noemt men de maet van vier telnoten, met C betekent.

OVERTURE, Voorfpel, dat gebruikt wordt tot opening van eene Opera of groot Concert; voor het laetfte bedient men zich tans van eene *Symphonia*; de beweging is *Andante* als 'er niets by ftaet, met eenen sterken korten ftreek of ademfroot.

OVERBRENGING. Zie *Transpofitio*.

OVEREENKOOMST. Zie *Rhythmica*.

OVEREENSTEMMING. Zie *Harmonia*, *Harmonie directe*, *Harmonie renverfée* en *Harmonieux*.

OVERGANG. Zie *Passagio* en *Tranfition*.

OVERSLACH. Zie *Accento*.

OVERTOLLIGE. Zie *Superfluo*.

OVERWYZER. Zie *Renvoi*.

P

P. Voor *Piano*, ook voor *Pedale*.

PAESANA, PAISANE, Boereftukje; de beweging is wat veel *Allegro* als 'er niets by ftaet.

PANDORE EN LUTH. Eene foort van *Leuto*, met kopere banden en kopere fnaeren, als eene *Guitarra*.

PANSFLUIT.

- PANSFLUIT. Zie *Flute de Pan*.
- PANTALON. Een zeer groot langwerpigh vierkant instrument; hangende met de einden op twee schraegen, en voorzien van twee zangbodemen, den eenen bespannen met darmsnaeren, en den anderen met kopere, welke akkoort zyn, en die men naer goetvinden boven kan draeien; zy worden bespeelt op de zelve wyze als die van een hakbort. Een groot hakbort noemt men ook *Pantolon*.
- PANTOMIME, Nabootsing; noemt men de Muziek, die by Pantomimes wordt gespeelt.
- PARFAIT. Zie *Perfetto*.
- PARITONO. Een instrument van vooren als eene *Viola di gamba*, en waer op van achteren kopere snaeren leggen, die met den duim worden bespeelt.
- PARODIE, Keerzang, noemt men een liet, daer de woorden met de Muziek niet wel overeenstemmen, om dat de woorden tot de Muziek zyn gemaakt, in plaets van de Muziek tot de woorden; het tweede en de volgende vaersfen van een zangstuk, wanneer zy naer de Muziek van het eerste worden gezongen, zyn doorgaens Keerzangen, dewyl de Muziek veelyts alleen naer het eerste vaers is geschikt.
- PARTE, PARTIE, PARTITA, Party, een gedeelte der *Partitura*; alleen het geene voor eene stem noodigh is.
- PARTE INFERIORE, Onderste party, welker zang voor bas of gront der harmonie dient, zoo dra derhalven haer zang ophoudt de gront der harmonie te zyn, wordt zy bovenstem.
- PARTE PRIMA, Eerste party, deeze heeft doorgaens den zang, is de voornaemste en gemeenlyk ook de moecielykste.

- PARTE SUPERIORE**, Bovenste party, welker zang geen bas of gront der harmonie is, zoo dra derhalven haer zang de gront der harmonie wordt, is zy bas of onderstem.
- PARTIA**. Muziekstuk uit verscheide kleine lietjes bestaende, als Marschen, Menuetten, Polonaisen &c.
- PARTITURA**, **PARTITION**, Partituur; Opstel van den Componist daer alle stemmen van het Muziekstuk onder elkanderen staen.
- PASSACAILLE**, **PASSACAGLIO**. Soort van *Ciacona*; een zacht en langzaam Muziekstukje, in de maet van $\frac{3}{4}$ of $\frac{6}{8}$, hebbende verscheide veranderingen, waer van de bas voor ieder vaers de zelve is; het begint altoos met eene volle maet, en de beweeging is wat *Andante* of *Allegro moderato*.
- PASSAGE CHROMATIQUE**. Noemt men eene pasfasie, waer in men met eenen zoo genaemden halven klank klimt of daelt; by exempel, C, c kruis of B, b mol, boven de eerste wordt het teken van *Crescenza*, en boven de tweede dat van *Decrescenza* gestelt; zy worden tot tedere uitdrukkingen gebruikt, en de eerste pasfasie versterkende en de tweede verdwynende gespeelt.
- PASSAGIO**, **PASSAGE**, Overgang, van den eenen toon in den anderen. Zie *Transition*. Dit woort wordt ook gebruikt voor *Periode*; als mede om aen te duiden eene verdeeling der telnoten in verscheide minderen.
- PASSEPIED**. Luchtig dansstuk, in de maet van $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$, dat met de derde telnoot begint; de beweeging is veel *Allegro*.
- PASSIONATO**, **PASSIONÉ**, Driftigh, Opgewekt. Zie *Anima*.
- PASTORALE**, **PASTORELLA**, Herders- of Herderinnen zang; deeze behoort eenvoudigh en aen-
doenlyk

doenlyk te zyn, en dus met eenen gemaetigden afwisselenden streek of adem te worden gespeelt; de beweeging is *Andante* als 'er niets by staet.

PATETICO, PATHETIQUE, Aendoenlyk; als *Affettuoso*.

PATTE À REGLER. Zie *Rastro*.

PAUKEN. Zie *Tympany*.

PAUSA, PAUSE, Pauze, Rustteken, Teken van zwygen. Zie §. 27.

PAUSA GENERALIS. Zie *Generaale pauze*.

PAVILLON. Het wyde gedeelte van eene trompet of waldhoorn.

PEDALE, PEDALLE, Pedael, Voetklavier.

PER, Voor, door, in, met, ter. *Per il cimbalò*, Voor 't klavesimbel. *Per tbesin*, *Per arsis*, Door, in of met den neerslagh of opslagh, of het eerste of tweede deel der maet.

PERFETTO, Volkoomen. *Cadenza perfetta*, Volkoomen besluit.

PERIODE, PERIODO, Zangslot; dit bestaet uit eenige weinige maeten van een Muziektuk, eenen volkoomen zang of zin uitmaekende. Zie §. 14.

PESANTE. Zie *Adagio pesante*.

PETITE FLUTE. Zie *Flauto piccolo*.

PEZZO, Stuk. *Pezzo Musica*, *Piece de Musique*, Muziektuk.

PHRASE. Zie *Periode*.

PIACEVOLE, PIACEVOLMENTE, Boertigh, Kluchtigh; de beweeging is wat veel *Allegro*.

PIANISSIMO, Allertzachts.

PIANO, PIAN., PIA., Zacht.

PICCOLO. Zie *Flauto piccolo*.

PIECE. Zie *Pezzo*.

PIENO, Vol, Geheel. *Pieno choro*, Het volle, het geheele koor; waerom men dit ook in plaets van *Tutti* aentref.

PIETOSO, Klaegende; op eene wyze, die medelyden verwekt. Zie *Languido*.

PIFFERO, Zie *Fifaro*.

PINCER, Knypen. Zie *Pizzicato*.

PINCÉS, Knypingen. Zie *Mordant*. Het wordt ook gebruikt voor eenen kleinen triller van boven naer beneden op de eerste en derde noot der halven, en by den gebrooken triller. Zie §. 29. Als mede ook voor *Pizzicato*.

PIU, Meer. *Piu allegro*, Meer vrolyk. *Piu forte*, Meer sterk. *Piu piano*, Meer zacht. *Piu presto*, Meer schielyk.

PIVA, Zie *Hautbois*.

PIZZICÁTO, Knypen, Snellen; de snaeren worden eigenlyk met den voorsten vinger of duim aengeslaegen, gekneepen of gesnelt, en dus het stuk of de nooten, daer dit by staet, zonder stryktok gespeelt; best is het echter den voorsten vinger, zoo veel moogelyk, te gebruiken, welke smaller dan den duim zynde, ook beter geluit geeft.

PLAIN-CHANT. Dus noemt men de Gregoriaensche gezangen in de Roomsche Kerk gebruikelijk.

PLAINTE. Zie *Elegia*.

PLEIN-JEU, Vol spel; dit wordt gezegt van een orgel, daer alle registers zyn aengehaelt.

POCETTA, **POCHE**, Zakflooltje; dat de Dansmeesters by zich draegen.

POCO, Weinigh. *Poco adagio*, weinigh *adagio*; dus zoo langzaam niet. *Poco allegro*, Weinigh *allegro*; dus zoo schielyk niet. *Poco andante*, Weinigh *andante*; dus zoo schielyk niet. Zie *Andantino*. *Poco largo*, Weinigh *largo*; dus zoo langzaam niet. *Poco lento*, Weinigh *lento*; dus zoo langzaam niet. *Poco presto*, Weinigh *presto*; dus zoo schielyk niet. *Poco veloce*, Weinigh *veloce*; dus zoo

- zoo schielyk niet. *Poco vivace*, Weinigh *vivace*; dus zoo schielyk niet.
- POINT. Zie *Punto*.
- POINT DE REPOS, Rustteken. Zie §. 27.
- POINT D'ORGUE. Zie §. 27.
- POINTER. Zie *Puntato*.
- POLONOISE, Poolfche dans, in de maet van $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$; als 'er niets by staet *Andante*.
- POMPOSO, POMPEUX. Prachtigh; dus langzaam, met gepaste sieraeden, en eenen sterken streek of adem; de beweging is *Andante* of wat *Adagio*.
- PONCTUER, Zinscheiden; de perioden in den zang wel afdeelen of onderscheiden.
- PONTICELLO. Zie *Chevalet*.
- POOLSCHE DANS. Zie *Polonoise*.
- PORT DE VOIX, Voorflagh van onderen naer boven. Zie §. 36.
- PORTÉE. Noemt men de vyf Muzieklinien, daer de nooten op worden geschreeven.
- POSAUNE, Bazuin, Schuiftrompet.
- POSÉMENT. Zie *Tranquillamente*.
- POSITIF. Noemt men het onderste gedeelte van een orgel, daer de Organist met den rug tegen zit, en waer van het *Secreet* onder zyne voeten legt. Men noemt dus ook een klein orgel of *Organo piccolo*.
- POSITION, Stelling, van eene noot op of tuschen de linien, of wel van de hant aen de toets &c.
- P. P. Voor *Piu piano*.
- P. P. P. Voor *Pianissimo*.
- POSTLUDIUM, Nafpel; dit wordt behandelt als een *Preludio*.
- PRACHTIGH. Zie *Pomposo*.
- PRATTICO. Zie *Executore*.
- PRELUDIO, PRELUDIUM, PRELUDE, Voor-
spel; dat vooraf gespeelt wordt in den toon van
het

- het stuk, dat men staet te speelen. Dit woort vindt men ook by een geheel stuk, dat *Allegro* gespeelt wordt als 'er niets by staet.
- PRESA. Zie *Prise*.
- PRESTANT. Register in een orgel.
- PRESTEMENT. Zie *Presto*.
- PRETISSIMO, Allerschielykst; dat is zoo gaeuw als moogelyk. Zie ook §. 18.
- PRESTO, Schielyk, Gaeuw; wat langzaemer dan *Prestissimo*. Zie ook §. 18.
- PRESTO PRESTO. Zie *Prestissimo*.
- PRIEME. Zie *Principale* en *Tonique*.
- PRIMO, Eerste. *Violino primo*, Eerste fiool; die de eerste of voornaemste stem speelt.
- PRINCIPALE, Prieme, Eerste- of Hooftnoot, van den toon, waer uit men speelt.
- PRISE. Klein willekeurigh tekentje boven de noot eener *Fuga* of *Canon*, daer de tweede en volgende stemmen zullen beginnen.
- PROFESSORE DI MUSICA. Hoogleeraer in de Muziek. Zie §. 1.
- PROHIBITO, Verbodene. *Intervallo proibito*, Verboode *intervallo* of astant van eene noot tot de volgende.
- PROLOGUE, Voorspel, Kleine *Opera*, die de groote voorgaet, haer aenkondigt, en tot eene inleiding dient.
- PRONTO, PROMPTEMENT, Vaerdigh.
- PROPORTIONE, PROPORTION, Evenredigheit.
- PSALMUS. Zie *Salmo*.
- PSALTERION, Psalter. Een klein hakbort met kopere en yzere snaeren, die met de vingers, voorzien van zilvere hoetjes, of met twee penetjes, bespeelt worden. Eene fiool met acht kopere snaeren, die door eenen stryfstok wordt bespeelt, draegt ook dien naem.

PUNTATO,

PUNTATO, Tittelen, Punten, Stippen. Zie §. 28 en 30.

PUNTO, PUNCTUM, Tittel, Punt, Stip. Zie §. 28 en 30.

PYPER. Zie *Fifaro* en *Piffero*.

Q

QUADRATO, QUARRÉ. Zie *Béquarre*.

QUADRO, QUATTRO, QUARTETTO, QUATUOR, QUATRICINIUM. Stuk voor vier partyen, die beurtelings werken en verzellen, tans veel in gebruik.

QUARTA, QUARTE, De Vier; van dit akkoord zyn 'er vier soorten, als twee voor de opgaende en twee voor de afgaende klanken. Zie §. 55 tot 58. Door het gebrek van een volkoomen klawier en de waere verdeeling der klanken, is in de benaeming der vieren verwarring ontstaen; *Brosard* geeft in zyn woordenboek den naam van *Falsa* of *Triton* aen de groote vier, en *Roussseau* geeft in het zyne daer aen den naam van *superfluo* of *triton*, en noemt de verkleinde vier *Falsa*. Daer is maer eene naturelle groote vier in het Octaef naemelyk F B doch 6 kleinen. Zie *Pl. 5*.

QUART FAGOT. Zie *Dulcino*.

QUARTO, Vierde. *Opera Quarta*, Vierde werk.

QUINT of QUINTFLUIT. Register in een orgel.

QUINTA, QUINTE, De vyf; van dit akkoord zyn 'er vier soorten, twee voor de opgaende en twee voor de afgaende klanken. Zie §. 55 tot 58. Daer is maer eene naturelle kleine vyf in het octaef, naemelyk F met eene laegere B, doch zes grooten. Zie *Pl. 5*.

QUINTE. Zie *Alto viola*.

QUINTETTO, QUINQUE. Stuk voor vyf stemmen.

QUINTO,

QUINTO, Vyfde. *Opera quinta*; Vyfde Werk.

QUOD LIBET. Zie *Concert rustique*.

QUYNENDE. Zie *Languido*.

R

R. Voor *Recitativo* of *Ripieno*.

RACCORDER, Herstemmen; de instrumenten, die door het speelen ontstemt zyn, weder stemmen.

RACLEUR. Slechte floofspeeler.

RANZ-DES-VACHES. Liet, dat de Koe- of Veehoeders in Zwitserlant op de *Corna musa*, of wel op de *Koeboorn* speelen, en dat wel eer, op pæne van dootstraffe, werd verboden, by de Zwitserfche troupes in vreemden dienst, dewyl zy daer door tot desertie wierden aengezet, om dat het hun een sterk verlangen naer het Vaderlant inboezemde.

RASTRO, Lynpen; om de vyf lymen of linien der Muziek in eens mede te haelen.

RAVALEMENT. *Clavier à ravalement*. Noemt men een klawier, dat vyf oëtaeven boven laeg F heeft.

RE. Klanknaem, in plaets van D. Zie §. 2.

RECHERCHE. Eene soort van *Preludio* op het klawier, waer in de harmonie van het stuk, dat men staet te speelen, als by elkanderen gezocht, wordt voorgedraegen.

RECHTE HANT. Zie *Dextra manu*, *D.*, en *D. m.*

RECIT. Noemt men al het geene door eene stem wordt gezongen of gespeelt. Zie *Solo*.

RECITANTE, RECITANTRICE, Zanger, Zangeres eener Opera.

RECITATIVO, RECITATIF, Verhael of Tusfchenfpraak in eene Opera, dat door Muziek wordt onder-

onderfleunt; men richt zich naer den spreekker en niet naer de aengeweeze maet, en het *accompagna-mento* is niet anders dan de *Basso continuo*, dat is enkele slagen der akkoorden; doch als het een *Recitativ accompagné* is, vindt men, voornaemelyk boven den bas, *Softenuto*, het welk aenduidt, dat de nooten uitgehouden zullen worden, en wanneer het een *Recitativ mesuré* is, wordt zulks aengeduidt door *A tempo* of *A battuta*, en dan wordt het *Recitativ* eigenlyk maetgezang. Een *Recitativ obligé* noemt men een zoodanigh, waer in de Muziek door klanken uitdrukt het geen de spreekker met woorden niet schynt te kunnen doen, die daerom van tyt tot tyt afbreekt en zwygt.

REFRAIN. Noemt men het einde van een vaers in een lietje, dat in alle de volgende vaerzen wordt herhaelt, en doorgaens tweemaal gezongen.

REGELMAETIGH SAMENSTELSEL. Zie *Syste-ma* en *Regolare*.

REGISTRO, REGISTRE, Register, van een orgel of klavesimbel, waer door het spreeken van veel of weinigh pypen of snaeren wordt bepaelt.

REGOLARE, REGULIER, Regelmaetigh.

REJOUISSANCE, Verheuging; in de maet van $\frac{2}{4}$, de beweeging is *Allegro*.

RELATIONE, RELATION, Betrekking; die de eene klank tot den anderen heeft.

REMISSIONE, REMISSIO, REMISSER, Daelen, Verzwakken. *Sons remiffes*, Daelende, Verzwak-kende klanken; het tegengestelde van *Intenzione*.

RENFORCER, Versterken. Zie *Crescenza*.

RENVERSER, Omkeeren; zegt men van de ordre der akkoorden of stemmen, dat is aen een laeg instrument het bovenakkoord of de bovenstem geeven, en aen een hoog het onderakkoord of de onderstem.

RENVOI,

RENVOI, Overwyzer, noemt men een willekeurigh teken, dat aenwyft, waer men weder beginnen moet. Zie *Dal Segno*.

REPERCUSSIO, REPERCUSSION. Noemt men eene meenigvuldige herhaeling van de zelve klanken.

REPETATUR. Zie *Reprise*.

REPETITION, Herhaeling; dus noemt men de proeve, die men in het afzonderlyke van een stuk neemt, eer men het in het openbaer speelt.

REPETIZIONE. Zie *Reprise*.

REPLICA, REPLIQUE, Antwoord; zegt zoo veel als octaef: want men neemt by een akkoort het octaef om te antwoorden. Dit woort vindt men ook voor *Reprise*. Zie ook *Reponse*.

REPOSE, Antwoord; dit heeft plaets in eene *Fuga*, daer de tweede party antwoordt, met den zelve of eenen anderen zang.

REPONSORIO, REPONS. Eene soort van dubbele koorzang in de Roomfche Kerk gebruikelyk.

REPOS, Rust; is eene soort van besluit eener *Periode*, min of meer volkoomen.

REPRISE, Herhaeling. Zie §. 32.

REQUIEM, Zielmis.

RESONNANCE, Weerklank.

RESONNANT. Noemt men den buik of het hot van een speeltuig.

RESPONSORIUM. Zie *Reponforio*.

RESTER. Zie *Softenuto*.

RHYTMICA, RHYTME. Dus noemt men de overeenkoomft, die 'er is tusfchen den tyt, die 'er verloopt in het speelen van onderscheide nooten. Men gebruikt ook dit woort, om Muziek op profe of onrym aen te duiden, welke naer de kracht en lengte der lettergreepen is gefchikt.

RICERCATE. Zie *Recherche*.

RIDITTA;

- RIDITTA. Zie *Replica*.
- RIGA, RIGHE. Zie *Portée*.
- RIGAUDON, RIGODON. Vrolyk dans- of speelstuk in de maat van φ of $\frac{3}{4}$; het zelve heeft twee *Reprisen*, *Perioden* van vier maeten, begint met de laetste noot der maat, en wordt veel *Allegro* of een weinigh *Presto* gespeelt.
- RINFORZANDO, Versterken. Zie *Crescenza*.
- RIPIENO, Vervulling, wil zoo veel zeggen als *Tutti* of *Omnes*.
- RIPRESA. Zie *Reprise*.
- RISENTITO, Aendoenlyk. Zie *Patetico*.
- RISOLUTO, RISOLUTIONE, Oplossen; naemlyk eene *Dissonance* door eene *Consonance*.
- RISVEGLIATO, Opgewekt, Levendigh; het tegengefelde van *Languido*, en dus *Allegro moderato*.
- RITORNELLO, RITOURNELLE. Dus noemt men het geen voor, tusfchen of na eene *Aria* of het *Solo* wordt gespeelt.
- RIVOLGIMENTO, RIVOLTARE. Zie *Renverser* en *Basso rivoltato*.
- ROL. Zie *Doublets*.
- ROLLE. Noemt men de *Parte* van eenen Zanger of eener Zangeres in de *Opera*.
- ROMANCE, Lantzang; in Gascogne en Navarre zeer in gebruik, waer van de Muziek eenvoudigh, doch zingende, en de woorden aendoenlyk zyn.
- RONDE. Zie *Semi breve*.
- RONDEAU. Muziekstuk, dat eindigt zoo als het begint; bestaende uit twee, drie of meer deelen, waer van het eerste altoos wordt herhaelt, weshalven boven de laetste noot van het eerste deel eene *Generaale pauze* of wel het woort *Fin* staet. Zie §. 27.
- RONDE b. Zie *Tondo* en *Bémol*.

RONDE DE TABLE, Tafel- of Drinklietje; waer van het slotvaersje, aen het einde van ieder vaers, *Cborus* wordt gezongen.

ROSTRUM. Zie *Rastrro*.

ROULADE. Noemt men verscheide nooten, waer onder de zang maer eene lettergreep heeft.

ROUWLIET. Zie *Klaegliet*.

RUIMTE. Zie *Spatio*.

RUST. Zie *Repos*.

RUSTTEKEN. Zie *Pausa*, *Generaele pauze*, *Pausa generalis*, *Point d'orgue*, *Point de repos* en *Silences*.

S Zie ook C en Z

S. Voor *Siniftra manu*.

S. Voor *Solo*.

SACQUEBOUTE. Zie *Saquebute*.

SALMO, Pfalm; deeze kan men speelen naer eene slinger van omtrent 48 duimen, die tweemaal voor eene noot slaet; op den tweeden slag speelt men de leiding naer de volgende noot.

SALTARELLA. Hier door wordt eene huppelende beweging, als in eene *Forlane* en *Giga*, aangeduid; de zelve is veel *Allegro*.

SALTERIO. Zie *Pfalterion*.

SALTO, SALTUS, SALTUATIM, Sprong; deeze heeft in de Compositie of samenstelling plaets, wanneer men van eenen klank naer eenen afgeleegenen springt, in plaets van langs de tusschen geleeenen 'er naer toe te klimmen of af te daelen; men onderscheidt de sprongen in regelmaetige en onregelmaetige, de eersten gaen op eene *Consonance* en de tweeden op eene *Dissonance*; de laetsten zyn voor de stem moeielyk, en voor het gehoor niet zoo aangenaem als de eersten.

SAMEN-

- SAMENKLANK. Zie *Akkoort*.
- SAMENSTELLER. Zie *Compositore*, *Compositione* en *Naturalisten*.
- SAMENTREK. Zie *Acolade* en *Accolade*.
- SAMENZANG. Zie *Concerto*, *Duo* en *Symphonia*.
- SAQUEBUTE. Zie *Pofaune*.
- SARABANDE. Zekere flaetige Spaensche dans, in de maet van $\frac{3}{4}$, die met *Castagnettes* wordt gedanst. Muziek, daer men dit woort by vindt, wordt *Andante* gespeelt als 'er niets by flaet.
- SAUT. Zie *Salto*.
- SAUTER, Springen; men doet den toon springen, by instrumenten, die men door sterk blaezen een octaef hooger doet klinken, gelyk de dwarsfluit, trompet en walthoorn.
- SAUVER. Zie *Rifoluto*.
- SCALAS, Toontafels. Zie §. 46 en 47.
- SCÈNE, Tooneel; plaets daer iets verbeelt wordt geschiedt te zyn, het zy straet, kamer &c. Het *Recitativo* en de zang dienen te beantwoorden aen de plaets en den Persoon, die verbeelt worden.
- SCHALMEI. Een zeer gemeen instrument, dat veel overeenkoomt heeft met de *Hautbois*, doch een scheller geluit geeft, en van onderen wyder is; het heeft de zelve vingergaten als eene *Flauto bocca*.
- SCHERZANDO, SCHERZO, Schertsende, Spottende; met eenen luchtigen korten streek of ademstoot by korte nooten, en *Smorzato* by de lange; de beweëging is veel *Allegro*.
- SCHIELYK. Zie *Presto*, *Men*, *Prestement*, *Prestissimo*, *Presto presto*, *Piu*, *Spedito*, *Stretto*, *Subito*, *Tosta*, *Veloce*, *Velocissimo*, *Vistamente*, *Vite*, *Viva* en *Volta*.

- SCHIETTO, SCHIETTAMENTE, Eenvouwigh, zonder sieraeden.
- SCHOUWBURG. Zie *Theatrum*.
- SCHROEF. Zie *Vis* en *Vite*.
- SCHUIFTROMPET. Zie *Pofaune*, *Sacqueboute*, *Saquebute* en *Trombone*.
- SCIOLTO, LOS, Ongebonden, Enkelt; zonder *Synopes*. Zie *Libero*.
- SCOLARE, Leerling.
- SE, ZOO, Indien. *Se piace*, Zoo of indien het behaegt.
- SECONDA, Tweede. *Opera seconda*, Tweede werk.
- SECONDA, SECONDE, De twee; van dit akkoort zyn 'er vier foorten, als twee voor de opgaende en twee voor de afgaende klanken. Zie §. 55 tot 58.
- SECREET. Noemt men dat gedeelte van een orgel, daer de pypen op staen, de registers in zyn, en de wint, langs de kleppen, welke door de toetsen worden geopent, in veele of weinige overeenstemmende pypen gaet, naer maete 'er registers zyn aengehaelt.
- SEGNO, Teken. Zie *Dal' Segno*.
- SEGUE, Volgt. *Segue Allegro*, Volgt *Allegro*.
- SEMI BREVE, Halve korte of ronde witte noot zonder staert.
- SEMI CROMA, Halve haeknoot of eene tweemaal gestreepte zwarte noot.
- SEMI MINIMA, Halve verminderde of zwarte noot met eenen staert.
- SEMI TONO, SEMI TON, Halve toon of beter halve klank; is eigenlyk drie vyfde van eenen heelen. Zie §. 44 en 45.
- SEMPLICE, Eenvouwigh, Enkelt; zonder partyen of sieraeden.

- SEMPRE, Altyt. *Sempre mai*, Maer altyt of altoos. *Sempre piano*, Altyt zacht; dat is het geheele stuk door, daer het by staet.
- SENSIBLE. Noemt men de zevende noot of *In-leider* der op- of afgaende toonen, die het besluit als doet voelen; B is de *sensible* van den opgaenden C toon, gelyk ook van den afgaenden A toon. Zie §. 47.
- SENZA, Zonder. *Senza Violini*, Zonder fioolen.
- SEPTIÈME, SEPTIMA. Zie *Settima*.
- SEQUE. Zie *Segue*.
- SEQUENSA. Een zang der Roomsche Kerk.
- SERENADE, SERENATE, SERENATA. Nachtmuziek, die men wel eer gewoon was onder de vensters van icmans slaepvertrek te houden.
- SERINETTE, Draeiorgeltje, waer mede men de kanaryvogeltjes leert; het zelve is voorzien van een trommeltje, om de toetsjes, naer de daer op gestelde stukjes, te doen beweegen; daer zyn ook diergelyke orgels, die vry groot zyn, en waer op men zeer goede stukken heeft.
- SERPENTE. Dus noemt men eenen hoorn, die vier bogten heeft, en de gedaente eener slang, hebbende zes vingergaten; hy wordt met een montstuk geblaezen, en is zoo laeg van klank als eene *Contra basso*.
- SERPENTINO. Eene kleine soort van *Serpente*.
- SESQUIALTERA, Een en een halve klank. Dit woort heeft men ook gebruikt om maeten van drie deelen aen te duiden.
- SESTA, De zes; van dit akkoort zyn 'er vier soorten, als twee voor de opgaende en twee voor de afgaende klanken. Zie §. 55 tot 58.
- SETTIMA, De zeven; van dit akkoort zyn 'er vier soorten, als twee voor de opgaende en twee voor de afgaende klanken. Zie §. 55 tot 58.

- SEUL. Zie *Solo*.
- SEXTA. Zie *Sesta*.
- SFUGGITO, Ontwyken. *Cadenza Sfuggita*, Ontweeken besluit; men ontwykt het besluit, wanneer men op den *Inleider* eenen triller faet, en dan ophoudt, of wel, in plaets van de besluitnoot, eene andere speelt.
- SI, Men. *Si volti*, Men keere om, naemelyk het blat. Het is ook een klanknaem in plaets van B. Zie §. 2.
- SICILIÁNA, SICILIÁNO, SICILIEENNE, Siciliaensche Herdersdans; foort van *Giga* in de maet van $\frac{6}{4}$ of $\frac{6}{8}$, doch veel langzamer, omtrent *Andante*.
- SIERAEDEN. Zie *Brodderie*, *Coloratura*, *Fioretto* en *Notes de gout*.
- SIERLYK. Zie *Adagio*.
- SIGNES. Zie *Segno*.
- SIGNORA, Mevrouw.
- SIGNORE, Heer.
- SILENCES. Zie *Pausa*.
- SIMPHONIA. Zie *Symphonia*.
- SIMPLE. Zie *Semplice*.
- SINCOPIA. Zie *Syncope*.
- SINISTRA MANU, SINISTRA, Linke hant. Zie *Dextra*.
- SINO, Tot hier toe, Einde.
- SIRKEL. Zie *Halve* en *Heele sirkel*.
- SISTEMA. Zie *Systema*.
- SIXTA, SIXTE, SIXIÈME. Zie *Sesta*.
- SLEEP. Zie *Tirata*.
- SLEEPER. Noemen zommige de drie nootjes in §. 28. beschreeven.
- SLEUTEL. Zie *Chiave* en *Clef*; als mede *Armer la clef*.
- SLISSATO, Geslept.

- S. M. Voor *Sinistra manu*.
- SMAEK. Zie *Gusto*, *Gout* en *Gustoso*.
- SMERTELYK. Zie *Doloroso* en *Stentato*.
- SMORZATO, Uitgegooft, wil zeggen, dat men den streck of adem zoo moet verminderen, dat de klank zacht verdwynt. Zie *Decrejzenza*.
- SNAER. Zie *Corda* en *Conterelle*.
- SNELLEN. Zie *Pizzicato*.
- SOAVE, SOAVEMENTE, Aengenaem, zacht en lieflyk. Zie *Gratioso*.
- SOGGETTO, Onderwerp, dat men wil uitbreiden; het betekent ook woorden, daer men Muziek op maakt.
- SOL. Klanknaem, in plaats van G. Zie §. 2.
- SOLFEGGIARE, SOLFARE, SOLFIZARE, SOLMISARE, SOLFIER. Zingen met de naemen der nooten.
- SOLLECITO, Benaeuwt, Angstigh; de korte nooten dienen sterk en kort afgestooten te worden, en de lange *Smorzato* gespeelt; de beweging zal omtrent *Andante* zyn.
- SOLO, Alleen. *Violino solo*, Fiool alleen. Een Muziektuk, dat deezen naem draegt, is zeer doorwerkt, en heeft eenen eenvoudigen bas; het is eene soort van *Monodia*.
- SONATA, SONA, SONATINA. Muziektuk of stukje, waer van het *Accompagnamento* eenvoudig is, om het voornaeme instrument beter te kunnen hooren.
- SONO, SON, Klank; een heele wordt in vyf, en een halve in drie deelen gedeelt. Zie §. 44 en 45.
- SONORE, Welluidende; dus noemt men het geene eenen goeden, sterken en aengenaemen klank heeft.
- SONS AIGUS, Scherpe of Hooge klanken.
- SONS GRAVES, Laege klanken.

- SONS INTENSES. Zie *Intenzione*.
 SONS NOURRIS. Zie *Nourrir*.
 SONS REMISSES. Zie *Remissione*.
 SOPRA, Boven. *Di sopra*, Van boven. *Nella parte di sopra*, In de bovenste party.
 SOPRANO. Zie *Cantus*.
 SORDINO, Demper, is doorgaens een kam van hout of yvoor, met drie pooten, die langs open zyn gezagt, om hem op den kam van eene fiool, alt of bas te kunnen zetten, waer door het geluit wordt verdooft en verzacht. Zie *Con sordino*.
 SOSPIRO, Zucht. Zie §. 27.
 SOSTENUTO, SOSTENÈRE, Ondersteunt, Ondersteunen; hier door wordt aangeduidt, dat men den klank met de zelve kracht zal uithouden, het welk voornaemelyk by lange nooten plaets heeft.
 SOTTO, Onder. *Nella parte di sotto*, In de onderste party.
 SOTTO VOCE, Onderstem; dat is met eene laege of zachte, op dat men de bovenstem wel kan hooren; het duidt omtrent het zelve als *Mezza voce* of *Mezzo forte* aen.
 SOUPIR. Zie *Sospiro*.
 SOURDINE. Zie *Sordino*.
 SOUS-DOMINANTE. Noemt men de vierde noot der op- en afgaende toonen; F is derhalven de *Sous-dominante* van den opgaenden C toon, en E die van den afgaenden A toon. Zie *Pl. 4*.
 SOUS-MEDIATE. Noemt men de tweede noot der opgaende en afgaende toonen, D is derhalven de *Sous-mediante* van den opgaenden C toon, en G die van den afgaenden A toon. Zie *Pl. 4*. Men noemt de zelve ook *Sus-tonique*.
 SOUS-TONIQUE. Zie *Sensible*.
 SOUTENIR. Zie *Sostenuto*.
 SPATIO, Ruimte, tusschen de Muzieklinien.

- SPEDITO, Vaerdigh, Schielyk.
- SPEELER. Zie *Executore*, *Croque note*, *Jouer à livre ouvert*, *Prattico*, *Racleur* en *Vista*.
- SPEELTUIGEN. Zie *Stromento* en *Instrumentens*.
- SPICCATO, Onderscheiden, duidelyk gestooten, niet aen elkanderen gesleept, en dus net en zonder sieraeden.
- SPINETTO. Een klein Tafelklavesimbel, waer van de snaeren kort aen den kam worden aengeslaegen, men heeft ook een register op een groot klavesimbel, dat dien naem draegt.
- SPIRITUOSO, Geestigh; de beweeging is omtrent *Allegro moderato*, en het stuk heeft doorgaens veel overeenkoomst met die daer *Animofo* en *Vivace* by wordt gevonden.
- SPOTTENDE. Zie *Scherzando*.
- SPRONG. Zie *Salto*, *Capriole*, *Cavriola*, *Saut* en *Sauter*.
- SPURIO, Bastaert; dit wordt gebruikt om de ver-groote akkoorden aen te duiden, en dus in plaets van *Superfluo*.
- STACCATO. Zie *Spiccato*.
- STAERT DER NOOT. Zie *Virgula*.
- STAETIGH. Zie *Grave*.
- STELLING. Zie *Position*.
- STELPEN. Zie *Vis* en *Vite*.
- STEM. Zie *Voce*, *Alto*, *Alto concertante*, *Bas-deffus*, *Basso*, *Bassotta*, *Borststem*, *Cantus*, *Comes*, *Concordant*, *Consequente*, *Contra tenore*, *Deffu*, *Discanto*, *Falset*, *Fauffet*, *Fistuleeren*, *Guida*, *Haut-deffus*, *Haute-contre*, *Haute-taille*, *Mezzo*, *Soprano*, *Sotto voce*, *Superius*, *Taille*, *Tenore*, *Vocal*, *Voix* en *Vox Humana*.
- STEMVORKJE. Instrumentje, waer naer de A der klavesimbels wordt gestemt. Zie §. 84.

- STENTATO, *Smertelyk*; dus met een sterk geluit, als iemand, die zyne smerte uitschreeuwt; het heeft veel overeenkoomft met *Doloroso*.
- STERK. Zie *Affai, F., F. F., F. F. F., Forte, Fortissimo, Haut, Piu, Men, Mezzo* en *Tanto*.
- STEUN. Zie *Appoggiato* en *Inleiders*.
- STEUNTJE. Zie *Ame*.
- STILO, Styl; wyze van componeeren of samenstellen.
- STIP. Zie *Tittel*.
- STOCCATO. Zie *Staccato*.
- STRAETLIETJE. Zie *Vaudeville*.
- STREEK met den stryktok. Zie *Arcata*.
- STRELENDE. Zie *Lusingando* en *Affetto*.
- STRETTO, Eng; het tegengestelde van *Largo*; men vindt dit woord daerom ook in plaats van *Presto*.
- STROFFA, STROPHE. Zie *Couplet*.
- STROMENTO, Speeltuigen. Zie *Altfool; Alto viola; Apollon; Arcileuto of Archiluto; Arco; Barbaton; Bassetto; Basfool; Bassins; Bassono, Bassone of Basson; Bazuin; Bekfluit; Bekkens; Bombardo; Braccio of Brazzo; Bucciana; Buik; Cantarella; Castagnettes; Cetara, Cetera of Cetra; Coalumeau; Coanterelle; Chevalet; Cbitarra; Cbronometre; Cimbalo; Cistre; Clarinetto; Clarino; Clavecimbalo; Clavicordo; Clavier de gambe; Collaccione of Colacbon; Contra violone; Corda; Cornamusa; Cornet de chaffe; Cornettino of Cornet à bouquet; Corno, Corno di caccia of Cor de chaffe; Courteau; Cymbales; Doedelzak; Draeiorgel; Drieboek; Dulcino; Dwaarsfluit; Echelle; Epinette; Fagotto; Fifaro; Flageolet; Flautino; Flauto; Flauto bocca of Flauto dolce; Flauto piccolo; Fluit; Flute de Pan; Flute de tambourin; Flute douce of Flute à bec; Flute traversiere; Guitarra of Guitarn; Hakbort; Hantfool; Harmonometre; Harpa, Harpe of Harp;*

Harp; Hautbois; Hautbois d'amour; Herdersfluit; Herderspyp; Hobo; Jagtboorn; Kam; Keteltrommen; Klankmeeter; Klavesimbel; Klarwier; Knievedel of Kniefiool; Koeboorn; Kromboorn; Leuto; Lier; Lira; Lira da braccio; Liuto; Loure; Luit; Lutb; Lutrin; Lyra; Magada of Magas; Mandolina of Mandore; Monocordium, Monocordio of Monocorde; Musella of Musette; Muzieklessenaer; Oboe; Octavina of Octavine; Organo of Orgue; Organo piccolo; Orpheon; Pandore en lutb; Pansfluit; Pantalon; Paritono; Pauken; Pavillon; Pedale; Petite flute; Piccolo; Piffero; Piva; Pocetta of Poche; Ponticello; Posaune; Positif; Psalterion of Psalter; Quart sagot; Ravalement; Resonnant; Sacqueboute; Salterio; Saquebute; Schalmei; Schroef; Schuiftrumpet; Serinette; Serpente; Serpentino; Snaer; Spinetto; Stelpen; Stroovedel; Strykfluk; Suffolo; Syter; Tafelklavesimbel; Tambour de basque; Tambour de Biscaye; Tambourin de Provence; Tasto; Theorba; Timbale; Toets; Traverso; Triangel; Trom; Tromba; Trombone; Trompet; Trompette marin; Trompboorn; Tympano of Tympanum; Tympanon; Tympany; Tytmeeter; Ventre; Vielle; Viola of Viole; Viola basso; Viola da braccio; Viola d'amor of Viole d'amour; Viola di bårdonne; Viola di gamba of Viole de gambe; Violetta; Violino; Violoncello; Violone; Vis; Vite; Voetklawier; Waldbautbois; Waldboorn; Zakfiooltje; Zakpyp; Zufolo.

STROOVEDEL. Noemt men een speeltuig van eenige plankjes, die op twee touwtjes leggen, in de gedaente van eene ladder, op welke met stokjes, waer aen ronde houte knopjes zyn, wordt geslaegen. Zie ook *Ecbelle*.

STRYKSTOK. Zie *Arco, Arcata, Col' arco, Col legno, Con l'arco* en *Legno*.

STUK. Zie *Pezzo* en *Piece*.

STUURS.

- STOORS. Zie *Brusco*.
- STYL. Zie *Stilo*.
- SUAVE. Zie *Soave*.
- SUB. Zie *Sotto*.
- SUBITO, Schielyk.
- SUEGLIATO, Vrolyk, Opgewekt. Zie *Allegro*.
- SUFFOLO. Zie *Zufolo*.
- SUJET. Zie *Soggetto*.
- SUONATA. Zie *Sonata*.
- SUONO. Zie *Sono*.
- SUPERFLUO, SUPERFLUE, Overtollige of Ver-
groote. Zie §. 55 en 56. als mede *Spurio*.
- SUPERIUS, Bovenstem. Zie *Discanto*.
- SUPER OCTAEF. Register in een orgel.
- SUPPOSITION, Onderstelling. *Note par Supposition*, worden genaemt die nooten, welke geene
telnooten zyn, en alleen tot leidingen dienen.
Zie §. 9. waerom zy in de *Harmonia* ook *Disso-*
nances moogen weezen.
- SUS-DOMINANTE. Dus noemt men de zesde noot
van den toon, A is derhalven de *Sus-dominante*
van den opgaenden C toon, en C die van den
afgaenden A toon. Zie *Pl. 4*.
- SUSPENSION, Opfchorting; deeze heeft by de
akkoorden plaets, en bestaet daer in, dat de bo-
venstem noch een weinigh tyts in het voorgaende
akkoord blyft, terwyl de onderstem reets een an-
der heeft aengevangen; by de voorflagen geschiedt
zulks.
- SUS-TONIQUE. Dus noemt men de tweede noot
van den toon waer uit men speelt, D is derhalven
de *Sus-tonique* van den opgaenden C toon, en G
die van den afgaenden A toon; men noemt de
zelve ook *Sous-mediante*.
- SYMPHONIA, SYMPHONIE, Samenzang; dus
noemt men een stuk voor verscheide instrumenten,
daer

daer veel *Melodia* en goede *Harmonia* in is; eene *Symphonia* wordt tans, in plaets van eene *Ouverture*, tot het openen van een Concert gebruikt.

SYNCOPE, Deel- of Breeknoot. Zie §. 14, 28 en 30.

SYSTEMA, SYSTÈME, Regelmaetigh samenstelsel.
SYTER. Zie *Guitarra*.

T

T. Voor *Tenore* of *Taille*; als 'er 1 by staet be-
duidt het hooge of eerste, en 2 laege of tweede.
Men vindt ook eene T. voor *Tutti*.

t. of tr. Voor *Trillo*. De Franschen gebruiken
een enkel kruisje. Zie §. 29.

TABLATURA. Eene verouderde manier om Mu-
ziek met letters te schryven, die de snaeren en
de vingers aanweezen, waer mede zy moesten
worden bespeelt, of wel de toetsen van het kla-
wier; de lengte van iederen klank werd door
nooten, tusschen de twee bovenste der vyf linien
gestelt, aengeduidt.

TACE, TACET, Zwygen; dit wordt gebruikt,
wanneer een of meer stemmen, eene der afdee-
lingen van eene *Symphonia* of ander Muziekstuk,
niet zullen mede speelen, derhalven vindt men
Adagio tacet &c.

TACT, TACTUS. Zie *Battuta*.

TAFELKLAVESIMBEL. Zie *Oclavina* en *Spinetto*.

TAFELLIETJE. Zie *Ronde de table*.

TAGLIATO. Zie C.

TAILLE, TAIGLA. Zie *Tenore*.

TAMBOUR DE BASQUE. Deeze bestaet uit eenen
hoepel van eene hant breed, waer over een trom-
melvel is gespannen, en welke hoepel met rin-
kels

kels is voorzien, men slaet en wryft 'er met den middelsten vinger der rechte hant op, die men aen de tong wat vochtigh maect, terwyl men hem met de linke vasthoudt.

TAMBOUR DE BISCAYE. Een diergelyk instrument als een *Tambour de basque*, maer met bellen en rinkels.

TAMBOURIN DE PROVENCE. Is een vry lang trommeltje, waer op met eenen trommelftok door de linke hant wordt geslaegen, terwyl met de rechte op een bekfluitje, dat, aen het onder einde, twee vinger gaetjes boven, en een onder voor den duim heeft, wordt gespeelt.

TAMBURINO, TAMBOURIN, Trommeltje; een luchtige dans, in de maet van $\frac{3}{4}$, de beweeging is *Allegro affai* of wat *Presto*; het heeft twee ripisen, ieder van vier, acht of twaelf maeten, en begint gemeenlyk met de halve maet, de bas doet 'er het zelve in als het trommeltje by het fluitje, naemelyk den zelve klank geduurigh herhaelen. Zie *Tambourin de Provence*.

TANTO, Zeer, Veel, Sterk. Zie *Allegro ma non tanto*.

TARDO, Traeg; dus langzaam. Zie *Largo*.

TASTATURA. Dus noemt men een voorspel op een klavesimbel of orgel, om te hooren of het wel gestemt is.

TASTO, TASTI, Toets, Toetsen.

TASTO SOLO, Enkele toets; duidt aen, dat de bas, op het klawier, met de linke hant, en alleen met eene toets voor iedere noot, moet worden gespeelt; zommige voegen 'er, op het klavesimbel spelende, het octaef by, om den klank wat te versterken.

TATTO. Zie *Battuta*.

- TEDER.** Zie *Affetto*, *Affettuoso*, *Passage chromatique*, *Tendrement* en *Tenerrezza*.
- TE DEUM LAUDAMUS.** Lofzang in de Kerken gebruikelijk.
- TEGEN.** Zie *Contra*.
- TEGENPUNT.** Zie *Contra punto*.
- TEGENSTELLING.** Zie *Contraste* en *Opposition*.
- TEKEN.** Zie *Segno*, *Armer la clef*, *Bémol*, *Bémoliser*, *Béquarre*, *B mollare*, *B quadro*, *Caractère de Musique*, *Dièse*, *Diëser*, *Figura*, *Figure mute*, *Pausa*, *Presfa*, *Prise*, *Quadrato*, *Renvoi*, *Signes*, *Silences* en *Tondo*.
- TELNOOT;** deeze is de voornaemste, en de eerste en derde der halven. Zie §. 9. *Louren* en *Wisselnooten*.
- TEMA.** Zie *Thema*.
- TEMPERAMENTO, TEMPERATUR, TEMPERAMENT, Temperatuur, Tempering;** deeze heeft op het onvolkoomen klawier plaets. Zie §. 45 en 61.
- TEMPI DI BUONA,** Goede tyt; dus wordt de eerste en derde telnoot der maet of deeling genaemt, welke een welluidend akkoord dient te hebben.
- TEMPI DI MALA,** Quaede tyt; dus noemt men de tweede en vierde telnoot der maet of deeling, welker akkoord wanluidende kan zyn.
- TEMPO, TEMPUS, TEMS, Tyt;** in welken iedere telnoot, en gedeelte der zelve, wordt voorgedraegen. Zie §. 7, 14 en 15. Dit woort wordt derhalven ook in plaets van *Mensura* gebruikt.
- TEMPO COMODO,** Gemakkelyke tyt; het wil zeggen op uw gemak, niet te haestigh, het stuk zelve zal het u wel wyzen.
- TEMPO DI MINUETTO.** Zie *Minuetto*.
- TEMPO GIUSTO.** Zie *A tempo*.
- TEMPO MAGGIORE,** Groote tyt of maet; bestaende

- staende uit verminderingnooten, waer van de wittē met eenen staert de telnoot is. Zie §. 4 en 12.
- TEMPO MINORE, Kleine tyt of maet; bestaende uit gemeenenooten, waer van de zwarte met eenen staert de telnoot is. Zie §. 4 en 12.
- TEMPUS BINARIUM, Gelyke tyt; met twee telnooten in iedere maet. Zie §. 14.
- TEMPUS TERNARIUM, Ongelyke tyt; met drie telnooten in de maet. Zie §. 14.
- TENDREMENT. Zie *Tenerezza*.
- TENEREZZA, Tederlyk. Zie *Affetto*.
- TENORE, TENOR, TENEUR, TAILLE. Mannenstem; deeze is een octaef laeger dan de Vrouwenstem of *Discanto*. Zie §. 5.
- TERTIAEN. Register in een orgel.
- TERZA, TERZO, Derde. *Opera terza*, Derde werk. *Violino terzo*, Derde fiool.
- TERZA, De drie; van dit akkoort zyn 'er vier soorten, als twee voor de opgaende en twee voor de afgaende klanken. Zie §. 55 tot 58.
- TERZETTO, Eene kleine *Trio*; of stuk voor drie stemmen.
- TESTO, TEXTUS, TEXTE, Text; hier door verstaet men woorden, waer toe men Muziek maekt.
- TEXT. Zie *Testo*, *Tema* en *Thema*.
- THEATRUM, THEATRE, Schouwburg, Tooneel; plaets daer men de *Opera* speelt. Zie ook *Scène*.
- THEMA, Text of Kort voorstel, dat men wil uitbreiden.
- THEORBA. Speeltuig met acht snaeren, dat veel overeenkoomt heeft met eene *Leuto*, doch grooter is, het wordt gebruikt tot het *Accompagnamento*, en daerom vindt men *Theorba* voor *Basso continuo*, zommige noemen ook een *Apollon*, *Theorba*. THEORICO,

- THEORICO, THEORICIEN, Beschouwer, noemt men eenen Muziekkundigen. Zie §. 1.
- THESIS, Neerslagh; eerste deel der maet.
- THRENODIA, Treurliet.
- TIERCE. Zie *Terza*.
- TIMBALE. Zie *Tympany*.
- TIMOROSO, Vreesachtigh; dus met eenen te rugh houdenden en stootenden streek of adem, als of men van vreeze beefde, de beweeging zal omtrent *Andante* of *Allegro moderato* zyn.
- TIRATA, TIRADE, Sleep; dus noemt men de nooten, die na elkanderen volgen, en enkel, of twee en twee tegelyk op-of nedergaen, en in eenen streek of ademstoot of ook wel in verscheidene worden gespeelt; dikwils is de eene ook langer dan de andere.
- TITTEL. Zie *Punto*, *Point*, *Pointer* en *Puntato*.
- TOCCATA. Noemt men een stuk voor het klawier; daer dan de rechte hant, en dan de linke werkt, of den zang heeft.
- TOCCATINO. Eene kleine *Toccata*.
- TOENEEMENDE. Zie *Crescenza*.
- TOETS. Zie *Tasto*, *Position*, *Tastatura*, *Tasto solo* en *Touche*.
- TONDO, Ronde; dus noemt men het Molteken of Teken van Verlaeging, dat zommige den naert van ronde b geeven, in tegenstelling van de vierkante b; die door de Franschen *Béquarre* wordt genaemt. Zie *Bémol*.
- TONEEL. Zie *Tooneel*.
- TONIQUE. Zie *Principale*.
- TONO, TONUS, TON, TOON. Zie *Genus*. Dit woort wordt veel doch quaelyk gebruikt voor *Sono*. Zie §. 35. en ook *Camera*; *Cornettoon* en *Stemvorkje*.

TOON. Zie *Tono*, *Camera*, *Chromatico*, *Cornettoon*, *Detonner*, *Diatonico*, *Duro*, *Entonner*, *Genere*, *Genus*, *Modus*, *Mol*, *Semi tono* en *Stemworkje*.

TOONEEL. Zie *Theatrum*, *Acteur*, *Actrice*, *Opera* en *Scène*.

TOONTAFELS. Zie *Scalas*.

TOSTA, Gaeuw, Schielijk; doch geen *Presto*, omtrent *Allegro assai*.

TOUCHE. Zie *Tasto*.

TOURNÉE. Dans, in de maet van $\frac{3}{4}$; de beweging is *Allegro assai*.

TOURNEZ. Zie *Volta*.

TOUS. Zie *Tutti*.

TRAEG. Zie *Tardo*.

TRANQUILLEMENTE, TRANQUILLEMENT, Bedaert; niet te haestigh noch te sterk; omtrent *Andante*.

TRANSITION, TRANSITUS, Overgang, van eenen klank tot eenen afgeleegenen, of van den eenen toon in den anderen, door middel van eenige aengenaeme willekeurige klanken. Zie ook *Passagio*.

TRANSPOSITIO, TRANSPOSITION, Overbren-
ging. Zie §. 51.

TRAP. Zie *Degré* en *Grado*.

TRAVAILLER, Werken; zegt men van eene stem, die veele nooten zingt of speelt, in den zelve tyt, dat eene andere 'er weinige voordraegt.

TRAVERSO, Dwarsfluit. Zie *Flauto*.

TRE, Drie. *Sonata à Tre*, Muziekstuk voor drie stemmen, waer van de bas eenvoudigh is.

TREKPEN. Zie *Lynpen*.

TREMBLANT. Zie *Flattement*.

TREMBLEMENT. Zie *Trillo*.

TREMBLEMENT BRISÉ, Gebrooken triller. Zie §. 29.

TREMBLE-

- TREMBLEMENT JETTÉ, Geworpen triller. Zie §. 29.
- TREMULANT, Beeving. Register in een orgel.
- TREMULO, TREMOLO, TREMOLANTE, TREMANTE. Zie *Tremblant*. Nu en dan vindt men het ook voor *Trillo*.
- TREURIGH. Zie *Mesto*.
- TREURLIET. Zie *Tbrenodia*.
- TRIANGEL, Driehoek; een instrument, gemaakt van eene ronde yzere roede, die driehoekigh is geboogen, en hangt aan eenen ring, welke met de linke hant wordt gehouden, terwyl men met de rechte, waer in men eenen yzeren priem heeft, tegen de binnen zyden slaet, aan zommige hangen ook drie of vier yzere ringen.
- TRIAS HARMONICA, TRIADE HARMONIQUE, De overeenstemmende drie of het volmaekt akkoord; naemlyk grontklank of prieme, de groote drie en vyf; by voorbeeld, C E G.
- TRILLER. Zie *Trillo*, *Cadence brisée*, *Cadence jettée*, *Tremblement*, *Tremblement brisé*, *Tremblement jetté* en *Tremulo*.
- TRILLING. Zie *Vibration*.
- TRILLO, Triller. Zie §. 29.
- TRIO. Muziektuk voor drie stemmen, waer in de bas alleen tot ondersteuning dient, en de twee boventemmen tegen elkanderen werken.
- TRIOOLEN. Drietjes; zyn drie nooten, die voor eene heele of halve telnoot koomen. Zie §. 19 en 29.
- TRIPLE, TRIPLA, TRIPOLA, TRIPULA. Maet van drie telnooten.
- TRIPLE CROCHE, Drievouwige hacknoot; eene zwarte, die driemaal gestreept is.
- TRITON, TRITONO, Drieklank, is eigenlyk de groote vier; daer is 'er maer eene naturelle in het

- oetaef, naemelyk F. B. Zie §. 53. en Pl. 5. fig. 1. als mede *Quarta*.
- TROM. Zie *Tympano*.
- TROMBA. Zie *Clarino*.
- TROMBONE. Zie *Pofaune*.
- TROMMELTJE. Zie *Tamburino* en *Tambourin de Provence*.
- TROMPET. Zie *Clarino*, *Bicinium*, *Bucciana*, *Clarinetto*, *Fanfane*, *Pavillon*, *Pofaune*, *Sacqueboute*, *Saquebute*, *Tromba*, *Trombone* en *Trompette marin*.
- TROMPETTE MARIN. Een lang final instrument, met eene snaer, waer van de kam maer met eenen poot draegt, het wordt met eenen frykftok en den duim der linke hant bespeelt, en geeft door het trillen van den kam byna het geluit van eene trompet.
- TROMPHOORN. Zie *Cornettino*.
- TRONCO, Afbreeken; zegt men van lange nooten, die men niet uitgehouden wil hebben, maer met eenen korten ftreek of adem afgeftooten; dit is goet om droefheit, vreeze en verlangen uit te drukken, maer kon beter door *Paufus* en *Notes pointés* aangewezen worden.
- TROPPO. Vcel. Zie *Allegro ma non tanto*.
- T. S. Voor *Tafto folo*.
- TUSSCHENSPEL. Zie *Intermezzo*.
- TUSSCHENSpraek. Zie *Recitativo*.
- TUSSCHENWYTTE. Zie *Intervallo*.
- TUTTI, Alle, Alle te famen; dit volgt na *folo*.
- TWEE, TWEEDE. Zie *Seconda*, *Deux*, *Dua*, *Duetto*, *Duo* en *Tempus binarium*.
- TWEEMAEL. Zie *Bis*.
- TYMPANO, TYMPANUM, Trom, by Krygstroepen in gebruik.
- TYMPANON. Zie *Pfalterion*.
- TYMPANY, Keteltrommen; de eene wordt eene kleine

- kleine quart hooger gestemt dan de andere, en zy dienen tot bas by de trompetten.
- TYT. Zie *Tempo*, *A tempo*, *Cattivo tempo*, *Tempi di buona*, *Tempi di mala*, *Tempo comodo*, *Tempo di minuetto*, *Tempo giusto*, *Tempo maggiore*, *Tempo minore*, *Tempus binarium*, *Tempus ternarium* en *Valeur*.
- TYTMEETER. Zie *Chronomètre*.

U

- UITGEBREIDT. Zie *Largo* en *Larghetto*.
- UITGEDOOFT. Zie *Smorzato*.
- UITGESTREKTHEIT. Zie *Etendue*.
- UITHOUDEN. Zie *Softéner*, *Rester* en *Soutenir*.
- UITTREKKERS. Zie *Concertisten*.
- UITVOERDER. Zie *Executore* en *Prattico*.
- UITWERKING. Zie *Effet*.
- UNA, Gelyk; de een niet voor den ander.
- UNDECIMA. Akkoort van elf klanken, of de verdubbelde *Quarta*. Zie §. 58.
- UNISONO, UNISONUS, UNISON, Eenklank; noemt men dien, welke met eenen anderen van gelyke hoogte is; als men dit woort in de *Partitura* vindt onder de tweede fiool, duidt het aen, dat zy met de eerste zal spelen; staet het onder de eerste, zal de zelve den zang van de *Discant* volgen.
- UNIVOQUE. Eensluidende; dus noemt men alle octaeven. Zie *Octava*.
- UN POCO, UN PEU, Een weinigh. Zie *Poco*.
- UT. Klanknaem, in plaets van C. Zie §. 2. en *Do*.

V

V. Voor *Violino*.

VAERDIGH. Zie *Pronto* en *Spedito*.

- VAERS.** Zie *Couplet*, *Refrain* en *Stroffa*.
VALEUR, VALORE; Waerde, Lengte of tyt van duuring der nooten. Zie *Tempo*.
VALSCHE. Zie *Falsa* en *Faux*.
VAN. Zie *Del* en *Di*. **VAN HET.** Zie *Da* en *Dal'*.
VARIATIO, VARIAZIONE, VARIATION, Verandering; deeze heeft plaets, wanneer de telnooten, die den zang uitmaeken, op eene andere wyze worden gesplitst of verdeelt.
VAUDEVILLE, Straetlietje; uit verscheide vaerzen bestaende, zeer eenvoudigh, op dat het van een ieder zoude kunnen worden gezongen.
VEEL. Zie *Affai*, *Molto*, *Tanto* en *Tropo*.
VELOCE, VELOCEMENTE. Zie *Presto*.
VELOCISSIMO, VELOCISSAMENTE. Zie *Prestissimo*.
VENTRE, Buik, van een instrument; ook het gedeelte der snaer, dat by derzelver trilling het verste van haer rustpunt gaet.
VERANDERING. Zie *Variatio*.
VERBOODENE. Zie *Proibito* en *Vietato*.
VERDUBBELINGSNOOTEN. Zie *Croma*.
VERGROOTE. Zie *Superfluo* en *Spurio*.
VERHAEL. Zie *Recitativo*.
VERHEUGING. Zie *Rejouissance* en *Dilettamento*.
VERHOOGEN. Zie *Intenzione*.
VERKLEINDE. Zie *Diminuto* en *Diminutione*.
VERKORTING. Zie *Abbreviatura*.
VERMINDERDE. Zie *Minima*.
VERMINDERINGSNOOTEN. Zie *Minimã*.
VERSIERT. Zie *Fioretto*, *Fleuri* en *Florito*.
VERSTERKEN. Zie *Intenzione*, *Renforcer* en *Rinforzando*.
VERTATUR SUBITO, VERTE SUBITO. Zie *Volta*.
VERVULLING. Zie *Ripieno*.
VERWOET. Zie *Furioso*.

- VERZACHTEN.** Zie *Adoucir*.
VERZELLER. Zie *Accompagnateur*, *Accompagnamento* en *Accompagnement*.
VERZETTEN. Zie *Démancher*.
VERZWAKKEN. Zie *Remissione*.
VIBRATION, Trilling, van iets dat geluit geeft.
VIELLE. Zie *Lira*.
VIER. Zie *Quarta*, *Ottupla*, *Quadro* en *Quarto*.
VIKANTE b. Zie *Béquarre*.
VIKANTE NOOT. Zie *Breve*.
VIETATO, Verbooden. *Intervallo vietato*, Verboode *intervallo* of akkoord.
VIF. Zie *Vivace*.
VIGOROSO, **VIGOROSAMENTE**, **VIGOUREUSEMENT**, Krachtigh; dus met een sterk geluit.
VILLANELLA, **VILLANELLE.** Boeredans of deuntje, eene soort van *Ciacona* in de maat van $\frac{3}{4}$ of $\frac{3}{8}$, de beweging is doorgaens *Allegro affai*.
VINETTE, **VINATE**, Drinkliet.
VINGERZETTING of **VINGERLEIDING.** Zie *Applicatura*.
VIOLA, **VIOLE.** Zie *Alto viola*. Dit woort wordt ook gebruikt in plaets van *Lira*.
VIOLA BASSO, Basfiol; instrument met vier snaeren, wel eer was zy met banden voorzien, tans is zy zonder banden, als de *Violoncello*, die men ook Basfiol noemt. Zie §. 59.
VIOLA DA BRACCIO. Zie *Alto viola*.
VIOLA D' AMOR, **VIOLE D' AMOUR.** Fiol met zes yzere of kopere snaeren, die met eenen stryfstok als eene *Violino* wordt bespeelt. Men heeft 'er ook met zes darm-snaeren en onder de toets zes kopere, die *Unifono* of octaef met de bovensnaeren zyn, en dienen om het geluit te versterken.

VIOLA DI BARDONNE. Eene groote Basfool, die tot 44 snaeren heeft.

VIOLA DI GAMBA, VIOLE DE GAMBE, Knievedel, Kniefool, met 6 of 7 darmsnaeren, zommige houden deeze voor de rechte Basfool van de *Violino*.

VIOLETTA, Kleine fiool, die een octaef hooger is dan de *Violino*.

VIOLINO, Hantfool; waer op de eerste stem wordt gespeelt. Zie §. 59.

VIOLONCELLO. Zie *Viola basso*. Dit woort wordt ook gebruikt voor eene kleine Basfool, met vyf of zes snaeren.

VIOLONE. Zie *Contra basso*.

VIRGULA, VIRGULE, Staert der noot.

VIRTUOSO, VIRTUDIOSO, VIRTUOSA, Muziekant of Meester of Meesteresse der Muziek. Zie §. 1.

VIS, Schroef of Stelpen, waer mede men de snaeren op instrumenten spant.

VISTA, Gezicht. *A prima vista*, Op het eerste gezicht. Zie *jouer à livre ouvert*.

VISTAMENTE, VISTO. Zie *Presto*.

VITE. Zie *Presto*. De Italiaenen noemen dus ook eene schroef of stelpen. Zie *Vis*.

VIVA, VIVO. Zie *Presto*.

VIVACE, Levendigh; dat is noch schielyk noch langzaam, omtrent *Allegro moderato*, het stuk heeft doorgaens veel overeenkoomft met die, waer by men *Animoso* en *Spirituoso* vindt.

VIVACEMENTE, VIVAMENTE. Iets langzaemer dan *Vivace*.

VIVACISSIMO, Zeer Levendigh, en dus wat veel *Allegro*.

VIVISSIMO, als *vivacissimo*.

VLEIENDE. Zie *Lusingando*.

VLUCHT.

- VLUCHT. Zie *Fuga*, *Fuga doppia* en *Fuga per arfin ed tbesin*.
- VOCAL. *Musique vocale*, Muziek voor Menschen stemmen; deeze kon als die voor de Waldhoorns geschreeven worden. Zie *Corno*.
- VOCE, Stem, van een Mensch. *Voce sola*, De Menschen stem alleen. Zie *Vocal*.
- VOEDEN. Zie *Nourrir*.
- VOETKLAWIER. Zie *Pedale*.
- VOIX. Zie *Voce*.
- VOL. Zie *Pieno* en *Plein-jeu*.
- VOLGT. Zie *Segue* en *Seque*.
- VOLKOO MEN. Zie *Perfetto* en *Parfait*.
- VOLSP EL. Zie *Plein-jeu*.
- VOLTA, VOLTI, VOLTA SUBITO, Keerom, Keer schielijk om; naemelyk het blat, daer het op staet.
- VOORKOOMING. Zie *Anticipatione*.
- VOORSLAGH. Zie *Port de voix*, *Appoggiato* en *Coulé*.
- VOORSPEL. Zie *Intrada*, *Ouverture*, *Preludio*, *Prologue*, *Recherche*, *Ricercate* en *Tastatura*.
- VOX HUMANA, Menschen stem. Register in een orgel.
- VOYS. Zie *Wyze*.
- VREESACHTIGH. Zie *Timoroso*.
- VROLYK. Zie *Allegro*, *Allegretto*, *Allegri no*, *Allegro assai*, *Allegro e presto*, *Allegro ed andante*, *Allegro ma non tanto*, *Allegro moderato*, *Allegro molto*, *Al piu allegro*, *Dilettamento*, *Gai*, *Gayement*, *Foyeux*, *Men*, *Molto allegro*, *Piu*, en *Suegliato*.
- VRYHEIT. Zie *Licence* en *Libero*.
- V. S. Voor *Volta subito*.
- V. V. Voor *Duo Violino*.
- VYF. Zie *Quinta*, *Quintetto* en *Quinto*.

W

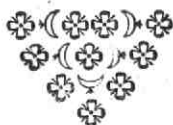
- WAERDE. Zie *Valeur*.
 WALDFLAUT. Zie *Holpyp*.
 WALDHOUTROIS. Zie *Hautbois d' amour*.
 WALDHOORN. Zie *Corno en Pavillon*.
 WANGELUIT. Zie *Cacophonie*.
 WANLUIDEND AKKOORT OF SAMENKLANK.
   Zie *Dissonance, Dissonance majeure en Dissonance mineure*.
 WANSTEMMIGH. Zie *Discordo*.
 WEERKLANK. Zie *Ecco en Resonnance*.
 WEINIGH. Zie *Poco en Un poco*.
 WELLUIDENDE. Zie *Harmonieux, Consonance, Euphonia en Sonore*.
 WERK. Zie *Opera en Oeuvre*.
 WERKEN. Zie *Travailler*.
 WINTLADE. Zie *Secreet*.
 WISSELNOOTEN. Zie *Telnoot*.
 WITTE NOOT. Zie *Bianca, Blanche en Minima*.
 WYZE, Zang van een liet, Zie *Air en Melodia*.

Z Zie ook S

- ZA. Klanknaem, voor b mol, in de *Plain-chant*, gebruikelyk.
 ZACHT. Zie *Dolce, Adagio, Adoucir, Bas, Condolceffa, Dolceménte, Doux, Mezzo, Mol, Pianissimo, Piano, Piu, Sempre, Soave en Sotto voce*.
 ZAKFIOOLTJE. Zie *Pocetta*.
 ZAKPYP. Zie *Musella*.
 ZANG. Zie *Canto, Aëteur, Aëtrice, Anthems, Antienne, Aria, Arioso, Baritono, Bassista, Bergeries, Bourée, Brunette, Camera, Canardé, Cancherizante, Canon, Canone cancherizato, Cantabile, Cantata, Cantatille, Cantatrice, Canticinium, Cantico*,

- Cantico, Cantio, Cantore, Cantus, Cantus planus, Canzone, Canzonetta, Carillon, Castrata, Cavata, Cavatine, Chanson, Chant, Chanteur, Chantre, Choriste, Compieta, Concerto, Couplet, Dialogo, Duo, Executore, Filer, Hymnus, Inno, Intermezzo, Iftesto, Loure, Melodia, Modulatio, Monodia, Motetto, Ode, Opera, Operetta, Oratorium, Pastorale, Periode, Pbrase, Plain-chant, Prattico, Recit, Recitante, Reponsorio, Romance, Scène, Sequensa, Sofeggiare, Solo, Symphonia, en Te Deum laudamus.*
- ZEER. Zie *Affai*.
- ZES. Zie *Sesta, Sexta* en *Sixta*.
- ZEVEN. Zie *Settima* en *Septième*.
- ZIEL. Zie *Ame*.
- ZIELMIS. Zie *Requiem*.
- ZIELROERENDE. Zie *Affettuoso*.
- ZIFFRARE, Befyferen. *Basso Ziffrare*, Befyferde bas of *Basso continuo*; waer boven de akkoorden door fyfers zyn aangewezen. Zie §. 113.
- ZINGENDE. Zie *Concertante*.
- ZINSCHIEDEN. Zie *Ponctuer*.
- ZONDER. Zie *Senza*.
- ZUCHT. Zie *Sospiro* en *Soupir*.
- ZUPOLO. Zie *Flageolet*.
- ZWAERMOEDIGH. Zie *Adagio pesante* en *Grave*.
- ZWARTE NOOT. Zie *Noire*.
- ZWYGEN. Zie *Tace* en *Pausa*.

BLATWYZER.

A

Abbreviatura, ingevoert om met mindere moeite een stuk te kunnen schryven; koomt beter in de partituur, dan in Muziektukken te pas, 94-96.

Aenwyzer, waer toe hy dient, 92.

Afdeeling, van eene quint, 119. van een octaef, 253. en die der octaeven van een monochordium, 256.

Akkoorden, der 31 klanken, 149-157. hoe die voor de opgaende klanken te vinden, 149. en voor de afgaende, 151. de letters, die opgaende groote en vergroote aenwyzen, geeven kleine en verkleinde afgaende, 153. van 9, 11 en 13 klanken, 155.

Akkoorttafels, hoe zy zyn gemaakt, 152. vergelyking met elkanderen, 153. daer op zyn alle regelmaetige akkoorden gebragt, 156.

Altfool, volkoomen instrument, 4 en 158. is een octaef hooger dan de basfool, 157.

Applicatuur, nuttigh zich daer in te oeffenen, 104.

Archicymbalum, 160. Aent.

B

b, deeze verlaegt de noot, niet eenen halven, maer drie vyfde van eenen heelen klank, 97.

B, van het Gregoriaensck klawier, door GUIDO ARETINUS naer boven geschooven, 107.

Balansen, *f*, *g*, *h*, *Pl.* 8, hoe te macken, 176. die van *f*, hoe te leggen, 180. die van *g*, 186. en die van *h*, 189.

Bas continuo, hoe het leeren der zelve te verkorten, 267.

Basfool, volkoomen instrument, 4 en 158. is een octaef hooger dan de contrabas, 157.

Beeving. Zie *Flattement*.

Béquarre. Zie *Hersteller*.

Besluit, 271.

Beweeging, om die der Muziektukken te bepaelen, zyn de woorden, welke men by de zelve stelt, niet voldoende, 40. tot het ontdekken en houden der rechte is de slinger nuttigh, 70 en 72.

BLANKENBURG, (Q. VAN) 14, 40, 107, 114, 115, 116, 117 en 160.

Blik,

- Blik*, hoe doof en wit te maeken, 219.
- Bodem*, van het klawier, *d*, Pl. 8, 173. enderkas, 196.
- Boog*, over eene fusée of loop, wat die aenduidt, 90.
- Boogje*, over twee nooten, wat het betekent, 81. over eenige nooten, wat het aenduidt; maekt eene gebrooke *Syncope* tot eene *Note legate*; en wordt gestelt daer het niet noodigh is, 90 en 91.
- BROSSARD, (S. DE) 105.
- Brugh*, waer tegen de tangen springen, 264.
- C Zie ook K en S
- Chronomètre* van L O V I E, 40.
- Companijst*, bepaeling van dat woort, 3. hoe in zyne samenstelling van stukken te klimmen en te daelen, 136. en waer op te letten, 158. verlangt een volkoomen klawier, en wanneer daer aen zal zyn voldaan, 162.
- Compositie*, hier aen is het onvolkoomen klawier hinderlyk, 267.
- Concert*, hier in is het geduurigh trappen, en de beweeging met het hoofd of instrument, onaengenaem, 26.
- Contrabas*, hoe besnaert, 157.
- is een volkoomen instrument, 158.
- Contramerk*. Zie *Hersteller*.
- Custos*. Zie *Aenwyzer*.
- D
- Dakfel*, der kas, 197.
- Dekstuk*, *p*, Pl. 8, 182. hoe zwart te maeken, en vernisfen, 183 en 193.
- Dempers*. Zie *Sourdines*.
- DESAGULIER, 40 en 52.
- Draeglyst*, 195.
- Dubbele voorflagen*, 103.
- Dubbelflagen*, 104.
- Dwarsfluit*, wat klank haere stukken hebben, en hoe veel 'er noodigh zyn, om ze naer de drie alphabets van een volkoomen klawier te konnèn stemmen, 167.
- E
- Ebbenhout*, hoe te bewerken, 171.
- ELST, (PATER VAN DER) 114.
- F
- Figuuren*, nut van de zelve te ontleeden, 104.
- Fin*, hier by is het teken der generaele pauze overtolligh, 79.
- Fiool*, volkoomen instrument, 4 en 158. wanneer zy wel gestemt is, 117. is een octaef

- ofter hooger dan de alt-fool, gelyke klanken tegen elkanderen gehooft wordende, 157.
- Flattement*, hoe aen te wyzen, 88.
- Fufée*, hoe te fpeelen, 90.
- te behandelen, 169. hoe te oliën, zwart te maeken en verniften, 169, 183 en 193.
- HUIGENS, 40, 114 en 115.

I J

G

- Gaetjes*, voor de fnaeren door de kammen, 232.
- Gaten*, voor de ftelpennen, 235
- Geluit*, van het volkoomen klavefimbél kan viermael, al fpeelende, verandert worden, door eene, byna ongewaerwordelyke, drukking met de kniën, 242.
- Generaale pauze*, wat zy aen duidt, 78.
- GUIDO ARETINUS, 107 en 110.
- Guidon*. Zie *Aenwyzer*.

H

- Hantfool*. Zie *Fiool*.
- Harmonie*, bepaeling van dat woort, 2.
- Hefboomtje*, tot beweeging der roofers, 213 en voor de fourdines, 215.
- Herhaeling*. Zie *Reprife*.
- Herfteller*, waertoe hy dient, 98.
- Hout*, welk voor klavefimbels te gebruiken en hoe

- Inleiders*, waer toe zy dienen, hoe veele in iederen toon, en hoe veele onderscheidene, 134 en 135.
- Instrumenten*, volkoomene, 4 en 158. onvolkoomene, 4.

K Zie ook C

- Kaerspyp*, waer in men eene gemeene vetkaers brandt, zonder dat zy damp geeft of behoeft te worden gefnooten, welke op het klavefimbél wordt gebruikt en goet licht geeft, 217.
- dubbele voor eenen Muzieklesfenaer, 223. hoe te plaetsen en het vallen van het licht in de oogen te beletten, 224 en 225.
- Kam*, de kerfjes op den zelve kunnen de fnaeren valsch maeken, 118. voorfte van het volkoomen klavefimbél, 201. achterfte hoe te buigen en op den zangbodem te lymen, 202. kerfjes en gaetjes voor de fnaeren, 231 en 232. *vafte*
en

- en beweegende op een monochordium, 257 en 258.
- Kapelmeester*, slaet in groote Concerten de maet, 64. eene slinger is voor den zelve te verkiesen, zal minder verveelen, en wanneer zy beiden zouden kunnen worden ontbeert, 70 en 71.
- Kas*, van het volkoomen klavefimbrel, hoe te maeken en te sluiten, 193—199. oliën en vernisfen, 196. en verwen en vernisfen, 228.
- Kerffes*, op de kammen kunnen de snaeren valsch maeken. 118. voor de snaeren op de kammen van het volkoomen klavefimbrel, 231.
- Klampen*, tusfchen de onderste ry toetfen, 182. beweegende voor de onderroofter, hoe de zelve daer op vast te maeken, en daer mede alle de tangenten in eens op te lichten, 207 en 208. Zie ook *Zyklampen*.
- Klank*, wat men door eenen halven verstaet, 97. onderscheiden van toon, 97. de verdeeling van den heelen in vyven is niet nieuw, 114.
- Klanken*, BLANKENBURG heeft in de tekenen en naemen gedwaelt; dit, en de echte aangewezen, 116. de waarheit der 31 in het octaef aengetoont, 117—128. hoe men door het gehoor overtuigt wordt dat 'er juist 31 in het octaef zyn, en de heele klank uit vyf, en de halve uit drie deelen bestaet, 124—126. en hoe door het gezicht, 127. op- en afgaende hebben byzondere akkoorden, en hoe veel ieder klank, 154. natuurlyke schikking der zelve maekt drie alphabets der Muziek, en geeft aenleiding tot een volkoomen klawier, 158 en 159.
- Klavefimbrel*, hoe een volkoomen te besnaeren, 236. het geluit kan viermael, al spelende, verandert worden, door eene, byna ongewaerwordelyke, drukking met de kniën, 242. is gemakkelyker te bespeelen dan het tans gebruikt wordende, 266.
- Klawier*, het in gebruik zynde is zeer onvolkoomen en valsch, 4, 128 en 160. het Gregoriaensch heeft in den F toon gelegen, 107. legt tans in die van C, 108. best het daer in te laeten, 111. de laagste klank behoorde ook C te zyn,

zyn, 112. gefneeden, 160. het tans in gebruik zynde heeft, in plaets van drie alphabets, 'er niet meer dan een, waer aen noch 5 klanken ontbreeken, 161. de Componisten verlangen een volkoomen, en wanneer daer aen zal zyn voldaan, 162. laege klanken is men daer op reets gewoon beneden te zoeken, 163. beschryving van een volkoomen, 163-216 en 228-267. hoe de toetsen daer voor te leggen, 163. dient niet veel breeder noch langer dan het tans gebruikt wordende te zyn, en deszelfs natuurlyke regelmaatigheid zal de applicatuur gemakkelyk maeken, 165. als men op een volkoomen uit 7 opgaende toonen kan speelen, zal men de overige ook reets hebben geleert, en hy, die op het tans in gebruik zynde kan speelen, zal 'er niet meer dan eenen behoeven te leeren, 165 en 166. verskil dat by het gebruiken van een onderscheiden alphabet, op een volkoomen, kan plaets hebben, en waer toe nuttigh, 166 en 167. heeft vier octaeven en een half, begint met *c mol* en eindigt

met *f kruis*, 168. opsluiting van het zelve, 190.

Klosfen, waer mede het klavier in de kas wordt opgeslooten, 205.

Konstwoorden, verklaering van de lyst, 104.

Kraeienpennetjes, daer voor zyn krulveertjes te verkiezen, 263.

Kruis, dit verhoogt de noot niet eenen halven; maer drie vyfde van eenen heelen klank, 97.

Krulveertjes, hoe te maeken, 247. in de tangenten te plaetsen, en van te rugh haelende veertjes te voorzien, 249. hoe de tongetjes te korten, 262. zyn voor kraeienpennetjes te verkiezen, 263. welke in de tongetjes der in gebruik zynde tangenten worden gezet, 263.

L

LACASSAGNE, (Abt) 15, 17, 18 en 144. zyne gedachten omtrent de slinger, maeten, nooten en sleutels, 56 en 57. approbatione van zyn tractaetje, 58.

Laken, ronde lapjes onder de toetsen, 181. achter op de toetsen, 192. in de tangenten tot demping, 265.

Lamp,

Lamp, voor den Muzieklesfenaer, waer in men gemeenen raepoli brandt, en welke goet licht en geen damp geeft, 226. met twee pitten, die goet licht geeft voor eenen dubbelen schryflesfenaer, en aen den zolder wordt gehangen, 228.

Lat, met eenen knop en schuifje, tot het afzetten van de tangenten der bovenfnaeren, 213. en voor de foudines, 215.

Leerlingen, naer gemeenenooten te onderwyzen, 9. en naer de G sleutel, 19. hebben de beweging by het leeren der magt noodigh, 26, 28 en 29. behooren zich niet dan naer maeten van twee en drie telnoten te oefenen, 37. hoe de lengte van de flinger by gebrek van eenen Meester aen te tekenen, 62.

Leeslesfenaer, waer op een dubbele Muzieklesfenaer wordt geplacft, 220.

Leiding. Zie *Nooten*.

LOCATELLI, 102.

Loop. Zie *Fufée*.

LOVIE, flinger, die by chronomètre noemt, beschreeven, 40.

Luchtgat, in den zangbodem, 203.

Lyft, r Pl. 8, 183. hoe zwart te macken en vernisfen, 183 en 193. waer op de fnaeren koomen, 203. Zie ook *Draeglyft*.

M.

Maet, bepaeling van dat woort, 21. wanneer men daer in zingt of speelt, 21. om ze te leeren is de beweging nuttigh, 21, 26 en 28. de trap met den rechten voet wordt door dwarsftreepjes aangewezen, 21. outtyts hadt men maer twee afdeelingen, en tans drierhande foort, 22. van twee deelen, op iedere deeling eene telnoet, en hoe zy wordt getelt en gedeelt, 22. is uit gemeenenooten famengefelt, 23. van twee deelen, uit gemeenenooten, op iedere deeling twee, 24. van twee deelen, uit verdubbelingsnooten, op iedere deeling twee, 24. van twee deelen, uit verminderingnooten, op iedere deeling een, 24. van twee deelen, uit gemeenenooten, op iedere deeling drie, en hoe te trappen, 25. van twee deelen, uit verdubbelingsnooten, op iedere deeling drie, 25. van drie deelen,

deelen , uit gemeenenooten , op iedere deeling een , en hoe te trappen , 25. van drie deelen , uit verdubbelingsnooten , op iedere deeling een , 26. van drie deelen uit verminderingnooten , op iedere deeling een , 26. dubbele van drie deelen , uit verdubbelingsnooten , op iedere deeling twee , 26. dubbele van drie deelen , uit gemeenenooten , op iedere deeling twee , 26. van drie deelen , uit gemeenenooten , op iedere deeling drie , 27. van drie deelen , uit verdubbelingsnooten , op iedere deeling drie , 27. van vier deelen , uit verdubbelingsnooten , op iedere deeling twee , en hoe te trappen , 27. van vier deelen , uit gemeenenooten , op iedere deeling twee , 27. van vier deelen , uit verdubbelingsnooten , op iedere deeling drie , 28. de deeling in vieren heeft tegensprekers , doch is nuttigh en leert juist tellen en deelen , 28. daer in heerfcht groote verwarring , 29 en 38. met die van $\frac{1}{2}$ weeten veele niet te recht te koomen , ook niet met de *a la breve* , om

dat zy ze quaelyk deelen , 30. tot verftant der zelve is de vermeerdering en vermindering noodigh , als mede de drierhande foorten van nooten , 31. de betekening der zelve had wel verbetering noodigh , want zy bereikt het oogmerk , naemelyk de deeling niet , en daer toe is een bequaem middel voor handen , 31 en 32. nieuwe betekening , die zeer eenvoudigh is , 33 en 34. hoe de foort van nooten aen te wyzen , 34. eenvoudigheid der zelve , 35. is eene evenredigheit der klanken , veele afdeclingen zyn lastigh , twee zyn voldoende , naemelyk eene van twee en eene van drie telnooten , 36. hoe de lange te verkorten , 37. hoe de flinger by langzaame en fchielyke te laeten flaen , 52 en 53. nut van het flaen op iedere telnoot , 54. om ze te leeren is eene flinger boven een Meester te achten , 55. het trappen behoort men , by het gebruik van eene flinger , niet na te laeten , 56. kenmerk der enkele , 59. nieuwe betekening der zelve by de lengte van de flinger te voegen is zeer nuttigh ,

- nuttig, en hoe in gebruik te brengen, 60, 61 en 62. tot het leeren treffen der zelve is de polsflagh door QUANTS voorgeslaegen, tot zoo lang men een bequaemer middel vindt, 71. hoe men kan weeten, of men in staet is de zelve nacuwkeurigh te houden, 72.
- MAHAUT, (A.)** 89 en 104.
- MARBURG, (F. W.)** 89 en 104.
- Meeſter**, bepaeling van dat woort, 3. kan zonder beweeging in de maet speelen, 26. hoe zyn Leerling spoedigh te doen vorderen, 38.
- Melodie**, bepaeling van dat woort, 1.
- Monochordium**, 128-130. om de akkoorden te onderzoeken, 154. om het volkoomen klavesimbel naer te stemmen, 251-262. en voor een onvolkoomen, 256. hoe de octaeven af te deelen, 256. vaste en beweegende kammen, 257 en 258. hoe te stemmen, 261.
- MONTCLAIR**, 144.
- Mordant**, noemt men eenen triller van onderen naer boven, 84 en 104.
- MOZART, (L.)**, 89, 100 en 104.
- Muteeren**, hoe veel de stemmen daer by daelen, 13.
- Muziek**, wat daer in als onderscheiden voorkoomt, 1. bepaeling van dat woort, 2. wat daer toe kan dienen, 4. wanneer ze wangeluit wordt, 21. voor twee stemmen, hoe te schryven en te drukken, 92.
- Muziekant**, bepaeling van dat woort, 3.
- Muziekkunde**, bepaeling van dat woort, 2.
- Muziekkundige**, bepaeling van dat woort, 3.
- Muzieklesfenaer**, in het klavesimbel, 215. dubbele om op den leeslesfenaer te plaetsen, 225. waer aen vier partyen kunnen worden gespeelt, 225. om op het deksel van het klavesimbel te kunnen plaetsen, 225.
- Muzieksleutels**. Zie Sleutels.
- Muziekfluk**, de grontklank en het besluit wyzen den toon aen, daer het is uit samengefelt, 136. uit de kruis- of moltoon en componcort, hoe te betekenen, 137. waer op, by het kooppen, te letten, 148.

N

Naslagh, enkele of dubbele, 100.

Naemen der nooten, 5 en 138-141.

Nooten, stellen de klanken aen het gezicht voor, 4. zyn vermeerdering en vermindering onderhevigh, 5 en 6. eene ronde witte eene enkele te noemen is niet goet, 5 en 7. eene telnoot is eene enkele, 6 en 7. daer zyn noch in gebruik, verminderingsgemeene- en verdubbingsnooten, en hoe men ze anders zoude kunnen noemen, 7, 8 en 31. hoe een stuk van het eene in het andere foort te brengen, 8 de ouden hadden vyf soorten, 8. best gemeene te gebruiken, 9, 10, 11 en 31. hoe de gemeene in gebruik te brengen, 9 de gemeene stellen de telnoot duidelyk voor, worden reets door de eerste Meesters gebruikt, en zyn nuttigh tot het onderscheiden der maet, 10. de gemeene zyn gemakkelyker dan de andere te schryven, 11. worden op vyf linien geplactst, en krygen door de sleutels eenen bepael-

den naem, 11 en 12. hoe boven de linien te schryven, 17 eendere, op de zelve linie staende, zich als onderscheidene voor te stellen, kost veele moeite, 18 en 31. de eerste en derde van de halven zyn telnooten, en de tweede en vierde leidingen, 23. hoe de halven van gelyke hoogte worden voorgedraegen, 23 welke benaeming men volgt, 23. hoe aen te wyzen welke foort men heeft gebruikt, 34. tittels achter de zelve, wat zy aenduiden, en hoe te speelen, 80, 81 en 82. die tot leidingen dienen, zyn altoos kort, 82. lange, die men gedeelt wil hebben, hoe te schryven, 88. onder een boogje, hoe te speelen, als zy niet gestipt of gepunt zyn, 90. hoe als 'er stippen of punten boven staen, 91. boven elkanderen, voor instrumenten, die geene akkoorden hebben, wat zy aenduiden, 96. zangnaemen der zelve, 138-141.

Notes legates, wanneer in plaets van *Syncoper* koomen, 37 en 90. daer over wordt een boogje gehaelt, 81.

O

Oftaef, de verdeeling van het zelve in 31 klanken is niet nieuw, 114. wat het is, en hoe veel akkoorden het heeft, 155 en 156. hoe af te deelen, 253. hoe die van een monochordium af te deelen, 256.

Operaes, hoe de stemmen daer in te onderscheiden, 20.

Orgel, voorflagh tot een volkoomen, vooreen Concert, 268-271.

Overflagh. Zie *Nasflagh*.

P

Pausen, wat daer by in acht te neemen, en wat zy aanduiden, 77-80.

Pennen, daer de toetsen aan beweegen, 180.

Penmetjes, daer men de snaeren aan vast maekt, 230.

Pincés, wat zy zyn, en hoe zy worden aangewezen, 87.

Plaeten, korte verklaring van 6, 7 en 8, 168.

Plaetjes, om het deksel van het klavesimbel op te leggen, 198.

Point de repos, 78.

Point d'orgue, 78.

Polsflagh, tot het leeren

treffen der maet door QUANTZ voorgeslaegen, tot zoo lang men een bequaemer middel vindt, 71.

Profesfor, waerom zommige Muziekanten zich dus laeten noemen, 3.

Pfalmen, hoe op de slinger te speelen, 54.

Pypen, hoe de wytte van die voor een volkoomen orgel, als mede der zelve monden en gaten te bepaelen, 269. en hoe der zelve lengte, 270.

Q

QUANTZ, (J. J.) 71, 89 en 104.

Quint, hoe de zelve af te deelen, 119.

R

Regel, met 65 afdeelingen, 169. met 71, 174.

Reprise, groote en kleine, hoe zy worden aangewezen; de kleine dient ook om een abuis te herstellen, en zyn uitgedacht, om niet tweemaal het zelve te schryven, 93 en 94.

Ritornello, 79.

Roosters, hoe te maeken, 190.

hoe de onderste op de beweegende klampen vast te

maeken, om daer mede alle

- alle de tangenten in eens te kunnen oplichten, 207 en 208. bovenste hoe te leggen, 209. de twee enkele te doen beweegen, om de tangenten de boven-snaeren te doen misgaen, 210.
- ROUSSEAU, (J. J.)** 105. *Ruflregels, a, b, c, Pl. 8.* hoe te maeken, 175. hoe die van *a* te leggen, 176, die van *b*, 184, en die van *c*, 188.
- S Zie ook C en Z
- SALINAS, 114.**
- Schrabben*, om de gaten voor de stelpennen op te booren, 230.
- Schuiflade*, in den voet van het klavesimbel, 199.
- Sieraeden*, der Muziek, 99-104. behoorden in de maet gebragt te worden, 102. nut daer van, 103. waer eene goede reeks in nootengebragt te vinden, 104.
- Sirkel*, van **BLANKENBURG**, genaemt de Wet der Natuur, onderzocht, en zyne dwaeling aengetoont, 114-117. van zuivere kianken, 128 en 139.
- Spagh*, hoe de flinger te stellen om 'er voor 2 of 3 maer eenen te hebben, 48.
- Sleuf*, voor de roofters, 195.
- Sleutel*, om de snaeren op te haelen, voor eenen stelhamer te verkiezen, 238.
- Sleutels*, der Muziek, alleen aen het begin van het stuk te stellen en niet aen ieder der vyf linien, 11. bepaelen den naem der nooten, 12. daer zyn 'er drie onderscheide soorten voor stemmen en instrumenten, 12-14. waerom 'er zoo veele zyn uitgedacht, 14. die van den alt of Cop de middelste linie kon voor alle stemmen dienen, en wordt ook gebruikt voor de Psalmen, 14 die van G op de tweede linie is echter de beste algemeene, om dat de zelve de bekendste is, reets in gebruik, en nuttigh tot het onderscheiden der stemmen, 15. algemeene regel, 15. de redenen tegens het aenneemen van eene algemeene zyn van geen gewigt, 15. verandering baert verwarring en geeft weinigh nut, 16. welke verandering noch de beste zoude zyn, 17. met het aenneemen van die van G tot algemeene vervalt alle zwaerigheid, en wordt de verlaeging der nooten gemakkelyk, 17. nut van die van G. als eene

eene algemeene aen te neemen, en hoe in gebruik te brengen, 19. zyn tot onderscheiding der stemmen niet noodigh, 20.

Slinger, deeze is het beste werktuig om de beweging der Muziekstukken te bepaelen, 40. van *LOVIE*, 40. ideës omtrent eene, die geluit zoude geeven, 41. beschryving van eene zeer eenvoudige, die met geen gering nut gebruikt wordt, 42-52. afdéeling van den staek, 47. hoe eenen slag voor 2 of 3 te bekomen, 48. hoe het krom trekken van den staek te beletten, 48 en 49. hoe te stellen, 49. wat goet is om den staek recht te houden, 50. behoeft niet uit een stuk gemaakt te worden, noch ook juist van eikenhout, 51. hoe te oliën en vernisfen, 51. zwaerte van het loot, 52. nut van de zelve by het leeren der Muziek, 52. tot het leeren der maat boven een Meester te achten, 55. hoe de lengte op de stukken aen te tekenen, 58-63. leert een stuk eindigen zoo als men het begint, 63. beschryving van eenen dubbelen, om in een Con-

cert tot oeffening te gebruiken, 64-68. het byzondere van eenen dubbelen, 68. nut van de zelve in een Concert, 69. voor eenen Kapelmeeſter te verkiezen, 70. waer te plaetsen, 70. voor wien onverdraeglyk, 70. nuttig tot het ontdekken en houden der rechte beweging, 70. zal minder verveelen dan een Kapelmeeſter, 71. wanneer zy beide zouden kunnen worden ontbeert, 71. hoe eene zeer eenvoudige te maeken, die gemakkelyk geplaeſt en wechgenoomen kan worden, 73-75. de dubbele kan zonder yzere roeden gemaakt worden, 76. by het vervaardigen de zelve voetaet te gebruiken, 76. nuttig om de figuren te ontleeden, 104.

Slingerpunt, 48.

Stuitplankje, op de toetsen, 205.

Snaeren, hoe haere lengte en plaetsen op de kammen te bepaelen, 202 en 230. haer getal en nommers aangewezen, als mede hoe op te spannen, 236. op een *monochordium*, 260.

SOLNITZ, 113. Aent. *SORGE*,

- S O R G E**, (G. A.) 129, 130 en 256.
- Solpieren**, 77.
- Sourdines**, hoe te maeken en plaetsen, om wel te konnen beweegen en dempen, 239-242.
- Speelers**, bepaeling van dat woort, 3 worden naer de instrumenten, die zy gebruiken, onderscheiden, 3. vaerdige zyn dikwerf gebrekkigh in de maet, 64. hoe zich zelve te overtuigen van hunne bequaemheit in het houden der maet, 72.
- SPIES**, (G.) maekt eene kaerspyl, die hy Cartesiaensche lamp noemt, 217.
- Spreekwyzen**, die van halven klank, wat men 'er door verstaet, 97. tot aenduiding der toonen in gebruik, onderzocht, en aengetoont, welke zyn af te keuren, 144-147.
- Staende stuk o Pl. 8**, 182.
- Stelpennen**, hoe te maeken, 229. gaten voor de zelve, 235.
- Stemmen**, hoe veel zy daelen by het muteeren, en wat zy konnen bereiken, 13.
- Stemvorkje**, 199.
- Stoppstukjes**, q Pl. 8, 182. met yvoor bekleet, 183.
- Stuitregel**, e Pl. 8. voor de onderste ry toetsen, 182. *i* voor de middelste ry, 187. en *k* voor de bovenste ry, 189.
- Syfers**, der bas continuo, hoe duidelyk te maeken, 267.
- Syncopes**, wanneer tot *Notes legates* te maeken, 37. hoe zy worden gespeelt, 82. noemt men alle nooten, die tegen de deeling der maet sryden, 90.

T

Tafel, van het klavesimbel, 194. stuk op de zelve, 202.

Tangenten, hoe te maeken en nommeren, 205. hoe alle in eens door de onderrooisters op te lichten, 208. hoe te korten en 'er zaegsneetjes, sleufjes, gaetjes en groefjes in te maeken, 243. hoe het krom trekken der zelve voor te koomen, 246. hoe 'er krulveertjes in te plaetsen, en deeze van te rugh haelende te voorzien, 249. hoe op haere juiste lengte te brengen, 262. de snaeren niet wel aenflaende hoe te verhelpen, en met lapjes laken, tot demping, te voorzien, 265.

Tekens,

Tekens, die den toon aenwyzen, alleen aen het begin van het stuk te stellen, en niet aen iederen regel, 11. aen de sleutel en in het stuk, waer op en hoe lang zy werken, 99. van verhooging en verlaeging, gisfing omtrent hunnen oorsprong, 110. welke by de sleutel aen de Muziekstukken worden gestelt, 137 en 138.

Telnoot. Zie *Nooten*.

Temperatuur, waerom op het onvolkoomen klawier noodigh, 126. het is onmogelyk het zelve daer door in alle toonen lydelyk te macken, 127—130. bederft het gehoor, 128. van G. A. SORGE, 129. geeft valschheden, die het gehoor quetsen, welke men wolven noemt, en vermeerderen naer maecte de Muziek zich uitbreidt, 161.

Tittels, een of twee, achter nooten gestelt, wat zy aanduiden, en hoe ze te leeren uithouden, 80 en 81. achter drie op- of afgaende nooten, 82.

Toets, van een stryk instrument, hoe af te deelen, en bequaem te macken, om een Leerling zuiver te leeren grypen, 117—124.

haere evenredige afdeeling neemt allen twyfel over de waarheit der 31 klanken in het octaef wech, en maekt haer tot eenen goeden klankmeeter, 127 en 128.

Toetsen, hoe die van een volkoomen klawier te leggen, 163. de naturellen behooren mede smal te zyn, en wat nut dit aenbrengt, 164. hoe te verwaerdigen, 169—173. hoe de onderste ry te pasfen, merken, buigen en van gaetjes te voorzien, 177—179. hoe te leggen en gemakkelyk te doen bewegen, 180 en 181. hoe zwart te macken, en vernisfen, 183 en 193. hoe die der middelste ry te korten, merken en buigen, 184. en hoe te leggen, 186. hoe de bovenste ry te pasfen, merken, buigen en leggen, 188.

Tongetjes, der krulveertjes, hoe te korten, 262.

Toon, tekens, die den zelve aenwyzen, alleen aen het begin van het stuk te stellen en niet aen iederen regel, 11. onderscheiden van klank, 97. die van C en A zyn tans de naturellen, verskil hier over, en de redenen, waer op het is gegront,

onderzocht en wederlegt, 106 en 107—113. waerom zommige Componisten die van F en D met geene *b* aen de sleutel betekenen, en waerom deeze handeling wordt verworpen, 108 en 109. men is altyt in eenen opgaenden als men ryft, en in eenen afgaenden als men daelt, 136. van een Muziekstuk is meenigmael niet wel te ontdekken, waerom het van nut zoude zyn, hem, door eene noot, aen te wyzen, 144.

Toonen, beter de kruis, dan die van mol te vermeerderen, 113. zyn 'er niet meer dan 50 moogelyk, naemlyk 25 op- en 25 afgaende, 131. klimmen met eene quint, en in iederen wordt een klank drie vyfde verhoogt, 133. de opgaende besluiten met eenen zoo genaemden halven en de afgaende met eenen heelen klank: doch beide met kleine drieën, 134. opgaende naer beneden, en afgaende naer boven te zingen of te speelen, srydt tegens de regelmaetigheid, 134. wat zy eigenlyk zyn en hoe een goet Componist daer mede klimt en daelt, 136. de op- en afgaende zyn

zeer naeuw aen elkanderen verbonden, en daer is geen Muziekstukje, daer zy niet beide in zyn, 136. tekens der zelve, 137 en 138. spreekwyzen tot aenduiding der zelve onderzocht, en aengetoont, welke zyn af te keuren, 144—147.

Toontafels, der op- en afgaende toonen, hoe zy worden gemaekt, 131 en 132.

Transponeeren, hoe het geschiedt, en wat daer by in acht is te neemen, 141—144. goede stukken lyden daer door zeer veel, 147.

Tremblant. Zie *Flattement*. *Tremblement brisé*, hoe wordt aangewezen en gespeelt, 87.

Tremblement jetté, wat men 'er door aenduidt, 88.

Trillers, onderscheidene aangewezen, als mede wat nooten tot inleiders te neemen, generaele regels wegens het trillen, en waer men eene ampele onderrichting kan vinden, 83—89.

Tutties, 79.

V

Valschheit, behaegt aen zommige, maer aen geene goede Muziekanten, 161.

Ver.

Verdeelplankje, hoe te maeken, en 'er de afdeeling van het octaef op te brengen, 253 en 254. hoe 'er een met weinige moeite te maeken, 255. en een met de temperatuur van *SORGE*, 256.

Verkorting. Zie *Abbreviatura*.

Vernis, van spiritus, dat wit en hart is, hoe te maeken en op papier te leggen, 122—124.

Vinger, met welken te trillen, 89.

Voet van het volkoomen klavesimbel, hoe te maeken, 199. en te verwen en vernisfen, 228.

Voetmaet, by het vervaerdigen van slingers, de zelve te gebruiken, 76.

Voorlagen, lange, korte en quaede hoe te speelen, 99—101. willekeurige, 102. lange behoorden in de maet gebragt te worden, 103.

W

Wollendraet, daer de toetsen op rusten, 176.

Wolven, op het klawier, 161.

Woorden, by de stukken, zyn niet voldoende, om hunne beweeging te bepaelen, 39 en 40.

Y

Tvoor, hoe te bewerken, 170.

Tzertje, om af te schryven, 170.

Z Zie ook S

Zangbodem, hoe te maeken, 200. te vernisfen en in de kas vast te lymen, 203.

Zangers, bepaeling van dat woort, 3. worden naer de hoogte of laegte hunner stemmen onderscheiden, 3.

Zangnaemen der nooten, 5 en 138—141.

ZARLINUS, 114.

Zin, de waere, van den Componist, is moeielyk te ontdekken, 38 en 39.

Zuchten. Zie *Sopieren*.

Zyklampen, *l Pl.* 8 hoe te leggen, 181. *m Pl.* 8 hoe te leggen, en 'er de balans en rustregel der middelste ry toetsen aen vast te maeken, 187. *n Pl.* 8 hoe te leggen en 'er de balans en rustregel der bovenste ry toetsen aen vast te maeken, 189.

Zyplanken, der kas, hoe te steunen, 195.